เสียงศีลธรรม เล่ม ๑

ของ

นายแปลก สนธิรักษ์

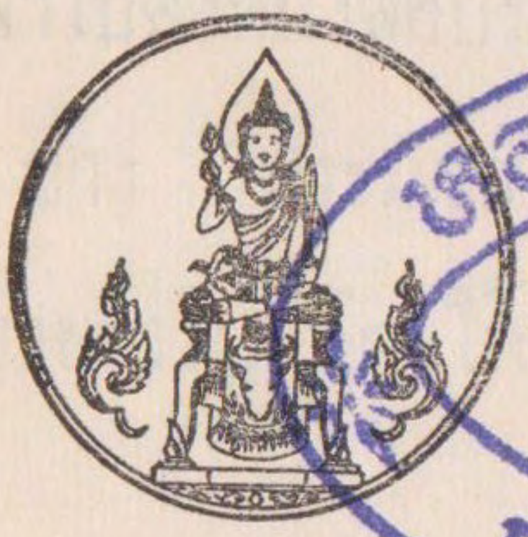
294.308
ป828ส
2504
No.1

เสียงศีลธรรม เล่ม ๑

หอสมุดแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติ ร.๙ นครราชสีมา

ของ

นายแปลก สนธิรักษ์

หอสมุดแห่งชาติ
25 ก.พ. 2531
กรมศิลปากร

พิมพครั้งที่หนึ่ง ๓,๐๐๐ เล่ม

พ.ศ. ๒๕๐๔

องค์การค้าของคุรุสภา

ศึกษาภัณฑพาณิชย์

ถนนราชดำเนินกลาง

จัดพิมพ์จำหน่าย

1015

2 5 ก.ย. 2537

เลขห้อง 102

เลขหมู่ 294.308
บ824ส
ล.1

เลขทะเบียน 24.31 บ.4634

คำนำ

ข้าพเจ้าได้รวบรวมเรื่องต่าง ๆ ที่ข้าพเจ้าเรียบเรียงไปบรรยายทางวิทยุกระจายเสียงบ้าง ได้เขียนให้แก่ผู้ที่มาขอเพื่อนำไปพิมพ์แจกในงานต่าง ๆ บ้าง นำไปลงหนังสือประเภทคติธรรมบ้าง ได้นำไปบรรยายในที่ต่าง ๆ บ้าง ประมวลไว้ในเล่มเพื่อประโยชน์แก่นักศึกษาธรรม นักบรรยายธรรม โดยให้ชื่อว่า เสียงศีลธรรม หรือแว่นธรรม

คำว่าแว่นธรรม ก็คือได้ยกหัวข้อธรรมขึ้นตั้งไว้แล้วอธิบายความหมายของหัวข้อธรรมนั้น ๆ ให้ได้ความจนเป็นที่จุใจ หรือพอแก่ความประสงค์ของข้อธรรมเพื่อให้เกิดเป็นแนวความคิดแก่ผู้อ่านเสมือนแว่นส่องให้เห็นข้อเล็ก ๆ ได้ชัดเจน แต่แว่นธรรมนี้ได้ส่องให้เห็นความหมายของธรรมได้ตามสมควร

ข้าพเจ้าหวังว่าหนังสือประมวลแว่นธรรมนี้ จะอำนวยประโยชน์แก่ผู้แสวงหาธรรมได้บ้างไม่มากก็น้อย.

แปลก สนธิรักษ์

กองวัฒนธรรม

สารบาญ

			หน้า
เรื่องที่	๑	มงคล	๑
เรื่องที่	๒	ความสมควร	๑๒
เรื่องที่	๓	ความสุข	๒๒
เรื่องที่	๔	ฉลาดในอุบาย	๓๓
เรื่องที่	๕	ความฉลาดของคน	๓๘
เรื่องที่	๖	ดี	๔๘
เรื่องที่	๗	ชั่ว	๕๒
เรื่องที่	๘	ดีอยู่ที่ไหน ?	๖๗
เรื่องที่	๙	ความระมัดระวัง	๗๖
เรื่องที่	๑๐	ความระมัดระวัง (ต่อ)	๘๙
เรื่องที่	๑๑	เป็น	๑๐๐
เรื่องที่	๑๒	ตาย	๑๑๐
เรื่องที่	๑๓	ความรัก	๑๑๗
เรื่องที่	๑๔	ความจำเป็น	๑๒๘
เรื่องที่	๑๕	ความจริง	๑๓๘

เรื่องที่	๑๖	ไม่มีประโยชน์	๑๕๙
เรื่องที่	๑๗	ความอดทน	๑๖๔
เรื่องที่	๑๘	ความชนะ	๑๘๙
เรื่องที่	๑๙	ช่วยเป็นดังเป็นแก้ว	๑๙๒
เรื่องที่	๒๐	ลมตัว	๒๐๓
เรื่องที่	๒๑	ยากอยู่ที่ไหน ?	๒๑๖
เรื่องที่	๒๒	ความสะอาด	๒๒๘
เรื่องที่	๒๓	ความก้าวหน้า	๒๓๖
เรื่องที่	๒๔	สมบัติของคนดี	๒๔๑
เรื่องที่	๒๕	อัธยาศัยเพริศพริ้ง	๒๕๔
เรื่องที่	๒๖	ใต้ร่มโพธิ์ทอง	๒๓๐

เรื่องที่ ๑

มงคล

▲

"มงคล" หมายถึงความสุขความเจริญ หรือสิ่งที่นำความสุขความเจริญมาสู่ตน มงคลนี้ทุกคนปรารถนากันนัก เพราะเป็นศรี เป็นมิ่ง ตรงข้ามกับ อัปมงคล หรือ อวมงคล ซึ่งหมายถึงสิ่งไม่เป็นมงคล ไม่เจริญตา เป็นลางร้าย ไม่มีใครอยากได้

เหตุที่ทุกคนปรารถนามงคลแก่ตนนั้นเอง จึงได้ประพฤติและปฏิบัติวิธีเป็นไปต่าง ๆ ตามที่ตนนิยมว่าจะเป็นมงคล เรียกว่ามงคลพิธี เช่นเอาด้ายสายสิญจน์มาทำเป็นวง ๆ เรียกว่าด้ายมงคล

วัตถุ ๘ อย่าง คือ ใบเงิน ใบทอง ใบนาก ใบพรหมจรรย์ ใบมะตูม หญ้าแพรก ผักส้มป่อย ผิวมะกรูด เรียกว่ามงคล ๘ สำหรับใส่บาตรทำน้ำมนต์ มงคล ๘ อีกอย่างหนึ่ง คือ กรอบหน้าตะบอง สังข์ จักร ธงชัย ขอช้าง โคอุสภะ หม้อน้ำ รวมเป็นมงคล ๘ ประการ เหล่านี้เป็นพิธีของฝ่ายพราหมณ์ และยังหมาย

เอากาลเวลาที่ปลอดโปร่งจากอุปสรรคอันตราย เช่น เช้า สาย เที่ยง บ่าย เย็น ค่ำ คืน ดึกดื่น ย่ำรุ่ง เป็นฤกษ์งามยามดี ตามพิธีของฝ่ายโหร ทั้งยังได้นำมาใช้ในเมื่อจะไปธุระไหน ๆ หรือไปประกอบกิจเกี่ยวกับการค้า หรือไปรบทัพจับศึก ต้องดูวันเวลาให้เหมาะกับฤกษ์ซึ่งเรียกว่า ยามอุบากอง หรือยามพม่าแหกคุก ถ้าวันไหนตรงกับเวลามีหนึ่งสูญ ก็มีสูตรว่า *สูญหนึ่งอย่าพึงจร แม้ราญรอนจะอัปรา* ถ้าตรงกับเวลาสองสูญก็ว่า *สองสูญเร่งยาตรา จะได้ลาภสวัสดี* ถ้าตรงกับปลอดสูญก็ว่า *ปลอดสูญพูนสวัสดิ์ ภัยพิบัติลาภมี* ถ้าตรงกับกากบาทก็ว่า *กากบาทตัวอัปรีย์ อย่าจรลี จะอัปรา* ถ้าตรงกับสี่สูญก็ว่า *สี่สูญเร่งยาตรา จะมีลาภสถาพร* ถือกันมาดังนี้นานแล้ว ทั้งนกเพื่อหวังให้เกิดสิริมงคลแก่ตนเป็นสำคัญ

เรื่องด้ายสายสิญจน์และด้ายมงคลนั้นถือกันมาว่า เมื่อจะทำพิธีมงคล เช่น โกนจุก แต่งงาน ก็เอาด้ายสายสิญจน์มาทำเป็นวง ๆ แล้วสวมลงบนศีรษะของผู้เข้าพิธี ซึ่งจะเป็นผู้รับสวัสดิมงคล เรียกว่า สวมมงคล การที่ให้สวมมงคลก็เพื่อจะให้เป็นที่หมายว่าผู้นั้นเป็นผู้เข้าพิธี อยู่ในพิธี หรือให้แลเห็นว่าสิ่งซึ่งเป็นมงคลอันเกิดขึ้นด้วยคุณพระปริตร ที่พระสงฆ์นั้นตั้งอยู่ในตัวผู้นั้นแล้ว และ

มงคลที่สวมนั้น ยังมีสายสิญจน์โยงตั้งแต่แท่นตั้งพระพุทธรูป หรือใช้สายเดียวกับที่พระสงฆ์ถือ ผูกโยงติดไว้กับท้ายมงคล การใช้ด้ายสายสิญจน์ก็ดี ใช้ด้ายมงคลก็ดี เพื่อให้สะใจแก่ผู้ต้องการสวัสดิมงคลจากพระสงฆ์ที่เจริญพระปริตร ความจริงการที่พระสงฆ์สวดมนต์เจริญพระปริตรเปล่า ๆ โดยไม่ต้องมีด้ายสายสิญจน์ ด้ายมงคล ก็เป็นสวัสดิมงคลอยู่แล้ว แต่ดูไม่เห็นจริงสะอกสะใจ จึงได้ทำมงคลสวมศีรษะโยงสายสิญจน์มาให้ถึงเป็นสายโทรศัพท์ เพื่อให้สวัสดิมงคลที่พระสวดแล่นมาทางนั้น เป็นเครื่องปลื้มใจอุ่นใจให้เกิดปีติโสมนัสยิ่ง ๆ ขึ้น นี่เรื่องเป็นมงคลในพิธีโกนจุกและแต่งงาน ส่วนพิธีมงคลอื่น ๆ เช่น ทำบุญบ้านฉลองสิ่งที่สร้างเป็นต้น ใช้เฉพาะด้ายสายสิญจน์ โยงจากแท่นตั้งพระโอบรอบบริเวณสิ่งนั้น ๆ ทั้งนี้เพื่อให้สวัสดิมงคลจากที่พระสวดมนต์แล่นไปโดยรอบตามด้ายสายสิญจน์ ด้ายสายสิญจน์ไปถึงไหนสวัสดิมงคลก็ไปถึงนั่น สิ่งที่อยู่ในวงของด้ายสายสิญจน์ย่อมเป็นมงคลไปด้วย การใช้ด้ายสายสิญจน์ หรือด้ายมงคลนี้ แม้จะเป็นเรื่องของพราหมณ์ไม่ใช่พระพุทธศาสนาก็ถือกันว่าเป็นของดี ของควร เว้นไม่ได้ ผู้เห็นว่าไม่ควรก็กลายเป็นอวดดีไป อวดดีกับเรื่องอื่น ๆ ก็พอทำเนา ถ้าอวดดีกับเรื่องด้ายสายสิญจน์แล้วน่ากลัวจะเสียคน ทั้งนี้เพราะเป็นที่รู้

กันดีแล้วว่า พิธีต่าง ๆ ที่ได้เคยถือและทำกันมาแต่ก่อนจนถึงเดี๋ยวนี้ ย่อมมาจากตำราไสยศาสตร์ก็มี พุทธศาสตร์ก็มี ทั้งสองอย่างคละระคนกัน เป็นพิธีอีกอย่างหนึ่งก็มี เช่น การสวดพุทธมนต์มาทางพระพุทธศาสนา ด้ายสายสิญจน์วง ด้ายมงคลสวม มาทางไสยศาสตร์ เมื่อมาทำรวมกันก็ไม่เห็นมีข้อเสียหายอย่างไร กลับเป็นเครื่องปลูกให้เกิดความปลื้มมากขึ้นอีก จึงทำดีกว่าไม่ทำ แต่ทางนักต้องเลือกเฟ้นเฉพาะที่ไม่ขัดกับหลักพระพุทธศาสนา และไม่ขัดกับหลักความเจริญ ไม่ยอมรับดะไป เช่น ลัทธิฆ่าสัตว์บูชายัญเพื่อให้เกิดสวัสดิมงคลแก่ผู้ฆ่า ดังนี้ ขัดกับพระพุทธศาสนาที่สอนให้เมตตาต่อสัตว์ ก็ไม่นำมาใช้

รวมความว่า เรื่องมงคลตามลัทธินอกพระพุทธศาสนา ถือวัตถุสิ่งของหรืออาการภายนอกเป็นเกณฑ์ ดังที่ชนชาวชมพูทวีปถกเถียงกันเรื่องอะไรเป็นมงคล บางพวกว่ารูปที่ได้เห็นเป็นมงคล บางพวกว่าเสียงที่ได้ยินเป็นมงคล บางพวกว่ากลิ่นรสที่ได้ดมลิ้มเลียเป็นมงคล เป็นอันว่า ใครถืออย่างไหน ก็ว่าอย่างนั้นเป็นมงคล ถึงในเรื่องอัปมงคลทางไสยศาสตร์ ถือเหตุภายนอกเป็นสำคัญ เช่น จิ้งจกทัก งูผ่านหน้า ไม้ล้มขวาง สัตว์ตกกลางวง แร้งจับหลังคา หวีหักกับหัว เป็นต้น ถ้าเหตุผลเหล่านี้เกิดขึ้น ต้องหา

หมอน้ำมนต์รดน้ำมนต์ธรณีสาร ถือว่าแก้อัปมงคลเหล่านั้นได้ อีกอย่างหนึ่งในคัมภีร์อภิไธยโพธิบาทว์ ซึ่งเป็นคัมภีร์นอกพระพุทธศาสนา กล่าวไว้ว่า ถ้าสัตว์บ่าเข้าเมืองก็ดี ถ้าวัวตัวเมียชนทับวัวตัวผู้ก็ดี ถ้าจวักหักในมือคนก็ดี ถ้าไพร่หลงเรือนมันเองก็ดี เหล่านี้เป็นอัปมงคล จะมีภัย ต้องสังเวยพระอินทร์ด้วยแก้วแหวนเงินทองธูปเทียนดอกไม้ข้าวปลาอาหาร จึงจะหมดภัย ผู้เชื่อถือตามคัมภีร์นั้น ก็ตั้งพิธีสังเวยขึ้นเพื่อร้ายกลายเป็นดี อนึ่ง การถือเหตุภายนอกว่าอาจเกิดบันดาลให้เกิดมงคลและอัปมงคลนี้ ถือจนกระทั่งชื่อก็มี ถ้าชื่อดีก็เป็นมงคล ชื่อไม่ดีก็เป็นอัปมงคล จะเป็นจริงอย่างไรนั้น จะนำเรื่องชาดกชื่อ นามสิทธิชาดก มาเล่าให้ฟัง

มีมาณพคนหนึ่งชื่อ บาป ภาษาไทยเรียกว่า ลามก เป็นลูกศิษย์อาจารย์ทิศาปาโมกข์ในเมืองตักกสิลา เขาถูกอาจารย์เรียกชื่อเสมอ ๆ ว่า “ จ้าวบาป จ้าวบาป ” ก็เห็นว่าชื่อของตนนี้เป็นอัปมงคลเสียจริง ๆ จึงเข้าไปหาอาจารย์ ขอให้อาจารย์เปลี่ยนชื่อให้ใหม่ อาจารย์บอกว่า เจ้าจงไปหาชื่อของคนที่ถูกใจเจ้ามาให้เราชื่อหนึ่งก่อน แล้วเราจะเปลี่ยนชื่อให้ นายบาปก็เที่ยวไปหาชื่อตามบ้านตามเมืองต่าง ๆ ครั้นไปเห็นคนเขาหามศพไปป่าช้า จึงถามว่า “ คนที่ตายนี้ชื่ออะไรจ๊ะ ”

คนหามศพบอกว่า “ ชื่อนายอยู่ ”

นายบาปได้ยินดังนั้นจึงถามว่า “ ชื่ออยู่ทำไมจึงตายเล่า ”

คนหามศพจึงบอกว่า “ ท่านนี่ช่างโง่เสียจริง คนชื่ออยู่หรือไม่อยู่ ก็ตายทั้งนั้นแหละ ”

นายบาปได้ฟังแล้วก็เดินต่อไป พอถึงถนนแห่งหนึ่งเห็นหญิงคนหนึ่งถูกโบยด้วยเชือกหนัง จึงแวะเข้าไปถามว่า “ ท่านโบยหญิงนี้ทำไม ”

เขาบอกว่า “ มันเป็นทาสน้ำเงินของฉัน เมื่อมันจะไปจากฉัน มันก็ไม่คิดเงินให้จึงต้องโบยมัน ”

นายบาปถามว่า “ หญิงนี้ชื่ออะไรไม่ทราบ ”

เขาบอกว่า “ ชื่อนางรวย ”

นายบาปถามว่า “ ชื่อรวยทำไมไม่มีเงินให้ท่านเล่า ”

เขาจึงว่า “ ท่านนี่ช่างโง่จริง คนชื่อรวยหรือไม่ชื่อรวยก็ตาม ถ้าไม่มีวาสนาแล้วก็เป็นคนยากจนได้ทั้งนั้น ”

นายบาปเดินทางต่อไปถึงที่แห่งหนึ่ง เห็นชายคนหนึ่งเดินวนไปเวียนมาอยู่แถวนั้น จึงเข้าไปถามว่า “ ทำไมท่านมาเดินวนเวียนอยู่เล่า ”

ชายคนนั้นบอกว่า “ เราหลงทาง ไม่รู้จะไปทางไหน ”

นายบาปถามว่า “ท่านชื่ออะไรเล่า”
ชายคนนั้นบอกว่า “เราชื่อชำนาญทาง”
นายบาปพูดว่า “ชื่อชำนาญทาง ทำไมหลงทางได้”
ชายผู้นั้นบอกว่า “ท่านอย่าโง่ไปเลย คนชื่อชำนาญทาง
หรือไม่ชื่อชำนาญทางก็อาจหลงได้ทั้งนั้น ชื่อเป็นแต่ตั้งไว้เรียกกัน
เท่านั้น”

นายบาปได้ฟังเช่นนั้น จึงคิดถึงชื่อคนตั้งแต่ต้นที่ไปพบมา ชื่อ
อยู่ก็ยังตาย ชื่อรวยก็ยังยากจน ชื่อชำนาญทางก็ยังหลงทาง แล้ว
นายบาปก็คิดต่อไปว่า ชื่อไม่สำคัญแน่ เป็นแต่ตั้งไว้อาศัยเรียกร้อง
กันเท่านั้น ที่สำคัญก็อยู่ที่สุจริตทางกาย วาจา ใจ เมื่อทำดี
พูดดี คิดดีแล้ว จะมีชื่ออย่างไรก็ไม่แปลก นายบาปจึงล้มความ
ตั้งใจที่จะเปลี่ยนชื่อ กลับไปหาอาจารย์เล่าความตั้งแต่ต้นให้อา-
จารย์ฟัง แล้วเลิกการเปลี่ยนชื่อของตน

เรื่องความเชื่อถือในสิ่งเป็นมงคลและอัปมงคลที่พูดมานี้ เป็น
ลัทธิอันหนึ่งซึ่งถือกันมาทางตำราไสยศาสตร์แสดงให้เห็นว่า ถือกัน
ตามอาการที่ปรากฏในภายนอก ซึ่งเขาสามารถชี้ได้ว่า นั่นเป็น
มงคล นั่นเป็นอัปมงคล อย่างที่ได้พูดมาแล้วว่ารูปที่เห็น เสียงที่
ได้ยินเป็นมงคล จึงจกทัก แร้งจับหลังคา เป็นอัปมงคล เป็นต้น

ในทางพระพุทธศาสนาถืออาการภายในเป็นมงคล ดังที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงประกาศมงคล ๓๘ ประการ มีไม่คบคนพาล คบบัณฑิต บูชาบุคคลหรือวัตถุที่ควรบูชา ตั้งตนไว้ชอบ เรียนมาก มีวินัย เป็นต้น ว่าเป็นอุดมมงคล ซึ่งใครจะคัดค้านไม่ได้เลย ทั้งไม่ได้หมายถึงวัตถุหรือกาลเวลาที่ถือกัน ว่าเป็นมงคลเช่นนั้นด้วย และในบทพุทธมงคลกถาก็มีว่า สุนกฺขตฺตํ สุมงฺคลํ สุปภาตํ สุหุฏฺฐิตํ มีความหมายว่าคนประพฤติชอบคือ ทำดี พูดดี คิดดี ในเวลาใด เวลานั้นชื่อ ฤกษ์ดี มงคลดี ครูดี ยามดี เป็นต้น นี่แสดงว่าพระพุทธศาสนาประกาศมงคลทุกคน แม้อัปมงคลก็เช่นเดียวกันถ้าคนเราทำไม่ดีขึ้นเมื่อใด เมื่อนั้นแหละเป็นอัปมงคล ถือดังนี้จะสะดวกดีไม่วุ่นวาย

อนึ่ง การให้พรเพื่อให้เกิดมิ่งมงคลนั้น ทางพระศาสนาได้วางแบบไว้ เรียกว่าพรพระ สำหรับพระสวดก่อนฉัน ในงานพิธีมีบทหนึ่งเรียกว่าชัยมงคล ๘ หรือบท พาหุ กล่าวถึงชัยชนะของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ทรงชนะศัตรูของพระองค์ด้วยวิธีต่างๆ ๘ ครั้งด้วยกัน

ครั้งที่ ๑ ทรงชนะพระยามาราธิราชพร้อมด้วยเสนามาร ที่จะมาชิงบัลลังก์ของพระองค์ด้วยพระบารมี มีทานบารมีเป็นต้นโดย

พระองค์ตรัสเรียกด้วยพระคาถาว่า “อายนฺตุ โภนฺโต อิธ ทาน-
สีลา เนกฺขมฺมปญฺญา สห วิริยขนฺตีสจฺจาธิฏฺฐานา สห เมตฺ
ตเปกขา ยทธาย โว คณหถ อาวธานิ” ความว่า ดกร
บารมีทั้งหลาย คือ ทาน ศีล เนกขัมมะ ปัญญา วิริยะ ขันติ สัจจะ
อธิฏฐานะ เมตตา อุเบกขา ที่เราสร้างสมอบรมมา จงมา ณ ที่นี้
ขอให้ถืออาวุธมาช่วยเรารบด้วย พระคาถานี้ถือกันศักดิ์สิทธิ์มานาน
แล้ว เรียกว่าคาถาเรียกแม่ธรณี สำหรับป้องกันตัวเมื่อมีภัยมาถึง
และทำให้ชนะต่อศัตรูเหมือนสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าชนะพระยา
มารฉะนั้น

ครั้งที่ ๒ ทรงชนะอาฬวกยักษ์ ผู้มีกิเลสหยาบ นิสัยกระด้าง
พูดจาโอหังยิ่งกว่าพระยามาร ด้วยอดพระทัยและทรงทรมาน จน
อาฬวกยักษ์มีใจอ่อนน้อมยอมนับถือพระพุทธองค์

ครั้งที่ ๓ ทรงชนะช้างนาฬาคิรี ที่พระเทวทัตให้ควาญช้าง
ปล่อยไป หมายจะบดขยี้พระพุทธองค์ ด้วยพระเมตตา ช้างทำ
อะไรไม่ได้

ครั้งที่ ๔ ทรงชนะมหาโจรองคุลิมาล ผู้หมายจะฆ่าพระ-
องค์ โดยทรมานด้วยอิทธิปาฏิหาริย์ ในที่สุดองคุลิมาลยอมบวช

ครั้งที่ ๕ ทรงชนะนางจิญจมาณวิกาผู้ใส่ไคล้พระองค์ หาว่าพระองค์อยู่ร่วมกับนางจนมีครรภ์แล้วไม่เลี้ยงดู ด้วยวิธีสงบพระหฤทัยมิได้แสดงอาการหวั่นไหว มีพระกมลผ่องใสดุจพระจันทร์ในวันเพ็ญ ซึ่งเรียกกันว่าโสมวิธี จนนางจิญจมาณวิกาถูกแผ่นดินสูบไปเอง

ครั้งที่ ๖ ทรงชนะสัจจกนิครนถ์ ผู้ทะนงตนว่ามีปัญญาฉลาดเลิศในโลก ไม่มีใครสู้ได้ จนถึงกลัวท้องจะแตก เพราะปัญญามากไป ต้องเอาเหล็กพันรัดท้องเข้าไว้ ในที่สุดพระพุทธองค์ทรงขจัดความทะนงของสัจจกนิครนถ์เสียได้ ด้วยพระปรีชาอันหลักแหลมของพระองค์ จนสัจจกนิครนถ์เห็นว่าตัวเองมีปัญญาเพียงหางอึ่งก็ไม่ได้

ครั้งที่ ๗ ชนะนันโทปนันทนาคราช ผู้ถือว่าตนมีฤทธิ์มากเที่ยวอาละวาดรบกวนประชาชนให้เดือดร้อน โดยรับสั่งให้พระมหาโมคคัลลานเป็นผู้ทรมาน จนนันโทปนันทนาคราชหมดฤทธิ์ยอมแพ้

ครั้งที่ ๘ ทรงชนะท้าวพกาพรหมผู้เป็นมิจฉาทิฐิ ถือว่าทุกสิ่งเป็นของแน่ ไม่มีแก่ ไม่มีตาย ด้วยญาณวิธี คือความรู้ความสามารถของพระองค์ จนท้าวพกาพรหมละมิจฉาทิฐิเสียได้

เป็นอันว่าชัยชนะของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่ปรากฏในพุทธชัยมงคลคาถาหรือบทพาหุ ๙ ครั้งด้วย และในครั้งหนึ่ง ๆ ก็มีให้พรไว้ด้วยว่า ด้วยเดชานุภาพของพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น ขอมงคลจงมีแก่ท่าน นี้เป็นแบบการให้พร เพื่อให้เกิดมงคลในทางพระศาสนา ซึ่งจะได้ยินได้ฟังเสมอจากพระสวดก่อนฉันในพิธี อนึ่งชัยชนะของพระพุทธเจ้า ๙ ครั้งนี้ ท่านกล่าวเป็นอานิสงส์ไว้ท้ายบทว่า ถ้าผู้ใดสวดทุก ๆ วัน ผู้นั้นจะพ้นอันตรายถึงสุขสวัสดิมงคลตลอดไป

ตามที่กล่าวมา ในเรื่องมงคลทั้งที่ปรากฏในทางพระศาสนาและมิได้ปรากฏทางพระศาสนานี้ กล่าวเพื่อความรู้ความเข้าใจและกล่าวตามตำนานที่ถือกันมาอย่างไร ไม่ใช่กะเกณฑ์ให้เลิกอย่างนั้นให้ถืออย่างนี้ อย่างไรก็ดี ผู้ปฏิบัติต้องถือหลักที่ว่า นิสมฺม กรณํ เสยฺโย ใคร่ครวญก่อนแล้วจึงทำเป็นดี ฉะนี้

เรื่องที่ ๒

ความสมควร

▲

ความสมควรนั้น เป็นเรื่องที่ต้องตัดสินใจให้แน่นอนว่าอย่างไรจึงเรียกว่า **"สมควร"** และสมควรทั่วไปไม่จำกัดเฉพาะคนทั้งนั้น เพราะบางคนก็เห็นว่าอย่างนั้นสมควรแก่ตน และบางคนก็ว่าอย่างนั้นสมควรแก่ตน เห็นสมควรกันไปคนละอย่าง เช่น บางคนชอบดื่มเหล้า ก็ว่าเหล้าสมควรแก่ตน ดื่มแล้วหายทุกข์ คิดอะไร ๆ คล่องสบาย อย่างอื่น เช่น ฝิ่นไม่สมควร สูบแล้วไม่สบาย ๆ บางคนชอบสูบฝิ่น ก็ว่าฝิ่นสมควรแก่ตน สูบแล้วใจคอเยือกเย็นสุขุมดีนัก อย่างอื่นเช่นเหล้าไม่สมควร ดื่มแล้วไม่สบาย ๆ บางคนชอบเที่ยวกลางคืน ก็ว่าการเที่ยวกลางคืน สมควรแก่ตน เพราะมีทางที่จะลักลอบทำอะไรได้ง่าย อยู่กับบ้านหรือทำกิจในบ้านรำคาญ ไม่สมควร ๆ บางคนชอบอยู่กับบ้านทำกิจในบ้าน หรือสนทนาปราศรัยกับครอบครัวเมื่อหมดงาน ก็ว่าอย่างนั้นสมควร เที่ยวกลางคืนไม่สมควร เพราะชื่อว่าไม่รักษาตัว ไม่รักษาลูกเมีย ไม่รักษาทรัพย์สมบัติ เป็นที่ระแวงของคน มักถูกใส่ความ ได้ความ

ลำบาก ฯ บางคนชอบดูมหรสพเป็นนิตย์ ก็ว่าการดูมหรสพเป็นนิตย์ สมควรแก่ตน เพราะทำให้เพลิดเพลินสนุกสนาน ดีกว่าอยู่บ้านซึ่งทำให้อึดอัดรำคาญ ฯ บางคนชอบดูมหรสพเป็นครั้งคราว เพื่อพักผ่อนหย่อนใจในเวลาว่างงาน ก็ว่าสมควร ดูเป็นนิตย์ไม่สมควร เสียเงิน เสียการ ฯ บางคนชอบเล่นการพนัน ก็ว่าการเล่นการพนันสมควรแก่ตน เพราะถึงคราวได้ก็รวยอย่างไม่ต้องลงทุนลงแรง ทำงานอย่างอื่นต้องลงทุนด้วย ลงแรงด้วย ถึงได้รับผลก็ต้องเหนื่อยก่อน ฯ บางคนชอบทำงานก็ว่าการทำงานให้เป็นล่ำสัน ถึงจะลงทุนลงแรงและเหนื่อยก็สมควร เพราะหากินโดยสุจริต เล่นการพนันไม่สมควร ถึงได้ก็ต้องมีเวร คือทำให้ฝ่ายเสียคิดแก้ตัว ถ้าเสียก็ช้ำร้าย ไม่มีใครเชื่อถือถ้อยคำ เป็นที่หมิ่นประมาทของเพื่อน ไม่มีใครอยากแต่งงานด้วย ฯ บางคนชอบคบคนชั่วเป็นมิตร เห็นสมควรแก่ตน เพราะเมื่อตนต้องการเป็นนักเลงการพนัน มิตรก็นำให้เป็นได้ เมื่อตนต้องการเป็นนักเลงเจ้าชู้ เป็นนักเลงเหล้า ปลอมเงินแดงแปลงเงินตั๋วฉ้อ เป็นคนโกง เป็นคนหัวไม้ มิตรก็นำให้เป็นไปได้ คบคนดีไม่สมควร เพราะคอยขัดคอห้ามปรามไม่สะดวก ฯ บางคนชอบคบคนดีเป็นมิตร ก็ว่าการคบคนดีเป็นมิตรสมควร เพราะได้ช่วยเหลือกัน คราวมีภัยหรือธุระจะได้ร่วมทุกข์

ร่วมสุขกัน จะได้ชักนำกันในทางดี คบคนชั่วไม่สมควร มีแต่จะทำให้เดือดร้อน พาให้เป็นนักเลงเหล้า พาให้เป็นนักเลงเจ้าชู้ พาให้เป็นนักเลงลวงเขาด้วยของปลอม พาให้เป็นคนโกงเขา พาให้เป็นนักเลงหัวไม้ ฯ บางคนชอบนั่ง ๆ นอน ๆ ไม่ทำการงานอาศัยเขากินสบายกว่า โกงเขากินสบายกว่า ทำงานไม่สะดวก ฯ บางคนชอบขยันทำงาน ก็ว่าการขยันทำงานสมควร เพราะทำให้ได้ทรัพย์มาบำรุงตน บำรุงครอบครัวและบำรุงประเทศให้มั่งคั่งสมบูรณ์ ทำชีวิตให้มีประโยชน์ถึงตัวจะตายก็ยังได้ชื่อว่าทำประโยชน์ไว้แก่ลูกหลาน การนั่ง ๆ นอน ๆ อาศัยเขากิน ขโมยเขากิน ไม่สมควรทำชีวิตให้เป็นหมันเสียที่ที่เกิดมา ทั้งที่ไม่ทำอะไรไว้ให้เป็นล่ำเป็นสันเลย ฯ บางคนชอบที่จะไม่ศึกษาเล่าเรียน ก็ว่าจะเรียนไปทำไม รู้ก็ชาม ไม่รู้ก็ชาม ฯ บางคนชอบการศึกษาเล่าเรียน ก็ว่าการศึกษาเล่าเรียนเป็นสิ่งสมควรอย่างที่สุด เพราะทำให้หยาวตายาวเฉลียวฉลาด ทำให้มีสง่าในสังคม ทำให้รู้ผิดรู้ถูก ทำให้เกิดยำเกรง การไม่ศึกษาไม่สมควร เพราะทำให้เป็นคนตาบอด ถึงจะมองตัวหนังสือที่เขาเขียนไว้ ก็ไม่รู้ว่าเรื่องอะไร เขาจะเขียนว่าตนอย่างไรก็ไม่รู้ จะฉลาดขึ้นไม่ได้ ได้แต่โง่ดักดาน ทำให้อับเฉาในสมาคมที่เขารู้หนังสือกัน หมดความกล้าหาญ ทำ

ให้ถ่วงความเจริญของประเทศ คือคนไม่รู้หนังสือเห็นคำสั่งคำประกาศของรัฐบาล ปิดอยู่ตามสถานที่ต่างๆ หรือที่หน้าหนังสือพิมพ์ ไม่รู้ว่าเรื่องอะไร ต้องเที่ยวถามคนอื่นเขาอ่านให้ฟัง เท่ากับยืมจมูกคนอื่นเขามาหายใจ ถ้าคำสั่งหรือประกาศเป็นเรื่องต้องปฏิบัติด่วน คนไม่รู้หนังสือนั้นแหละจะเป็นคนถ่วงให้ช้า

ที่กล่าวมานี้ เห็นได้ว่า สมควรอยู่ที่ความชอบของคน คนเราเมื่อชอบอย่างไหนแล้ว ก็มักเห็นไปว่าอย่างนั้นสมควรแก่ตนๆ แต่ความชอบที่เห็นสมควรนั้น ก็จะต้องอาศัยธรรมเป็นหลักตัดสินลงไปอีกว่า อย่างไหนสมควรกับผิดธรรม อย่างไหนสมควรถูกธรรมฯ เช่น ชอบเที่ยวกลางคืน ชอบดูมหรสพเป็นนิตย์ ชอบเล่นการพนัน ชอบคบคนชั่ว ชอบนั่ง ๆ นอน ๆ ไม่ทำการงาน ชอบไม่เรียนหนังสือ ดังนี้ ถึงจะชอบและเห็นสมควร ก็สมควรในทางผิดธรรม

ความสมควรที่ผิดธรรมนั้น ต้องไม่สมควรทั้งนั้น ถ้าเห็นสมควร ในทางผิดธรรมแล้วปฏิบัติเข้า ก็เสื่อมอย่างทรุดโทรม ทั้งไม่ใช่สมบัติอารยชนด้วย ท่านจึงสอนไว้ว่า *จงสะอิดสะเอียนความไม่ดี อันมิใช่สมบัติของอารยชน*

ชอบอยู่กับบ้าน ทำกินในบ้าน สนทนาปราศรัยกับครอบครัว ชอบดูมหรสพเป็นครั้งคราว ชอบทำงาน ชอบคบคนดี ชอบคบคนชั่ว ชอบเรียนหนังสือ ดังนี้ เป็นความชอบที่สมควร เพราะถูกธรรม ทั้งเป็นความเจริญ เป็นสมบัติของอารยชน ฯ จึงเป็นอันตัดสินใจได้ว่า ความสมควรนั้นอยู่ที่ไม่ผิดธรรม สิ่งใดไม่ผิดพึงถือเอาสิ่งนั้น

อนึ่ง ความสมควรนั้น บางอย่างสมควรในสมัยหนึ่ง แต่ไม่สมควรกับอีกสมัยหนึ่งก็มี เช่นสมัยโบราณมีการค้าทาส การกินหมาก การนุ่งผ้าโจงกระเบน นุ่งกางเกงจีน เป็นต้น สมควรในสมัยนั้น ๆ โดยเฉพาะการกินหมากนิยมกันนักหนา ต้องให้ฟันดำ จึงเห็นสมควร เลยถือกันในสมัยนั้นว่า ถ้าใครฟันขาวละก็คบไม่ได้ เอาเข้ารวมไว้ในจำพวกที่ว่า *หน้ากล้อ คอสั้น ฟันขาว คบไม่ได้* ฯ มาสมัยนี้ คนกินหมากฟันดำไม่สมควรแล้ว รู้สึกเป็นการสกปรกปฏิกูล จึงให้เลิกเสีย ฟันขาวที่ว่าคบไม่ได้ในสมัยนั้น มาสมัยนี้นิยมกัน เป็นเรื่องสมควร คนที่นิยมฟันดำในสมัยนั้น ก็พยายามขัดให้ขาวไปตาม ๆ กันแล้ว เพราะกลัวจะถูกเอาเข้ารวมว่าคนหน้ากล้อ คอสั้น ฟันดำ คบไม่ได้ในสมัยนี้ ฯ

ทั้งนี้เปลี่ยนไปตามความเจริญของประเทศชาติ เช่นการนุ่งผ้าโจงกระเบน นุ่งกางเกงจีน เปลี่ยนเป็นนุ่งกระโปรง นุ่งกางเกงสากล ดังนี้สมควร

สมัยนี้เป็นสมัยที่ต้องเร่งรัด ให้เกิดความสมควรที่ถูกชนิดเพื่อประโยชน์ในการสร้างตน สร้างชาติ การที่รู้จักความสมควรได้ดีนั้น ต้องอาศัยการศึกษาสำเหนียก ไม่เช่นนั้นอาจถูกชักพาไปในทางผิดได้ง่าย ๆ เพราะขาดการศึกษานั่นเอง ทำให้เห็นในสิ่งไม่สมควรว่าเป็นสมควรขึ้น มหาเศรษฐีกลายเป็นยาจกไปก็มี ดังมีเรื่องว่า

ลูกเศรษฐีคนหนึ่ง พ่อแม่ไม่ให้เรียนหนังสือ ให้เรียนแต่เต้นรำขับร้อง เมื่อพ่อแม่ตาย ก็ได้รับมรดกทั้งหมด แต่เขาไม่ได้ทำทรัพย์สมบัติเหล่านั้นให้เป็นประโยชน์ขึ้นได้ เพราะขาดการศึกษา ๆ ในย่านนั้น มีนักเลงพวกหนึ่ง คิดตัมลูกเศรษฐี จึงปรึกษากันว่า ถ้าเราจะให้ลูกเศรษฐีเป็นนักเลงเหล้าบ้าง พวกเราจะสบายไม่น้อย อย่างไรเสียเขาก็จะต้องเลี้ยงเหล้าพวกเราทุกวัน ๆ เมื่อพวกนักเลงปรึกษากันเป็นที่ตกลงแล้ว จึงพากันไปดักพบลูกเศรษฐี ณ ที่ซึ่งลูกเศรษฐีเคยเดินผ่านไปมา พร้อมกับเอาเหล้าและกับแกล้มติดมือ

ไปด้วย นั่งคอยดูลูกเศรษฐีผ่านมา ดื่มเหล้าพลางหยิบกับแกล้มใส่ปากพลาง กินอย่างเอร็ดอร่อยสนุกสนาน ฯ พอลูกเศรษฐีผ่านใกล้เข้ามา พวกนักเลงชวนว่า

"สวัสดีจะ นาย ลองนี่หน่อยซิ ดีนัก พวกฉันถ้าได้ท่านเข้าพวกแล้ว จะสุขใจเพราะการดื่มไม่น้อยเลย"

ลูกเศรษฐีเหลียวมาถามคนใช้ "นั่นเขาดื่มอะไรกัน ?"

"ดื่มเหล้าจะ นาย"

"อร่อยดีไหม ?"

"พุทโธ่ นาย ในโลกนี้ไม่มีอะไรที่จะน่าดื่มยิ่งกว่ามันอีกแล้ว"

"ถ้าอย่างนั้น ลองเอามาสักหน่อยซิ"

เมื่อคนใช้นำเข้ามา เขาก็จิบเข้าไปหน่อย พอรู้รสก็ดื่มรวดเดียวหมด ฯ พวกนักเลงเห็นดังนั้นดีใจมาก ก็พากันหัวเราะลั่นด้วยพอใจ ฯ ความพอใจของพวกนักเลงก็คาดคบคนไม่ผิด และสมควรอย่างยิ่งที่เขาจะต้องคบคนเช่นนี้

ตั้งแต่นั้นมาไม่ว่าลูกเศรษฐีจะไปที่ไหน พวกนักเลงก็แห่ห้อมล้อมหน้าล้อมหลัง สั่งอย่างโน้นมา สั่งอย่างนี้มาเท่าไร ๆ ไม่มีอั้น ฯ ลูกเศรษฐีก็จ่ายครั้งละร้อยบ้าง สองร้อยบ้าง เป็นอาจิณ ฯ เพราะ

เขาเห็นว่า มันเป็นความสมควรที่จะต้องจ่าย ๆ จ่ายไป ๆ ไม่ช้าเงินทองหมด ต้องขายบ้าน นา ไร่ สวน ในที่สุดต้องขายหม้อข้าวหม้อแกง ที่นอน ผ้านุ่งผ้าห่มจนหมดตัว เมื่อหมดตัวแล้ว ก็สมควรที่จะต้องขอทานเขากินไปจนตาย ด้วยประการฉะนี้

เรื่องนี้ แสดงให้เห็นว่า คนที่ขาดการศึกษา ย่อมไม่มีความรู้ดี เห็นสิ่งไม่สมควรว่าสมควรไปก็ได้ ดังลูกเศรษฐีที่เล่ามานั้น

ส่วนคนที่ได้รับการศึกษาเป็นอย่างดี ย่อมรู้ผิดรู้ถูกได้ดีกว่า และมีทางที่จะไปข้างผิดได้น้อย เพราะรู้จักยับยั้งชั่งใจ ๆ แต่จะว่าคนที่ได้รับการศึกษาไม่มีผิดเสียเลยก็ไม่ได้ มีอยู่บ้างทีนี้ เพราะไม่ใช่ความรู้ที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์ดังที่ว่า ความรู้เกิดแก่คนพาลก็เป็นไปเพื่อความพินาศฝ่ายเดียว หรือว่า “ความรู้ท่วมหัวเอาตัวไม่รอด” ดังนี้เป็นต้น ๆ เพื่อให้ดำเนินไปในทางที่ถูกต้องสมควรแล้วต้องเป็นดังนี้ ผู้ไม่รู้หนังสือก็สมควรหาโอกาสศึกษาให้รู้ เมื่อรู้แล้วก็สมควรสอดส่องสะสมสร้างคุณงามความดีเด่เข้าไว้ อันใดที่เห็นว่าสมควร แต่ผิดทำนองคลองธรรม ก็เลิกละอันนั้นเสีย มุ่งหน้าทำแต่ในสิ่งที่สมควรและถูกต้อง โดยยึดหลักธรรมคารวะคือเป็นผู้เคารพธรรม ถือความถูกต้องสมควรเป็นหลักน้ำใจ อย่า

พยายามทำความเห็นในทางที่ผิดว่าเป็นถูก เพราะเห็นแก่ตัวจัด ต้องมองถึงความเสื่อมเสียอันจะเกิดแก่หมู่คณะและประเทศชาติด้วย เมื่อทุกคนพร้อมใจกัน หันหน้าเข้าหาความสมควรตามหน้าที่โดยถูกทำนองครองธรรมแล้ว ก็เป็นอันประสบสวัสดีแก่ตน แก่หมู่คณะ แก่ประเทศชาติได้ ดังเช่นหน้าที่ของพลเมือง หน้าที่ของผู้ครองชีพเป็นต้น ทุก ๆ หน้าที่ต้องมุ่งเข้าหาความสมควรเป็นหลัก

หน้าที่ของพลเมือง ก็ต้องเป็นพลเมืองที่ดี อยู่บ้านใดก็ต้องเป็นคนดีเชื่อฟังผู้ใหญ่ในบ้านนั้น อยู่หมู่ใดเชื่อฟังผู้ใหญ่ ในหมู่นั้น อยู่ในตำบลใด เชื่อฟังผู้ใหญ่ในตำบลนั้น อยู่อำเภอใด เชื่อฟังผู้ใหญ่ในอำเภอนั้น อยู่จังหวัดใด เชื่อฟังผู้ใหญ่ในจังหวัดนั้น อยู่ประเทศใด เชื่อฟังผู้ใหญ่ในประเทศนั้น ต้องเป็นคนที่ดี ไม่ทำให้เป็นคนรกบ้าน รกหมู่ รกตำบล รกอำเภอ รกจังหวัด รกประเทศ รวมเรียกว่าไม่เป็นคนรกโลก เป็นพลเมืองที่ทำประโยชน์แก่บ้าน แก่หมู่ แก่ตำบล แก่อำเภอ แก่จังหวัด แก่ประเทศ ดังนี้สมควร ๆ

หน้าที่ของผู้ครองชีพ ก็ต้องขยันหารายได้มาเลี้ยงตน เลี้ยงครอบครัว และรู้จักรักษาทรัพย์ที่หามาได้ ไม่ให้เป็นอันตราย

สูญหาย ตลอดจนรักษาการงานของตัวไม่ให้เกิดม้วหมองในหน้าที่ ๆ รู้จักประหยัดในการใช้จ่าย คือให้รู้ว่าควรหรือไม่ควร จำเป็นหรือไม่จำเป็น มีหลักเกณฑ์อยู่ว่า ถ้าไม่จ่ายทรัพย์จะสำเร็จประโยชน์หรือไม่ ประโยชน์ที่ได้มาจะคุ้มกับทรัพย์ที่จ่ายไปหรือไม่ นี้เป็นหลักเกณฑ์สำหรับตัดสินการจ่ายทรัพย์ว่าควรหรือไม่ควร จำเป็นหรือไม่จำเป็น ถ้าจำเป็นแล้วไม่จ่าย ก็เป็นการผิดเคือง ถ้าไม่จำเป็นแต่ชนจ่าย ก็เป็นการฟุ่มเฟือย ๆ การจ่ายแต่ในทางที่จำเป็นหรือสมควรเรียกว่าประหยัดทรัพย์ ไม่จ่ายในทางจำเป็นเช่นนี้ เรียกว่าตระหนี่ ๆ ใช้ทรัพย์พ้นจากฟุ่มเฟือยและผิดเคือง เรียกว่ารู้จักประมาณในการใช้จ่าย ดังนี้สมควร

ความสมควรที่ถูกต้องตามที่กล่าวมานี้ เป็นเรื่องสมควรประดับใจของพุทธศาสนิกไทยทุกคน ๆ จะทำ จะพูด จะคิดอย่างหนึ่งอย่างใด เมื่อเห็นไม่ผิดธรรมแล้ว จึงทำ พูด คิด ดังนี้ สมควรแล.

เรื่องที่ ๓

ความสุข

▲

เมืองไทยเป็นเมืองพระ เพราะเป็นเมืองที่ประดิษฐานพระพุทธศาสนา คนไทยเล่าก็เป็นพุทธมามกะนับถือพระพุทธเจ้าว่าเป็นของตน เท่ากับเป็นคนของพระพุทธเจ้า ถึงจะมีศาสนาหรือลัทธิอื่นเข้ามาแทรกแซงก็ไม่หันเหเป็นอย่างอื่นได้ เมืองไทยเป็นเมืองทอง จึงสมควรรองรับแต่ของดีจริง เหมือนแหวนเรือนทอง ก็สมควรรองรับกับเพชรแท้ พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาล้ำเลิศที่สุด จึงสมควรอยู่คู่กับเมืองทองยิ่งนัก “ชาติไทยศาสนาพุทธ” พ้งแล้วสมเกียรติสมภูมิหนักหนา คนไทยมีพระพุทธศาสนาเป็นมิ่งขวัญคุ้มครองอยู่เสมอ ขอให้นับถือจริง ๆ และช่วยกันบำรุงรักษา อย่าสักแต่ว่าทำแต่เพียงเป็นพิธี ต้องทำตามคำสอนที่มีอยู่ในพระศาสนา ถ้าไม่ทำตามก็ไม่ใช่คนของพระพุทธเจ้า ต่อเมื่อนับถือท่านด้วย เชื่อท่านด้วย ทำตามท่านด้วยนั่นแหละ จึงสมกับที่เป็นคนของพระพุทธเจ้า ได้เห็นพระพุทธเจ้าแล้วสมปรารถนา

อนึ่ง คนที่เข้าวัด กราบพระ บูชาพระ ฟังธรรมของพระ พอออกจากวัดก็เลอนเปอนเลอะเทอะตามเดิม ทำอะไรๆ เต็มไปด้วยกิเลสร้อยแปด ดคนโน้น ด่าคนนี้ นินทาคนนั้น ไม่มีความสงบ อย่างนี้เรียกว่าเหลาะแหละ สักแต่ว่าไม่จริงถ้าอย่างนี้เป็นไม่เห็นพระพุทธเจ้าแน่ พระพุทธเจ้าใครอยากเห็น ก็ไม่ยาก เราจะอยู่บ้าน อยู่วัด อยู่ที่ทำงาน อยู่ไร่ อยู่นา อยู่ป่า อยู่ดง หรืออยู่สวนก็เห็นได้ เพราะท่านยังอยู่ ทั้งโดยพระคุณและศาสโนวาท แต่ข้อสำคัญต้องทำใจให้สงบ ถ้าใจสงบ ปัญญาความรู้เกิดเป็นแสงสว่างฉายให้เห็นธรรม ทั้งฝ่ายดีควรประพฤติและฝ่ายชั่วควรละเว้น เมื่อนั้นเป็นได้อยู่กับพระพุทธเจ้า และเห็นท่านด้วย การอยู่กับธรรมของพระพุทธเจ้า และการเห็นธรรมของพระพุทธเจ้านั้นเป็นการเห็นพระพุทธเจ้าแท้

ความสงบแห่งใจนั้น เป็นส่วนภายใน เกิดมาจากส่วนภายนอก คือรักษากายวาจาให้สภาพเรียบร้อย ตามระเบียบวินัยอันดีงาม ที่เรียกว่าวัฒนธรรม คนไม่มีวินัย คือคนไม่มีระเบียบ ขาดความงาม ไม่น่าดูทางกาย เช่นแต่งกายไม่ถูกระเบียบ นุ่งแต่กางเกงชั้นใน ไม่สวมเสื้อ ไปปรากฏตัวในที่ชุมนุมชน ตามโรงมหรสพบ้าง บนรถไฟ รถราง รถเมล์บ้าง หรือเดินไปตามถนนหนทาง

ที่เขาทำไว้สะอาด ๆ นักจะบ้วนก็บ้วน นักจะถ่มก็ถ่ม หรือสูบบุหรี่ในที่ไม่ควรสูบ ซึ่งทำให้เป็นที่รำคาญแก่คนอื่น ที่สุดยืนก็ไม่เป็นระเบียบ เดินก็ไม่เป็นระเบียบ นั่งก็ไม่เป็นระเบียบ นอนก็ไม่เป็นระเบียบ เหลานี้เสียระเบียบทางกายทั้งสิ้น ทางวาจาก็เช่นเดียวกัน พูดหยาบ ๆ โลน ๆ พังไม่เป็นมงคล เพ้อเจ้อ โอ้อวด ชอบพูดเรื่องอกุศล ไม่เป็นผลดีแก่ตนและส่วนรวม หรือชอบพูดนินทาว่าร้ายคนอื่นเป็นต้น อย่างนี้เรียกว่าเสียระเบียบทางวาจา เมื่อเสียระเบียบทางกายทางวาจาแล้ว ความประพฤติทางกายวาจาก็เสีย เท่ากับเสียทั้งศีลทั้งธรรม ชื่อว่าเป็นคนขาดความเคารพเอื้อเฟื้อต่อพระธรรมวินัย อันเป็นหลักสำคัญของพระพุทธศาสนา เพราะธรรมกับวินัยนี้ เป็นตัวแทนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ดังที่ได้ตรัสแก่พระอานนท์ว่า “เมื่อตถาคตล่วงลับไปแล้ว พระธรรมและวินัยที่ตถาคตแสดงไว้ บัญญัติไว้นั้นแหละจะเป็นศาสดาของพวกท่าน” ดังนี้ผู้ใดปฏิบัติตามธรรมวินัย ผู้นั้นก็เห็นพระตถาคตเจ้า

ประเทศไทยของคนไทย มีธรรมวินัยของพระพุทธเจ้าเป็นมิ่งขวัญของชาติมาแล้วจากอดีตอันไกล บรรพบุรุษของไทยต้องการให้คนไทยทุกคน มีหลักประมวลจรรยาของชาติเป็นอันเดียวกัน จึงได้ยอมรับหลักธรรมของ พระพุทธศาสนาไว้สำหรับคนไทยปฏิบัติ

ร่วมกัน ประเทศไทยเราจึงชื่อว่ามีของดี ๆ ธรรมที่ดีจริง วินัยที่ดีเยี่ยม พระธรรมวินัยที่เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเรียกว่า “พระพุทธศาสนา” การปฏิบัติตามธรรมของพระพุทธศาสนาจึงเป็นเหตุให้คนมีความสุขได้จริง

พูดถึงสุข ใคร ๆ ก็อยากได้ เพียงได้ยินว่าสุข ใจคอก็สดชื่นรื่นเริง ต่างกับทุกข์ เพียงได้ยินก็ชักหวาดสะดุ้งเสียแล้ว ยิ่งเวลาจะมีใครอุตริมาบอกว่า เมื่อนั่น เมื่อนี่ จะเกิดจลาจล หรือจะเกิดรัฐประหาร ก็ยิ่งจะนอนไม่หลับเป็นทุกข์เป็นร้อนไป ที่ว่าทุกคนอยากให้สุขนั้น เป็นความจริงเพราะเที่ยวหากันในที่ต่าง ๆ เมื่อรู้ว่าที่ไหนจะให้ความสุขเป็นไปที่นั้น คนเมืองนี้ไปเที่ยวเมืองโน้น คนเมืองโน้นมาเที่ยวเมืองนี้ ชาวใต้ขึ้นเหนือ ชาวเหนือลงใต้ อยู่บ้านไม่สบาย ต้องไปบ้านโน้น ก็เป็นเรื่องหาสุขกันนั่นเอง เวลาผู้หลักผู้ใหญ่จะให้ศีลให้พร ก็ว่า “เป็นสุข เป็นสุขเถิด พ่อคุณ แม่คุณ” แม้สถานที่ก็พยายามตั้งชื่อให้สุขเช่น สะพานสุขตา ศาลาสุขใจ สราญรมย์ สวนสนุก แสนสนุก เป็นต้น แต่จะสุขกันเพียงไหน แค่ไหน รู้ไม่ได้เห็นชัดกันไปชัดกันมา พบคนนักบอกว่าคนนั้นแน่ะเขาเป็นสุข พบคนนั้นก็บอกว่า คนโน้นแน่ะเขาเป็นสุข คนจนก็ว่าคนมั่งมีเป็นสุขจริง จะทำอะไร อยากได้อะไร

จะไปไหนก็สะดวกสบาย คนมั่งมีกว่าคนจนเป็นสุขไม่ต้องห่วงอะไร ไปไหนมาไหนก็สะดวก สุขที่หาๆ กันนั้น ไม่พบสุขที่สมใจ บางทีไปหาสุข กลับพบทุกข์เข้าอย่างจังก็มี เช่นไปเล่นการพนันหาสุข ไปเที่ยวซ่องโสเภณีหาสุข เป็นต้น

วิธีหาสุขอย่างนี้ เห็นจะได้ยาก เพราะเปลี่ยนทุกข์เก่าแล่หาทุกข์ใหม่ การเล่นการพนัน ถ้าเล่นได้ก็ก่อเวรให้ฝ่ายเสียคิดแก้มือ ถ้าเล่นเสียก็ทุกข์หนัก เสียดายทรัพย์เกิดระทมใจตาม คำท่านว่า “ผู้ชนะย่อมก่อเวร ผู้แพ้ย่อมนอนเป็นทุกข์” และคิดแก้ตัวใหม่ร่ำไป ดูเป็นเรื่องทุกข์ซับทุกข์ซ้อนเสียเหลือเกิน ไปเที่ยวหาผู้หญิงนักเที่ยวถ้าถึงหลับนอนด้วยกันก็เห็นจะลืมทุกข์เก่าไปได้ขณะหนึ่ง ต่อจากนั้นไป ก็มีแต่เรื่องทุกข์ใหม่ทั้งนั้น ถ้าเกิดโรคก็ต้องรักษากันมากมาย ทำให้เสียเวลาเสียการงาน ดังนี้สุขที่ไหนกันจะหาสุขกันให้ได้จริงนั้น ไม่ต้องเสียเวลาวุ่นวายถึงเพียงนั้น เพียงแต่น้อมใจเข้าไปหาพระธรรม หรือน้อมพระธรรมเข้ามาสู่ใจ ให้ใจได้มีโอกาสดื่มรสพระธรรมเสียบ้าง ดื่มอะไรจะชุ่มชื่นมาสู่ใจเท่าดื่มพระธรรมเป็นไม่มีแล้ว พระพุทธเจ้าทรงชี้ไว้ว่า ธมฺมปีติ สุขํ เสติ ผู้ดื่มพระธรรมย่อมอยู่เป็นสุข รสของพระธรรมเป็นรสที่ชื่นใจ เย็นใจ สบายใจ เข้าหาพระธรรมไว้เป็นสุขจริงๆ พระ

พุทธเจ้าทรงเผยแผ่พระธรรมไว้ ก็หวังประโยชน์สุขแก่ประชาชน รีบหาสุขที่พระธรรมกันเถิด ใครมีหน้าที่อย่างใดก็ปฏิบัติหน้าที่อย่างนั้น ให้ถูกธรรม ก็จะเป็นสุขได้ แต่ถ้าผิดธรรมไป ก็เป็นทุกข์แน่นอน

ความเห็นของคนสมัยใหม่ เขาเห็นว่า ศีลธรรมเป็นของล้าสมัย ล้าโลก คนมีศีลธรรมก็คือคนล้าสมัยถ่วงโลก โลกเขาจะเจริญด้วยการแย่งกันกิน ด้วยการเข้าสังคมอันหรูหราจนลืมตัวและอื่น ๆ ศีลธรรมก็คอยถ่วงไว้ เพราะเห็นอย่างนี้ โลกจึงวุ่นวายไม่สิ้นสุด หลักธรรมของศาสนาสอนไว้ดี ๆ แต่ก็ยังเอาดีไว้ไม่ค่อยได้ โดยเฉพาะพระพุทธศาสนากับคนไทย ทั้ง ๆ ที่ คนไทยส่วนมากนับถือพระพุทธศาสนา แต่ก็ไม่น้อยเหมือนกันที่ไม่ปฏิบัติตามหลักธรรมของพระศาสนา จนชาวต่างชาติเขาประหลาดใจว่าทำไมคนไทยชอบกินเหล้า ชอบขโมย ชอบโกง ชอบโกหก ชอบหลอกลวง ชอบวุ่นวาย ทั้ง ๆ ที่หลักธรรมในพระพุทธศาสนาไม่ให้ปฏิบัติอย่างนั้น ที่สุดบางคนรับศีลไปจากพระหยก ๆ ไม่ทันไรก็ไปกินเหล้าเข้าแล้ว เป็นกันถึงเพียงนี้ ที่เป็นดังนี้เพราะคนสมัยใหม่เขาไม่ค่อยจะเห็นเป็นสำคัญนักในหลักศีลธรรม ใครไม่มีศีลธรรมได้เท่าไร ก็ถือตนว่าตนรุ่งเรืองสมสมัยอยู่เสมอ คนชนิดนี้ท่านตำหนิไว้ว่าไม้ลอยน้ำดีกว่า “กฏฺฐ นิปฺเวติ เสยฺโย”

ท่านผู้อ่านทั้งหลายที่มีใจเป็นธรรม ย่อมเห็นตรงกันข้ามกับบุคคลดังกล่าวแล้ว คือเห็นว่าพระธรรมเท่านั้นที่จะนำความสุขความเจริญรุ่งเรืองมาสู่ตนได้ ทั้งยังสามารถแก้ทุกข์ร้อนได้อีกด้วย พระธรรมแก้ทุกข์ร้อนของคนมาได้มากต่อมากแล้ว ทั้งในอดีตและปัจจุบัน แม้ในอนาคตพระธรรมก็ยังจะแก้ทุกข์ต่อไปอีก ไม่เปลี่ยนแปลง เขาเล่าว่า เมื่อหลายปีมาแล้ว มีหญิงคนหนึ่ง ถูกผัวทอดทิ้งไปมีเมียน้อย นางก็มีแต่ความเศร้าโศกเสียใจ ไม่เป็นอันกินอันนอน ทั้งรักก็เหลือแสน ทั้งแค้นก็เหลือหลาย ไม่มีทางอื่นจะช่วยให้นางหายทุกข์เช่นนี้ได้ ในที่สุดก็ตัดสินใจว่าตายเสียดีกว่าที่จะมาทรมานอยู่อย่างนี้ วันหนึ่ง พอค่ำลง นางก็ออกจากบ้านหมายว่าจะไปโดดน้ำตายที่สะพานพุทธยอดฟ้า พอเดินไปก็ได้ยินพระเทศน์ทางวิทยุ เผอิญวันนั้นเป็นวันพระ นางก็นึกว่า ไหน ๆ จะตายแล้ว ขอฟังเทศน์เอาบุญสักหน่อย ก็หยุดฟังเทศน์ และวันนั้นพระก็เทศน์เรื่องเกี่ยวแก่ทุกข์ ว่าทุกข์เกิดจากต้องการอะไรไม่สมหวัง ทุกข์เกิดจากต้องพลัดพรากจากของรักเป็นต้น ซึ่งทุกคนต้องประสบเผอิญเทศน์กัณฑ์นั้นไปเหมาะกับเรื่องของนาง นางตรองไปตามเทศน์จึงได้สติว่า ไม่ใช่ทุกข์แต่เรา คนอื่นก็คงเป็นอย่างนั้น กลับใจไม่ตายละ หันเข้าหาพระธรรมเป็นที่พึ่งให้พ้นทุกข์ดีกว่า แล้ว

เดินจะกลับบ้าน ขณะเดินกลับได้ซื้อลอตเตอรี่ใบหนึ่ง แสดงว่าตอนจะไปตายเอาเงินติดตัวไปด้วย ต่อมาลอตเตอรี่ออก นางก็ถูกจะเป็นรางวัลที่ ๒ หรือที่ ๓ จำไม่ได้ รู้จักน้อมใจเข้าหาพระธรรม ถ้าหาไม่ก็คงตาย และไม่ถูกลอตเตอรี่เป็นแน่ ผู้เล่าได้เล่าต่อไปอีก เมื่อผัวรู้ว่าภรรยาถูกลอตเตอรี่ ก็มาอ้อนวอนขอด้วย และสัญญาว่าจะไม่เหลวไหลอีกต่อไป นางใจอ่อนสงสารผัว จึงแบ่งเงินที่ถูกรางวัลให้ครึ่งหนึ่ง แล้วตนเองออกไปบวชเป็นชีเลี้ยงชีวิตด้วยเงินที่เหลือ หาทางสงบจิตใจ ดื่มรสพระธรรมต่อไป เป็นอันนางได้คลายทุกข์ มีสุขด้วยอุบายอันชอบ เรื่องที่เล่ามานี้เป็นเรื่องสด ๆ ร้อน ๆ จริงเท็จอย่างไรนั้นควรฟังเป็นคติ

ในครั้งพุทธกาล ถ้ามีใครทุกข์ เข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้า พระองค์ก็ทรงปลอบโยน กล่อมเกลาจิตใจของคนนั้นให้อิ่มเอิบด้วยรสพระธรรม หายทุกข์ไปตาม ๆ กัน ดังเรื่องของนางผู้หนึ่งชื่อปฏาจารา นางอยู่กินกับสามีที่บ้านเล็ก ๆ แห่งหนึ่ง ถึงคราวท้องแก่จวนจะคลอด นางรบเร้าผัวให้พาไปคลอดที่บ้านเดิมของตน ผัวไม่เห็นด้วย นางจึงหนีไป ผัวมาตามพบกันกลางทาง ในขณะนั้นฝนตกหนัก มืดมิดไปหมด นางจึงบอกผัวให้ทำที่พัก ผัวไปตัดไม้ใกล้ ๆ จอมปลวกใหญ่ ถูกงูเห่าขบตาย นาง

รออยู่จนรุ่งขึ้นไม่เห็นผัวกลับมาก็แปลกใจ จึงเดินไปตามหา เห็นผัวนอนตายอยู่ก็ร้องไห้เสียยกใหญ่ มีหนึ่งจูงลูกคนโตที่ออกกลางทางคราวแรก อีกมีหนึ่งอุ้มลูกคนเล็กที่ออกกลางทางระหว่างพ้นคราวนั้น นางเดินโซซัดโซเซไปตามทาง พบแม่น้ำขวางหน้าอยู่ แต่ตื้นพอเดินข้ามได้ นางไม่สามารถพาลูกทั้งสองคนข้ามไปในคราวเดียวกันได้ จึงให้ลูกคนโตอยู่ฝั่งข้างนี้ก่อนอุ้มลูกคนเล็กข้ามไป วางให้นอนบนผ้าที่ฝั่งข้างโน้น แล้วรีบข้ามฟากมารับลูกคนโต พอถึงกลางแม่น้ำมีเหยี่ยวตัวหนึ่ง เห็นเด็กแดงเข้าสำคัญว่าก้อนเนื้อ จึงบินลงมาโฉบเอาไปกิน นางเห็นก็ยกมือร้องตวาดไล่เหยี่ยว หันหลังวิ่งกลับเพื่อจะช่วยลูกคนเล็ก ฝ่ายลูกคนโตเห็นอาการของแม่ดังนั้น นึกว่าแม่เรียก กระโดดลงน้ำ เลยตกน้ำตาย ข้างโน้นเหยี่ยวเฉี่ยวเอาลูกไปกินเสียแล้ว กลับไปหาลูกคนโตก็ไม่เห็น ใจหายวาบ คราวนี้นางเศร้าโศกเสียใจเดินร้องไห้รำพันไปว่า

ลูกเล็กใหญ่ ทั้งหลาย ก็ตายแล้ว
ซ้ำผัวแก้ว ก็วายวาง กลางทางใหญ่

บ่นเพ้อไปอย่างนี้ จนถึงบ้านเกิดของตน ถึงบ้านเกิดแล้วก็จำไม่ได้ เพราะโศกสุมใจใหญ่เหลือล้น เที่ยวถามเขาว่า รู้จักบ้าน ๆ นั้นไหม ชาวบ้านแถบนั้นก็บอกว่า

โอ! บ้านนี้ถูกลมพายุตีเรือนพังทับเด็กผู้ใหญ่ตายหมดแล้ว เขาพึ่งเอาไปเผารวมกันชมัย ให้ดูที่เชิงตะกอนพลางบอกว่าควันยังกลุ้มกลบอยู่นั่นแน่ะ พอนางทราบเท่านั้นก็ไม่รู้สึกตัวผ้านุ่งผ้าห่มจะอยู่กับตัวหรือไม่ก็ไม่รู้ลืมเกลือกไปมา ลุกขึ้นเปลือยกายร้องไห้ วิ่งกระเซอะกระเซิงไปจนถึงเชิงตะกอน บ่นรำพันไป

ลูกเล็กใหญ่ ทั้งหลาย ก็ตายแล้ว
ชาผัวแก้ว ก็วายวาง กลางทางใหญ่
ทั้งพ่อแม่ ญาติสิ้น ชีวาลัย
เขาเผาไหม้ อยู่ในที่ อันเดียวกัน

ต่อไปนี้ นางก็เดินเปลือยกายกระเซอะกระเซิงไป จนถึงวัดพระเชตวัน ขณะนั้นพระพุทธเจ้ากำลังทรงแสดงธรรมอยู่ครั้นทรงเห็นนางเปลือยกายเดินเข้ามา พระองค์จึงทรงเตือนให้กลับได้สติ นางนึกละอาย นั่งกระมิดกระเมียนอยู่ข้างหลังคนพึ่งเทศน์ มีคนสงสารนำผ้ามาให้ นางนุ่งผ้าแล้ว ตั้งสติฟังพระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้า ฟังไป ตรองไป ก็ระงับความเศร้าโศกลงได้ เกิดอิ่มเอิบซาบซึ้งในรสพระธรรม พอเทศน์จบนางได้ธรรมพิเศษ ขอบวชเป็นนางภิกษุณี ไม่ช้าก็บรรลุอรหัตผล นางได้รับยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่า เป็นผู้เลิศในทางวินัย

เรื่องนางปฏาจาราน้ แสดงให้เห็นความอัศจรรย์ของพระธรรม
ว่า สามารถขจัดทุกข์ถึงขนาดของคนได้ จึงควรเร่งรัดตนเข้าหาธรรม
เถิด จะได้มีสุขกันเสียที เวลาเท่าที่เราทุกข์กันอยู่ก็คือข้าวของแพง
ค่าครองชีพสูง โจรผู้ร้ายชุกชุม ข้อนี้ต้องพึ่งตนเอง สร้างตนเอง ยึด
หลักธรรมของพระพุทธเจ้าเป็นแนวทางของชีวิต เริ่มตัวขยันหมั่น
ประกอบการงานที่ไม่มีโทษ หาทางทำมาหากิน ให้เป็นหลักแหล่ง
ให้อยู่ดีกินดีรู้จักประมาณในการกิน การใช้ อย่าให้ฟุ่มเฟือยจนเกิน
ไป ของที่หายก็ขวนขวายหา ที่คร่ำคร่าก็ซ่อมแซมทำให้เป็นของใช้
ได้ต่อไปอีกเพียงนิดพอจะบรรเทาทุกข์ลงได้บ้าง ถ้าทำๆไป มาก
ขึ้นๆต้องพ้นทุกข์ได้วันหนึ่งแน่นอน ถ้าถูกรบกวนด้วยโจรภัยก็อย่า
ประมาทรีบหาทางป้องกัน ระมัดระวังให้ดีขึ้น หาทางแก้ไขปัญหายุ่ง
ยากของชีวิต ด้วยอุบายอันเป็นธรรม เมื่อปฏิบัติธรรมได้ผลซาบซึ้ง
เอิบอิ่มใจแล้ว จะได้รับความสุขสมใจ นั่นคือองค์สมเด็จพระสัมมา
สัมพุทธเจ้ามาประทับอยู่เฉพาะหน้า ดังที่ตรัสแก่พระวักกลิว่า “ผู้
ใดเห็นพระธรรม ผู้นั้นจึงจะเห็นเรา คถาคต” ฉะนี้แล.

เรื่องที่ ๔

ฉลาดในอุบาย

▲

คำว่า **"อุบาย"** นั้น ในทางธรรมเป็นดีวิเศษ ไม่มีเสีย ตามศัพท์แปลว่า ดำเนินเข้าไปหาความเจริญ แต่ครั้นนำมาใช้ในภาษาไทย พูดถึงเข้าที่ไร เป็นต้องรู้สึกว่า มีเล่ห์มีเหลี่ยมแอบแฝงอยู่ด้วยเสมอไป ความหมายไปข้างฉลาดแกมโกง เช่นพูดว่า ทำอุบายอย่างนั้น ทำอุบายอย่างนี้ อันเป็นวิธีฉลาดของคนโกงซึ่งมีทุจริตแฝงอยู่ด้วย มีดีนอยู่ในหมู่คนพาล ฯ บางพวกทำอุบายหลอกลวงให้หลงเชื่อ ฯ บางพวกทำอุบายโกงทรัพย์สมบัติ ฯ บางพวกทำอุบายเบียดเผยแต่ความดี แต่ข้างในเหลือที่จะคด ดังที่ว่า "นอกสุกใส ในเป็นโพรง" หรือ "หน้าเนื้อใจเสือ" ดังนี้ ท่านเตือนไม่ให้ไว้ใจ จึงประพันธ์เป็นคำกลอนไว้ว่า

คนหน้าเนื้อ ใจเสือ ก็เหลือคบ
ข้างนอกกลบ หวานไว้ ข้างในขม
มะนาวเกลี้ยง ก็ไม่ล้น ถึงคนกลม
เร็วกว่าลม เหลี่ยมลบ ตลบตะแลง

บางพวกจะหลบหลีกหรือหลีกเลี่ยงจากการงานในหน้าที่ ก็หาอุบายร้อยแปดที่จะนำมาอ้าง ดังนี้เป็นต้น การทำอุบายต่าง ๆ ของคนจำพวกที่กล่าวมานี้ รวมเรียกว่า “ฉลาดแกมโกง” ทั้งนั้น ๆ ความฉลาดเช่นนี้เป็นไปเพื่อความเสื่อมแก่ตนแก่หมู่คณะ ตลอดถึงประเทศชาติ ไม่ใช่ความฉลาดในอุบายที่ประสงค์ในที่นี้

ความฉลาด ที่กล่าวนี้ หมายถึงความฉลาดในทางหรือวิธีหรือแนวที่จะนำไปหาความเจริญแก่ตน แก่หมู่คณะ แก่ประเทศชาติ ดังเช่น องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงฉลาดในทางที่ทำพระองค์ให้ได้บรรลุธรรมพิเศษ และบรรลุสุขชั้นสูงสุดที่เรียกว่าบรมสุขา และทรงฉลาดในทางอบรมสั่งสอนสัตว์โลกให้มั่นอยู่ในธรรมจรรยาด้วยเทศนาวิธีของพระองค์ บรรดาสัตว์โลกต่างก็ประสบความสุขความเจริญไปตาม ๆ กัน เว้นแต่จำพวกปทปรมะ หรือที่เรียกว่า **ปท**บรม จำพวกปทบรมนี้เป็นอภัพบุคคล ถึงจะทรงโปรดอย่างไร ๆ ก็เอาดีไม่ได้ ดังพระเทวทัตและพวกเดียรถีย์นิครนถ์เป็นต้น ๆ ปรกติของคนจำพวกปทบรมมักอวดดี ไม่ชอบที่จะฟังคำสั่งสอน คำแนะนำตักเตือนถือตัวว่าเป็นคนรู้ดี เลยกลายเป็นอวดรู้อวดดีไป จึงเอาดีไม่ได้ ๆ ตราบใดที่ผลของความอวดดียังไม่ปรากฏ คนอวดดีก็

ยังมีเวลาที่จะอวดอยู่ได้ ถ้าผลปรากฏขึ้นเป็นเสือมทุกราย เสือมทั้ง
ลาภเสือมทั้งยศ ดังพวกเทวทัตกับพวกเดียรถีย์นิครนถ์ที่อ้างมานั้น ๆ
ดีเป็นนามธรรมไม่มีตัวไม่มีตน เมื่อนำออกมาอวดเสียหมดแล้วข้าง
ในก็ไม่มีอะไรเหลือ ถ้าเปรียบกับสิ่งที่เป็นรูปธรรมก็เห็นได้ เช่น ต้น
หมาก ต้นตาล ต้นมะพร้าว เมื่อแก่นออกมาอยู่ข้างนอก ข้างในก็
กลวงจะมีอยู่ก็ใช้การไม่ได้ หรือสัตว์ เช่น ปู หอย และเต่า เมื่ออวัยวะ
แข็งของมันอยู่ข้างนอกเสียหมดแล้ว ข้างในก็มีแต่ส่วนเหลว ๆ
เพราะฉะนั้น ท่านจึงสอนไม่ให้ทำการติดต่อกับคนอวดดี ดังภาษิตว่า
สุญฺโญคสมฺโภควิเสสทสฺสนำ อนริยธมฺเมสุ สเจสุ นสฺสติ
การแสดงสัมพันธ์สนิทสนมในคนที่ไม่มีอริยธรรม มีแต่สาไถย
(อวดดี) ถึงจะทำให้วิเศษอย่างไรก็ไร้ผล ฯ การเป็นดังนี้ เรื่อง
ของคนอวดดีจึงหมดค่า จัดอยู่ในจำพวก ปุริสาทมฺโม คือบุรุษที่ผีก
ไม่ชน จึงเป็นอภัพบุคคลตลอดชีวิต ฯ นอกจากคนชนิดปทบรมนั้นแล้ว
พระพุทธเจ้าทรงฝึกอบรมให้รู้ยิ่งเห็นจริงในหลักธรรม เสมอ
ด้วยอุบายวิธีอันฉลาดของพระองค์ นี่เป็นตัวอย่างของอุบายโกศลที่
แสดงถึงความฉลาดในวิธีแสวงดีให้แก่ตนและคนอื่น

ในส่วนประเทศชาตินั้น ผู้ฉลาดในอุบาย แม้เมื่อมีภัยที่น่า
หวั่นหวาดตั้งอยู่รอบด้าน ก็ยังสามารถหาทางผ่อนปรนให้รอดพ้นไป

ได้โดยสวัสดี ดังเช่นคณะมัลลกษัตริย์ผู้ครองเมืองกุสินาราอันเป็นนครน้อย ๆ ให้โทณพราหมณ์รอแจกพระสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าแก่เจ้าผู้ปกครองเมืองใหญ่ ๆ ๗ นคร ที่ส่งทูตมาขอจนกว่าทูตเหล่านั้นจะมาพร้อมกัน ฯ ถ้ามัลลกษัตริย์ไม่ฉลาดในอุบาย ไม่หวังเห็นการข้างหน้า พอทูตเมืองไหนมาถึงก็แจกให้ไป ๆ ฉวยว่าพระสารีริกธาตุหมดจะมีใครมาขออีก หรือผู้ที่ได้แจกไปแล้วไม่พอจะต้องการอีก เมื่อไม่ได้ก็จะเกิดอาฆาตบาดหมาง แล้วยกกำลังเข้าโจมตีแย่งชิงเอาด้วยพลการ ไหนเลยคณะมัลลกษัตริย์ผู้มีกำลังน้อยจะต่อต้านข้าศึกผู้มีกำลังมากกว่าได้ ฯ คณะมัลลกษัตริย์เห็นดังนี้ จึงยังไม่ยอมแจกพระสารีริกธาตุให้ไปก่อนจนกว่าทูตหลายพระนครจะมาพร้อมกัน เมื่อพร้อมกันแล้วจึงแจกโดยทั่วถึงกัน ฯ คณะมัลลกษัตริย์ฉลาดในอุบายหยั่งเห็นการข้างหน้าดังนี้ จึงทำพระนครให้สวัสดีจากมหาภัยด้วยประการฉะนี้

อันความฉลาดในอุบายตามที่กล่าวมานั้น เป็นบทความแสดงตัวอย่างให้เห็นเป็นเรื่องสวัสดีทั้งนั้น ฯ เพราะฉะนั้นพุทธศาสนิกชนควรดำเนินปฏิปทาตามเยี่ยงอย่าง ดังนั้นเพื่อคิดค้นหาทางอันเกษมสวัสดีแก่ตนบ้าง ฯ ไม่ควรปล่อยกาลเวลาให้ผ่านพ้นไปเปล่า ๆ เพราะกาลเวลาที่ผ่านไปจะเรียกกลับคืนมาอีกก็ไม่ได้ ใช่แต่จะผ่านไป

เฉพาะกาลเวลาเท่านั้น ยังบั่นทอนชีวิตของเราให้หมดไปทุกขณะ ชีวิตอันแน่นอนของเราข้างหน้าก็คือตาย ๆ ดังนั้นตราบใดที่ยังมีชีวิตอยู่ทั้ง ๆ ที่จิตใจยังสมบูรณ์อยู่ก็อย่ายอมตายเสียก่อนที่เรียกว่าทำมือตายตีนตาย ๆ ถ้ายังทำมือตายตีนตายอยู่ในเวลานี้ก็จะไม่มีโอกาสฟื้นขึ้นได้ชื่อว่าตายทั้งเป็น ตกอยู่ในฐานะประมาท“ปมาโท มจฺจุโน ปทำ ความประมาทเป็นทางตาย” ตรงข้ามกับ “อปฺปมาโท อมตำ ปทำ ความไม่ประมาทเป็นทางไม่ตาย” ๆ คนไม่ประมาทก็คือคนที่ฉลาดในอบาย คนเช่นนี้แม้จะได้รับความคับขันอย่างไร ก็ไม่ยอมจำนนต่อเหตุการณ์ คิดค้นหาทางกำจัดความคับขันจนได้เช่นเห็นว่าอยู่ที่นี่ไม่ปลอดภัย อัดแอคับขันด้วยเครื่องอุปโภคบริโภค ไม่สะดวกในการทำมาหากิน ก็หาทางแยกย้ายไปตั้งหลักแหล่งทำมาหากินตามท้องถิ่นต่าง ๆ ก็จะระบายความคับขันไปได้ ดังที่ว่า ยหิ ชีเว ตหิ คจเฉ น นิเกตหโต สิยา บคคลจะพึง ครองชีวิตอยู่ได้ ณ ที่ใด ควรไปอยู่ณที่นั้น ไม่ควรยอมให้ที่อยู่ทำลายตนเสีย นี่ก็เป็นอุบายที่คนฉลาดเขาทำกัน

อนึ่ง ผู้ฉลาดในอุบาย ย่อมมีไหวพันกับกาลสมัยเสมอ ไม่ทำกิจล้าสมัย ดังที่ว่า กาลานุรูป ว ธุรำ นิยุญฺเช ควรประกอบธุระ

ให้เหมาะแก่กาล เพราะฉะนั้น การทำกิจให้เหมาะกับกาลสมัย จึงเป็นคุณสมบัติของผู้ฉลาดในอุบายด้วยประการหนึ่ง ๆ เหตุผลของเรื่องฉลาดในอุบายนี้ เมื่อสรุปก็อยู่ในหลักว่า อตฺตานญฺเจ ปิยํ ชญฺญา รกฺขเยยฺย นํ สุรกฺขิตํ หากรู้ว่าตนเป็นที่รัก ควรรักษาตัวให้ดี รู้รักษาตัวรอดเป็นยอดดี ฉะนี้แล.

เรื่องที่ ๕

ความฉลาดของคน

▲

ความฉลาดของคนที่จะกล่าวถึงนี้ ย่อมเป็นที่ทราบแล้วว่าความจริงคนเราฉลาดมากและฉลาดเป็นลำดับมา เรียกว่าเจริญด้วยความฉลาด แต่ความฉลาดจะเจริญไปในทางดีหรือเจริญไปในทางเสื่อมนั้น เป็นอีกเรื่องหนึ่ง และคนฉลาดนั่นแหละ ย่อมรู้ว่าตนฉลาดไปในทางดีหรือฉลาดในทางเสื่อม ลักษณะของคนที่ฉลาดในทางดีก็คือคนที่มีความเฉลียวอยู่ใน ความฉลาดหรือมีความฉลาดอยู่ในความเฉลียว ซึ่งรวมเรียกว่า **"เฉลียวฉลาด"** เฉลียวคือสติ ฉลาดคือปัญญา เฉลียวฉลาด หรือ สติปัญญา ต้องคู่กันเสมอไปไม่ว่าจะทำจะพูด จะคิดอะไร ถ้ามีแต่อย่างใดอย่างหนึ่งก็ไปไม่รอด ความฉลาดหรือปัญญา ทำหน้าที่คิดเห็นว่าควรจะทำอะไร อย่างไร โดยไม่คำนึงว่าการทำนั้นจะเห็นได้ผล เสียผลอย่างไร ความเฉลียวหรือสติทำหน้าที่เหนี่ยวรั้งใคร่ครวญลู่ทางโดยรอบคอบ ถ้าเห็นว่าการทำนั้นเกิดผลดีก็ลงมือทำ ถ้าเห็นว่าจะเกิดผลเสียหาย ก็เหนี่ยวไว้ไม่ให้ทำ บางคนอาจมีทั้งฉลาดเฉลียว หรือสติ ปัญญาพร้อมอยู่ในตัว แต่ใน

คณะบุคคลที่ประชุมร่วมความคิดปรึกษากัน บางคนก็เป็นตัวฉลาด หรือปัญญา ซึ่งชักจูงแต่ให้ทำ บางคนก็เป็นตัวเฉลียวหรือสติ ซึ่งคอยเหนี่ยวรั้งให้ยั้งคิด ทั้งสองอย่างนี้ต้องมีส่วนให้พอดีกัน ถ้าเป็นปัญญากันไปหมดพอคิดอะไรขึ้นมาก็เฮโรสารพากันไป การงานมักจะพลาดพลั้งเพราะคิดไม่รอบคอบ แต่ถ้าเป็นสติกันไปหมด ก็จะมัวแต่ยั้งแล้วยั้งเล่า ไม่ต้องทำอะไรกันลงไปสักที ด้วยเหตุนี้ สติกับปัญญาหรือเฉลียวกับฉลาด จึงต้องคู่กันเสมอไป แม้ในการปกครองระบอบประชาธิปไตย ก็ยังต้องมีสภาสองสภา คือสภาหนึ่งทำหน้าที่ให้ความคิดเห็น ชักนำให้ทำอย่างนั้นอย่างนี้ ได้แก่สภาร่าง เปรียบเหมือนเป็นสภาปัญญา อีกสภาหนึ่งทำหน้าที่เหนี่ยวให้ยั้งคิดหรือยับยั้ง ได้แก่สภาสูงเปรียบเหมือนเป็นสภาสติ เมื่อมีสองสภาเช่นนี้ ก็ทำให้การปกครองเป็นไปอย่างมีระเบียบ และ เกิดผลดีกับประเทศชาติเป็นอันมาก รวมความว่า ความฉลาดในทางดีนั้น ต้องมีความเฉลียวอยู่ด้วยกล่าวแล้ว

ความเฉลียวฉลาดนี้ ทำให้คนเจริญทั้งในด้านอาชีพและด้านความประพฤติ ในด้านอาชีพนั้นจะเห็นได้ว่า คนเราเมื่อครั้งสมัยดึกดำบรรพ์ ยังเป็นคนป่า ยังโง่ ไม่รู้จักทำที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่มก็ใช้เปลือกไม้ ใบไม้ ปกปิดร่างกาย ไม่รู้จักทำมาหากิน อดมื้อกินมื้อ หิว

กินผลไม้และรากไม้กับจับสัตว์มากิน การกินกินดิบ ๆ ไม่รู้จักหุงต้มอย่างใด เพราะไม่รู้จักใช้ไฟ การอยู่ไม่เป็นที่ เที่ยวพเนจรไปตามดงตามป่า ค่ำที่ไหนก็นอนที่นั่น เป็นอยู่อย่างนี้หลายหมื่นปี ครั้นต่อ ๆ มาเกิดมีความเฉลียวฉลาดขึ้น รู้จักสีไฟใช้ รู้จักทำอาวุธล่าสัตว์ รู้จักเลี้ยงสัตว์ รู้จักเพาะปลูก รู้จักทำที่อยู่อาศัย เป็นต้น ความเห็นก็ค่อย ๆเจริญขึ้นเป็นลำดับมา จนเกิดความฉลาดสามารถค้นคิดประดิษฐ์เครื่องใช้สอยได้ต่าง ๆ อย่างประณีต จนกระทั่งมองดูที่คนตั้งแต่ผมถึงเท้าก็คิดผลิตสินค้าที่คนจำเป็นต้องใช้ขึ้นได้ พูดง่าย ๆ ก็ว่าเอาเรื่องคนมาคิดทำสินค้าสำหรับคนใช้ขึ้น เช่นในตอนหัวก็คิดว่าอะไรจำเป็นสำหรับหัวบ้าง ก็เกิดความฉลาดขึ้นว่าคนเราต้องการความร่มเย็น ไม่ต้องการร้อน ในเวลาเดินกลางแดดจึงได้คิดทำหมวกทำร่ม ตั้งเป็นโรงงานทำหมวก ทำร่มเป็นสินค้ารวยไปตาม ๆ กัน

ครานี้เรื่องของผมก็คิดเห็นว่า อะไรจำเป็นในเรื่องผมบ้าง เพราะผมถ้าปล่อยไว้กรรงรัง จึงคิดทำเครื่องใช้ของผมเช่น หวี น้ำมันกรรไกร ตลอดจนเครื่องตัดผม ดัดผม โกนผม ปลูกผม ย้อมผม และผมปลอม ขึ้นเป็นสินค้าแพร่หลายอยู่ในบัดนี้ ที่พูดนี้ชให้เห็นเพียงเรื่องเครื่องใช้ของหัวกับผม ที่คนฉลาดสามารถผลิตขึ้น นอกจากนี้ยังมีอีกมากมายนัก ตลอดลงไปถึงเท้า ก็มีรองเท้า ยาขัดรองเท้า และ

มีรองเท้าหลายชนิดเกิดขึ้น ยังประเภทที่อยู่อาศัย ก็ล้วนแต่มีโหพาร มีตึกรามหรูหรา ใหญ่โต จะไปไหน มาไหน ก็ไม่ต้องเดิน มีเรือ มีรถ ทั้งที่แล่นไปบนบกบนน้ำบนอากาศได้ทั้งนั้น ประเภทเครื่องนุ่งห่ม ก็ล้วนแต่ผ้าผ่อนแพรพรรณดูแพรวพราวไปทั้งสิ้น ประเภทอาหารการกินก็จัดทำปรับปรุงให้มีรสโอชาน่ารับประทาน มีอยู่มากมายหลายชนิด ประเภทยารักษาโรคก็คิดทำสำหรับบำบัดโรคได้ทุกอย่าง ที่พูดมาทั้งหมดนี้ให้เห็นว่า ความฉลาดของคนเราได้ทำการอาชีพเจริญขึ้นเป็นลำดับมา และจะเจริญเป็นลำดับไป

ในส่วนความเฉลียวฉลาดที่ทำให้คนเจริญ ในด้านความประพฤตินั้น จะเห็นได้ว่าเมื่อสมัยที่คนยังเป็นป่าเถื่อนไม่มีอะไรยึดเหนี่ยวใจให้รู้จักดีชั่ว มักประพฤติตามใจตัวชอบ โกรธขึ้นมาก็ตรงเข้าทำร้ายกัน เห็นใครแปลกถิ่นแปลกที่มาทำร้ายเอา ชอบลูกใครเมียใครก็ฉุดคร่าล่าอนาจาร มนุษย์ในสมัยโน้นไม่มีหิริโอตตัปปะ แต่มนุษย์สมัยนี้บางคนก็ยังเป็นเหมือนมนุษย์ในสมัยโน้นอยู่บ้าง ในด้านความประพฤตินั้น แต่ไม่ทั้งหมด เพราะมนุษย์สมัยนี้ ได้ศาสนายึดเป็นหลักใจอยู่บ้าง จึงทิ้งกันมากทีเดียว ทั้งนี้เพราะฉลาดรู้ดีรู้ชั่วกันขึ้น จึงรู้จักให้อภัยให้กัน เมื่อมีเหตุทำให้ถึงโกรธ รู้จักมีเมตตากรุณาต่อกัน เห็นคนแปลกถิ่นมาก็เชื้อเชิญต้อนรับด้วยอัธยาศัยไมตรีอันดีงาม

และอื่น ๆ อีกมากมาย ที่แสดงให้เห็นว่าคนสมัยนี้เจริญในด้านความประพฤติ เพราะคนเรารู้จักถือศาสนา ลัทธิ ประเพณี ขนบธรรมเนียม และปฏิบัติตาม ไม่ละเมิดศาสนา ลัทธิ ประเพณีขนบธรรมเนียม ส่วนคนที่ยังไม่เจริญในด้านความประพฤติที่ยังมีอยู่ในบัดนี้ และไม่ยอมที่จะประพฤติตามหลักศาสนา ลัทธิ ประเพณี ขนบธรรมเนียม ของบ้านเมืองนั้น แต่มีจำนวนไม่ค่อยมากนัก จะเห็นได้ตามสถิติคดีอุกฉกรรจ์ของแต่ละจังหวัด ที่ได้รับฟังจากวิทยุกระจายเสียงของกรมประชาสัมพันธ์ บางจังหวัดมีเพียงรายสองราย บางจังหวัดไม่มีเลย แต่ที่แอบ ๆ อยู่หรือหมกอยู่ยังรู้ไม่ได้นั้น อาจมีบ้าง นักแสดงว่ายังมีคนเจริญในด้านความประพฤติอยู่มาก ที่พูดนี้เป็นเรื่องความฉลาดของคนซึ่งเจริญไปในทางดี

ส่วนความฉลาดของคนที่เป็นไปในทางเสื่อมนั้นคือฉลาดโดยปราศจากความเฉลียว คิดจะทำอะไรก็ทำพรวดพราดไปโดยไม่เฉลียวใจว่า จะได้รับผลอย่างไร ไม่ยึดหลักที่ว่า นิสมฺม กรณำ เสยฺโย ใคร่ครวญก่อนแล้วจึงทำ เมื่อทำไปโดยไม่ใคร่ครวญให้รอบคอบก่อน เป็นเสียทุกทีเลยกลายเป็นเรื่องอวดดีของคนโง่ไป คนที่ถือตัวว่าเป็นผู้ฉลาดรอบรู้ทุกสิ่งทุกอย่างจนเห็นว่าไม่มีใครจะสู้ได้ เรียกว่าเมาในความรู้ดังเช่น สัจจกนิครนถ์ถือตนว่ามีความรู้มากจนกลัวท้องจะแตกทะลักออกมา จึงจ้างช่างทำเหล็กพันรัดท้องไว้ เพราะกลัว

ท้องจะแตกเพราะความรู้มากแต่ในที่สุดความรู้มากของสัจจกนิครนถ์เกือบเข้าหลักว่าความรู้ท่วมหัวเอาตัวไม่รอด เคราะห์ดีที่พระพุทธเจ้าทรงให้สติไว้ได้ สัจจกนิครนถ์จึงได้รอดตัวไป มีภาษิตอย่บทหนึ่งว่าความรู้ดีเท่าดี ถ้าไม่มีสติคุม อาจนำถลำหลุมอบายได้ในบางคราว นี่ท่านเตือนคนที่เมามัวในความรู้ความฉลาด ให้รู้จักใช้สติกำกับไปด้วย อย่าหลงระเริงไปจนลืมตัว

อนึ่ง ลักษณะของความฉลาดที่เป็นไปในทางเสื่อมนั้นยังมีอยู่อีก คือ ฉลาดในทางปลิ้นปล้อน ตลบตะแลง มีเล่ห์เหลี่ยมทุจริตแฝงอยู่ เช่น ฉลาดในทางหลอกลวง ฉลาดในทางโกง ฉลาดในทางหลบหลีก หรือหลีกเลี่ยงงานในหน้าที่ ฉลาดในทางฉ้อราษฎร์บังหลวง ฉลาดในทางบิดความชั่วเบือดแต่ความดีเป็นต้น รวมเรียกได้ว่า ฉลาดแกมโกง หรือทำตนเป็นคนรู้ในทุกสิ่งทุกอย่าง แต่ความจริงไม่รู้เลย แต่อยากให้คนอื่นรู้ว่าตนรู้ ไม่ยอมหาความรู้จากผู้รู้ โดยสำคัญตนว่าเป็นคนฉลาด เรียกได้ว่า อวด-ฉลาด หรือโง่แกมหยิ่ง อีกอย่างหนึ่งแสดงความฉลาดนอกลู่นอกทาง จะพูด จะทำ ก็พูด ทำโดยไม่มีเหตุผล แต่ชอบพูด ชอบทำพูดออกไปทำออกไปทีไรเสียเรื่องทุกที เรียกได้ว่า ฉลาดไม่เข้าเรื่อง เหมือนลิงเฝ้าสวน คือ ลิงเห็นเจ้าของเอามารดต้นไม้ เจ้าลิงก็คิดทำ

เห็นว่า มนุษย์นี่โง่ เอาน้ำรดข้างบน มันจะลงไปถึงโคนได้อย่างไร เมื่อเจ้าของไม่อยู่ ได้ให้ลิงเผ้าสวน และให้รดน้ำต้นไม้ด้วย เจ้าลิงก็จะแสดงความฉลาดของตน จึงถอนต้นไม้เสียหมด แล้วเอาน้ำรดลงไปในดิน เพื่อให้น้ำถึงโคนต้นไม้เลย แต่ในที่สุดต้นไม้ตายหมด เจ้าลิงก็เดือดร้อนเพราะฉลาดไม่เข้าเรื่อง

รวมความว่า ความฉลาดชนิดฉลาดแกมโกงอวดฉลาด โง่แกมหยิ่ง และฉลาดไม่เข้าเรื่อง เหล่านี้เป็นไปในทางเสื่อมทั้งนั้น เพราะพวกผู้ฉลาดเหล่านั้น เป็นพวกเสียอยู่แล้ว คือมพวกเป็นพาลอยู่แล้ว จึงเมื่อเกิดความรู้ความฉลาดขึ้น ก็นำไปใช้แต่ในทางเสื่อมเสียฝ่ายเดียว ผู้ฉลาดในทางเสื่อมนั้น ตนเองอาจนึกว่าเป็นความเจริญของตนก็ได้ ผู้อื่นจะเสื่อมเสียอย่างไรไม่คำนึงถึง ข้อนี้ตรงกับพระพุทธภาษิตที่ว่า ความรู้เกิดแก่คนพาล ย่อมเป็นไปเพื่อความพินาศฝ่ายเดียว ดังนี้

เรื่องความฉลาดของคนที่พูดมาตั้งแต่ต้นนี้ สรุปลงเป็นสองประเภทคือ ฉลาดในทางดี ประเภทหนึ่ง ฉลาดในทางเสียประเภทหนึ่ง รวมทั้งสองประเภทเรียกว่า ความฉลาดของคน อีกประการหนึ่ง ความฉลาดของคนยังแยกออกไปอีก คือ :—

บางคนฉลาดพูด แต่ไม่ฉลาดทำ
บางคนฉลาดทำ แต่ไม่ฉลาดพูด
บางคนไม่ฉลาดทั้งพูด ไม่ฉลาดทั้งทำ
บางคนฉลาดทั้งพูด ฉลาดทั้งทำ

ในคน ๔ จำพวกนี้ คนฉลาดพูดแต่ไม่ฉลาดทำ นั้น เหมือนฟ้าร้องแต่ฝนไม่ตก คนชนิดนี้แต่พูด ทำไม่ได้ เข้าแบบละเลงขนมเบื้องด้วยปาก ถ้าจะรอให้คนชนิดนี้ทำประโยชน์ คงไม่ได้ประโยชน์อะไรเป็นแน่ เหมือนฟ้ากระหึ่มบนท้องฟ้า ถ้ามัวแต่จะรองน้ำฝนใช้ ฝนก็ไม่ตกสักที จะมีประโยชน์อะไร เพราะฉะนั้น คนพูดมากแต่ไม่ทำ พระพุทธเจ้าทรงตำหนิว่าไม่ใช่นักปราชญ์ ทรงปรามาสว่าเป็นคนเพ้อเจ้อ

คนฉลาดทำแต่ไม่ฉลาดพูด เหมือนฝนตกแต่ฟ้าไม่ร้อง คนชนิดนี้ชอบทำงานมากกว่าชอบพูด เมื่อลงมือทำแล้วเป็นได้ผลเสมอ และเห็นผลทันทีทันใด เป็นบุคคลที่ได้รับยกย่องทั้งทางโลกทางธรรม แม้จะไม่ฉลาดพูด แต่งานที่ทำก้าวหน้าอยู่เสมอ ก็นับว่าได้ประโยชน์สมควรแล้วดีกว่าคนฉลาดพูดแต่ไม่ฉลาดทำมากนัก

คนไม่ฉลาดทั้งพูด ไม่ฉลาดทั้งทำ เหมือนฟ้าไม่ร้องฝนก็ไม่ตก คนชนิดนี้เรียกไม่ลุก ปลุกไม่ตื่น อยู่ในจำพวกโง่ดักดาน

แต่ก็เป็นคนที่น่าสงสาร เพราะไม่เป็นชนิดคนฉลาดแกมโกง โง่แกมหยิ่ง ซึ่งไม่น่าสงสาร และเป็นคนที่ไม่ทำให้ใครเดือดร้อนมากนัก นอกจากตัวของตัวเอง

ประเภทสุดท้าย คนฉลาดทั้งทำฉลาดทั้งพูด เหมือนพ่อร้องและฝนก็ตก คนชนิดนี้ปฏิบัติทางโลกก็ไม่ช้า ปฏิบัติทางธรรมก็ไม่เสีย เรียกได้ว่า พูดดี ทำดี พูดได้ ทำได้ ไม่ใช่ชนิดพูดดีทำไม่ดี พูดได้ ทำไม่ได้ หมู่คณะใดมีบุคคลชนิด ฉลาดพูด ฉลาดทำอยู่ หมู่คณะนั้นย่อมหวังความเจริญได้ อย่างแน่นอน

เมื่อได้ประมวลความฉลาดของคนมาย่อ ๆ ดังนี้แล้ว เพื่อให้ท่านได้หลักสำหรับยึดเป็นข้อปฏิบัติ จะได้นำไปปฏิบัติให้ถูกทางเกี่ยวกับความฉลาด คือไหน ๆ จะเป็นคนฉลาดกันทั้งที ก็ขอให้ฉลาดในทางที่เป็นประโยชน์ อย่าให้ฉลาดในทางเสื่อม หลักนั้นมีอยู่ดังนี้

๑. อายโกศล ฉลาดในความเจริญคือรู้ว่านี้จะเป็นทางนำตน หมู่คณะ ประเทศชาติ ไปสู่ความเจริญ

๒. อปายโกศล ฉลาดในความเสื่อม คือรู้ว่านี้จะเป็นทางนำตน หมู่คณะ ประเทศชาติ ไปสู่ความเสื่อม

๓. อุปายโกศล ฉลาดในอุบาย คือมีอุบายวิธีที่จะนำตน หมู่คณะ ประเทศชาติ ให้ดำเนินไปสู่ความเจริญได้ และฉลาดที่จะหาอุบายวิธีหลีกเลี่ยงจากเหตุแห่งความเสื่อมเสียได้

ความฉลาดทั้งสามประการนี้ เป็นหลักปฏิบัติของผู้ที่คิดจะทำตนให้เป็นคนฉลาดในทางเจริญ แต่ทั้งนี้ต้องไม่ดีแต่พูดหรือดีแต่คิด ต้องทำให้จริงด้วย ถ้าพูดจริง ทำจริง ก็จะเกิดผลคือความดีจริงขึ้นด้วยประการฉะนี้.

เรื่องที่ ๖

ดี

▲

ดี นี้ไม่มีใครปฏิเสธว่าไม่ชอบ มีแต่ต้องการกันทั่วไป เช่น อยากเป็นคนดี อยากให้เขาว่าดี อยากได้ของดี อยากมีอะไร ๆ ดีไปทุกอย่าง อยากรับประทานของดี อยากมีบ้านดี ๆ อยากมีเครื่องแต่งตัวดี อยากมีของดีใช้ เป็นต้น และตรงกันข้ามไม่ชอบให้เขาว่าชั่ว ไม่ชอบเป็นคนชั่ว ไม่ชอบมีของชั่ว ดังนี้ เป็นเรื่องของคนเราทุกคน ไม่ต้องดูอื่นไกลแม้เด็กซึ่งยังไม่รู้จักประสีประสาอะไรมากนัก พี่เลี้ยงหรือแม่นมจะปลอบให้หายร้องหรือหายซนก็ต้องปลอบว่า คนดีคนดี เด็กก็ชอบใจ ที่เป็นดังนี้เพราะดีเป็นเรื่องของความงาม ความชอบ ความเรียบร้อย ความไม่ชั่ว ความไม่ทราม ทุกคนจึงชอบ และดีนี้เมื่อทำแล้วก็ให้ผลเป็น เจริญ งาม ชอบ ถูก เช่นเรียนดีก็เจริญด้วยความรู้ ทำงานดีฐานะก็เจริญมีความชอบ เงินดีก็สบาย อัธยาศัยดีคนก็นับถือ ที่สุดเดินดีก็ดูงาม

เดินดี ๆ ก็ไม่ถูกรถชน ไม่โดนโน่นโดนนี่ดังนี้เป็นต้น ล้วนเป็นผลของดี ยิ่งกว่านั้น ใครที่มีดีอยู่ที่ตัวซึ่งเรียกว่าคนดีแล้ว ยังทำให้สิ่งต่าง ๆ ที่เนื่องอยู่กับคนดีนั้นพลอยดีไปด้วย คือสง่าราศีของคนดีนั้น ย่อมไปจับอยู่ด้วยทำให้เห็นงามไปหมด ทำให้น่าเคารพน่านับถือ น่าเกรงขาม เช่นบ้านที่คนดีอยู่ แม้จะเป็นบ้านที่ไม่หรูหราใหญ่โตก็เย็นตาเย็นใจแก่ผู้ดู แม้สิ่งอื่น ๆ ก็เช่นเดียวกัน ถ้าสิ่งเหล่านั้นอยู่กับคนชั่ว ก็กลายเป็นชั่วไป เช่นบ้านที่คนชั่วอยู่แม้จะเป็นบ้านหรูหราใหญ่โตสักเพียงไหน ก็ทำให้เห็นเป็นเหมือนซ่องมหาโจรที่น่าหวาดสะดุ้งเป็นอย่างยิ่ง ตลอดจนอาการต่าง ๆ ถ้าของคนดีก็เป็นอาการดี ถ้าของคนชั่วก็เป็นอาการชั่ว ชั่วคนไม่ชอบ ดีคนชอบ แต่ทั้ง ๆ ที่คนเราชอบดีด้วยกัน โลกก็ยังมีทั้งคนดีคนชั่วทั้งนี้จะไปเหมาเอาว่าเพราะคนชั่วเขาไม่ชอบดีไม่ได้ ความจริงชอบจะยกตัวอย่างให้เห็นง่าย ๆ เช่นเราเห็นคน ๆ หนึ่ง ซึ่งเรารู้แน่ว่าผันเป็นขโมย หรือเป็นคนโกง ถ้าเราไปพูดว่าคนนั้นเป็นคนชั่วดังนี้ เขาคงไม่ชอบใจเป็นอย่างมาก แต่ถ้าเราพูดว่าเขาเป็นคนดีทั้ง ๆ ที่เขารู้ตัวว่าเขาเป็นคนชั่ว เขาก็ชอบใจ เพราะฉะนั้นจะไปเหมาว่าคนชั่วไม่ชอบดีนั้นไม่ถูก ความจริงเขาชอบเป็นอย่างมากทีเดียว ปรกติของคนเรา ยิ่งทำชั่วเท่าไร ก็ยิ่งอยากให้คนอื่นว่าดี

เท่านั้น ซึ่งเป็นลักษณะของคนมีปมด้อย ส่วนคนดี เมื่อเขาทำดี
หากมีคนเห็นว่าเป็นชั่ว คนดีเขาก็ยังรักษาความดีของเขาไว้ได้

ความจริงคนเราที่จะรอดตัวกันไปได้ก็เรื่องดีนี่แหละ ถ้าไม่มีดี ก็หมดดี เมื่อหมดดีเสียแล้ว ก็ไม่ต่างอะไรกับสัตว์อื่น ๆ ดังที่นักปราชญ์กล่าวไว้ว่า อาหาร การนอน ความกลัว เมถุน ทั้งสี่นี้มีเหมือนกันทั้งคนและสัตว์เดรัจฉาน คือคนอยู่ได้ด้วยอาหาร สัตว์ก็อยู่ได้ด้วยอาหาร คนมีนอน สัตว์ก็มีนอน คนมีกลัว สัตว์ก็มีกลัว คนมีผัวเมีย สัตว์ก็มีผัวเมีย เป็นอันว่าเหมือนกันทั้งสี่อย่าง เมื่อเป็นดังนี้ อะไรที่จะทำให้คนต่างกับสัตว์ นอกจากดีก็ไม่มีอะไรทั้งนั้น ท่านจึงใช้ศัพท์สำหรับคนว่า “มนุษย์” ซึ่งแปลว่า “ผู้มีใจสูง” คือมีดีนั่นเอง ซึ่งทำให้ต่างกับสัตว์ ถ้าจะพูดกันไปอีกแง่หนึ่ง สัตว์อื่น ๆ บางชนิด เมื่อมันตายไปแล้ว อวัยวะบางส่วนของมัน ยังเป็นของนิยมชมชอบของคนอยู่ เช่น วัว ควาย ก็มีเขา ช้างก็มีงา ม้าก็มีหาง ซึ่งเรานิยมว่าเป็นของควรใช้หรือประดับประดาให้สวยงาม นอกจากนี้สัตว์บางชนิดเรายังใช้หนังทำเครื่องใช้ ใช้เนื้อเป็นอาหารได้ เช่น หนังจระเข้ หนังงู หนังเสือ เป็นต้น ที่ใช้เป็นอาหารก็มีเนื้อหมู เนื้อวัว เนื้อปลา เป็นต้น กลับมาพูดถึงคน เมื่อตายแล้วก็ทิ้งไว้แต่ความน่าเกลียดน่ากลัว จะ

หาอวัยวะส่วนใดมาประดับบ้างก็ดูไม่ได้ เพียงเวลารับประทานอาหาร หากอวัยวะส่วนหนึ่งส่วนใดตกลงไปในภาชนะ เราก็เกลียดขยะแขยงพานจะอิ่มเอา ถ้าเป็นเนื้อสัตว์บางชนิดที่เป็นอาหาร เราก็ไม่ว่ากระไร ทำให้เรารับประทานได้มากเสียอีก เมื่อเป็นดังนี้ก็พอจะเห็นได้แล้วว่า คนเรา นอกจากดีแล้ว ไม่มีอะไรที่จะทำให้เด่นขึ้นได้ ทั้งขณะเป็นอยู่และตายแล้ว

เรื่องของคนเป็นเรื่องใหญ่ เพราะคนเราไม่เหมือนกัน ต่างจิตใจกัน เมื่อจำแนกคนในโลกออกก็มีอยู่ ๔ จำพวก

จำพวกที่ ๑	ดีนอก	เสียใน
จำพวกที่ ๒	ดีใน	เสียนอก
จำพวกที่ ๓	เสียทั้งนอก	เสียทั้งใน
จำพวกที่ ๔	ดีทั้งนอก	ดีทั้งใน

ในจำพวกที่ ๑ ที่ว่า ดีนอกเสียใน นั้น หมายความถึงคนที่มีรูปร่างหน้าตาสะสวยงดงามซึ่งเป็นอาการภายนอก แต่ใน คืออัธยาศัย จิตใจ ความประพฤติไม่ดี เรียกว่าเสียใน คนประเภทนี้ถ้าจะเปรียบก็เหมือนดอกไม้ที่มีสีสวยสดงดงามแต่กลิ่นไม่หอม เช่นดอกอุตพิด เป็นต้น ดอกไม้ชนิดนี้เมื่อว่าโดยสีก็น่าดู แต่มีใครบ้างที่ไปเด็ดดอกอุตพิดมาประดับร่างกาย เพราะกลิ่นของดอกอุตพิด

เห็น เช่นเดียวกับคนที่ดีนอกเสียใน ความดีภายนอกไม่ทำให้นิยมไปได้นานถ้าในเสีย คนชนิดนี้โลกไม่ต้องการ เพราะใช้รูปภายนอกเป็นเครื่องล่อลวงให้เกิดความล่มหลงชั่วแล่น แล้วความที่เสียในนั่นแหละจะก่อให้เกิดหายนะในภายหลัง

จำพวกที่ ๒ ที่ว่า ดีในเสียนอก นั้น หมายถึงคนที่อัธยาศัยจิตใจความประพฤติเรียบร้อย ละมุนละม่อมรู้จักผิดชอบชั่วดี ไม่ทำสิ่งที่ผิดที่ชั่ว ทำแต่สิ่งที่ดีที่ชอบ แต่รูปร่างไม่งาม เช่น ดำมาก สูงมาก ต่ำมาก เป็นต้น คนชนิดนี้ดีกว่าคนในประเภทที่ ๑ แม้ภายนอกจะไม่น่าดู แต่เพราะความประพฤติภายในเรียบร้อย ก็ทำให้เป็นที่นิยมของผู้คบหาสมาคม เปรียบเหมือนดอกไม้ที่สีไม่งามแต่มีกลิ่นหอม ใคร ๆ ก็อยากได้เป็นที่นิยมชมชื่นของคนทั่วไป คนเราก็เช่นเดียวกัน เมื่อทำดีให้เกิดชื่นข้างใน แม้รูปร่างจะไม่ดีก็เป็นที่นับถือของคนทั่วไป

จำพวกที่ ๓ ที่ว่า เสียทั้งนอกเสียทั้งใน นั้น หมายความว่า รูปร่างภายนอกก็ไม่ดี หน้าซ้ำความประพฤติอัธยาศัยจิตใจก็เลวทราม คนชนิดนี้ไม่เป็นที่ปรารถนาของสังคม อยู่ที่ไหน รกที่นั่น อยู่ประเทศไหน รกประเทศนั้น อยู่จังหวัดไหน รกจังหวัดนั้น อยู่อำเภอไหน รกอำเภอนั้น อยู่ตำบลไหน ก็รกตำบลนั้น อยู่

บ้านไหน ก็รกบ้านนั้น เพราะคนชนิดนี้ย่อมก่อความเดือดร้อนในที่ทั่ว ๆ ไป ที่ว่า คนรกโลก ก็คือคนชนิดนี้เอง

คนประเภทที่ ๔ ที่ว่า ดีทั้งนอกดีทั้งใน หมายความถึงคนที่มีรูปร่างภายนอกดี และอัธยาศัยจิตใจก็ดีอีกด้วย คนชนิดนี้ท่านเรียกว่า แก้ว คือเป็นลูกแก้ว หลานแก้ว พ่อแก้ว แม่แก้ว ตลอดจนเป็นผัวแก้ว เมียแก้ว ตายไปแล้วอาจเป็นผีแก้วอีกก็ได้ คนในประเภทนี้ควรภูมิใจในชีวิตของตัวเป็นอย่างยิ่ง ที่เกิดมาทั้งที่ไม่เสียชาติ เพราะทำชีวิตให้มีประโยชน์อยู่ในโลกเป็นอย่างมาก ถ้าคนเราทุกคนหรือส่วนมากเป็นบุคคลในประเภทนี้ หรือในประเภทพวกดีในอย่างเดียวแล้ว โลกเราก็เจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างมาก และคำที่พูดว่าศีลธรรมเสื่อมโทรม หรือคนเสื่อมโทรมจากศีลธรรมก็จะเป็นอันไม่มี โลกเราก็จะมีแต่ความร่มเย็นเป็นสุข อันเป็นยอดปรารถนาในชีวิตของคนทุกคน

ตามเหตุผลที่กล่าวมานี้พอจะเห็นได้ว่า ดี เป็นเรื่องสำคัญที่สุด เพราะเป็นจุดมุ่งหมายของทุก ๆ คนดังกล่าวแล้ว ดังนั้นก็ไม่น่าที่คนเราจะหาความเสื่อมเสียชื่อเสียงมาสู่ตน แต่ทั้งนี้ อาจจะเป็นดังที่ท่านกล่าวว่าความดีคนดีทำง่าย คนชั่วทำยาก ความชั่วคนชั่วทำง่าย คนดีทำยาก ดังนี้ก็เป็นได้ โลกเราจึงปรากฏมีทั้งคน

ดีคนชั่ว อนึ่งอาจเป็นเพราะคนเราตั้งใจจะทำดี แต่ไปประกอบกรรมชั่วเข้าโดยไม่รู้สึกตัว ก็เลยกลายเป็นคนชั่วไป แต่บางคนเมื่อได้สำนึกก็กลับใจมาเดินในทางดีกรอดตัว บางคนก็เลยตามเลยเอาตัวไม่รอดอย่างที่ท่านว่าตกกระไดพลอยโจน

ได้พูดมาในตอนต้นว่า คนเราจะรอดตัวได้ก็เพราะ ดี ถ้าหมด ดี ก็ไม่รอดตัว แต่ทุกคนต้องการรอดตัว เพราะรักตัวยิ่งกว่าอะไรทั้งหมด เป็นแต่รักตัวกลับหาความชั่วใส่ตัวก็เสียคน ถ้ารักตัวแล้วหาดีให้แก่ตัวก็เป็นคนดี และรักษาตัวรอดดังที่ท่านว่า “เมื่อรู้ว่าตนเป็นที่รักก็ควรรักษาตนให้ดี” หรืออย่างที่สุนทรภู่ว่า “รู้รักษาตัวรอดเป็นยอดดี” ภาษิตของสุนทรภู่ตอนนี้มักจะถูกตีความหมายไปในทางเสื่อม คือตีความหมายให้เลี่ยงเอาตัวรอดแต่คนเดียว คนอื่นจะลำบากยากเข็ญอย่างไรก็ไม่ช่วยเหลือกัน ดังนี้ก็เลยเหมาเอาว่า เป็นภาษิตที่ทำให้คนใจแคบ คำกล่าวใด ๆ ที่ประชามติยอมรับว่าเป็นสุภาษิต คำกล่าวนั้น ๆ ย่อมถือเป็นคติที่ดีได้ ไม่มีข้อเสียหายแฝงอยู่ด้วย การตีความหมายภาษิตของสุนทรภู่ตอนนี้ ให้เป็นลักษณะของคนใจแคบนั้น จึงเป็นการเอาดินหม้อมาบ้ายของขาวให้สกปรก แท้จริงภาษิตของสุนทรภู่ตอนนี้เป็นข้อความที่บริสุทธิ์ผุดผ่องชอบด้วยธรรมนิยม นักปราชญ์ย่อม

เห็นพ้องกันว่า เป็นภาษิตที่สอนใจให้รู้จักรักษาตัวให้รอดจากเหยื่อแห่งความพินาศต่าง ๆ จึงเป็นคำกล่าวที่ดี เพราะความรู้นั้นจะรู้อะไรมากมายเพียงไหนก็ตามก็ไม่สู่รู้วิชา แต่เมื่อรู้วิชาแล้วต้องรักษาตัวให้รอดด้วย จึงจะเป็นยอดของความดี จะไม่ได้เข้าในข้อที่ว่า ความรู้ท่วมหัวเอาตัวไม่รอด ดังนั้นภาษิตนี้เป็นสุภาษิตไม่ใช่ทุพภาษิตแน่ ๆ การรักษาตัวให้รอดนั้นคือ ให้รู้จักแสวงดีให้แก่ตน หรือรักษาตนให้ดี ไม่นำตนให้แปดเปื้อนไปในความชั่ว เหมือนสิ่งของของเรา เมื่อเราจะเก็บจะวางก็ต้องดูที่สะอาด ที่เปื้อนเปรอะเราก็ไม่เก็บไม่วาง หรือถ้าสิ่งของนั้นเปื้อนเราก็ชำระล้างให้สะอาด ไม่ปล่อยให้เลอะเทอะไปตามเรื่อง การรักษาตัวของเรานี่เดียวกัน ต้องตั้งไว้แต่ในที่ชอบที่ถูก ประคองตนไว้ในทางเกษมสวัสดี แม้จะอยู่ในวัยไหนก็มีโอกาสทำดีได้ทุกวัย ไม่จำเป็นต้องไปให้ถึงวัยนั้นวัยนี้ เช่นเป็นเด็กก็วายังเป็นเด็กอยู่ โตเสียก่อนจึงทำดี ครั้นโตขึ้นแล้วก็ว่าต้องเที่ยวเตร่ให้สนุกสนานหาความสำราญรื่นชื่นบานเสียก่อน เอาไว้เมื่อแก่เถอะจึงทำดี ครั้นแก่ก็ว่าแก่เสียแล้วหมดโอกาสที่จะทำดีได้ ปล่อยตามเรื่องตามราวดีกว่า ดังนี้ นับว่าหมดดีตลอดชีวิต

การทำดีได้ทุกวันทุกเวลาทุกโอกาส ไม่มีการผัดวันประกันพรุ่ง ดังที่ท่านสอนว่า ควรทำดีในวันนี้ ถ้าไปมัวผัดว่าพรุ่งนี้จึงค่อยทำก็เลยไม่ต้องทำกัน เพราะเมื่อถึงวันพรุ่งนี้เข้าจริง ๆ ก็เลื่อนเป็นพรุ่งนี้ในวันต่อไป ดังนี้เรื่อย ๆ ไป ในปัจจุบันนี้ได้มีพวกนักเลงพูดกันว่า ต้องการอะไรที่จะทำดีไปสวรรค์ โลกเราที่เป็นอยู่นี้เป็นสวรรค์อยู่แล้ว เพราะมีนางฟ้าคือนางงามอยู่ทั่วไป มีน้ำทิพย์คือเหล้ากิน มีอาหารทิพย์คือฝนสูบ และมีต้นกัลปพฤกษ์ คือบ่อนโป บ่อนไพ่ สนามม้า เป็นต้น เป็นที่สำราญรื่นชื่นบานได้ลาภผลรวยอยู่รอบบ้านรอบเมือง ทั้งทางบกทางน้ำ แล้วนักเลงพวกนี้ก็มีความเห็นกันต่อไปว่า จะไปมัวทำดีฝืนจิตใจให้ลำบากเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้าอยู่ทำไม อะไร ๆ ในโลกเราก็มีพร้อมอยู่แล้ว นี่เป็นทางที่ทำให้เกิดความเสื่อมโทรมในด้านจิตใจที่เป็นอยู่ในบัดนี้ และคนที่คิดดังนี้ นอกจากจะเป็นคนเสียในส่วนตนแล้ว ยังเป็นผู้ถ่วงความเจริญของโลกอีกด้วย

ดังนั้นผู้หวังดีแก่ตน ย่อมหาทางที่จะทำดีให้เกิดแก่ตน แก่ประเทศชาติ และศาสนาตลอดไป.

เรื่องที่ ๗

ชั่ว

▲

ดีชั่ว เป็นของคู่กัน คนเราถ้ารักดีก็เป็นดี ไม่รักดีก็เป็นชั่ว หรือถ้ารักดี แต่ไม่ทำดี ก็เป็นชั่วเหมือนกัน ชั่ว คนไม่ชอบ เพราะชั่วเป็นสิ่งไม่ดี เลว ลามก เสีย ทราม ของชั่วก็คือ ของไม่ดี ของเลว ของลามก ของทราม ของเสีย คนชั่วก็คือคนไม่ดี คนเลว คนลามก คนเสีย คนทราม อนึ่ง ชั่ว มักมีคำ ขึ้นต้นว่า "ข" ท่านจึงกล่าวว่า ชั่วเป็นข ดีละก็เป็นแก้ว ชั่วเป็นข เช่น คนที่มีใจคอหุงดหงิด โหดร้าย เกรี้ยวกราด ก็เรียกว่า คนขี้โกรธ คนที่เห็นคนอื่นได้ดีมักหาทางตัดรอนความดีของเขา ก็เรียกว่า คนขี้ริษยา คนที่ชอบลัก ชอบโกง ชอบขโมย ก็เรียกว่า คนขี้ฉ้อ ขี้โกง ขี้ขโมย คนที่พูดปดมดเท็จ พูดเอาจริงไม่ได้ ก็เรียกว่า คนขี้ปด คนที่กินเหล้าเมายาหยำเป ก็เรียกว่า คนขี้เหล้า ขี้เมา ขี้ยา คนที่พูดจาอวดมั่งอวดมี อวดความดีต่าง ๆ ก็เรียกว่าคนขี้โอ่ ขี้อวด เป็นต้น ความจริง ชั่ว ตามปรกติถ้าไม่ไปประกอบกับอะไร ๆ

ก็ยังไม่ปรากฏเป็นชั่วขึ้นมา ต่อเมื่อมีอะไร ๆ ไปรับไว้ ชั่วก็ปรากฏเป็นของชั่ว คนชั่วไป เปรียบเหมือนเสียงซึ่งมีอยู่ตามอากาศ เมื่อยังไม่มีอะไรไปรับ เสียงก็ไม่ปรากฏ ต่อเมื่อมีเครื่องรับ เช่น เครื่องวิทยุที่ท่านฟังกันอยู่นี้ เสียงก็ปรากฏให้ท่านฟังได้ยิน เรื่องนี้เปรียบให้เห็นว่า ชั่วมีอยู่ทุกหนทุกแห่ง ถ้ายังไม่มีใครไปรับมา ชั่วก็ยังไม่ปรากฏ ถ้ามีผู้ใดไปรับจะปรากฏทันที คือ ปรากฏทางกาย ทางวาจา ทางใจ เป็นทำชั่ว พูดชั่ว คิดชั่ว ซึ่งผู้ทรับชั่วมานั้น กลายเป็นคนชั่วไป ชั่วเป็นสิ่งน่าสะอิดสะเอียนขยะแขยงแก่คนดี แต่เป็นของชอบใจแก่คนชั่ว เพราะคนชั่วเมื่อทำชั่วเขากรุ่มกริ่มใจที่เขาทำชั่วได้สำเร็จ คนอื่นทำไม่ได้อย่างเขา แทนที่คนชั่วจะละอายใจในการทำชั่ว เขาก็เห็นเป็นการแสดงความฉลาดและไหวพริบของตนไป คนที่ทำไม่ได้อย่างเขาโง่กันหมด จึงทำให้คนแข่งขันการทำชั่วกันขึ้น ใครจะทำมากก็ได้คะแนนเป็นชั่วมาก ถ้าใครทำไม่เป็นเพราะไม่อยากทำ หรือเพราะมีความละอาย ขยะแขยงสะอิดสะเอียน ก็ไม่ได้คะแนนเลย ความเสื่อมโทรมจิตใจเท่าที่ปรากฏอยู่ในเวลานี้ ก็เพราะเรื่องแข่งทำชั่วกันนี่แหละ คนทำได้เพียงเท่านี้ คนต่อไปพยายามทำให้มากยิ่ง ๆ ขึ้น เช่น กินเหล้าแข่งกัน ใครกินได้มากก็มีชื่อว่า คอแข็ง และจะเป็นคนกว้างขวางในสมาคม มีคนรู้จักมาก แข่งขันการเล่นการพนัน ใครแทงน้อยก็เป็นคนหน้าน้อยหรือน้อยหน้า

ใครแทงมากก็เป็นคนหน้าใหญ่ใจโต คนรู้จักมาก แข่งขันความร่ำรวย ใครโกงได้มากก็รวยมาก กอบโกยไว้มาก มีข้าทาสหญิงชาย ใช้สอยมาก ตัวอย่างการแข่งขันความชั่วที่ว่ามานี้ ก็เป็นเรื่องเด่นอยู่ในหมู่ของพวกชั่วด้วยกัน เช่น พวกแข่งกันกินเหล้าเก่งก็เด่นอยู่ในพวกนี้เหล้า กว้างขวางอยู่ในวงของพวกนี้เหล้า จะเห็นได้ตามสมาคม สโมสรต่างๆ ใครเข้าไป ถ้าไม่ดื่มเหล้า นักเลงเหล้าเขาก็จะมองหรือเย้ยหยัน ถ้าใครกินเหล้าก็จะเป็นปี่เป็นขลุ่ยไปด้วยกัน ทำให้ครึกครื้น มีชีวิตจิตใจผ่องใส รื่นเริง ลืมทุกข์ ลืมเดือดร้อนหมด ข้างหน้าจะเป็นอย่างไรก็ช่าง พวกแข่งขันเล่นการพนันก็เหมือนกันกมชอเสียงเกรียวกราวอยู่ในวงนักการพนันด้วยกัน เพราะเป็นทรูจักกันดี พวกแข่งขันร่ารวยกรูจักกันในหมู่ของพวกตน และบุคคลภายนอกบ้าง เช่นผู้ไปติดต่อขอให้ให้ความสะดวกในการงานเป็นต้น คนจำพวกนักอบได้โกยเอาคล้ายกับจะไม่ตาย บางทีเขาอาจจะนึกว่าเขาคงจะอยู่ในโลกตลอดไป คงไม่ตายเป็นแน่แล้ว จึงได้สร้างแต่ความชั่วเป็นเรือนอาศัยอยู่ คนชนิดนี้ ถ้าจะให้ดีแล้วควรหาโอกาสไปมองดูตามป่าช้าเสียบ้าง และไปดูที่ฝังศพของคนที่เขาร่ำรวยที่สุดว่าเขาจะมีสมบัติอะไรติดตัวไปบ้าง มองพิจารณานาน ๆ หน่อย บางทีจะเกิดอารมณ์สะดุดใจอะไรขึ้นมาได้บ้าง แต่ถ้าไปมองที่ฝังศพแล้ว ใจก็ยังด้าน ๆ ไม่มีอารมณ์แปลกเกิดขึ้นเลย ก็เป็นเรื่องที่ช่วยไม่ได้

ได้เคยพูดมาแล้วว่า สิ่งต่าง ๆ ที่เนื่องอยู่กับคนชั่ว หรือที่คนชั่วได้มาเพราะทำชั่ว จะเป็นเหมือนตราประทับเครื่องหมายความชั่วติดอยู่กับสิ่งนั้น ๆ อย่างไม่ลบเลือน เช่น เหมือนอย่างว่าไปปล้นเขามาได้ โกงเขามาได้ หรือได้มาอย่างหน้าเลือด แล้วไปซื้อตึกใหญ่ ๆ อยู่ ซื้อรถยนต์หรู ๆ ขี่ ตึกก็ดี รถก็ดี นั่นแหละคือดวงตราแห่งความชั่วละ ตัวอย่างของเรื่องคนทำชั่ว เราเห็นกันมามากไม่เห็นรอดตัวสักรายเดียว แม้ตามประวัติศาสตร์ก็ปรากฏว่า คนชั่วได้ทิ้งรอยความเสียของตน ๆ ให้คนภายหลังรู้กันอยู่เป็นอันมาก ข้อสำคัญมีอยู่ว่า เมื่อเราเกิดมาทั้งที่เราต้องการให้มีชื่อเสียง หรือมีชื่อเสีย เป็นการแน่นอนว่าทุกคนต้องการ ชื่อเสียง ไม่ต้องการชื่อเสีย แต่ที่เรายังมีเรื่องเสีย ๆ กันอยู่จนปรากฏชัดว่า คนนั้นเสียคน คนนี้เสียชื่อ ก็เพราะปล่อยตนให้มุ่นหมกอยู่แต่กับความชั่ว เห็นแก่ส่วนตัวมากกว่าส่วนรวม คนอื่นจะเป็นอย่างไรก็ช่าง ขอแต่ให้ตัวได้ประโยชน์ไว้ก็แล้วกัน มีภาษิตติเตียนคนเห็นแก่ตัวอยู่บทหนึ่งว่า

“อตฺตทตฺถ ปญฺญา อสุจิ มนุสฺส”

คนเห็นแก่ประโยชน์ตนเป็นคนสกปรก”

คนชั่วบางคนก็ดูง่าย บางคนก็ดูยาก ที่ดูง่ายก็เพราะลักษณะชั่วบอกออกมาทางกาย ทางวาจา จนเห็นได้ชัด บางคนก็ดูยากเพราะปกปิดความชั่วไว้ภายในแต่อาการภายนอกทำเป็นคนดี คนชั่ว

ชนิดนี้ร้ายกาจมากไว้ใจยากที่สุดแบบเสือเฒ่าจำศีล ถึงจะดูง่ายหรือดูยากอย่างไรก็ตาม ก็คงเป็นคนชั่วอยู่นั่นเอง คนชั่วบางจำพวกอยากจะให้คนอื่นเขามองตนว่าเป็นคนดี แต่ถ้าคนอื่นมองไม่เห็นดีในตัวเขา เขาก็อวดดีเสียเอง การอวดดีเป็นกิเลสของคนชั่ว คนดีเขาไม่อวด เขาเก็บดีไว้ให้โลกเห็นเอง คนที่อวดดีนั้นแสดงว่าข้างในไม่มีอะไรเหลือ เพราะเอาออกมาเสียหมด ถ้าจะเปรียบก็เหมือนสัตว์และต้นไม้บางชนิด เช่น ปู และเต่า เมื่อของแข็งออกมาอยู่ข้างนอกเสียหมด ข้างในก็มีแต่ของเหลว ต้นไม้บางชนิด เช่นตาลและหมากเมื่อแก่นอยู่ข้างนอก ข้างในก็กลวง คนอวดดีก็อย่างนี้แหละ ท่านจึงสอนว่า “ อย่าไว้ใจในคนอวดดี” เพราะคนอวดดีไม่มีอะไรที่น่าไว้ใจ ท่านจึงเรียกคนชนิดนี้ว่า มนุสฺสเผคฺคุ คือมนุษย์กระพี้หรือมนุษย์มีแต่เปลือก

ในทางพระศาสนาติเตียนคนชั่วไว้ถึงกับว่า ไม้ลอยน้ำยังดีกว่า เพราะไม้ที่ลอยน้ำมา เก็บไว้ใช้เป็นประโยชน์ได้หลายอย่าง ทำเสาก็ได้ ทำเรือก็ได้ ที่สุดทำฟืนก็ได้ คนชั่วทำอะไรไม่ได้เลย ให้ทำเป็นเสีย อยู่ที่ไหนก็ทำให้เสียที่นั่น จะเป็นอะไรก็เสียหมด เป็นลูกก็เป็นลูกชั่ว เป็นพ่อก็เป็นพ่อชั่ว เป็นแม่ก็เป็นแม่ชั่ว เป็นผัวชั่วเมียชั่ว ยิ่งได้เป็นใหญ่เป็นโตขึ้นเท่าไร ถ้าทำชั่วแล้วเป็นชั่วทั้งนั้น หรือในเบื้องต้นทำดีไว้ ตอนปลายทำเสียเข้าก็เสียคนเลย อย่างที่ว่า “ถึงจะดีเทียมฟ้า ก็ต้องเอาหน้ามุดดิน”

ชั่วนมพิษสงร้ายแรงมาก และประหัตประหารคนเสียมาก ยิ่งกว่าสัตว์ร้ายบางชนิด เช่น เสือ เป็นต้น เสือ คนกลัว แต่ชั่ว คนไม่กลัว กลับชอบเข้าไปหา ความจริงเสือกัดอย่างมากก็เสียชีพ ถ้าความชั่วเข้าไปบั่นทอนก็จะเสียชื่อเสียชาติ ซึ่งเป็นของควรสงวนกว่าชีวิต เพราะเสียชีวิตดีกว่าเสียชื่อ ชื่อจะต้องอยู่ไปอีกนานนักหนา ส่วนชีวิตจะอยู่ได้กชั่วขณะ ดังที่ท่านสอนว่า “รูปเท่านั้นย่อยยับไป ชื่อและตระกูลไม่ย่อยยับ” แต่สมัยนี้ คนเรารักชีพมากกว่าชื่อ เพราะจะทำอะไร ๆ ก็ขอแต่ให้มีชีวิตอยู่รอดไปก็แล้วกัน ไม่นึกถึงว่าชื่อจะเป็นอย่างไร ถ้าคนเราทุกคนเป็นอย่างนี้หมด โลกนี้ไม่ต้องรอไฟบรรลัยกัลป์มาเผาผลาญก็จะวอดวายไปเอง เพราะต่างคนต่างมุ่งหน้าจะรักษาชีวิตของตัวให้รอดไปได้อย่างเดียว ยิ่งในภาวะคับขันก็จะแย่งกันกิน โกงกันกิน แล้วก็ทำลายล้างกันให้หมดสิ้นไปเอง เพราะคนชั่วมีวิธีหาทรัพย์ได้ด้วยอาการที่ร้ายกาจ ปราศจากความปรานี ความจริงถ้าคนเรานึกว่า

เรามาอาศัยอยู่ในโลกนี้ชั่วระยะเวลาหนึ่งแล้วก็จากไป โลกไม่ใช่เป็นของเราโดยเฉพาะ พูดให้เห็นง่าย ๆ เช่น คนที่เกิดในวันนี้อย่างมาก ๘๐ ปี ก็ต้องไปแล้ว ถ้าเกิดมาได้หลายปีแล้ว ระยะเวลาที่อยู่ในโลกนี้ก็สั้นเข้า ต้องจากไปโดยไม่มีบุญหา

เมื่อนึกได้อย่างนี้จะทำให้ไม่ประมาทในชีวิต เมื่อไม่ประมาทก็จะได้คิดหาทางรักษาชื่อเสียงไว้ ประดับประดาโลกให้ยั่งยืนอยู่แทนชีวิตตลอดไป หรือให้เรามานึกกันว่า

โลกที่เราอยู่นี้เป็นเวทีละคร ทุกคนที่อยู่ในโลกเป็นตัวละคร แต่ละคนก็แสดงบทบาทไปตามหน้าที่ที่ตนเป็น

อันที่จริงละครที่เขาเปิดแสดงตามที่ต่าง ๆ ก็แสดงเรื่องเกี่ยวกับชีวิตนั่นเอง เขานำไปแสดงย่อ ๆ ให้เราเห็นตัวละครที่แสดงตามเวที เมื่อแสดงจบบทบาทก็เข้าโรง มนุษย์เราที่เป็นตัวละครแสดงอยู่บนเวทีของโลกนี้ก็เช่นเดียวกัน คือพอแสดงจบ บทบาทก็เข้าโรงไปเป็นเรื่องแน่นอนที่สุด แต่ข้อสำคัญเมื่อขณะยังเป็นตัวละครต้องแสดงให้ถูกบทบาท ตามที่เขาสมมติให้เป็น ไม่ควรแสดงให้ผิดบทบาท บทบาทตัวละครที่เราแสดงกันอยู่นี้ มีอยู่หลายตัว คือ เป็นตัวลูก ตัวพ่อ ตัวแม่ ตัวนักเรียน ตัวครู ตัวนาย ตัวบ่าว ตัวพ่อค้า แม่ค้า ตัวชาวนา ชาวไร่ ชาวสวน ข้าราชการ เป็นต้น ตัวหนึ่ง ๆ แสดงบทบาทกันไปคนละนาน ๆ บทบาทของใครก็แสดงไปตามเรื่อง ถ้าทุกคนซึ่งสมมติเป็นตัวละครแสดงให้ถูกบทบาทของตน ก็จะทำให้โลกซึ่งเสมือนเวทีละครน่าดูน่าชมขึ้นเป็นอันมาก แต่ถ้าใครออกโรงก็จะแสดงเป็นแต่ตัวโกง ตัวยักษ์ คอยสูบเลือดสูบเนื้อกัน ออกโรงที่ไรมีบทบาทบึงบัง เกรี้ยวกราวเสมอ เช่นนี้ เวทีละคร

คงทลายเป็นแน่ ถึงละครที่แสดงกันตามเวทีต่าง ๆ นั้น ถ้าแสดงผิด
บทบาทคนดูก็เบื่อไม่อยากดู เช่นตัวผู้ดีถ้าแสดงเป็นตัวไพร่ก็หมดรส
หรือตัวนางซึ่งควรจะแสดงให้อ่อนหวาน นิ่มนวล แต่เจ้ยวจ้าวมาก
ไปก็หมดรป เรื่องเป็นเช่นนี้แหละ ถ้าทุกคนซึ่งสมมติเป็นตัวละคร
แสดงให้แนบเนียนตามบทบาทของตน ถึงเข้าโรงไปแล้วก็ยังทำให้บ่น
ถึงอีกนาน ถ้าผิดจากนี้เป็นเสียหมด เสียทั้งบทบาท เสียทั้งเนื้อเรื่อง
เข้าโรงแล้วก็เสียชื่อ เพราะการแสดงชั่ว ๆ

เรื่องชั่วที่กล่าวมานี้ เป็นเรื่องที่พังแล้วไม่เย็นหู เพราะชั่วเป็น
ของร้อน อยู่ที่ไหนร้อนที่นั่น ท่านจึงสอนว่า ความชั่วไม่ทำเสีย
เลยดีกว่า เพราะทำแล้วให้ผลร้อน แล้วท่านกล่าวเป็นภาษิตสอน
ไว้ว่า “ สมาคมกับคนชั่วเอาตัวไม่รอด ” “ คนที่ทำชั่วไว้มาก
มาย ก็เพราะคบคนชั่วเป็นสหาย ” “ คบคนเลวย่อมเลวไป
ตามกัน ” “ ยกย่องคนชั่ว คนชั่วก็ทำผู้นั้นให้เป็นเหยื่อ ”
เท่าที่กล่าวมานี้พอแสดงให้เห็นว่า ชั่ว เป็นสิ่งไม่น่าทำเลย เพราะ
ไม่เห็นให้ผลดีที่ตรงไหน ตั้งแต่ก่อนทำ ขณะทำ และทำแล้วเสีย
ทั้งนั้น

หนทางที่จะป้องกันความชั่ว ความเสื่อมเสียในด้านจิตใจที่
เป็นอยู่เวลานี้ ก็มีอยู่ทางเดียวคือ หันเข้าหาหลักธรรมทางศาสนา
เอาธรรมมากล่อมใจ แต่งใจให้งดงาม ก็จะบรรเทาความเสื่อมโทรม
ความเหี่ยวแห้งไปได้อย่างมาก โดยใช้น้ำธรรมเป็นเครื่องหล่อเลี้ยง

ให้ชุ่มชื่น จิตก็เจริญเห็นความชั่วเป็นสิ่งน่าชัง น่ารังเกียจ น่าสะอิดสะเอียนอย่างที่สุด แต่เดี๋ยวนี้ ขณะที่จิตใจเสื่อมโทรมกันอยู่นี้ อาจมีบางคนเห็นว่า

"ศาสนาถ่วงความเจริญของตน ของโลก แล้วทำตนเป็นคนไม่มีศาสนา"

คนเช่นนี้ถ้าพูดถึงเรื่องศาสนาก็ไม่อยากฟัง ไม่อยากสนใจ เห็นเป็นเรื่องครึ ๆ คระ ๆ ถ้าพูดถึงจะไปกินเหล้าที่ไหนจะไปเที่ยวซ่องไหน จะมีวิธียักยอกฉ้อโกงได้อย่างไร เป็นต้น เขาก็พอใจ กระตือรือร้น ดูเอาใจใส่มากทีเดียว แต่ถ้าเป็นเรื่องธรรมะธัมโมแล้วเบื่อที่สุด ท่านสาปคนชนิดนี้ ไว้ว่า ธมฺมเทสฺสี ปราภโว คนชังธรรมเป็นคนพินาศ.

เรื่องที่ ๙

ดีอยู่ที่ไหน ?

▲

คนเรา มีย่อมมีความคิดเห็นต่างกัน มีความต้องการต่างกัน เช่นคนหนึ่งก็มีความคิดเห็นไปอย่างหนึ่ง มีความต้องการไปอย่างหนึ่ง อีกคนหนึ่งก็มีความเห็นเป็นอย่างอื่นมีความต้องการเป็นอย่างอื่น ถึงความคิดเห็นความต้องการจะแตกต่างกัน แต่ก็มีจุดตรงกันอยู่อย่างเดียวคือ ดี ความคิดเห็นที่แสดงออกมานั้น ก็เพื่อแสดงความคิดเห็นที่ดี ถึงคนอื่นจะว่าไม่ดี ตัวเองก็ว่าดี เมื่อต้องการอะไร ๆ ก็ต้องการดี ๆ แม้สิ่งที่ต้องการไม่เหมือนกัน ก็เหมือนกันตรงจุดดี จะเห็นได้เรื่องอาหาร บางคนชอบอาหารจีน บางคนชอบอาหารฝรั่ง บางคนชอบอาหารแขก บางคนชอบอาหารไทย อาหารไทยบางคนชอบแกงเผ็ด บางคนชอบแกงจืด บางคนชอบแกงส้ม เป็นต้น เสื้อผ้าบางคนชอบสแดง บางคนชอบสเขียว บางคนชอบสขาว บางคนชอบสม่วง บางคนชอบนุ่งน้อยห่มน้อย บางคนชอบนุ่งห่มยาวฟ่อย บางคนชอบแต่งสุภาพ บางคนชอบแต่งโลดโผนฉูดฉาด เรื่องที่อยู่อาศัย บางคนชอบแบบนั้น บางคนชอบแบบนี้ บางคนชอบอยู่ในที่ชุมนุมชน บางคนชอบอยู่ห่างชุมนุมชน เป็นต้น ความต้องการ

ไม่เหมือนกันก็จริง แต่รวมอยู่ที่จุดเดียวกัน คือ ดี เช่น อาหารดี เสื้อผ้าดี แต่งตัวดี ที่อยู่อาศัยดี ดังนี้ ในเรื่องต้องการดีของคนเรา มีอยู่มากมายนัก สุดแต่ว่าใครต้องการอะไรแล้ว เป็นมุ่งถึงดีเป็นจุดใหญ่เรื่องชั่ว ๆ ไม่ต้องพูดถึง เพราะไม่มีใครต้องการ ชาวนา ชาวสวน กต้องการนาดี สวนดี พ่อค้า แม่ค้า กต้องการค้าขายดี ข้าราชการกต้องการความดีความชอบ ครูกต้องการนักเรียนดี นักเรียนกต้องการครูดี ผัวกต้องการเมียดี เมียกต้องการผัวดี ชายกต้องการหญิงดี หญิงกต้องการชายดี เป็นอันไม่มีใครต้องการให้ผิดไปจากนี้ เพราะเรองทต้องการดกนนแหละ เราจงต้องแสวงหากันอยู่เรอย ๆ คนเมืองโน้นมาแสวงดีเมืองนี้ คนเมืองนี้ไปแสวงดีเมืองโน้น ตกลงในชั่วอายุคน ๆ หนึ่ง ๆ ที่ทำอะไร ๆ กันเป็นประจำวันอยู่นี้ ก็เรื่องดีเท่านั้น พวกที่ทำงานนอกบ้านก็ไปแสวงดีนอกบ้าน พวกทำงานในบ้านก็แสวงดีในบ้าน เป็นดังนี้ทุกคน

ที่กล่าวมานี้เพื่อชี้ให้เห็นว่า อันความต้องการของคนนั้นอยู่ที่ดี นอกจากต้องการมีอะไร ๆ ดี ๆ แล้ว ยังต้องการให้ตนเป็นคนดีอีกด้วย จงทำอะไร ๆ ก็หวังจะให้เขาว่า ทำดี จะพูดอะไรก็หวังจะให้เขาว่า พูดดี จะคิดอะไรก็หวังจะให้เขาว่า คิดดี อันเป็นเรื่องแสวงดีแก่ตน แต่ทั้ง ๆ ที่เรานึกว่า ดี นั้นอาจเสียก็ได้ ทั้งนี้เพราะคนเราต่างจิตต่างใจ ถ้าจะตั้งปัญหาว่าดีอยู่ที่ไหน ก็คงเห็นไปต่าง ๆ กัน เช่น

นักเลงเหล้า ก็จะเห็นว่า ดีอยู่ในขวดเหล้า ซึ่งเปรียบเหมือนน้ำทิพย์ เพราะดื่มเข้าไปแล้ว มันทำให้สบายใจเหลือเกิน คิดอ่านอะไรปรุโปร่งไปหมด เวลากลุ้มดื่มเหล้าก็หายกลุ้ม เวลาดีใจดื่มเหล้าก็สบายใจ ฉะนั้นเหล้าจึงได้รับการต้อนรับในที่ทุกสถาน เห็นหน้ากันก็ชวนดื่มเหล้า แต่งงานกันก็ดื่มเหล้า เผาศพก็ดื่มเหล้า ทอดกฐินก็ดื่มเหล้า ทอดผ้าป่าก็ดื่มเหล้า ที่สุดเวลาทำบุญนิมนต์พระมาสวดมนต์ พระก็สวดไปพวกกินเหล้าก็กินกันไป เจ้าภาพแทนที่จะฟังพระสวดมนต์ บางทีเข้าวงเหล้าไปเลย ทั้งนี้เพราะเห็นว่าดีอยู่ที่เหล้า จึงไม่คำนึงถึงข้อที่ว่า วันดีไม่ละ วันพระไม่เว้น

นักเลงการพนัน ก็จะเห็นว่า ดีอยู่ที่บ่อนโป บ่อนถั่ว วงไพ่สนามม้า และอื่น ๆ เพราะที่นั่นเปรียบเหมือนเป็นต้นกัลปพฤกษ์ซึ่งทำรายได้มาใช้สอยคล่อง ๆ นี่เป็นเรื่องดีอยู่ที่เล่นการพนัน

นักเต้นรำ ก็จะเห็นได้ว่า ดีอยู่ที่ลูบคลำ จับกอดกันแล้วเดินแสดงอวดเขารอบ ๆ ไปบนเวที เพราะทำให้ลืมอะไร ๆ หมดทุกอย่าง จนกระทั่งลืมแก่ ลืมตาย

นักเที่ยว ก็จะเห็นว่า ดีอยู่ที่ซ่องหญิงโสเภณี เพราะเป็นที่ปลดเปลื้องความทุกข์ยากให้หายไปได้

นักเจ้าชู้ ชายก็ว่า ดีอยู่ที่การหลอกลวงหญิงให้ลุ่มหลงแล้วไม่เลี้ยงดู หญิงก็จะว่า ดีอยู่ที่การสังคมคบหากับชายคนโน้นบ้าง

ชายคนนั้นบ้าง และก็ไม่จริงจังอะไรกับใคร ที่เขาเรียกกันว่า หญิงสังคม

นักปั้นปล้อนตลบตะแลง ก็ว่า ดีอย่างฉลาดโกงหลอกลวงด้วยเล่ห์เหลี่ยมร้อยแปด เอาแต่ได้เข้าว่า เห็นเป็นดีเพราะจะทำให้มีบ้านงาม ๆ อยู่ มีรถหรู ๆ ขี่ มีเมียสาว ๆ ควง

นักค้าของเถื่อน ก็ว่า ดีอยู่ที่การนำของต้องห้ามมาค้าขายได้กำไรงาม เสียงตัว เสียงครอบครัวสบาย

ที่อยู่ของดีทั้งหมดตามที่กล่าวมานั้น เป็นเรื่องของคนบางหมู่เหล่าไปเอง ตามลักษณะและชนิดของคน แต่ในที่สุดก็เป็นคนหมดดี เพราะดีที่ว่ามานั้น เป็นดีเดือด ไม่ใช่ดีเย็น ลักษณะของดีเดือดก็คือว่า พอคิดพรุ่งขึ้นมาเห็นว่าดีกันกว่าเป็นดี แล้วก็ทำลงไป ขาดความรอบคอบ ขาดความยั้งคิด ไม่นึกถึงผลได้ผลเสีย ไม่นึกถึงศีลถึงธรรม เป็นต้น ดังที่นักเลงเหล้าว่า

ดีอยู่ที่เหล้า ก็ไม่จริงเสมอไป คนเสียคนเพราะเรื่องเหล้ามีอยู่ไม่น้อย บางคนเมื่อไม่กินเหล้าก็ดีหมด ครั้นกินเหล้าเข้าไปก็หมดดี คนที่เขาเคยนับถือก็หมดความนับถือ คนที่เคยเป็นผู้หลักผู้ใหญ่ ก็กลายเป็นคนตกต่ำทันทีเพราะเรื่องเหล้า ฉะนั้นจะว่าดีอยู่ที่เหล้าไม่ได้

นักเลงการพนันว่า ดีอยู่ที่บ่อนพนัน ก็ไม่จริง เพราะการพนันทำให้คนล่มจมมามากแล้ว ดังที่เขาพูดกันว่า ชูโมย

ปลัน ๑๐ ครั้ง ไม่เท่าน้ำท่วม ๑ ครั้ง น้ำท่วม ๑๐ ครั้ง ไม่เท่าไฟไหม้ ๑ ครั้ง ไฟไหม้ ๑๐ ครั้ง ไม่เท่าเสียการพนัน ๑ ครั้ง เพราะเสียการพนันอาจถึงกับไม่มีอยู่กินเลยก็ได้ และบางคนเมื่อเสียมากเข้า ถึงกับเสียใจคิดตายเลยก็มีเหมือนกัน การพนันเมื่อเล่นได้ทำผู้เสียคิดแก้ตัวอยู่เสมอ ท่านเรียกว่าก่อเวร เมื่อเล่นเสีย ทรัพย์ก็เสีย ใจก็เสีย ไม่มีดีตรงไหน

นักเต้นรำว่า ดีอยู่ที่การเต้นแสดงลวดลายร่ายรำ คลำกอดกันอยู่รอบ ๆ การทำดังนี้ ถ้าไม่นึกถึงขนบประเพณีของชาติ โดยเฉพาะชาติไทย ก็น่าจะดี อย่างที่เขาเห็นกันว่าดี เพราะเป็นการปลูกอารมณ์ให้ปลิ้มอยู่เป็นนิตย์ ดังนั้น เราจึงนิยมเต้นรำกันนัก ไม่ว่าจะมีงานอะไร บางคนถึงกับประกาศเชิญเต้นรำกันในวันมาฆะ วิสาขะ ซึ่งเป็นวันสำคัญทางศาสนาก็มี เพราะเห็นว่าเต้นรำดี แต่ถ้านึกถึงจารีตประเพณีและศีลธรรมแล้วเสียมาก เพราะบรรพบุรุษของไทยเราถือนัก ถ้าท่านได้มาเห็นพวกเรากำลังเต้นรำกัน หมุนไปหมุนมา ท่านคงถึงกับเป็นลมแน่ ถ้าค่เต้นรำเป็นลูกเป็นหลานท่าน ท่านคงไม่ดูดำดูแดงเลย ที่เป็นดังนี้จะเหมาว่าบรรพบุรุษของเราเป็นคนล้าสมัย เป็นป่าเถื่อนก็ตาม แต่ท่านเป็นผู้หนักในเรื่องประเพณี ท่านเห็นว่าการเต้นรำเป็นเรื่องขัดต่อประเพณีของไทย

นักเที่ยวว่าดีอยู่ที่ช่องหญิงโสเภณีก็ไม่จริง แม้จะเป็นสถานที่ปลดเปลื้องความทุกข์ยากให้หายไปชั่วขณะ แต่ผลร้ายที่จะ

ติดต่อไปนั่นมีอยู่ไม่น้อย เช่น เกิดโรคภัยไข้เจ็บ และอาจติดต่อไปถึงลูกเมียด้วยก็ได้ ถ้าเที่ยวจัดจะทำให้เป็นคนอ่อนแอไปจนตลอดชีวิต จึงไม่เหนดีตรงไหน

นักเจ้าชู้ว่า ดีอยู่ที่การคบชู้สู่สาว ก็ไม่จริง เพราะการคบชู้สู่สาว ทำให้เกิดความยุ่งยากลำบากต่าง ๆ ไม่เป็นอันประกอบการงานให้เป็นล่าเป็นสัน ต้องพะวงหน้าพะวงหลังอยู่ร่ำไป ทั้งจะทำให้มีศัตรูมากขึ้น ขาดความเชื่อถือ ถ้าเป็นหญิงก็มักจะถูกหาว่าเป็นคนหลายใจ ถ้าเป็นชายก็มักจะถูกหาเป็นคนหลอกลวง เป็นอันเสียชื่อทั้งหญิงทั้งชาย ชื่อว่าไม่ปฏิบัติตามกรอบประเพณีอันดีงามจึงจะเห็นว่าเป็นสิ่งไม่ดี

นักปลิ้นปล้อนตลบตะแลงที่ว่า ดีอยู่ที่การฉ้อฉล คดโกง หลอกลวง จนได้ร่ำรวยแล้วก็มีบ้านมโหฬารอยู่ มีรถหรู ๆ ขี่ มีเมียสาว ๆ ควง เช่นนี้ จะว่าก็ไม่ถูก เพราะสิ่งที่เราได้มานั้นไม่ใช่ได้มาด้วยความสุจริต ถ้าได้มาด้วยความสุจริต เป็นดีแน่ควรได้รับความยกย่องนับถืออย่างยิ่ง แต่ถ้าได้มาด้วยการฉ้อฉล คดโกงหลอกลวง แล้วจะหมดดีแน่นอน เพราะสิ่งเหล่านั้นเป็นเหมือนดวงตราประทับความชั่วของตัวเอง ทั้งบ้าน ทั้งรถ ทั้งเมียที่มีอยู่นั่นแหละคือดวงตราแห่งความชั่วละ ถึงจะไม่มีคนรู้เห็น ตนเองก็รู้เห็นด้วยตนเองเป็นอย่างดีว่า ทุกสิ่งที่มีอยู่นั่นชั่วแน่ เมื่อเห็นเป็นชั่วอย่างนี้ จะว่าดีได้อย่างไร

นักค้าของเถื่อนว่า ดีอยู่ที่การค้าของเถื่อนเพราะลงทุนน้อยได้กำไรงาม ก็ไม่จริง เพราะชื่อว่าของเถื่อนแล้ว ใครทำเข้าเป็นต้องผิดกฎหมาย การทำในสิ่งที่ผิดกฎหมาย จะว่าดีไม่ได้ และก็ไม่ค่อยจะรอดตัวกันไปได้เลย เว้นแต่ยังจับไม่ได้ไล่ไม่ทัน

เป็นอันว่า เรื่องของดีที่มีผู้เห็นกันไปต่าง ๆ ดังกล่าวนั้น ในที่สุดก็เป็นเรื่องไม่ดี เรื่องไม่ดีแต่มีผู้เห็นว่าดี ยังมีอีกมากนัก เช่นเห็นว่า ก็อยู่ที่การประจบสอพลอบ้าง ดีอยู่ที่พูดมากแต่ไม่เข้าเรื่องบ้าง ดีอยู่ที่ขัดคอคนบ้าง ดีอยู่ที่การยกตนข่มท่านบ้าง ดีอยู่ที่การหาทางตัดรอนคนอื่นบ้าง ดีอยู่ที่การไว้วางท่าดีแต่ที่เหลวบ้าง ดีอยู่ที่อวดดี อวดโต อวดโก้ อวดฉลาดบ้าง เป็นต้น เหล่านี้จะถือว่าเป็นเรื่องดีทั่ว ๆ ไปไม่ได้ เป็นเรื่องดีเฉพาะของคนมีกิเลสหยาบ ซึ่งเห็นว่าดีเท่านั้น

ท่านทั้งหลาย ปัญหาว่า ดีอยู่ที่ไหน ? ตามหัวข้อเรื่องที่กล่าวมานี้ ข้อสำคัญต้องการให้ทราบถึงจุดดีแท้ของคนเราที่ต้องการดีกันนักหนานั้นว่า อยู่ที่ตรงไหน ถ้าจะตอบอย่างตรงทีเดียวก็ว่าอยู่ที่ตนเอง และตนเองก็ปฏิบัติตนไปตามหน้าที่ มุ่งจุดดีเด่นในหน้าที่ของตน ข้อสำคัญเมื่อมีหน้าที่เป็นอะไร ก็ควรตั้งปัญหาถามไว้เสมอ ๆ ว่า หน้าที่ที่ตนเป็นอยู่นี้ ดีอยู่ที่ไหน เช่น เป็นนักเรียนดีอยู่ที่ไหน เป็นครูดีอยู่ที่ไหน เป็นข้าราชการดีอยู่ที่ไหน เป็นพ่อค้า

แม่ค้าดีอยู่ที่ไหน เป็นคนดีอยู่ที่ไหน เมื่อเกิดปัญหาขึ้นเช่นนี้ ก็จะค้นถึงจุดดีได้ทันที และดีที่คนได้นั้น ต้องเป็นดีจริง ๆ ไม่ใช่ชนิดของคนดีเดือดดังกล่าวแล้ว เช่น นักเรียนดีอยู่ที่การตั้งใจเรียนและการเคารพนับถือครูบาอาจารย์เป็นครู ดีอยู่ที่สั่งสอนการปกครองและการวางตน เป็นต้น ข้าราชการ ดีอยู่ที่การปฏิบัติราชการด้วยความซื่อสัตย์สุจริตขยันขันแข็ง ไม่โกงเวลาราชการไปทำงานส่วนตัว ให้ความสะดวกแก่ประชาชนที่มาติดต่อ ไม่เรียกโน่นเรียกนี่เป็นค่าตอบแทน เพราะต้องปฏิบัติหน้าที่อยู่แล้ว ข้าราชการผู้น้อยก็ดีอยู่ที่ไม่ละเมิดผ่าฝืนผู้ใหญ่ ข้าราชการผู้ใหญ่ก็ดีอยู่ที่ทำตนเป็นตัวอย่างอันดีของผู้น้อย และให้ความเป็นธรรมแก่ผู้น้อยเสมอ พ่อค้าแม่ค้า ดีอยู่ที่การแสดงอัธยาศัยดีต่อลูกค้า ไม่ทำเป็นคนปากกล้าหน้างอน พูดจาอ่อนหวานยิ้มแย้ม ดังคำกลอนที่ว่า

“แม้จะเรียนวิชาทางค้าขาย
อย่าปากร้ายพูดจาอัชฌาสัย
จะช้องง่ายขายดีมีกำไร
ด้วยเขาไม่เคืองจิตคิดระอา”

เป็นคนดีอยู่ที่มีอัธยาศัยเพริศพริ้ง ไม่เห็นแก่ตัว โอบอ้อมอารี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีศีลมีธรรม เป็นต้น ถ้าไม่เป็นดังว่านี้ ก็ชื่อว่าค้นดียังไม่พบ การค้นดังกล่าวนี้ถ้าค้นพบแล้ว ก็ชื่อว่าเป็นคนดีหมด

เป็นนักเรียนก็ดีหมด เป็นครูก็ดีหมด เป็นข้าราชการก็ดีหมด เป็นพ่อค้าแม่ค้าก็ดีหมด ถ้าคนไม่พบ หรือไปพบที่ไม่ดีแต่กลับว่าดีเข้า เช่น เป็นคนเห็นไปว่าดีอยู่ที่การเห็นแก่ตัว การไม่มีศีลสัตย์ การแสดงตนว่าที่ภูมิฐาน การมีอำนาจบาทใหญ่ การพูดเพ้อเจ้อเหิม เป็นต้น ก็เป็นคนหมดดี เป็นนักเรียน เห็นไปว่าดีอยู่ที่การเกียจคร้าน การเที่ยวเตร่ การทำตนเป็นเด็กเกเร ก็เป็นนักเรียนหมดดี เป็นครู เห็นไปว่าดีอยู่ที่สอนผ่านไปวันหนึ่ง ๆ ไม่ต้องเตรียมอะไรมากนัก ก็หมดดี เป็นข้าราชการ เห็นไปว่าดีอยู่ที่ไปทำงานสายได้ ไปนั่งคุยกันได้ ไปค้าขายที่อื่นได้ จะทำหรือไม่ทำ ถึงเดือนก็ได้เงินเดือน ก็เป็นข้าราชการหมดดี เป็นพ่อค้าแม่ค้า เห็นไปว่า ดีอยู่ที่ซื้อถูกขายแพง กักตุนสินค้าให้หายาก ก็เป็นพ่อค้าแม่ค้าหมดดี การเป็นดังนี้ ชื่อว่าคนดีไม่พบ เมื่อคนดีไม่พบไปพบแต่ไม่ดี ยังสำคัญว่าดี ก็เรียกว่า เสียทีเกิด หรือ เกิดมาชาติหนึ่งเอาดีไม่ได้ ท่านเรียกว่า เป็นโมฆบรุษ

เมื่อคนดีพบแล้วปฏิบัติตามหลักของความดีที่คนได้นั้น ท่านว่าเป็นผู้ยึดสิ่งเป็นสาระในชีวิตของตนไว้ได้ สมกับที่เกิดมาทั้งทีต้องเอาดีให้ได้ ด้วยประการฉะนี้.

เรื่องที่ ๙

ความระมัดระวัง

▲

ระมัด เป็นเรื่องความไม่ประมาท ระวัง เป็นเรื่องความมีสติ ระมัด กับ ระวังนี้ เรามักพูดรวมกันว่า **ระมัดระวัง** ที่แยกพูดกันก็มี ดังที่สุนทรภู่ได้แต่งเป็นคำกลอนไว้ว่า

"เจ้าของตาลรักหวานขึ้นบ้นต้น
ระวังตนตีนมือระมัดมั่น"

คำกลอนสุนทรภู่นี้ แสดงให้เห็นว่า ระมัดกับระวังมีความหมายคนละอย่าง แต่เมื่อมาพูดรวมกันเข้า ก็มีความหมายไปในทางความคิด ที่คอยคัด คอยวาด คอยตะล่อม คอยห้าม คอยกัน ไม่ให้การทำ การพูด การคิด หันเหไปในทางผิด ความระมัดระวังนี้เป็นคำเตือนที่ติดปากไม่ว่าจะทำอะไร ผู้ใหญ่มักคอยเตือนว่า ระมัดระวังให้ดี หรือเพียงว่า ระวังให้ดี **หรือต้องระวัง** เป็นต้น แม้ตามสถานที่ต่าง ๆ ก็มักเขียนข้อความนี้เตือนใจไว้ เช่นบนรถรางก็เขียนว่า ระวังเสาไฟฟ้า **ระวังรถยนต์** ตามทางรถก็เขียนว่า ระวังรถราง ระวังรถไฟ ตามที่ชุมนุมชน เช่น สถานีรถไฟ หรือโรงมหรสพ ก็เขียนว่า ระวังคนล้วงกระเป๋า บางบ้านก็เขียนว่า

ระวังสุนัขดุ เป็นต้น ความระมัดระวังนี้เป็นเหมือนเกราะ หรือรั้ว ที่คอยป้องกันมิให้เกิดอันตรายแก่ชีวิตได้ คนเราส่วนมาก หรือทุกคนที่ทำอะไรผิดพลาดไปมักขาดธรรมข้อนี้ เมื่อผิดลงไปแล้วจึงนึกได้ทีหลังก็มี แล้วก็บ่นว่า เพราะเราไม่ระมัดระวังให้ดี จึงเสียทีพลาดท่าลงไป บางคนก็เห็นว่าเพียงเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ ไม่ต้องใช้ความระมัดระวังก็ได้ ไม่เป็นไร เพราะนึกไม่เป็นไรนั่นแหละจะทำให้เดือดร้อนทีหลัง เพราะไม่เป็นไร เป็นความชะล่าใจ เป็นความประมาท เป็นความทะนงตน ทำให้หมิ่นเหม่ต่ออันตราย เช่น จะข้ามถนนเห็นรถยนต์แล่นมาห่าง ๆ ก็ว่าไม่เป็นไร วิ่งตัดหน้าไปก็ทัน ไฟที่เตาติดนิดหน่อยไม่ต้องระวัง ไม่เป็นไร ประเดี๋ยวก็มอดไปเอง งานอย่างนี้ยังมีเวลาอีกนาน ไม่ต้องรีบร้อนก็ได้ ไม่เป็นไรจวน ๆ เวลาค่อยทำทันถมไป ทำชั่ว ทำผิด เพียงเล็กน้อย หรือทำไม่ให้คนอื่นรู้เห็น ไม่ให้เขาจับได้ไล่ทัน ทำก็ได้ ไม่เป็นไร ไม่เสียหายตรงไหน เที่ยวตามซ่องโสเภณี ไม่เป็นไร สนุกดี

ไม่เป็นไร ตามตัวอย่างนี้ เป็นปฏิปักษ์ของความระมัดระวัง เป็นเรื่องหมิ่นเหม่ต่ออันตรายยิ่งนัก จะเห็นได้เช่น วิ่งตัดหน้ารถยนต์ อาจถูกรถยนต์ชนตาย ไฟในเตานิดหน่อย ไม่ระมัดระวัง อาจกลายเป็นต้นไฟลุกลามไหม้บ้านช่องพินาศไป งานที่มีเวลาให้ทำแต่เนิ่น มีระยะเวลานาน มัวผัดวันประกันพรุ่ง เมื่อนั่นเถอะ

เมื่อเถอะ ค่อยทำ ครั้นใกล้ถึงกำหนดเข้า ก็กลายเป็นเรื่องด่วนมาก ร้อนจะเป็นไฟจุดชน ความชั่ว ความผิดเล็กน้อย เห็นไปว่านิดหน่อยทำบ่อย ๆ เข้า ก็พอกพูนเป็นดินพอกหางหมู เกิดความเสียหายใหญ่โต หรือทำไม่ให้คนรู้คนเห็น ถ้ามีคนรู้คนเห็นเข้า ก็ถูกประจาน หรือจองจำ ตามควรแก่โทษานุโทษ เที่ยวตามช่องโสเภณีเห็นแต่ความสนุก ไม่ระมัดระวังว่าจะเกิดทุกข์ขนภายหลัง ครั้นเกิดโรคขึ้น ก็เดือดร้อนไปทั้งครอบครัว สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงเป็นห่วงสัตว์โลกอยู่มาก ได้ทรงตักเตือนหนักหนาว่าความประมาทเป็นทางตาย ความประมาทเป็นมลทินแห่งความเสื่อมเสีย อย่าดูหมิ่นความชั่วว่ามีประมาณน้อย จะไม่ให้ผล นักปราชญ์ของไทยแต่โบราณก็ให้คติไว้เป็นอันมาก เช่น อย่าเล่นกับไฟ อย่าดูถูกบุญกรรมว่าทำน้อย จำนวนร้อยหลายหนึ่งให้พึงคิด ใฝ่ร้อนจะนอนเย็น ใฝ่เย็นจะเข็ญใจ ตามนัยตรงกันข้ามสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า ผู้มีความระมัดระวังย่อมถึงสุขอันไพบูลย์ ความระมัดระวัง เป็นทางไม่ตาย ยศเจริญแก่ผู้ระมัดระวัง แม้ในโอวาทครั้งสุดท้ายของพระพุทธองค์ก็ยังว่าจงให้ประโยชน์สมบูรณ์ด้วยความระมัดระวังเถิด แม้ในการคบคนก็สอนให้ระมัดระวัง เช่น ระวังคนชั่ว ระวังศัตรู ระวังคนเห็นแก่

ประโยชน์ตัว ระวังคนสิ้นคิด ระวังคนพาล ภาษิตไทยก็มีว่า อย่าไว้ใจทาง อย่าวางใจคน จะจนใจเอง

ความระมัดระวังนี้ ทำให้การทำของคนเป็นไปโดยถูกทำนองคลองธรรม ไม่ว่าจะทำอะไร คอยตรวจตราพินิจพิจารณาโดยรอบคอบ เมื่อเห็นถูกเห็นควรจึงทำ คือถูกใจเขาถูกใจเรา ถูกระเบียบแบบแผน เมื่อใช้ความพินิจด้วยความระมัดระวังเช่นนี้ ทำอะไรก็ไม่ผิด ดีคือผิดใจเขา ผิดใจเรา ผิดระเบียบแบบแผน คนที่ขาดความระมัดระวังเป็นคนทรยศตัวเอง คอยเปิดช่องให้ความเสื่อมเข้ามาสู่ตัว เหมือนพระเจ้าแผ่นดินทมิฬมาตย์ทรยศ คอยเปิดโอกาสให้ศัตรูเข้ามาทำลายล้างได้ฉะนั้น คนเช่นนี้จะคิดทำอะไรก็ทำตามใจตัว มิได้คำนึงว่าคนอื่นเขาจะเห็นดีเห็นชอบด้วยหรือไม่ ตัวอย่างที่เห็นได้ง่าย ๆ ที่เราบ่นกันอยู่เสมอ ๆ ว่าเวลานี้คนเราจิตใจเสื่อมโทรมจากศีลธรรม ก็เพราะคอยเปิดช่องให้ความเสื่อมโทรมเลวทรามเข้าไปในจิตใจของตนเอง ไม่หาทางป้องกันปกปิด ไม่นึกว่าสิ่งที่เข้าไปในใจนั้นจะทำให้ปรากฏความชั่วออกมาทางกาย วาจา ทั้งนี้เพราะขาดความระมัดระวัง จึงปล่อยให้กิเลสเข้าไปเป็นเจ้าใจตน แล้วโพนทะนาโทษเหตุภายนอกว่า เพราะสงครามบ้าง เพราะของแพงบ้าง เพราะความเป็นอยู่ผิดเคืองบ้าง จึงทำให้จิตใจเสื่อมโทรม นั่นเป็นข้ออ้างของคนที่ไม่คิดจะแก้ไขตนเอง เสื่อมหรือเจริญ

เป็นเรื่องของคน ถ้าคนทำให้เสื่อม ทุกอย่างก็เสื่อม ถ้าคนทำให้เจริญ ทุกอย่างก็เจริญ โลกเวลานี้ทั้งเสื่อมทั้งเจริญ ก็เพราะโลกมีทั้งคนเสื่อมคนเจริญ โบราณบัณฑิตจำแนกคนในโลกไว้เป็น ๔ จำพวก คือ

จำพวกที่ ๑ มนุสฺสเปโต คนเปรต คนจำพวกนี้มีร่างกายเหมือนคนอื่น ๆ แต่จิตใจเหมือนเปรต ไม่ชอบทำมาหากินในทางสุจริต หลอกเขากิน โกงเขากิน ลักเขากิน ตลอดจนรับสินบนเหมือนเปรตขอส่วนบุญ

จำพวกที่ ๒ มนุสฺสติรจฺฉาโน คนเดียรฉาน คนจำพวกนี้มีร่างกายเป็นเหมือนคนอื่น ๆ แต่จิตใจเต็มไปด้วยความอิจฉาริษยา คอยประหัตประหารกัน คอยชิงดีกัน คอยทะเลาะวิวาทกัน เห็นผิดเป็นถูก เห็นถูกเป็นผิด คอยตัดประโยชน์ของคนอื่น ๆ ไม่คิดทำตัวทำหมู่คณะ ทำประเทศชาติให้ก้าวหน้าเช่นเดียวกับสัตว์เดียรัจฉาน

จำพวกที่ ๓ มนุสฺสเนรยิโก คนนรก ร่างกายเป็นมนุษย์แต่จิตใจก็เหมือนสัตว์นรก คนจำพวกนี้นอกจากจะไม่คิดทำประโยชน์แล้ว ยังก่อกวนความเดือดร้อนให้แก่หมู่คณะ ทำให้หมู่คณะขาดความสงบ

จำพวกที่ ๔ มนุสฺสภูโต คนจริง ๆ คนจำพวกนี้ร่างกายก็เป็นคน จิตใจก็เป็นคน คือรู้จักทำการเป็นประโยชน์ รู้จักศีล รู้จักธรรม เว้นการควรเว้น ประพฤติการควรประพฤติ มุ่งแต่จะนำความ

เจริญรุ่งเรืองมาสู่ตน และหมู่คณะตลอดถึงประเทศชาติ ไม่ทะเยอทะยานในอันที่จะทำตนให้เด่นให้ดี โดยการกดผู้อื่น ดังนี้เป็นต้น

คนสามจำพวกข้างต้น คือคนเปรต คนเดียรัจฉาน คนนรก นี้แหละที่คอยดึงคอยถ่วงให้โลกมีแต่ความเดือดร้อน วุ่นวายอยู่ทุกหย่อมหญ้า คนจำพวกที่สี่เป็นคนทั้งร่างกาย และจิตใจ จำพวกนี้แหละที่จะทำให้โลกเข้าถึงความสงบและทำให้ความเป็นอยู่ของคนอื่น ๆ เจริญรุ่งเรืองอยู่ได้ เพราะคนจำพวกนี้ย่อมนึกถึงประโยชน์ใหญ่ ไม่นึกถึงประโยชน์ย่อยเป็นบุคคลจำพวกที่โลกต้องการ เพราะมีชีวิตอยู่เพื่อ ให้โลกเจริญ ไม่ทำให้โลกเสื่อม ฉะนั้น โลกเสื่อม หรือเจริญอยู่แก่คนทั้ง ๔ จำพวกที่กล่าวนี้

ทุกคนที่เป็นส่วนหนึ่งของชาติ ต่างมุ่งเพื่อให้ชาติเจริญด้วยกันทั้งนั้น ดังนั้น หลักใหญ่ก็คือ ต้องปรับปรุงตนเองระมัดระวังใจของตน ไม่ให้เป็นคนแต่เฉพาะร่างกาย ควรเป็นคนให้ตลอดถึงใจ ให้ชื่อว่าเป็นคนเต็มคน ไม่ใช่ครึ่งคน หรือเสียคน สิ่งแวดล้อมในโลกที่จะทำให้เป็นคนครึ่งคน หรือเสียคนนั้น มีอยู่มากมายหลายชนิด หากไม่นึกคิดด้วยความระมัดระวังแล้ว จะชวนให้เห็นว่า สิ่งแวดล้อมเหล่านั้น ทำให้เคลิบเคลิ้มหลงใหลใฝ่ฝัน ทำให้เห็นว่าเป็นเรื่องดีเรื่องงามไปก็ได้ จะยกตัวอย่างให้เห็นสักเรื่องหนึ่ง คือเรื่องเหล้าไม่ว่าที่ไหน ๆ มักเห็นกันว่า เหล้าเป็นเครื่องบำรุง

บำเรอปรนปรือให้มีความสุขความรื่นเริง ตลอดจนความหรูหราในวงสังคม ทั้ง ๆ ที่เหล้าได้ทำให้คนเสียคนมามากต่อมากตั้งต้นแต่เสียทรัพย์เสียสติ เสียกำลังความคิด หน้าด้านเป็นต้น ร้ายยิ่งกว่านั้นทำให้เป็นคนเสียคน เสียชื่อเสียง หรือตายไปเลยก็มีถึงดังนั้นก็ยังนิยมกันอยู่ บางคนถึงยอมอดข้าว หรือยอมกินข้าวกับเกลือ ขอให้ได้มีเหล้ากินมีกับดี ๆ กินกับเหล้า อย่างที่ว่า กับกินกะเหล้าข้าวกินกะเกลือ เป็นกันถึงเพียงนี้เดียว

ในครอบครัวที่มีความเป็นอยู่อย่างไม่สงบ มักทะเลาะเบาะแว้งกันเสมอ ๆ โดยมากเป็นเรื่องเหล้า เช่นผัวใช้จ่ายค่าเหล้ามากเกินไป ทำให้รายได้ไม่พอเลี้ยงกัน ก็ต้องทะเลาะกัน หรือผัวกินเหล้าเมา ก็มักชอบหาเรื่องทะเลาะกับเมีย การชกต่อยกัน ตีกัน แทงกัน ฆ่ากัน กลางถนนหนทาง นั่นก็มักเป็นเรื่องเหล้า เหล้านี่ย้อมจิตใจของคนให้เป็นไปได้ต่าง ๆ เคยมีผู้กล่าวเปรียบเทียบความไว้ว่า คนเราเมื่อดื่มเหล้าเข้าไปแล้วจะปรากฏเลือดสัตว์ต่าง ๆ ออกจากร่างกาย บางคนปรกติพูดน้อย เมื่อกินเหล้าเข้าไปก็พูดมาก พูดกลับไปกลับมา พูดแล้วพูดอีกซ้ำซากเหมือนหมีกินผึ้ง เขาว่าเลือดหมีออก บางคนปรกติใจเย็น พอดื่มเหล้าก็เกิดมุทะลุดันตาขวาง ใครกระทบไม่ได้ แสดงอาการฮึดฮัด เขาว่า เลือดเสือออก อันนี้จะเห็นได้บางคน จะไปสู้รบปรบมือกับคนอื่น ปรกติ

ไม่กล้า ต้องดื่มเหล้าเสียก่อน เมื่อดื่มแล้วเกิดกล้าขึ้น พอที่จะไม่เจ็บตัวก็ต้องถูกเจ็บหรือตายเลย บางคนดื่มเหล้าแล้วลุกไม่ขึ้นนอนเหยียดเลย เขาว่า เลือดงออก บางคนดื่มเหล้าแล้ว สองขายันไม่ไหวถึงกับคลานสี่ขา เขาว่า เลือดสัตว์สี่เท้าออก บางคนดื่มเหล้าแล้วเดินไม่ตรงทาง บัดไป เป๋มา เขาว่า เลือดลิงออก

ที่เขากล่าวเปรียบเทียบไว้ดังนี้ ก็พอจะสันนิษฐานตามความเป็นจริง ที่ปรากฏในอาการของคนขี้เหล้า ได้รวมความว่าเหล้านำให้คนเสียปรกติของคนได้ทุกอย่าง ตั้งต้นแต่จะยกขึ้นดื่ม บางคนก็หน้าตาบูดเบี้ยว บางคนดื่มแล้วก็ทำหัวส่ัน หัวคลอน ฉะนั้น ท่านจึงห้ามไว้ในศีลข้อ ๕ ว่า เหล้าและเครื่องดองของเมาอื่น ๆ ทำให้คนขาดสติสัมปชัญญะ ไม่มีความระมัดระวังจะเป็นเหตุให้ทำความชั่วอื่น ๆ ได้อีกมากมายนัก เพราะเหล้านำให้ลูกเศรษฐีถึงกับต้องขายเรือน ดังมีเรื่องปรากฏในคัมภีร์พระธรรมบทว่า

ลูกเศรษฐีมีทรัพย์อย่างล้นเหลือทำราชการในพระราชวัง นักเลงพวกหนึ่งคิดจะตมลูกเศรษฐี นักกนวา ถาลูกเศรษฐีคนนกนเหล้าจนติดได้ พวกเขาก็สบาย วันหนึ่ง นักเลงสุราพวกนั้น ได้เอาเหล้าพร้อมกับแกล้ม มีเนื้อ เกลือ และมัน ไปนั่งคอยอยู่ที่ทางซึ่งลูกเศรษฐีเดินกลับจากราชสำนัก พอลูกเศรษฐีเดินมาพวกนักเลงสุราก็ยกสุราดื่ม แล้วพูดกับลูกเศรษฐีว่า ขอให้นายอายุยืนร้อยปี

เถิด เชิญมาดื่มกับพวกผมซิ ลูกเศรษฐีได้ฟังดังนั้น จึงถามคนใช้ว่า เขาดื่มอะไรกัน คนใช้บอกว่า เขาดื่มน้ำชนิดหนึ่งนาย ลูกเศรษฐีถามว่า น้ำนั้นดีไหม คนใช้ตอบว่า โอ ! นาย ในโลกนี้ไม่มีอะไรที่น่าดื่มยิ่งไปกว่าน้ำชนิดนี้อีกแล้ว ลูกเศรษฐีลองให้คนใช้ไปเอามาดื่มดูหน่อยหนึ่งก็ชอบใจ ตั้งแต่นั้นมาพวกนักเลงก็คอยห้อมล้อมลูกเศรษฐีชวนไปดื่มเหล้าเสมอ ลูกเศรษฐีต้องจ่ายเงินค่าเหล้า วันละร้อยบ้าง สองร้อยบ้าง จะอยู่ที่ไหน ๆ ก็ตามเป็นต้องมีเหล้าอยู่ด้วยเสมอ นอกจากนั้นยังไปเที่ยวดูชกมวย ชนไก่ แล้วให้รางวัลแก่คนที่ร้องเก่ง พ่อนเก่ง คนละพันบ้าง สองพันบ้าง เมื่อใช้จ่ายสุรุ่ยสุร่ายอยู่เช่นนี้ ไม่ช้าเงินสดหมด ถึงต้องขายนา ขายสวน ขายเครื่องอุปกรณ์ทำนา ทำสวน ที่สุดจนกระทั่งขายถ้วยชาม ขายที่นอน ขายผ้านุ่ง ผ้าห่ม จนกระทั่งบ้านเป็นที่สุด เมื่อลูกเศรษฐีหมดเนื้อประดาตัว พวกนักเลงที่เคยห้อมล้อมก็เห็นห่างจนหมดสิ้น บ้านไม่มีจะอยู่ จึงพาเมียไปเที่ยวอาศัยตามศาลาวัด ทำหน้าที่ขอทานเขากิน อันเป็นชีวิตบนสุดท้ายของลูกเศรษฐี ที่เสียไปดังนี้ก็เพราะเหล้า

เรื่องนี้พอจะชี้ให้เห็นว่า ฤทธิ์เดชของเหล้าอำนวยผลให้เป็นคนอย่างไร นี่เรื่องเหล้าที่คนเราชอบ แต่เหล้าก็ได้ตอบแทนคนให้ได้รับผลคือความเสียคนดังกล่าวแล้ว อย่างน้อยที่สุดทำให้ขาด

ความไว้วางใจ จะขอลูกสาวใครเขาก็รังเกียจ บางคนอาจคิดว่า ที่เขาดื่มไม่เสียก็ม ดื่มเบนยาก็ม ดื่มเจริญอาหารก็ม ดื่มให้ร่างกายแข็งแรงก็ม ดื่มเพื่อสมานไมตรีก็ม ไม่เห็นเสียหายอะไรตรงไหน นี่แหละเป็นบันไดขั้นต้นที่จะนำให้ไปบันไดขั้นสองขั้นสาม จนถึงขั้นเสียคน นี่เป็นสิ่งแวดล้อมอันหนึ่งที่คนเราเห็นผิดเป็นชอบโดยไม่ระมัดระวังว่าจะมีผลเสียหายต่อไปอย่างไร สิ่งแวดล้อมต่อ ๆ ไปก็คือ ความหรูหราฟุ่งเฟ้อ ที่ปรากฏอยู่รอบ ๆ ตัวทำให้จิตใจหลงระเริงไปตามอารมณ์ จนถึงกับขาดความระมัดระวังใจตัวเอง ปล่อยให้เกิดความทะเยอทะยาน กระเหี้ยนกระหือรือฟุ่งเฟ้อไปตามสิ่งแวดล้อมนั้น ๆ เมื่อทะเยอทะยานหนัก ๆ ขึ้น ตนเองเดือดร้อน สิ่งแวดล้อมนี่แหละที่ทำให้คนถึงกับลืมตัว ลืมชาติ ลืมศาสนา

ที่ว่าลืมตัว ก็คือ ไม่รู้จักฐานะของตัว ทะเยอทะยานเกินตัวเพื่อจะทำให้เท่าเทียมทันเขา ที่ว่าลืมชาติ ก็คือลืมขนบธรรมเนียมประเพณีนิยม ที่ชาติของตนได้เคยถือมาเท่ากับลืมชาติตระกูลของตน บุคคลประเภทนี้อาจขายชาติของตนได้ ที่ว่าลืมศาสนา ก็คือลืมไม่รู้จักวัดวาอารามว่ามีความสำคัญแก่ตัวอย่างไร ลืมพระสงฆ์องค์เจ้า กราบไหว้ไม่เป็น จนกระทั่งลืมวันทางศาสนา เช่น วันมาฆะ วิสาขะ เข้าพรรษา ออกพรรษา ว่ามีความสำคัญ

อย่างไร จะต้องทำอะไรในวันสำคัญเช่นนั้น กลับไปทำสำมะเล
เทเมา บางพวกก็ถือโอกาสที่ทางราชการหยุดในวันนั้น ๆ ไปกิน
เหล้าบ้าง เต้นรำบ้าง ที่บางปู บางแสน บางพวกก็ไปเที่ยวยิง
สัตว์ จนกระทั่งบางคราวก็มีประกาศว่า นัดเที่ยวตลุยบางแสนใน
วันวิสาขะบ้าง เชิญหย่อนใจในวันหยุดเข้าพรรษา ซึ่งมีที่พัก
สบาย ๆ บ้าง

ตามที่กล่าวมานี้ เป็นผู้สบเนื่องมาจากความไม่ระมัดระวัง
หากคนเรามีความระมัดระวังอยู่เสมอ ๆ แล้ว ก็จะไม่เป็นไปได้ถึง
เพียงนี้ เพราะคุณธรรมคือความระมัดระวังนี้เป็นคุณธรรมที่ม
อุปการะมาก หากสรุปแล้วก็มีสอง คือ ระมัดระวังภายใน ๑
ระมัดระวังภายนอก ๑

ระมัดระวังภายใน คือระมัดระวังใจตัวเองไม่ปล่อยให้แส่
ไปในทางที่จะนำความเสื่อมเสียมาสู่ตน ให้รู้เท่าทันใจของตนทุก
ครั้ง ขณะที่จะคิดทำอะไร ไม่ยอมให้สิ่งชั่วเข้าไปเกลือกกลั้วในจิต
ใจของตน อันจะทำให้ใจสกปรกต้องระมัดระวังให้ดี เช่นเดียวกับ
หญิงสาวที่ตกแต่งประดับประดาด้วยเครื่องอาภรณ์อันสวยงาม คอย
ระมัดระวังมิให้สิ่งสกปรกแปดเปื้อนเครื่องประดับประดาได้ ความ
จริงคนที่แต่งตัวด้วยเสื้อผ้าดี ๆ รู้จักสะดิดสะเอียนในเมื่อเสื้อผ้า
เปื้อน ถ้าคนเรารู้จักรักษาจิตใจของตนให้สะอิดสะเอียนในเมื่อ

ความชั่วเข้าไปจับ แล้วหาทางลบล้างให้หมดไปก็จะดีไม่น้อย แต่ดูเหมือนคนเรามักจะชอบสะอาด ชอบสวยงาม แต่ทางกาย ส่วนทางใจนั้นไม่ค่อยจะนึกถึง จึงได้พอกพูนกิเลสร้อยแปดไว้ในใจไม่ยอมปล่อย การระมัดระวังจิตใจ เป็นการจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับผู้ที่หวังความเจริญแก่ตน แก่หมู่คณะ และแก่ประเทศชาติ พระพุทธเจ้าตรัสว่า จิตที่คุ้มครองไว้ดีแล้วจะนำความสุขมาให้

ระมัดระวังภายนอก คือระมัดระวังมิให้เกิดอันตรายขึ้นได้ข้อนี้สำคัญนัก เพราะคนเราอันตรายย่อมมีอยู่รอบ ๆ ด้านไม่มากก็น้อย ถ้าขาดความระมัดระวังก็จะถึงยาก ทั้งเราก็ไม่รู้ว่าจะเกิดแก่เราวันไหน เวลาไร ถ้าระมัดระวังเสมอก็จะทำให้ผ่อนหนักเป็นเบาหรือไม่มีอันตรายเลยก็ได้ เช่นจะข้ามถนนก็ดูซ้ายดูขวา หรือข้ามตามกำหนดของการจราจรก็ไม่เป็นไร ไฟในเตาได้คอยใส่ใจระมัดระวังดูแลอยู่แล้ว ก็ไม่เป็นไร การทำความชั่วความผิดแม้จะเล็กน้อยก็ไม่ปล่อยละเลย ระมัดระวัง งดเว้น ละเลิกไม่กระทำ ก็ไม่เป็นไร กิจการที่เนื่องด้วยระยะเวลา คอยระมัดระวังอยู่เสมอ ต้องการเมื่อไรเป็นได้เมื่อนั้น หรือได้ทำเสร็จแล้วก่อนกำหนดที่จะหมดเวลาก็ไม่เป็นไร เครื่องนุ่งห่มก่อนจะนำมานุ่งห่มก็ตรวจตราให้ดีเสียก่อน เผื่อจะมีสัตว์มีพิษแฝงอยู่ จงได้รู้ระมัดระวังอย่างนี้ ก็ไม่เป็นไร จะยืน จะเดิน จะนั่ง จะนอน ถ้าระมัดระวังไว้ให้ดีแล้ว ก็ไม่

เป็นไร ก่อนนอนก็ตรวจดูว่าปิดหน้าต่างประตูลงกลอนสนิทแล้วหรือยัง เมื่อดูแลเสร็จแล้ว นอนก็ไม่เป็นไร ประเทศชาติหากคอยระมัดระวังข้าศึกศัตรูที่คิดทำลายล้างอยู่เสมอ ก็ไม่เป็นไร นี่เป็นเรื่องการระมัดระวังภายนอก เมื่อทำได้สบาย พระพุทธเจ้าตรัสว่า ภัยย่อมไม่มีแก่ผู้ระมัดระวัง

ตามที่ท่านกล่าวมาทั้งหมดนี้ จะเห็นได้ว่า คุณธรรมคือความระมัดระวังนี้เป็นยอดของการครองตน ครองหมู่คณะและครองประเทศชาติ เพื่อความวัฒนาถาวรยิ่ง ๆ ขึ้นไปด้วยประการฉะนี้.

เรื่องที่ ๑๐

ความระมัดระวัง

(ต่อ)

▲

ได้กล่าวไว้แล้วว่า คุณธรรมคือความระมัดระวังนี้เป็นยอดของการครองตน ครองหมู่คณะ และครองประเทศชาติ หากขาดความระมัดระวังแล้วตนเองก็หายนะ หมู่คณะก็พินาศ ประเทศชาติก็ล่มจม ที่เป็นดังนี้เพราะความระมัดระวังเป็นเหมือนเกราะหรือรั้วที่คอยป้องกันอันตรายอันมาจากที่ต่าง ๆ ให้เข้าไปถึงตัวไม่ได้ ดังที่ท่านกล่าวไว้ว่า ภัย ย่อมไม่มีแก่ผู้ระมัดระวัง คำกล่าวนี้ แสดงว่าคนเราเกิดมาต้องมีภัย ไม่ภัยข้างนอกก็ภัยข้างในจะพ้นภัยได้ต้องระมัดระวัง

คำว่า “ภัย” แปลว่า ความกลัว หรือสิ่งที่น่ากลัว ความกลัวที่จัดเป็นภัยใหญ่หลวงก็คือกลัวทุกข์ ดังพระพุทธภาษิตว่า ทุกฺขมสฺส มหพฺภยํ ทุกข์เป็นภัยใหญ่ของโลก โดยนัยนี้ สิ่งใดเป็นภัย สิ่งนั้นเป็นทุกข์ สิ่งใดเป็นทุกข์ สิ่งนั้นเป็นภัย ต่อไปนี้

จะกล่าวเฉพาะความทุกข์ ที่เป็นภัยอันพึงระมัดระวังในปัจจุบันนี้คือ ภัยสำหรับบุคคล ภัยในวงงาน ภัยทั่ว ๆ ไป

ภัยสำหรับบุคคลมีอยู่ ๒ ประการ คือ

๑. ความจน

๒. ความเป็นหนี้

ความจนเป็นทุกข์ ดังพระบาลีว่า ทาลิทฺทิยํ ทุกฺขํ โลเก ความจนเป็นทุกข์ในโลก เรื่องของคนจนมีอยู่ ๒ พวก พวกหนึ่งจนจริง ๆ จนอย่างที่ว่าข้าวสารไม่มีกรอกหม้อ ถึงขนาดยากจน พวกนี้เป็นพวกจนธรรมดาเป็นภัยที่ควรกลัว เพราะทำให้เดือดร้อนลำเค็ญในการดำรงชีพอยู่ในโลก พวกนี้บางทีจนแล้วไม่เจียมถ้องกู้ยมเขา ก่อหนี้สินขน

ความเป็นหนี้ การกู้หนี้ยืมสินเป็นทุกข์ประการหนึ่ง ดังพระบาลีว่า อิณาทานํ ทุกฺขํ โลเก การก่อหนี้เป็นทุกข์ในโลก นี้เป็นภัยที่ควรระมัดระวัง อีกพวกหนึ่งเป็นพวกจนชั้นพิเศษ คือ พวกมีไม่พอ หรือ พอไม่มี หมายความว่ามีทุกอย่างที่จะอำนวยความสะดวกสบายในการครองชีพขาดอย่างเดียว คือพอมีเท่าไร ๆ ไม่รู้จักพอ เมื่อไม่พออยู่ตราบใด ก็จนอยู่ตราบนั้น มีเรื่องเล่าเปรียบความในเรื่อง มีไม่พอ พอไม่มี อยู่เรื่องหนึ่ง มีผัวเมีย

คู่หนึ่งตั้งร้านขายข้าวแกง แต่ก็ไม่ร่ำรวยสักที วันหนึ่ง มีผู้วิเศษมาอนุเคราะห์เสกข้าวสารให้ ๓ เม็ด บอกให้เอาไปใส่ไว้ในบ่อน้ำ ผัวเมียก็ทำตาม น้ำในบ่อก็กลายเป็นเหล้าไป ผัวเมียเอาเหล้านั้นขายได้ราคาดีร่ำรวยมาก พอล่วงมา ๒—๓ ปี ผู้วิเศษมาถามผัวเมียนั้นว่า "เป็นอย่างไรบ้าง ค่อยกระเตื้องเฟื่องฟูขึ้นบ้างหรือยัง" ผัวเมียตอบว่า "ดีก็ดีอยู่หรอก เจ้าประคุณ แต่ไม่มีสำเลียงหมู"

ผู้วิเศษสลดใจมาก เปล่งอุทานออกมาว่า "ความโลภมนุษย์หนอ น้ำในบ่อเป็นสุรา แล้วยังจะพูดว่า ไม่มีสำเลียงสุกร" นี่มีไม่พอ หรือ พอไม่มี

ภัยในวงงาน หมายถึงสิ่งที่ควรกลัวในวงงานหนึ่ง ๆ ได้แก่ความเสื่อมเสีย ความเสื่อมเสียในวงงานนี้มักเป็นเพราะผู้ปฏิบัติงานนั้น ๆ ขาดความระมัดระวัง ไม่รักษาเกียรติยศชื่อเสียงของตน ปล่อยให้คดีฝ่ายต่ำฉุดคร่าลงจนถึงต่ำต้อย ดังคติที่ผู้ปฏิบัติงานบางพวกถือว่าดังนี้

การทำงานมีนายไม่ง่ายนัก
ต้องรู้จักหลบเป็นบึกหลึกเป็นหาง
ต่อหน้านายหมายงานการไม่วาง
พอลับหลังโดดผางกางบึกไป

อีกบทหนึ่งว่า

อันยศศักดิ์อัครฐานสมัยนี้
ล้นดื่นดื่นสอพลอจ้อประจบ
ทั้งเงินทองฐานันดรมีครันครบ
มัวทำงานบัดซบจบทุกคน

อีกบทหนึ่งว่า

รู้ประจบสอพลอรู้ยอนาย
แม้นผิดร้ายเขาก็คงจะสงสาร
ไม่ยอนายมัวหมายแต่การงาน
ต้องดักดานบัดซบจบทุกคน

ถ้าผู้อยู่ในวงงานต่างถือคติฝ่ายต่ำเป็นหลัก ปฏิบัติงานก็เป็นภัยน่ากลัวในวงงานอยู่มาก ๆ

อนึ่ง พระบรมราโชวาทของพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่เราต่างซาบซึ้งกันมีอยู่บทหนึ่งว่า

มโนมอบพระผู้ เสวยสวรรค์
แขนมอบถวายทรงธรรม์ เทอดหล้า
ดวงใจมอบเมียขวัญ และแม่
เกียรติศักดิ์รักของข้า มอบไว้แก่ตน

เดียวนี้มีผู้เปลี่ยนเสียแล้ว และถือเป็นคติว่าดังนี้

มโนมอบเจ้าแม่ วารุณี (แปลว่าเหล้า)
แขนมอบมวลนารี หนุ่มหน้า
ดวงใจมอบแก่ผี พนันเถือน
เกียรติศักดิ์รักของข้า มอบไว้แก่เงิน

ถ้าในวงงานเป็นดังนี้ไปหมด ภัยพิบัติต่าง ๆ เป็นมาถึงแน่นอน ดังนั้นภัยในวงงานจึงเป็นภัยที่น่ากลัว

ภัยทั่ว ๆ ไป หมายความถึงการอยู่ในอำนาจของผู้อื่น ไม่เป็นอิสระแก่ตน ไม่เป็นไทยแก่ตน จัดเป็นทุกข์ดังพระพุทธภาษิตว่า สพฺพำ ปรวสำ ทุกฺขำ อยู่ในอำนาจผู้อื่นทั้งหมดเป็นทุกข์ อำนาจอะไรจะมาร้ายแรงและน่ากลัวเท่าอำนาจมาร คำว่า มาร แปลว่า สิ่งที่จะทำให้ตาย ความตายมี ๒ อย่าง คือ

ตายธรรมดา ชนิดหมดลมหายใจเข้าออก ๑
ตายใจ ได้แก่ตัวไม่ตาย หัวใจตาย ๑
มาร นี่แหละทำให้คนตายใจโดยไม่รู้สึกตัว วิธีการของมารนั้น ขั้นแรกส่งเสนาออกเที่ยวตระเวน เป็นรูปดี เสียงดี กลิ่นดี รสดี สัมผัสดี กระจายออกเที่ยวล่อคนในลักษณะยั่วยวนต่าง ๆ ระยะแรกนี้เรียกว่า ล่อใจ ใจรู้สึกอารมณ์ที่มารมาล่อนั้นก็เกิดระยะ ๒ เรียกว่า ถูกใจ ใจค้นหนักเข้าก็เกิดระยะ ๓ ชอบใจต่อไปก็ ติดใจ จับใจ แล้วก็ถึงขั้น ตายใจ ตกเป็นทาสของมาร

มารชักพาไปต่างๆ จนกระทั่งพาไปกิน พาไปโกง สุดแต่อำนาจของมารจะดึงไป ดังนั้นการอยู่ในอำนาจของมารจึงเป็นภัยน่ากลัวประการหนึ่ง

ภัยทั้งหลายที่กล่าวมานี้ จะเกิดขึ้นไม่ได้ ก็เพราะมีความระมัดระวัง ภัยที่จะต้องป้องกัน ก็คิดอ่านป้องกัน ภัยที่จะต้องต่อสู้ ก็เตรียมต่อสู้ไว้ ภัยที่จะต้องหลีกเลี่ยง ก็หาทางหลีกเลี่ยงไว้ ทำได้เช่นนี้จะต้องกลัวอะไร แม้ตกอยู่ในวงล้อมของภัย แต่คุมสติไว้ได้ ความกลัวก็ไม่มี เมื่อความกลัวไม่มี ความองอาจกล้าหาญก็เกิดเป็นสมบัติประจำตน สามารถแก้ไขตนให้รอดพ้นได้ ดังพระราชนิพนธ์ว่า

“กุมสติต่างโล่บ้อง อาจแกล้วกลางสนาม”

อนึ่ง ภัยต่าง ๆ อาจเกิดขึ้นเพราะความชะล่าใจเห็นว่าไม่เป็นไร ๆ ก็ได้ ดังมีนิยายที่ท่านเล่าไว้เป็นบทสอนอยู่เรื่องหนึ่งจะนำมาเล่าให้ฟัง

ในเมืองพาราณสี มีช่างไม้หลายร้อยครัวเรือนอพยพหนีภัยไปอาศัยอยู่ที่เกาะแห่งหนึ่งกลางมหาสมุทร อยู่กันด้วยความสุขสำราญ แรกมาอยู่ต่างก็ปฏิบัติตนตามวัฒนธรรมของหมู่คณะอย่างเคร่งครัด รักษาความสะอาด ไม่ทำสกปรกเลอะเทอะบนเกาะนั้น ต่อมา บางคนมีนิสัยมักง่าย เอาความสะดวกเป็นประมาณ เห็น

แต่ความสนุกสนานเป็นที่ตั้ง พากันทำสุรายาเมาชนดื่มกันครื้นเครง ครั้นเมามายเข้าไปก็ขาดสติ ไม่นึกถึงวัฒนธรรม นึกจะบ้วนก็บ้วน นึกจะถ่มก็ถ่ม บางทีอาเจียนทิ้งไว้ บางทีเทเศษอาหารทิ้งเรี่ยราดไว้ นิสัยมักง่ายก็กระจายไปทำให้เกิดสกปรกโสโครกขึ้นมากมาย พวกที่เคร่งในวัฒนธรรมก็ยังมี และมีจำนวนพอ ๆ กัน เห็นพวกไม่มีวัฒนธรรมโสมมมาก ก็แยกพวกไปอยู่อีกแห่งหนึ่ง และมีหัวหน้าคนละฝ่าย

เกาะนั้น ปรากฏว่าเป็นที่พำสถานของพวกเทวดา ขั้นแรกเทวดาเห็นมนุษย์มาอาศัยได้ปฏิบัติตามวัฒนธรรมดี ก็ไม่ว่าไร ครั้นพวกมนุษย์ทำโสโครกขึ้น เทวดารังเกียจ มีความเกลียดชังมนุษย์มาก จึงประชุมกันคิดจะชำระล้างเกาะให้หมดโสโครกโดยจะบันดาลให้น้ำท่วมเกาะ จนพวกมนุษย์จมน้ำตายหมด กำหนดทำการวันเพ็ญที่จะมาถึงนี้

มีเทวดาองค์หนึ่งสงสารมนุษย์ กลัวจะจมน้ำตายเสียหมด จึงมาสำแดงตนให้ปรากฏแก่พวกมนุษย์ในเวลาเย็น บอกให้รู้ตัวว่าอีก ๑๕ วัน ที่เกาะนี้จะถล่ม เกิดน้ำท่วมใหญ่ เพราะเทวดาจะล้างเกาะให้สะอาด เราสงสารพวกท่านจึงมาบอกให้รู้ตัวไว้ แล้วคิดอ่านหนีไปจากเกาะนี้ พอเทวดาพูดดังนั้นแล้วก็หายวับไป

มีเทวดาองค์หนึ่งแค้นมาก คิดจะผลาญชาวเกาะให้จมน้ำให้ตายหมด ได้มาสำแดงตนให้ชาวเกาะเห็นแล้วพูดว่า ที่เทวดามา

บอกพวกท่านเมื่อกนว่าจะเกิดน้ำท่วม ให้พวกท่านหนีไปเสีย ท่านอย่าได้เชื่อ ไม่จริงดอกเขาเกลียดท่านไม่อยากให้ท่านอยู่บนเกาะนี้ เขาจึงหาวิธีไล่พวกท่าน ที่จริงไม่มีภัยดอก อย่ากลัวเลย รีบเริ่งบันเทิงใจสนุกสนานกันให้เต็มที่เหมือนเคยเถิด

พวกมนุษย์เมื่อได้ฟังเทวดาพูดแย้งกันดังนั้น ก็ลังเลใจไม่รู้จะเชื่อข้างไหน ในทันใดนั้นหัวหน้าพวกที่ไม่มีวัฒนธรรมก็ประกาศออกมาว่า “พวกเราทั้งหลายอย่าไปเชื่อเทวดาองค์ที่บอกว่าจะมีภัยเลย ไม่เป็นความจริง มาชู่เราเล่น น้ำจะท่วมเกาะได้อย่างไร ไม่เห็นมีทางเลย เราอยู่มาจนมีลูกเต็มบ้านมีหลานเต็มเมืองแล้ว ไม่เคยปรากฏเลย เชื่อเทวดาองค์ที่บอกว่าไม่เป็นไรดีกว่า เพราะท่านรักพวกเรา อยากให้เราสบาย กลัวเราจะเดือดร้อน จึงได้มาบอกพวกเราให้คลายใจหายเป็นทุกข์ เราควรเชื่อท่าน ท่านว่าไม่เป็นไรก็ต้องไม่เป็นไรแน่”

ฝ่ายหัวหน้าพวกที่เคร่งครัดในวัฒนธรรม ได้ฟังคำพูดของอีกฝ่ายหนึ่ง พูดเอางาย ๆ ดูหมิ่นเหมิ่นกัน จกพากันเบนอนตรายเสีย เปล่า ๆ จึงได้พูดขึ้นว่า

“พี่น้องทั้งหลาย เทวดาทั้งสองพูดแย้งกัน องค์หนึ่งพูดว่าจะมีภัย องค์หนึ่งพูดว่า ไม่เป็นไร ไม่มีภัยอะไร ว่าที่จริงแล้วเราก็ควรฟังไว้ทั้งสอง เพราะเราเป็นมนุษย์ หูสั้น ตาสั้น

ปัญญาแคบ ไม่อาจหยั่งรู้หยั่งเห็นการณ์ไกลได้กว้างขวาง เราจึงควรฟังไว้ทั้งสอง แล้วไตร่ตรองให้รอบคอบ ความจริงพวกเราอยู่กลางเกาะ มีน้ำล้อมรอบ น้ำทะเลอาจกำเริบได้ พวกเราควรสามัคคีกันเป็นเอกฉันท์ ร่วมแรงกันหาทางสวัสดีโดยเร็วเถิด พวกเราจงมาร่วมกันจัดแจงต่อเรือสำเภา ให้พอเพียงที่จะบรรทุกพวกเราให้หมด พร้อมทั้งเครื่องอุปกรณ์และเสบียงอาหาร ถ้าคำของเทวดาองค์แรกจริง พวกเราก็จะได้อาศัยเรือที่เตรียมไว้หนีไปให้พ้น ถ้าคำของเทวดาองค์หลังจริง เราก็เก็บเรือไว้ใช้หรือจะใช้เป็นยานพาหนะสำหรับติดต่อไปมาค้าขายที่อื่น ๆ ก็ได้ ไม่เสียผลทั้งสองทาง คำของเทวดาทั้งสองเป็นอันว่าเราปฏิบัติตามแล้วเต็มกำลัง พวกเราอย่ามัวสนุกสนานเพลิดเพลินกันอยู่เลย ทางที่ปลอดภัยของพวกเรายังไม่มีหลักประกันภัยของพวกเรา ยังไม่ได้เตรียม จะว่าไม่เป็นไรไม่ได้ เราเตรียมพร้อมไว้แล้ว นั่นแหละจะอุ่นใจ”

เมื่อหัวหน้าพูดจบ ชาวเกาะที่เคร่งครัดในวัฒนธรรมก็เห็นชอบด้วย ส่วนพวกที่ไม่เคร่งก็ไม่เห็นด้วย กลับพูดเป็นเชิงแย้งว่า “เออแน่ ท่านช่างคิดคาดการณ์ไกลจริง พอแว่วว่าจะมีภัยเท่านั้นก็เอามาคิดเสียเป็นวักเป็นเวร ดูช่างขลาดเสียจริง ๆ เราจะคิดเตรียมการให้เหน็ดเหนื่อยทำไม สบายอยู่แล้วไม่ชอบ จะไปหางานทำให้ลำบากทำไมกัน พวกข้าพเจ้าไม่เห็นด้วย พวกท่าน

อยากไปก็ไปกันเถิด จัดแจงต่อเรือต่อแพกันตามคิดเถิด พวกข้าพเจ้าไม่ต้องการเรือแพเอามาทำไมกัน อยู่บนเกาะก็สบายแล้ว อาหารก็บริบูรณ์ สราเมรัยก็มีดื่ม จะมาช่วยให้ทิ้งไปนั้นไม่มีวันเชื่อละ”

หัวหน้าพวกวัฒนธรรมเห็นว่า อีกฝ่ายหนึ่งเอาแต่ความมักง่าย ไม่ยอมลงเนื้อเห็นด้วย ก็จนปัญญา ด้วยความระมัดระวังจึงให้พวกที่เชื่อถือจัดการต่อเรือสำเภา ตามความคิดของตน เสร็จเรียบร้อยแล้วก็พาลูกเมียของตน ๆ ลงไปอาศัยอยู่ในเรือ เอาเรือเป็นบ้านที่เดียว

ครั้นถึงวันเพ็ญ ทะเลก็เกิดคะนองเป็นละลอกเคลื่อน เสียงลมพัดดังหวั่นไหว ในไม่ช้าน้ำก็ท่วมเกาะโดยตลอด พวกที่เตรียมเรือไว้ก็ปล่อยเรือออกจากเกาะ กระแสคลื่นก็พาเรือออกสู่ทะเลลึก พอได้ลมดีก็กางใบแล่นพ้นจากอุทกภัย ฝ่ายพวกที่เห็นไม่เป็นไร เวลาคลื่นซัดน้ำท่วมขึ้นมา กำลังนั่งคุยกินเหล้าเมายากันอย่างสนุกสนาน เห็นน้ำท่วมเพียงเข่า ก็พากันหัวเราะพูดว่า “แค่นเท่านั้น จะเป็นไรไป พวกนั้นขี้ขลาดไม่เข้าเรื่อง” พอน้ำท่วมถึงเอว พวกนั้นก็ยังว่า “แค่นี้ไม่เป็นไร” พอสูงถึงศีรษะ พวกนั้นอยู่บนเรือนก็ว่า “ไม่เป็นไร” พอท่วมบ้านเรือนก็ตกใจ คราวนี้ว่า “ไม่เป็นไร” เงียบ น้ำก็ท่วมขึ้น ๆ จนถึงชั้นลำตาล พวกไม่เป็นไร ก็ถึงความพินาศ จมน้ำตายหมดเลย

ตามเรื่องที่เล่ามานี้ เห็นได้ว่า คนสองพวกนั้นเป็นอย่างไร พวกมักง่ายขาดความระมัดระวัง ไปไม่ตลอด ส่วนพวกที่เห็นด้วยความสุขุมรอบคอบ มีความระมัดระวัง ได้นำหมู่คณะปลอดภัยอันตราย ถึงความสวัสดีในที่สุด.

เรื่องที่ ๑๑

เป็น

▲

“เป็น” คำนี้เป็นที่รู้จักกันทั่วไปว่า หมายถึงการเกิดมา มีลมหายใจเข้าออก ซึ่งเรียกว่ามีชีวิต คือมีความเป็นอยู่ ถ้าไม่มีลมหายใจเข้าออก ก็เรียกว่าหมดชีวิต คือหมดความเป็นอยู่ได้แก่ตาย หรือพูดง่าย ๆ ระหว่างเกิดกับตายนั้นแหละคือเป็น หรือถ้าไม่เป็นก็ตาย ถ้ายังไม่ตายก็เป็น การรู้เรื่องเป็นเพียงเท่านี้เป็นธรรมดา เพราะใคร ๆ ก็รู้ได้ แต่เรื่อง เป็น เป็นเรื่องที่ต้องรู้ให้มากกว่านี้ เพราะคนเรามีชีวิตอยู่ คือยังเป็นอยู่ จะต้องเป็นอะไร ๆ ต่อไปตามหน้าที่ตนเป็น ไม่ใช่เป็นเพียงสักว่ามีลมหายใจเข้าออกเท่านั้น เช่น เป็นคน เป็นลูก เป็นผัว เป็นเมีย เป็นพ่อแม่ เป็นข้าราชการ เป็นหัวหน้า เป็นลูกน้อง เป็นพ่อค้าแม่ค้า เป็นนักบวช เป็นครู อาจารย์ เป็นนักเรียน เป็นพระราชามหากษัตริย์ เป็นต้น เป็น เหล่านี้ เป็นเรื่องของคนจะต้องรู้จักเป็นให้ถูกตามหน้าที่ตนเป็น จึงจะชื่อว่า เป็นคนเป็น เป็นลูกเป็น เป็นผัวเป็น เป็นเมียเป็น เป็นพ่อแม่เป็น เป็นต้น ถ้าไม่รู้จักหรือสักแต่ว่าเป็น ก็จะกลับเป็นว่า เป็น

คนไม่เป็น เป็นลูกไม่เป็น เป็นผัวไม่เป็น เป็นเมียไม่เป็น เป็นพ่อแม่ไม่เป็น เป็นต้น เหมือนลิเกละคร ที่เขาสมมติให้เป็นตัวอะไร ๆ ก็ตาม เช่น เป็นนายโรงหรือพระเอก ถ้าแสดงถูกบทบาทก็เป็นนายโรงเป็น เป็นพระเอกเป็น ถ้าแสดงไม่ดี ไม่ถูกบทบาท ก็เป็นนายโรงไม่เป็น เป็นพระเอกไม่เป็น การเป็นอะไรสักแต่ว่าเป็นใครๆ ก็เป็นได้ คนเราเมื่อเอาหัวหนุมานใส่ ก็เป็นหนุมาน เอาหัวทศกัณฐ์ใส่ ก็เป็นทศกัณฐ์ เอาหัวสุครีพใส่ ก็เป็นสุครีพ แต่การจะแสดงเป็นหรือไม่นั้น ไม่ได้อยู่ตรงที่เอาหัวใส่ให้เป็นอะไร ๆ อยู่ที่การกระทำ เหมือนการเป็นคน ทุกคนที่เกิดมามีอวัยวะ เหมือนคนทั้งหลาย ก็เรียกว่าเป็นคน ไม่ใช่สัตว์อื่นนอกจากคน การเป็นคนย่อมเป็นได้เหมือนกันทุกคน แต่จะเป็นคนเป็นหรือไม่นั้นไม่ใช่อยู่ที่เกิดมาเป็นคนเท่านั้น อยู่ที่การประพฤติตามหน้าที่ของความเป็นคน จะได้พูดถึงความเป็นคนเป็น และคุณลักษณะของคนที่เป็นอะไร ๆ เป็นลำดับไป

เป็นคนเป็น ข้อนี้ได้บอกไว้แล้วว่า การเป็นคนเป็นนั้นไม่ได้อยู่ที่เกิดมา มีอวัยวะเหมือนคนแล้ว ก็จะเป็นคนเป็น เพียงแต่ชื่อว่าเป็นคน เท่านั้น จะเป็นคนเป็นต้องรู้จักหน้าที่ของคนดี มีจรรยามารยาทน่าดูน่าชม ตั้งอยู่ในศีลธรรม วัฒนธรรมมีจิตเมตตากรุณา แสวงหาอาชีพในทางสุจริตไม่ประพฤติผิดในกาม พูดจาอ่อนหวานละมุน

ละม่อมไม่พร่ำเพ้อในสิ่งหาสาระมิได้ ไม่เสพสุรายาเมาจนไม่สามารถครองสติไว้ได้

ไม่ทำตนให้เป็นคนชนิด มนุสฺสเปโต คือ เป็นคนเปรต ไม่ทำมาหากินให้เป็นล่ำเป็นสัน คอยแต่ลักเขากิน โกงเขากิน สูบเลือดเนื้อเขากิน เป็นต้น

ไม่ทำตนให้เป็นคนชนิด มนุสฺสติรจฺฉาโน เป็นคนสัตว์เดียรฉาน คิดแต่จะให้มีชีวิตอยู่ไปวันหนึ่ง ๆ ไม่ทำคุณงามความดีอะไรให้ปรากฏ มีแต่แย่งกันกิน พบกันก็มีแต่จะประหัตประหารกันเป็นต้น

ไม่ทำตนให้เป็นคนชนิด มนุสฺสเนรยิโก เป็นคนนรก ชอบทำแต่ความชั่ว จนถูกจับตัวลงโทษติดคุกติดตะรางหมดความสุขที่ตนควรจะได้รับ

ควรทำตนเป็น มนุสฺสภูโต คือเป็นคนเป็น มีความละอายต่อชั่ว กลัวต่อบาป เป็นต้น ดังนี้ชื่อว่า เป็นคนเป็น ถ้าไม่ทำดังนี้ ชื่อว่า เป็นคนไม่เป็น

เป็นลูกเป็น การเป็นลูกทุกคนเป็นได้ เพราะเกิดมามีพ่อแม่ แต่ที่จะเป็นลูกเป็นนั้น ต้องเป็นผู้รู้จักหน้าที่ของลูกที่จะพึงปฏิบัติต่อพ่อแม่ เช่น เป็นลูกว่าง่ายสอนง่าย ไม่ดื้อรั้น ไม่นำความเดือดร้อนมาให้พ่อแม่ เลี้ยงดูในเมื่อท่านแก่เฒ่า ช่วยทำกิจธุระของท่าน

ไม่ดูดาย พยาบาลท่านเวลาท่านเจ็บไข้ ดำรงวงศ์ตระกูลไว้ด้วยดี ประพฤติตนให้เป็นคนสมควรรับทรัพย์มรดก เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้ท่าน เป็นต้น ดังนี้ชื่อว่า เป็นลูกเป็น ถ้าผิดไปจากนี้ ชื่อว่า เป็นลูกไม่เป็น

เป็นผัวเป็น การเป็นผัวก็ไม่ใช่ของยาก ชายที่มีเมียทุกคนเป็นผัวได้ แต่จะเป็นผัวเป็นนั้น ต้องรู้จักหน้าที่ของผัวที่จะพึงปฏิบัติต่อเมีย เช่น ยกย่องนับถือหญิงนั้นว่าเป็นเมีย ไม่ดูหมิ่น ไม่นอกใจ หาเครื่องแต่งตัวให้พอสมควร ไม่ด่าว่าทุบตีทำร้ายทารุณต่อเมีย ความรักใคร่ที่เคยมีต่อกันมาอย่างไร ควรประคองไว้มิให้เสื่อม เป็นต้น ดังนี้ ชื่อว่า เป็นผัวเป็น ถ้าไม่เป็นดังนี้ ชื่อว่า เป็นผัวไม่เป็น

เป็นเมียเป็น การเป็นเมียก็ไม่ยากเหมือนกัน หญิงที่มีผัวทุกคนเป็นเมียได้ แต่การที่จะเป็นเมียนั้น มีหลักว่า ต้องรู้จักหน้าที่ของเมียที่จะพึงปฏิบัติต่อผัว เช่น เป็นแม่บ้านแม่เรือนดี รู้จักปฏิบัติผัว สงเคราะห์คนข้างเคียงของผัว ไม่ทำนอกใจ เก็บหอมรอมริบทรัพย์ที่ผัวหามาได้ ขยันเอาใจใส่การงานภายในบ้าน ไม่นำความในบ้านออกไปแฉนอกบ้าน ไม่นำความนอกบ้านเอามาพูดในบ้าน ไม่ทำตนเป็นคนปากร้ายระรานพาลหาเรื่องชาวบ้าน อันจะทำให้ผัวต้องเดือดร้อนไปด้วย ไม่เป็นเมียชนิดคิดฆ่าผัวเพราะคบชู้ ซึ่งท่านเรียกว่าเมียเสมอด้วยเพชฌฆาต ไม่เป็นเมียชนิดยักยอกทรัพย์ที่ผัวหามาได้

เอาไปสุรุ่ยสุร่ายในสิ่งไร้สาระ ซึ่งท่านเรียกว่า เมียเสมอด้วยนางโจร ไม่เป็นเมียชนิดช่มชู่ผัว ใช้ผัวเยี่ยงทาส ตนเองทำท่าเป็นนาย ซึ่งท่านเรียกว่า เมียเสมอด้วยนาย อนึ่ง เมียที่ดีนั้น ยามเมื่อผัวตกไร้ก็ร่วมยาก ยามบริบูรณ์สมบัติมากก็ร่วมยศ ดังนี้ชื่อว่า เป็นเมียเป็น เมียที่นอกเหนือไปจากนี้ ชื่อว่า เป็นเมียไม่เป็น

เป็นพ่อแม่เป็น การเป็นพ่อแม่ไม่ใช่ของยาก ถ้ามีลูกทุกคนเป็นพ่อแม่ได้ แต่การเป็นพ่อแม่เป็นนั้น ต้องรู้จักหน้าที่ของพ่อแม่ที่จะพึงปฏิบัติต่อลูก ตั้งต้นแต่การเลี้ยงดูลูกไม่ให้อดอยาก ไม่ปล่อยให้สกปรกเลอะเทอะน่ารังเกียจ ไม่ควรด่าลูกหยาบ ๆ คาย ๆ จะทำให้ลูกเอาอย่าง ไม่ควรนำลูกเข้าไปในบ่อนการพนัน จะทำให้นิสัยชอบการพนันไปด้วย เมื่อลูกเจริญวัยควรให้ศึกษาเล่าเรียน อบรมลูกให้เป็นคนดีมีศีลธรรม อย่าให้เป็นลูกชนิดเขาว่า พ่อแม่ไม่สั่งสอน เป็นต้น ดังนี้ ชื่อว่า เป็นพ่อแม่เป็น หากไม่ปฏิบัติตามนี้ ก็เป็นพ่อแม่ไม่เป็น

เป็นข้าราชการเป็น การเป็นข้าราชการถามคุณสมบัติและวิทยฐานะตามที่กฎหมายกำหนดไว้ก็เป็นข้าราชการได้ แต่การเป็นข้าราชการเป็นนั้น ต้องรู้จักปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายด้วยความซื่อตรง ไม่โกงเวลาราชการไปทำงานส่วนตัว สนับสนุนการปกครองระบบรัฐธรรมนูญ ด้วยความบริสุทธิ์ใจเชื่อฟังผู้บังคับบัญชา

ปฏิบัติหน้าที่ตามนโยบายของรัฐบาล รักษาชื่อเสียงมิให้ชื่อว่าเป็นผู้ประพฤติชั่ว ไม่เสพเครื่องดองของเมาจนไม่สามารถครองสติได้ สุภาพเรียบร้อยต่อผู้บังคับบัญชา และต่อประชาชน รักษาความสามัคคีระหว่างข้าราชการด้วยกัน อำนวยความสะดวกในหน้าที่ราชการ ไม่ขู่ตะคอกสำรอกวาจากับผู้มาติดต่อ ไม่ควรกินสินบน เพราะอาจทำให้เสียหายในหน้าที่ราชการได้เป็นต้น ดังนี้ ชื่อว่าเป็นข้าราชการเป็น ถ้าผิดไปจากนี้ก็เป็นข้าราชการไม่เป็น

เป็นหัวหน้าเป็น การเป็นหัวหน้าคน เพียงถูกยกย่องขึ้นให้เป็นด้วยวิธีใด ๆ ก็ตามไม่เป็นของยาก ยากอยู่ตรงที่ว่าจะเป็นหัวหน้าคนเป็นหรือไม่เท่านั้น การเป็นหัวหน้าเป็นนั้น ข้อสำคัญต้องทำตนเป็นแบบอย่างที่ดีของผู้น้อย ปฏิบัติหน้าที่โดยสุจริต และปกครองโดยยุติธรรม เปี่ยมด้วยเมตตากรุณาปราศจากอคติ ไม่เลือกที่รักมักที่ชัง ทำให้ผู้น้อยมีความเคารพนับถืออยู่เสมอ ไม่ให้เป็นชนิด*ต่อหน้ามะพลับ ลับหลังตะโก* รักษาเกียรติของความเป็นหัวหน้าคนไม่ประพฤติตนสำมะเลเทเมา อันเป็นเหตุให้เสียการปกครอง เป็นต้นชื่อว่า เป็นหัวหน้าเป็น ถ้าไม่เป็นดังนี้ ชื่อว่า เป็นหัวหน้าไม่เป็น

เป็นลูกน้องเป็น การเป็นลูกน้อง คือ อยู่ใต้บังคับบัญชาของหัวหน้า เมื่อหัวหน้า คือ ผู้บังคับบัญชา ทำตนเป็นตัวอย่างในทางที่ดีแล้ว ลูกน้องก็ควรปฏิบัติตามในทางที่ดีด้วยเชื่อฟังคำสั่งของ

หัวหน้าในทางที่ชอบ เคารพนับถือหัวหน้า ไม่ดีตนเสมอ ไม่ควร
นินทาว่ากล่าวประจานหัวหน้าให้คนอื่นฟัง ปฏิบัติงานตามที่หัวหน้า
สั่งโดยเคร่งครัด เป็นต้น ดังนี้ ชื่อว่า เป็นลูกน้องเป็น ถ้าไม่ปฏิบัติ
ตามนี้ ชื่อว่า เป็นลูกน้องไม่เป็น

เป็นพ่อค้าแม่ค้าเป็น ธรรมดาพ่อค้าแม่ค้า เมื่อขายของต้อง
เอาใจผู้ซื้อ จะนึกว่าขายได้กำไรนั้น ไม่ได้กำไรดังนี้ไม่ได้ต้องอ่อนหวาน
อ่อนโยนต่อผู้ซื้อ ไม่หน้าเง้าหน้างอต่อผู้ซื้อที่ต่อราคาสินค้า จัด
ข้าวของเป็นระเบียบเรียบร้อย ชวนตาชวนใจผู้ผ่านพบเห็น สนทนา
กับผู้ซื้อด้วยตามสมควร ไม่โก่งราคาสินค้าสูงจนผู้ซื้อต่อไม่ลง ไม่
ลวงของปลอมว่าเป็นของแท้เป็นต้น ดังนี้ ชื่อว่า เป็นพ่อค้าแม่ค้า
เป็น ถ้าไม่ปฏิบัติตามนี้ ชื่อว่า เป็นพ่อค้าแม่ค้าไม่เป็น

เป็นนักบวชเป็น การเป็นนักบวชไม่ใช่สักแต่ว่าบวชเพียง
ถือเป็นประเพณี หรือบวชเพียงเพื่อพักผ่อนถ้าถืออย่างนี้คนที่เข้าไป
บวชก็เป็นนักบวชได้ แต่ท่านที่เป็นนักบวชเป็นนั้นท่านรู้จักปฏิบัติ
หน้าที่ของนักบวชโดยเคร่งครัด มั่นอยู่ในสิกขาวินัย ไม่ละเมิดข้อ
บัญญัติของพระศาสนา ปฏิบัติตนตามสมณสารูป และสมณวิสัย
เป็นต้น ดังนี้ ชื่อว่า เป็นนักบวชเป็น หากขาดหลักดังกล่าวนี้ ก็เป็น
นักบวชไม่เป็น

เป็นครูอาจารย์เป็น การเป็นครูอาจารย์เขาสำคัญมากถ้าจะนึกเพียงว่า สอนไปวันหนึ่ง ๆ เท่านั้น ดูก็ไม่สำคัญอะไรนัก แต่ผลร้ายตกอยู่แก่นักเรียน เพราะนักเรียนจะไม่ได้ตัวอย่างที่ดีไปจากครูสอนนอกจากบทสอน ความจริงนักเรียนเชื่อครูมากกว่าพ่อแม่ครูสอนอย่างไรทำอย่างไร นักเรียนมักเอาเป็นตัวอย่าง แม้แต่ในทางที่ผิด ถึงพ่อแม่จะว่า ลูกก็มักจะอ้างครูเป็นตัวอย่าง ดังนั้น ครูอาจารย์จึงได้รับเกียรติว่า เป็นผู้ปั้นคนให้เป็นคน การเป็นครูอาจารย์เป็นนั้น ท่านวางหลักไว้ดังนี้ สอนดีชี้แจงเหตุผลให้เห็นจริงโดยแจ่มแจ้งชัดเจน ปกครองดี กวดขันให้นักเรียนปฏิบัติตามระเบียบวินัยโดยเคร่งครัด วางตนดี ทำตนให้เป็นที่เคารพยำเกรงของนักเรียน ตั้งอยู่ใน ครุฏฐานิยะ คือ ตำแหน่งน่าเคารพ เป็นต้น ดังนี้ชื่อว่า เป็นครูอาจารย์เป็น ถ้าไม่ปฏิบัติดังนี้ ก็เป็นครูอาจารย์ไม่เป็น

เป็นนักเรียนเป็น การเป็นนักเรียนไม่ใช่สักแต่ว่าไปอยู่ในโรงเรียน มิใช่เป็นนักเรียนเทานั้น การเป็นนักเรียนยอมเป็นทั้งขณะอยู่ในโรงเรียนและอยู่นอกโรงเรียน ขณะอยู่ในโรงเรียน ผู้ที่เป็นนักเรียนเป็น ต้องตั้งอยู่ในหลัก ๔ ประการ คือ ฟัง คิด ถาม จด หรือที่ย่อเป็นหัวใจว่า สุ จิ ปุ ลิ ขณะอยู่นอกโรงเรียนก็ต้องนึกว่า ตนเป็นนักเรียนและจะต้องทำให้เป็นนักเรียนเป็นด้วย

คือทบทวนความรู้ที่ได้เรียนมาแล้วให้ชินใจยิ่ง ๆ ขึ้น ไม่ควรเที่ยวเตร่เสเพล จนไม่เอาใจใส่ต่อการเรียน ไม่ควรใช้เวลานอกโรงเรียนไปในทางลามก เยี่ยงชายหนุ่มหญิงสาวที่ไม่ได้เป็นนักเรียนเช่นการชู้สาว เต้นรำ กินเหล้า เข้าซ่องโสเภณีเป็นต้น ถ้าไปมีเข้าจะเสียคน เสียการเรียน เพราะผู้กำลังศึกษาเล่าเรียน ถ้าไปม้วพุ่งเพื่อเสียกับเรื่องเหล่านี้ น้อยนักจะรอดตัวไปได้ บางทีก็ไปไม่รอดเลย เสียแต่กลางคันน่าเสียดายชีวิตซึ่งกำลังจะรุ่งเรืองต่อไป มาต้องอับเฉาลง เพราะเหตุนี้ ฉะนั้นควรทำตนให้เป็นนักเรียนเป็น ไม่เช่นนั้นจะเป็นนักเรียนไม่เป็น

เป็นพระมหากษัตริย์เป็น ก็เพราะพระองค์ทรงประกอบด้วยทศพิธราชธรรม และทรงปกครองประชากรให้อยู่เย็นเป็นสุข ประดุจบิดาผู้ประสาทความสุขความเจริญให้แก่บุตรธิดา ฉะนั้น เหตุนี้องค์พระมหากษัตริย์จึงสมกับที่ทรงเป็นพระราชามหากษัตริย์อย่างแท้จริง

ท่านทั้งหลาย เรื่อง “เป็น” ที่กล่าวนี้ยังนำมาไม่หมด คนเรายังมีเป็นอะไร ๆ อีกมากนัก ที่นำมากล่าวเพียงเท่านี้พอเป็นแบบอย่างของเป็นอื่น ๆ ได้ เฉพาะในวงราชการก็ยังมีเป็นหลายอย่าง เช่น เป็นภารโรง เป็นเสมียน เป็นประจำแผนก เป็นหัวหน้าแผนก เป็นหัวหน้ากอง เป็นอธิบดี เป็นปลัดกระทรวง เป็นรัฐมนตรี

นอกจากนี้ยังมีหน่วยอื่น ๆ อีก เช่น เป็นทหาร เป็นตำรวจ เป็นผู้แทนเป็นต้น

ข้อสำคัญ เมื่อได้เป็นอะไร ก็ควรทำให้เป็นตามที่ตน เป็น การทำให้เป็น ทางพระศาสนาเรียกว่า “ภาวนา” คืออบรมตนให้เป็นตามหน้าที่ ที่ตนเป็น เช่นเป็นข้าราชการก็อบรมตนให้เป็นตามหน้าที่ ที่ตนเป็น เมื่อคนเราทำตนให้เป็นกันจริงๆ ในทางดี เช่นนี้แล้ว เป็นอันหวังได้ว่า ความยุ่งยากวุ่นวายต่าง ๆ จะไม่เกิดขึ้น จะมีแต่ความสุขสวัสดีทั่งแก่ตน แก่หมู่คณะและประเทศชาติต่อไป.

เรื่องที่ ๑๒

ตาย

▲

คำว่า **"ตาย"** ที่เรารู้กันก็คือ การหมดลมหายใจเรียกว่าสิ้นใจ อันนี้เป็นไปตามกฎธรรมดาที่ไม่พ้นคนหนึ่งๆ ย่อมเห็นคนอื่นตายมาแล้วมากบ้างน้อยบ้าง ที่ยังไม่เคยเห็นก็ตัวเองตายเท่านั้นและเหตุที่ตายก็มีต่างๆ กัน เช่นเจ็บตายบ้าง ถูกฆ่าตายบ้าง ฆ่าตัวเองตายบ้าง ตองภัยพิบัติตายบ้าง อสรพิษชบกัดตายบ้าง แก่ตายบ้างเป็นต้น เป็นดังนี้แทบไม่เว้นวัน ถึงดังนั้นคนเราโดยมากก็ไม่อยากตายกันทั้งๆ ที่รู้ว่าต้องตาย ความจริงการตายตามกฎธรรมดานี้ก็ส่วนดีอยู่เหมือนกัน คือเป็นการบรรลุผลสูงสุด กฎหมายก็ให้อภัยศัตรูที่เลิกอาฆาต คนที่รักเราอยู่แล้วก็จะรักมากขึ้น ความดีอันใดที่เราทำไว้ก็จะเด่นขึ้น ผู้ที่กังวลห่วงใยในตัวเราก็จะหมดห่วง ผู้ที่ถูกเรากีดกันในทางดำเนินชีวิตของเขาก็จะได้หมดคนกีดกัน เป็นต้น เมื่อเห็นดังนี้ก็ไม่น่าจะกลัวตาย แต่ถึงจะกลัวตาย ไม่อยากตาย ก็ต้องตายและเป็นอันรู้กันดีแล้วว่า ทุกสิ่งบรรดามีในโลกเป็นของไม่แน่ ท่านเรียกว่า อนิจจัง แต่ความตายนี้เป็นของแน่เหลือเกินมนุษย์ทุกคนที่กำลังเป็นอยู่ในบัดนี้ นับแต่ทารกที่เกิดในวันนี้ถึงจะมีชีวิตอยู่

อย่างมากก็อีกร้อยปี ต้องตายหมด จะมีเหลือไปบ้างก็น้อยเต็มที

เรื่อง ตาย เป็นเรื่องผลัดเปลี่ยน คือเปลี่ยนกันอยู่เปลี่ยนกันไป ถ้าไม่ผลัดเปลี่ยนกัน ก็จะไม่มีที่ให้อยู่ ขอให้นึกดูตั้งแต่สร้างโลก ถ้าไม่ตายกันเสียบ้าง โลกจะเต็มด้วยหมู่คนและฝูงสัตว์ เมื่อแออัดกันมาก ก็จะเกิดแย่งที่กัน แย่งชิงกัน ประหัตประหารกันอยู่เรื่อย ๆ เลยถ้าไม่ตายกันเสียบ้างจะยิ่งกว่านั้น เป็นอันว่า ตายเป็นฉากสุดท้ายของชีวิตของแต่ละคน เพราะฉะนั้นท่านจึงสอนให้เจริญมรณสติ คือ นึกถึงความตายอยู่ทุกวัน ๆ ว่า มรณธมฺโมมฺหิ มรณํ อนตีโต เรามีความตายเป็นธรรมดาไม่ล่วงพ้นความตายไปได้ ทั้งนี้ เพื่อให้จิตใจคุ้นกับความตายเหมือนคุ้นกับความเป็น จะได้ไม่สะทกสะท้านหวาดหวั่นจนเกินไป ในเมื่อมีอันตรายมาเฉพาะหน้าไม่ใช่นึกถึงความตายแล้วทำให้จิตใจหดหู่เหี่ยวแห้ง ท้อแท้มีอ่อนเท้าอ่อนไม่อยากทำอะไรเลย หรือทำก็ไม่ต้องนึกหน้านึกหลัง นึกแต่ว่าทำดก็ตายทำชั่วก็ตาย หรือว่า ตายรายก็ตายทตายดีก็ตายหน เมื่อนึกเสียเช่นนี้แล้วก็จะทำตามชอบใจตน ไม่นึกถึงเรื่องชื่อของตนที่ปรากฏอยู่ ว่าจะมีชื่อเสียงหรือจะมีชื่อเสียไม่เข้าใจ สุดแต่ชอบอย่างไหนก็ทำไป ดังที่มีนักเลงพวกหนึ่งพูดกันว่า ต้องการอะไรที่จะทำบุญไปสวรรค์ เมืองเขาก็เป็นสวรรค์อยู่แล้ว เพราะ

มนาทิพย์คือเหล้ากินมีอาหารทิพย์คือ ฝนสูบและมีต้นกัลปพฤกษ์ คือ บ่อนโป บ่อนไพ่ บ่อนการพนัน เป็นที่สำราญรื่นชื่นบาน ได้ลาภผล รวยอยู่รอบบ้านรอบเมือง ทั้งทางบก ทางเรือ นี่เป็นเรื่องของคนที่ ไม่เห็นค่าของชีวิต ปล่อยชีวิตให้เปล่าเปลืองไปโดยไร้สาระ เรียกว่า โมฆบุรุษ คือคนเปล่าหรือ คนใช้ไม่ได้ เมื่อตายแล้วก็หมดไปชาติ หนึ่ง ที่เหลืออยู่ก็แต่ชื่อเท่านั้น

ส่วนผู้ที่มองเห็นค่าของชีวิต ย่อมไม่ปล่อยชีวิตให้เปล่าเปลือง โดยไร้สาระ มุ่งทำประโยชน์แก่ตน แก่หมู่คณะและแก่ชาติเป็นสำคัญ เมื่อเป็นเช่นนี้ ชีวิตก็มีผลดังที่ว่า อโมฆนตสสชีวิตัง ชีวิตของผู้นั้น ไม่เปล่า ถึงตายแล้วก็ยังมีชื่อเสียงหอมอยู่ ไม่รู้หาย ที่กล่าวมานี้ มิใช่หมายความว่า จะให้ปล่อยปละละเลยไม่เยียวยาโรคภัยไข้เจ็บที่ เกิดขึ้น ไม่รักชีวิต ไม่ป้องกันอันตรายที่จะทำลายชีวิต ถ้าละเลย เช่นนี้เป็นความประมาท เป็นการทำลายตนเอง ที่ถูกต้องเยียวยา รักษาป้องกันไว้ก่อนแม้จะต้องเสียทรัพย์ เพราะเหตุนี้ต้องยอม เสีย ดังที่ว่า ธนัง จเช องควรสส เหตุ พึงสละทรัพย์เพื่อ รักษาอวัยวะร่างกาย แต่เมื่อเยียวยารักษาป้องกันจนสุดความ สามารถแล้ว ถ้าไม่พ้นก็จำต้องดำเนินตามกระแสธรรมชาติ คือ ตาย

ตาย ที่กล่าวมานี้ เป็นเรื่องตายตามกฎธรรมดา ย่อมมี แก่ทุกคน ไม่เลือกเพศเลือกวัย ไม่ว่ามั่งมีหรือยากจน ต้องตาย

ทงนั้น จะผิดกันก็ตรงที่ตายร้ายตายดี หรือตายช้าตายเร็วกว่ากัน
เท่านั้น การรู้เรื่อง ตาย ดังนี้ ก็เป็นธรรมดาเหมือนการรู้เรื่อง
เป็น เหมือนกัน แต่ข้อสำคัญเมื่อหนีตายไม่พ้น ก็ขอให้ตายเพราะ
หมดชีวิต อย่าให้ตายทั้ง ๆ ที่มีชีวิตอยู่ ที่เรียกว่า ตายทั้งเป็น
การตายอย่างน่ารังเกียจยิ่งกว่าตายธรรมดามาก เพราะเป็นการถ่วง
ความเจริญแก่ตน แก่หมู่คณะ และแก่ประเทศชาติ ไม่มีทางเจริญ
ขึ้นได้ ตายทั้งเป็น หมายความว่า ชีวิตร่างกายยังเป็นไปได้ตาม
ปรกติเช่นคนเป็นทั้งหลาย แต่ไม่คิดใช้ทำให้เป็นประโยชน์ ปล่อย
ให้ใจตายด้าน ปล่อยให้มือตายตีนตาย ไม่คิดกอบกู้ฐานะของตน
แต่ครั้นถึงคราวทำเข้าก็ทำขัด ๆ ขวาง ๆ นอกรีดนอกรอย ไม่
ถูกทำนองครองธรรม ไม่นึกหน้านึกหลัง ไม่นึกถึงศีลธรรมวัฒน-
ธรรม เป็นคนไม่คิดแสวงหาวิชาความรู้ให้แก่ตนปล่อยให้ความโง่
งมงายเข้าครอบงำ อ่านหนังสือไม่ออกก็ไม่หาทางที่จะอ่านให้ได้
ปล่อยตามยถากรรม ผลที่สุดทำอะไรไม่เป็น เมื่อทำไม่เป็นก็ไม่ผิด
อะไรกับตาย ชีวิตเช่นนี้แต่ทรงกับทรุด ทั้งเป็นเหยื่อให้กาลเวลา
กลืนกินหมดไป ๆ ทุกวินาที ทุกนาที ทุกชั่วโมง ทุกวัน ทุกเดือน
ทุกปี ความเป็นอยู่อย่างนี้ พูดได้ว่าอยู่รอวันตาย เมื่อตายไปแล้ว
ก็หมดไปชาติหนึ่ง ถึงจะมีชีวิตอยู่ยั่งยืนอยู่นานก็ใช้การไม่ได้ เป็น
ชีวิตจอมปลอม ยิ่งอยู่นานก็ยิ่งจะบั่นรอนตนบั่นรอนชาติให้กร่อนลง
ไป ๆ ดังคำสอนที่ว่า คนมีศีลธรรม มีความรู้ มีความเพียร

มีชีวิตอยู่เพียงวันเดียว ดีกว่าคนไร้ศีลธรรม คนโง่ คนเกียจคร้าน ที่มีชีวิตอยู่ตั้งร้อยปี เปรียบเหมือนมีธนบัตรปลอมอยู่ ๑๐๐ บาท กับธนบัตรดีอยู่บาทเดียว ธนบัตรปลอม ๑๐๐ บาทใช้ประโยชน์อะไรหาได้ไม่ ถึงมีมากก็ไม่ดี ส่วนธนบัตรดีเพียงบาทเดียวไม่ได้ ใช้ประโยชน์ได้อย่างใจเย็น สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตำหนิคนเช่นกล่าวแล้วว่า เป็นคนประมาท และทรงประมาทว่าเป็นคนตายแล้ว ดังพระพุทธพจน์ที่ตรัสไว้ว่า เย ปมตฺตา ยถามตา คนที่ประมาทเหมือนคนตายแล้ว เพราะฉะนั้น คนประมาทชื่อว่า คนตายทั้งเป็น

ตายทั้งเป็น อีกชนิดหนึ่ง นับว่าเป็นการตายอย่างร้ายที่สุด คือการเสียเอกราชอธิปไตย หรือที่เรียกว่า ชาติตาย เมื่อชาติตายคนทั้งชาติก็พลอยล่มจมสูญสิ้นสกุลไปด้วย เป็นการตายอย่างสุดแสนที่จะทรมานใจ จะไม่ได้เห็นความสดชื่นรื่นเริงอย่างที่เคยเป็นอยู่ จะได้รับแต่ความชอกช้ำ ความขมขื่น ความระทมทุกข์อยู่ทุกวินาทีเวลา ดังพระราชนิพนธ์ว่า

“ใครมาเป็นเจ้าเข้าครอง
คงจะต้องบังคับขับไส
เคี่ยวเข็ญเย็นค่ำร่ำไป
ตามวิสัยเชิงเช่นผู้เป็นนาย

เขาจะเห็นแก่หน้าค่าชอ
จะนับถือพงศ์พันธุ์นั้นอย่าหมาย
ไหนจะต้องเหน็ดยากลำบากกาย
ไหนจะอายทั่วทั้งโลกา”

ยิ่งกว่านั้น จะต้องถูกจำกัดการกินการอยู่ ไม่ให้มีการอยู่ดีกินดีได้ ลัทธิธรรมเนียม ขนบประเพณี ตลอดจนพระศาสนา ก็จะต้องถูกกวาดล้างให้หมดไปจากความนิยมนับถือ เป็นอันเมื่อสิ้นชาติก็สูญชอกันเพียงนี้ เราทั้งชาติชอว่า ตายทั้งเป็น นี่แหละผลของชาติตาย เพราะฉะนั้นเมื่อเห็นความดังกล่าวมานี้ ถ้าปรารถนาให้ชาติดำรงมั่นคงถาวรอยู่ เพื่อมิให้เราทั้งชาติได้ชอว่าตายทั้งเป็น ก็ควรบำเพ็ญกรณีทุกสิ่งทุกอย่าง ในอันที่จะจรรโลงประเทศชาติให้วัฒนาถาวรอยู่ได้ตลอดไป ถึงแม้ตัวจะตายก็ไม่ยอมให้ชาติตายตามไปด้วย ดังที่ว่า ตัวตายดีกว่าชาติตาย ข้อที่ควรบำเพ็ญนั้นหลักใหญ่ก็คือ ความสามัคคี อย่างที่เคยพูดมาแล้วบ่อย ๆ ที่ย่อยลงมาก็คือ การทำอะไรไม่เห็นแก่ตัว ไม่เห็นแก่ได้เพราะสินบนสินจ้างหรือลาภผลเล็ก ๆ น้อย ๆ โดยที่ผลเสียหายนั้นใหญ่โต จนถึงทำให้ชาติล่มจมได้ อย่าคอยแต่ตั้งรัษยาทำร้ายชาติเดียวกัน อย่าเอาใจไปเผื่อแผ่แก่คนต่างด้าวมากกว่าพี่น้องไทยด้วยกัน ดังนี้ ก็จะเป็นทางฟื้นฟูฐานะของประเทศชาติให้มั่นคงอยู่ได้ จักไม่ต้องตายทั้งเป็น

เหตุผลในเรื่อง ตาย ที่กล่าวมานี้ สรุปลงว่าคนเราต้องตาย ตามกฎของธรรมดาไม่มีเว้น แต่เมื่อร่างกายแตกสลายไปก็ขอให้ มีชื่อเสียงเป็นคุณงามความดีปรากฏอยู่ ชื่อเสียงจะปรากฏก็เพราะ ท่าดีเมื่อยังเป็นอยู่ ดังนี้ถึงตัวตายแต่ชื่อเสียงย่อมไม่ตายดังที่ว่า ตัวตายดีกว่าชาติตาย ข้อนี้ประวัติของคนสำคัญ ๆ ที่ตายไปแล้ว หลายร้อยหลายพันปี บ่งให้เราเห็นชัดอยู่แล้ว เพราะท่านเหล่านั้น ชื่อเสียงยังอบอวลอยู่จนบัดนี้ไม่รู้เสื่อม ดังโคลงภาษิตพระราชนิพนธ์ รัชกาลที่ ๖ ว่า :—

ประวัติวีรบุรุษไซร้ เตือนใจ เรานา
ว่าอาจจะยังชนม์ เลิศได้
และยามจะบรรลัย ทิ้งชั่ง
รอยบาทเหยียบแน่นไว้ แทบพ้นทรายสมัย.

เรื่องที่ ๑๓

ความรก

▲

“รัก” คำนี้ มีความหมาย ซาบซึ้งตรึงใจของผู้ได้ยินได้ฟัง หรือได้พบเห็นเพียงใดนั้น ย่อมปรากฏอยู่ดีแล้วทั้งอัธยาศัยของคนก็ชอบรัก และชอบมาตั้งแต่ยังเป็นทารก จะเห็นได้เมื่อเด็กร้องไห้ก็ต้องปลอบด้วยถ้อยคำอ่อนหวาน เป็นต้นว่า ลูกรักของแม่ ลูกรักของพ่อ ดังนี้ เด็กก็หยุดร้องไห้ ๆ ยิ่งโตก็ยิ่งรักอะไร ๆ มากขึ้น เช่นรักครูบาอาจารย์ รักญาติมิตรสหาย รักพี่ รักน้อง รักรูป เสียง กลิ่น รสสัมผัสที่พอใจ รักภูมิประเทศที่งดงาม จนกระทั่งรักสิ่งสูงสุด คือชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ฯ ความรักนี้เป็นสะพานที่จะนำไปสู่ความสวัสดีได้ทุกสถาน ฯ ท่านแต่ก่อนให้คติไว้มาก เช่น รักกันไว้ดีกว่าชังกัน บ้าง จงชื่นบานต่อกันเถิด อย่าวิวาทกันเลย บ้าง ฯ ความรักทำให้ของจืดเป็นของหวานก็ได้

อย่างที่ว่า ยามรักน้ำต้มผักก็ว่าหวาน หรือย่นระยะที่อยู่ไกลแสนไกลกันให้ใกล้กันเข้ามาก็ได้ ดังที่ว่า "ยสฺมึ มโน นิวิสติ อวิทูเส สหาปี โส ใจจอดอยู่ในผู้ใด ผู้นั้นแม้จะอยู่ไกล ก็เหมือนใกล้กัน" โคลงสุภาษิตก็มีกล่าวไว้ว่า

"รักกันอยู่ขอบฟ้า เขาเขียว
เสมือนอยู่หอแห่งเดียว ร่วมห้อง....."

ยิ่งกว่านั้น เพราะความรักนั่นเอง แม้ชีวิตก็สละให้ได้ ดังเช่นความรักชาติ จึงมีคำว่า สละชีพเพื่อชาติ ฯ ในทางพระศาสนาจัดความรักเป็น เปมะ และ เมตตา ฯ

เปมะ เป็นความรักชนิดที่ดูดดื่ม ชุ่มชื่น ซาบซึ่งคู่กับบัติดังที่เราพูดรวมกันว่าเป็นไทยว่า เปรมปรีดิ์ คือปลื้มใจด้วยความรักใคร่ เช่นความรักของหญิงสาวชายหนุ่ม หรือความรักของสามีภรรยาเป็นต้น ฯ ความรักชนิดนี้เกิดขึ้นด้วยเหตุ ๒ ประการ คือ ด้วยเคยร่วมรักกันมาแต่ปางก่อนที่เรียกว่า ปุพเพสันนิวาส ประการหนึ่ง ด้วยได้ช่วยเหลือเกื้อกูลกันในปัจจุบันประการหนึ่ง ฯ

ในประการต้นที่ว่า เคยร่วมรักกันมา นั้น คือเคยร่วมคู่อยู่เคียงกันมา ดังที่ว่า ร่วมบุญร่วมกุศลกันมา หรือวาสนา เคยอบรมกันมา จึงรักใคร่กัน ฯ ปุพเพสันนิวาสนี้เพียงเห็นหน้ากัน ได้

ยินเสียง หรือแม้เพียงได้ยินชื่อเท่านั้นก็เกิดรักจนท่วมล้นหัวใจ ดังมีเรื่องที่ท่านเล่าไว้ว่า ลูกสาวเศรษฐีคนหนึ่งอายุ ราว ๑๕-๑๖ ปี สวยมาก พ่อแม่จัดห้องให้อยู่ชั้นบนกับสาวใช้ วันหนึ่งลูกสาวเศรษฐีให้สาวใช้ไปตลาด พอสาวใช้เดินลงมาจากห้องชั้นบน ภรรยาเศรษฐีถามว่าจะไปไหน สาวใช้บอกว่า คุณผู้หญิงใช้ให้ไปตลาด ภรรยาเศรษฐีพูดว่า อย่าพึ่งไปเลย มานี่ก่อน ไปจัดที่หลับที่นอนพร้อมทั้งเตียงตั้งให้พ่อโฆสกเขาก่อน ฯ นายโฆสกนี้เป็นเพียงคนเข้ามาอยู่ที่บ้านเศรษฐีเป็นวันแรก และยังไม่พบกับลูกสาวเศรษฐีเลย ฯ สาวใช้จึงไปจัดทำตามที่ภรรยาเศรษฐีสั่งทุกประการ เสร็จแล้วจึงไปตลาด เมื่อกลับจากตลาด ขึ้นไปหานายสาว ก็ถูกนายสาวดุหาว่าไปช้า สาวใช้บอกว่า อย่าโกรธเลยค่ะ ฉันมัวไปจัดที่หลับที่นอนให้พ่อโฆสกเสีย ฯ ลูกสาวเศรษฐีพอได้ยินชื่อนายโฆสกเท่านั้น ก็เกิดความรักอย่างดูดดื่มซึ้งเข้าไปในหัวใจทันที โดยยังมิได้เห็นหน้ากันเลย ฯ ในที่สุดนายโฆสกก็ได้แต่งงานกับลูกสาวเศรษฐี มีความสุดชื่นด้วยอำนาจความรักอย่างลอดเวลา ต่อมาได้เป็นเศรษฐีมีชื่อว่าโฆสกเศรษฐีนั้นเป็นด้วยอำนาจของปุพเพสันนิวาสด้วยประการฉะนี้ ฯ

ประการที่ ๒ ที่ว่า ได้ช่วยเหลือเกื้อกูลกันในปัจจุบัน คือเพียงเห็นกันเท่านั้น ยังไม่เกิดความรัก ต่อเมื่อรู้จักกัน ช่วยประกอบ

ผลประโยชน์ให้กัน ช่วยทำกิจธุระให้กัน จนกระทั่งแสดงความหวังดีให้ปรากฏแก่กันและกันแล้ว ก็เกิดความรักอย่างเห็นอกเห็นใจกันฉันเมื่ออยู่ร่วมกันก็สมานน้ำใจกัน ต่างฝ่ายต่างไม่นำความเดือดร้อนมาให้กัน ปฏิบัติตามหน้าที่อันสามีภรรยาจะพึงปฏิบัติต่อกัน ดังที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแก่สิงคาลมาณพ ดังนี้

สามีพึงบำรุงภรรยาด้วยสถาน ๕ คือ :—

๑. ด้วยยกย่องนับถือว่าเป็นภรรยา

๒. ด้วยไม่ดูหมิ่น

๓. ด้วยไม่ประพฤตินอกใจ

๔. ด้วยมอบความเป็นใหญ่ให้

๕. ด้วยให้เครื่องแต่งตัว ๆ

ภรรยาพึงบำรุงสามีด้วยสถาน ๕ คือ :—

๑. จัดการงานดี

๒. สงเคราะห์คนข้างเคียงสามีดี

๓. ไม่ประพฤติล่วงใจ

๔. รักษาทรัพย์ที่สามีหามาได้ไว้

๕. ขยันไม่เกียจคร้านในกิจการทั้งปวง ๆ

เมื่อต่างฝ่ายต่างปฏิบัติแก่กันดังนี้ ก็จะเกิดความรักอันดูดดื่มและประสบแต่ความสวัสดีตลอดไป ๆ

อีกประการหนึ่ง หมายถึง รักตน หรือ มีตนเป็นที่รัก ดังที่ว่า นตฺถิ อตฺตสมํ เปมํ ความรักเสมอด้วยตนไม่มี เมื่อพูดถึงตน ใคร ๆ ก็ต้องรัก อยากหาสุขให้ตน อยากให้คนอื่นเขารักตนด้วย จะทำอะไรก็มักเข้าข้างตนเสมอ เช่นไปทำผิดอะไรมา ก็ไม่รับผิด มักหาทางแก้ตัวให้ตน ๆ เพราะทุกคนรักตนเองนี่ จึงได้มีการแต่งเนื้อแต่งตัวให้สวยงาม ให้เป็นที่นิยมชมชอบของผู้อื่น เพราะอยากให้คนอื่นมารักตนด้วย เวลาเจ็บไข้ก็เยียวยารักษา เพื่อให้ตนหายเจ็บไข้มีความสบายขึ้น เหล่านี้เป็นเรื่องรักตน ๆ การรักตนที่จะให้เป็นทางสวัสดีแก่ตนนั้น พระพุทธโอวาทชี้ช่องว่า “อตฺตานญเจ ปิยํ ชญฺญา รกฺเขยฺยนฺ สุรกฺขิตํ หากรู้ตนว่าเป็นที่รัก พึงรักษาตัวให้ดี” หรือที่สุนทรภู่กล่าวว่า “รู้รักษาตัวรอดเป็นยอดดี” ภาษิตสุนทรภู่ตอนนี้มักจะถูกตีความหมายไปในทางเสีย คือตีความหมายให้เลยเอาตัวรอดแต่คนเดียว คนอื่นจะลำบากหนักหนาอย่างไรก็ไม่ช่วยเหลือกัน ดังนี้แล้ว เลยปรามาสว่าภาษิตนี้ทำให้คนใจแคบ ๆ คำกล่าวใด ๆ ที่ประชามติยอมให้เป็นภาษิต คำกล่าวนั้น ๆ จะต้องถือเป็นคติสำคัญ ไม่มีกัณหปักษ์ คือข้อเสียหายแฝงอยู่ด้วย ๆ การตีความหมายการรักษาตัวให้รอดนั้น คือ ๑. รู้จักรักษาตัวให้พ้นจากความตายก่อนเวลาอันสมควร ๒. รู้จักแสวงดีหนีชั่ว ๆ

ที่ว่า รู้จักรักษาตัวให้พ้นจากความตายก่อนเวลาอันสมควร นั้น คือ รู้จักป้องกันตัวนั้นเอง ดังเช่น ในขณะที่โลกตกอยู่ในยามสงคราม การทำสงครามกัน ต่างฝ่ายต่างก็พยายามทำลายกำลังชีวิตของกันและกัน เราอาจถูกโจมตีในเวลาใด ๆ ก็ได้ เพราะฉะนั้น เพื่อรักษาตัวให้พ้นจากความตายก่อนเวลาอันสมควร ทางการจึงได้แนะนำให้อพยพไปอยู่เสียในที่ปลอดภัย นี้ประการหนึ่ง ๆ อีกประการหนึ่ง ในภาวะคับขันนั้น ปรากฏว่าบางประเทศขาดอาหาร ถึงกับอดตายกันอย่างมากมายก็มี ถึงกับนับเมล็ดข้าวสารขายกันก็มี ๆ การอดตายเป็นความตายก่อนเวลาสมควรอันจะตาย เพื่อป้องกันเรื่องนี้ ทางการจึงประกาศให้ทุกคนทำสวนครัวเลี้ยงสัตว์ หมั่นขยันประกอบอาชีพให้เป็นล่ำเป็นสัน เพื่อรักษาตัวไม่ให้อด จะได้มีชีวิตอยู่ไปได้นาน ๆ ๆ นอกจากนี้ให้รู้จักรักษาสุขภาพอนามัยให้แข็งแรง ปราศจากโรคภัยเบียดเบียน ดังที่ว่า “อาโรคฺยนิจฺเฉ ปรมญฺจ ลาภ์ พึงปรารถนาความไม่มีโรค อันเป็นลาภอย่างยิ่ง” ฉะนี้

ที่ว่า รู้จักแสวงหาชีวิตนั้น ขอนี้สำคัญมาก ผู้ทรกต้องทำดีให้แก่ตน หรือรักษาตนให้ดี เหมือนสิ่งของของเราเรารักเราก็ทะนุถนอม จะเก็บจะวางก็ต้องดูที่ที่สะอาด ที่เป็นเปรอะเราก็ไม่เก็บไม่วาง หรือถ้าของนั้นเปื้อนเราก็ล้างชำระให้สะอาด ไม่ปล่อยให้เลอะเทอะไปตามเรื่อง การรักตนก็เช่นเดียวกัน ต้องตั้ง

ตนไว้แต่ ในที่ชอบในที่ถูกประคองตัวไว้ในทางเกษมสวัสดี แม้จะอยู่ในวัยไหน ก็มีโอกาสทำดีได้ทุกวัย ไม่จำเป็นต้องรอไปให้ถึงวัยนั้น วัยนั้น เช่นเป็นเด็กว่ายังเป็นเด็กอยู่ โตเสียก่อนจึงทำดี ครั้นโตขึ้นแล้วก็ว่าต้องเที่ยวเตร่ให้สนุกสนานเสียก่อน เอาไว้เมื่อแก่เถอะจึงทำดี ครั้นแก่เข้าก็ว่าแก่เสียแล้ว หมดโอกาสที่จะทำดีได้ ปล่อยตามเรื่องตามราวดีกว่า ดังนี้หมดดีตลอดชีวิต

ในทางพระศาสนาท่านจัดวัยของคนไว้ ๓ ระยะ คือ อายุ ๑๐๐ ปี เป็นเกณฑ์ วัยต้นอายุ ๓๓ ปี วัยกลางมีอายุเพิ่มขึ้นอีก ๓๔ ปี เป็น ๖๗ ปี วัยหลังมีอายุเพิ่มอีก ๓๓ ปี จึงรวมเป็น ๑๐๐ ปี ๆ ใน ๓ วัยนี้ ถ้าทำดีได้ตลอด ก็เป็นยอดดีที่รักษาตัวรอด ถ้าไม่สามารถดังนั้น จะทำในวัยใดวัยหนึ่ง ก็ชื่อว่ารักษาตนเหมือนกัน เช่นในวัยต้นมัวสนุกเพลิดเพลินเสียจนลืมตัว ไม่ได้เล่าเรียนเขียนอ่าน หรือไม่ได้ทำการงานเป็นล่ำเป็นสัน ถึงวัยต่อ ๆ มาก็ควรจะทำดีได้ เช่นไม่รู้หนังสือ ก็เรียนให้รู้ในวัยผู้ใหญ่ การงานยังไม่เป็นล่ำเป็นสัน ก็หาทางทำให้เป็นล่ำเป็นสันขึ้น ทั้งหมดนี้เป็นทางเจริญแก่ตัวทั้งนั้น ๆ

ที่กล่าวมานี้ เป็นความรักประการต้น คือเป็นในสถานะที่เรียกว่ารักตน ๆ เราเกิดมาอยู่ในโลก มิใช่อยู่แต่เราคนเดียว ย่อมมีเพื่อนร่วมโลกอยู่ด้วยเป็นเอนกปริมาณ ๆ เมื่อรักตนแล้วและอยาก

ให้คนอื่นเขารักตนด้วย เราก็ต้องรักคนอื่นเขาด้วย อันเป็นลักษณะของเมตตาในประการต่อไป ๆ

เมตตา คือความรักที่ปรารถนาจะให้ผู้อื่น เป็นสุข เป็นความที่บริสุทธิ์ผ่องแผ้วภายในจิตใจ โดยมุ่งหวังดีต่อผู้อื่นปรารถนาจะให้ผู้อื่นมีความสุขสวัสดีโดยทั่วหน้า ความรักชนิดเมตตานี้ เป็นความรักที่จุนโลกให้สถิตสถาพรอยู่ได้ตลอดไป ดังที่ว่า “โลโก ปตฺถมฺภิกา เมตฺตา เมตตาค้ำจุนโลก” ฯ โลกในที่นี้ก็คือคนที่รวมกันอยู่เป็นหมู่เป็นคณะ ตลอดจนรวมกันเป็นชาติ เราจึงมีคำว่า “รักหมู่คณะ รักชาติ” ฯ เราเห็นกันแล้วว่าคนเราจะอยู่ในโลกคนเดียวไม่ได้ ต้องพึ่งพาอาศัยกัน ต้องช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ไม่เอารัดเอาเปรียบกัน ไม่แก่งแย่งกัน มีความพร้อมเพรียงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ที่จะเป็นไปตามนี้ ต้องยึดหลักสาราณียธรรม คือธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความให้ระลึกถึงกัน คือ

ทางกาย ช่วยขวนขวายทำกิจธุระของเพื่อน ด้วยเมตตา

ทางวาจา ช่วยชี้แจงแนะนำในทางที่เป็นคุณประโยชน์ด้วยเมตตา

ทางใจ คิดแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์แก่เพื่อนกัน ด้วยเมตตา ไม่อิจฉาริษยาหรือมุ่งร้ายต่อกัน เผื่อแผ่เจือจานซึ่งกันและกัน ไม่เป็นคนคับแคบ มีศีลธรรม วัฒนธรรมเสมอกัน ไม่ทำตนให้เป็นที่รังเกียจของหมู่คณะ มีความเห็นร่วมกัน ไม่มีความเห็น

ผิดแผกอันเป็นเหตุแตกหมู่แตกคณะ ๆ ปฏิบัติดังนี้ชื่อว่ารักหมู่รักคณะ เป็นการสมานสามัคคีของหมู่คณะให้แน่นแฟ้นกลมเกลียวเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ๆ เมื่อหมู่คณะพร้อมเพรียงกัน จะทำอย่างไรก็สำเร็จทุกอย่างดังที่ว่า “สพฺเพสํ สงฺฆภูตานํ สาหคฺควุฑฺฒิสธิกา ความพร้อมเพรียงของหมู่ ของคณะ ให้สำเร็จประโยชน์ด้วยดี” ฉะนี้

การรักชาติ หวังดีต่อชาติ ก็เป็นเมตตาเหมือนกัน ๆ เวลานี้เราได้ยินได้ฟังบ่อย ๆ ถึงเรื่องรักชาติ ๆ ขอพิสูจน์ที่ให้เห็นว่ารักชาติกันจริง ๆ นั้นก็คือ ถ้าจะมีคนในชาติอื่นพูดหรือแสดงอาการเหยียบยำ ดูหมิ่นดูแคลนชาติของตน เราซึ่งเป็นสวนของชาติก็รู้สึกไม่พอใจ บังเกิดเลือดขึ้นชนิดหนึ่ง ผุดขึ้นมา เรียกว่า “เลือดรักชาติ” ๆ ถ้าอยู่ปรกติโดยไม่มีผู้อื่นพูดหรือแสดงอาการใด ๆ ในทางลบหลู่ชาติ จิตใจของเราก็เป็นปรกติธรรมดา ความรักชาติก็เป็นไปอย่างสุขุมเหมือนความรักระหว่างพี่กับน้อง ถ้าอยู่ปรกติก็เป็นไปอย่างปรกติ แต่ถ้ามีคนอื่นมาข่มเหงดูถูกพี่หรือน้องก็ตาม ความรักที่เป็นสายโลหิตเดียวกันย่อมฉุดแรง ดังนี้เป็นธรรมดา

เรื่องรักชาตินี้ เคยมีตัวอย่างที่เล่ากันมาก่อน ๆ ว่าผัวเมียบ้านนอกคู่หนึ่ง ผัวจะไปทัพก็สั่งเมียว่า ให้จัดการเกี่ยวข้าว และอย่าใช้เงินเปลืองเหมือนอย่างแต่ก่อน ฝ่ายเมียก็เอ่ยว่า ท่านชิอย่า

ไปใช้กระสุนปืนให้สิ้นเปลืองเสียเปล่า ๆ ท่านไม่ต้องสั่งสอนฉันดอก รีบไปให้ทันช่วยชาติของเราเถิด อย่าเป็นห่วงฉันเลย ๆ อีกเรื่องหนึ่ง มีชายคนหนึ่งสมัครเข้าเป็นทหาร แต่นายแพทย์ไม่ยอมรับ เพราะหน้าอกแคบนักไม่ได้ขนาด ทันใดชายผู้นั้นก็พูดว่าอะไรกัน หน้าอกของฉันนี่ไม่กว้างพอสำหรับรับกระสุนปืน หรือเหรียญกล้าหาญกระนั้นหรือ นายทหารได้ยินดังนั้นก็ชอบใจ และสั่งรับชายนั้นเป็นทหารทันที ๆ ชาวบ้านบางระจันได้แสดงความกล้าหาญ ยอมสละชีวิตเป็นการสนองชีวิตที่ตนรัก จนปรากฏเกียรติยศอยู่จนบัดนี้ ๆ ทั้งนี้แสดงว่าเรามีเลือดรักชาติอยู่แล้วทั่วกันทุ ๆ ในยามเมื่อบ้านเมืองปรกติ เราก็หากินกันอย่างปรกติ ยามเมื่อบ้านเมืองต้องเข้าสู่สงคราม เราก็แสดงให้เห็นความรักชาติยิ่งยวดขึ้น โดยทุกคนยอมเสียสละ เช่น เสียสละความสุขสนุกสนานที่เคยมี เสียสละกำลังทรัพย์ เสียสละกำลังกาย จนกระทั่งเสียสละชีวิตเป็นที่สุด ทั้งนี้เพื่อสนองชาติอันเป็นที่รักเหนือสิ่งใด ๆ ๆ พระพุทธศาสนาคู่กับชาติไทย ผู้รักชาติไทย ย่อมบูชาพระพุทธศาสนายิ่งชีวิต และควรแผ่เมตตาจิตถึงพุทธศาสนิกชนชาติอื่น ๆ อีกด้วย เป็นการสมานมิตรไมตรีทางจิตใจของกันและกัน

อนึ่ง การรักชาตินั้นย่อมมีลักษณะแผ่ไปในทุกสิ่งทุกอย่าง ที่เนื่องอยู่กับชาติ เช่น รักชาติไทย ก็รักถึงของที่ทำขึ้นโดยคนไทย ทำในเมืองไทย รักหนังสือไทย รักภาษาไทย รักเชื้อชาติไทย

รักสกุลไทย รักคนไทย รักถิ่นไทย และรักพระพุทธศาสนา เพราะสิ่งเหล่านี้เนื่องอยู่กับชาตินั้น จึงเป็นความรักที่สมบูรณ์ในการรักชาติฯ อำนาจของความรักที่มีรากฐานมาจากเมตตาดังกล่าวมานี้เป็นคุณธรรมสำคัญในทางส่งเสริมหมู่คณะ ประเทศชาติ ให้วัฒนาถาวรยิ่งๆ ขึ้นไป เพราะเป็นความรักที่เย็นใจ สนิทใจ ไม่ก่อเวรภัยระหว่างกัน เพียบพร้อมด้วยคุณธรรม คือ ความอดทน ความสงบเสงี่ยม ความไม่เบียดเบียน มีแต่จะแสวงหาประโยชน์ให้กันอนุเคราะห์กัน ไม่ก่อการอคติฉาว ทะเลาะวิวาท แก่งแย่ง เพ่งโทษกัน ดังทูลหม่อมสุกล่าวแก่ท้าวสักกะว่า “วรญเจ เม อโท สกก สพฺพภูตานมิสฺสร” เป็นต้น ความว่า ข้าแต่ท้าวสักกะ ผู้เป็นอิสระแห่งสรรพสัตว์ ถ้าพระองค์จะประทานพรแก่ฉันละก็ ขอให้ใจหรือร่างกายของใครๆ ไม่ต้องเดือดร้อนเพราะฉันก่อเหตุไม่ว่าเวลาไหนๆ เลย ข้าแต่ท้าวสักกะ ขอท่านประสาทพรอันนี้แด่ ดังนี้

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงแสดงถึงอานิสงส์ของความรักชนิดเมตตาไว้มากมาย เช่น หลับสบาย ตื่นสบาย ไม่ฝันร้าย เป็นที่รักของเทพยดา มนุษย์ ผีหน้าผุดผ่อง ดังนี้เป็นต้น เพราะฉะนั้นการรักหมู่คณะ รักชาติ ก็ย่อมประสบอานิสงส์เช่นเดียวกันๆ อีกประการหนึ่ง ท่านกล่าวว่า ความรักด้วยอำนาจของเมตตา เช่น

พ่อแม่รักลูก ลูกรักพ่อแม่ ผัวรักเมีย เมียรักผัว เป็นต้นนี้ สามารถสร้างจักรวรรดิได้

ความรักทั้งหมดที่กล่าวมานี้ เป็นกำลังสำคัญ เช่น รักครอบครัว เป็นกำลังในทางสุขภาพอนามัย และจำนวนเพิ่มของพลเมือง รักตนเป็นกำลังในการสร้างตน รักชาติเป็นกำลังในการสร้างชาติให้เจริญยิ่งๆ ขึ้น ฉะนี้แล.

เรื่องที่ ๑๔

ความจำเป็น

▲

ความหมายของคำว่า “จำเป็น” นั้น หมายความว่า ต้องเป็นอย่างนั้น ต้องทำอย่างนั้น ต้องประพฤติอย่างนั้น ถ้าไม่เป็นอย่างนั้น ไม่ทำอย่างนั้น ไม่ประพฤติอย่างนั้น จะเสียหายทั้งแก่ตนและผู้อื่น ตลอดจนส่วนรวมด้วย นี่แหละคือ **ความจำเป็น**

ความจำเป็นนั้นมีมาพร้อมกับคนเราเกิด คือ พอเกิดมาก็จำเป็นต้องหายใจ ถ้าไม่หายใจก็หมายความว่าไม่รอด ต่อไปก็จำเป็นต้องกิน จำเป็นต้องนอน จำเป็นต้องนั่ง จำเป็นต้องยืน จำเป็นต้องเดิน เป็นลำดับไป จนถึงจำเป็นต้องตาย ความตายก็เป็นเรื่องจำเป็นอยู่มากเหมือนกัน ถ้าไม่มีตายกันเสียบ้าง ทั้งคนทั้งสัตว์ ก็จะแออัดยัดเยียดกัน จนไม่มีที่อยู่ที่กิน คนเราก็จะประหัตประหารแย่งที่อยู่ที่กินกันไม่เว้นวัน ทั้งๆ ที่ตายกันอยู่อย่างนี้ ก็ยังเรื่องที่อยู่ที่กินยังมีไม่น้อย ฉะนั้น ความตายจึงเป็นเรื่องจำเป็นขั้นสุดท้ายของคน ที่พูดนี้เป็นเรื่องจำเป็นตามธรรมชาติ โดยไม่มีใครบัญญัติขึ้น เข้าใจในหลักความหมายว่า ต้องเป็นอย่างนั้น นอกจากนี้ยังมีความจำเป็นที่คนเราต้องหาเพื่อบำรุงชีวิตให้เป็นอยู่โดย

ผาสุกอีก ตามความจำเป็นของร่างกายที่ต้องการ เช่น คนเราต้องการความอบอุ่น ต้องการเครื่องปกปิดอวัยวะ ก็จำเป็นต้องหาเครื่องนุ่งห่มปกปิดร่างกาย คนเราต้องการความเติบโต ต้องการระงับความหิวกระหาย ก็จำต้องหาอาหารรับประทาน คนเราต้องพักผ่อนร่างกาย หลังจากทำการงานมาเหนื่อยหน่ายแล้ว ต้องการหลับนอนให้มีความสุข ก็จำเป็นต้องหาที่อยู่อาศัยให้เป็นหลักแหล่ง คนเราเมื่อเกิดโรคภัยไข้เจ็บขึ้น ก็ต้องการเยียวยาบำบัดให้หาย จึงจำเป็นต้องหายาบำบัดโรค เป็นอันว่าความจำเป็นเกิดตามความต้องการของร่างกาย ๔ อย่าง คือ เครื่องนุ่งห่ม ๑ อาหาร ๑ ที่อยู่อาศัย ๑ ยา ๑ ๆ ทั้ง ๔ อย่างนี้ขาดไม่ได้ เพราะเป็นของจำเป็นที่คนเราต้องใช้ตามที่ร่างกายต้องการ ทั้งเป็นของจำเป็นแก่ทุก ๆ คน และจำเป็นตามฐานะของคน คนจนก็จำเป็นน้อยหน่อย คนมั่งมีก็จำเป็นมากขึ้น เครื่องนุ่งห่มของคนจนก็จำเป็นเพียงชุดเดียว ถ้าของคนมั่งมีก็จำเป็นตั้งสิบ ๆ ชุด อาหารของคนจนก็จำเป็นเพียงกินเพื่ออยู่ ถ้าของคนมั่งมีก็จำเป็นต้องอยู่เพื่อกิน ที่อยู่อาศัยของคนจนก็จำเป็นเพียงนั่งได้ นอนได้ ถ้าของคนมั่งมีก็จำเป็นต้องใหญ่โตมโหฬาร ยาบำบัดโรคของคนจนก็จำเป็นเพียงยากลางบ้าน หมอกลางบ้านหรือรักษาตัวอยู่กับบ้าน ถ้าของคนมั่งมีก็จำเป็นต้องใช้ยาวิเศษหมอวิเศษ นี่เป็นเรื่องความจำเป็นตามฐานะ ความจำเป็นตาม

ธรรมชาติ กับ ความจำเป็นตามที่ร่างกายต้องการ เป็นเรื่อง
ความจำเป็นที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ คือ เป็นความจำเป็นอันแท้จริง
ยังมีความจำเป็นอีกเป็นอันมาก ที่นอกเหนือไปจากความ
จำเป็นตามธรรมชาติ กับ ความจำเป็นตามที่ร่างกายต้องการ เป็น
ความจำเป็นที่มนุษย์เราสร้าง ให้เกิดเป็นความจำเป็นขึ้นเอง ถึงกับ
พูดว่า มันเป็นความจำเป็นบ้าง มันเป็นเรื่องจำเป็นบ้าง มันจำเป็น
ต้องทำอย่างนั้นอย่างนี้บ้าง จำเป็นเหลือเกินบ้าง ล้วนแต่ว่าทำอะไร
ลงไปแล้ว กอ้างจำเป็นทั้งนั้น คดล้างผลาญกัน มุ่งประหัตประหารกัน
กว่าจำเป็นหากินในทางสัมมาอาชีพ ไม่พอกิน ไม่ร่ำรวย ก็ประกอบ
มิจฉาชีพ ปลันปล้น ตลบตะแลง ปลอมเงินแดง แปลงตัวฉ้อ
ยักยอกหลอกหลอน เห็นแต่จะได้เขาว่า กอ้างว่าจำเป็น มีผัว
มีเมียกันเพียงคนเดียวไม่พอ ต้องคบชู้สู่สาวมีเข้าไว้มาก ๆ กอ้างว่า
จำเป็น พูดจาโกหกพกลม ปั้นน้ำเป็นตัว ทำให้เขาเข้าใจผิด กว่า
จำเป็น สูบฝิ่น กว่าจำเป็น กินเหล้า กว่าจำเป็น
ความจำเป็นที่อ้างมานี้ ท่านว่าเป็นความจำเป็นของคน
ที่เห็นแก่ตัว เป็นคนรกโลก ทำให้โลกอับเฉา โลกจะเจริญไปไม่ได้
หากมีคนอ้างความจำเป็นดังกล่าวมาแล้วมาก ๆ แม้จะมีผู้แย้งว่า
โลกไม่เจริญจริง แต่ตัวของผู้ที่อ้างความจำเป็น ดังกล่าวแล้วนั้น
เขาเห็นว่าเขาเป็นผู้เจริญ เช่น เมื่อเขาจำเป็นจะต้องประหัตประหาร
ล้างผลาญอีกฝ่ายหนึ่งลงไปได้ เขาก็เจริญ เมื่อเขาจำเป็นต้อง

ประกอบมิจฉาชีพ ฉ้อราษฎร์บังหลวง เขาก็ร่ำรวย เมื่อเขาจำเป็น
ต้องคบชู้สู่สาวกันไว้คนละมาก ๆ เขาก็สนุกสบาย เมื่อเขาจำเป็น
ต้องพูดจาโกหกพกลม หลอกลวงคนอื่นได้ เขาก็รอดตัว เมื่อเขา
จำเป็นต้องสูบฝิ่น กินเหล้าอยู่เป็นนิตย์ เขาก็มีความสุข ผู้ที่เห็น
อย่างนี้แหละเป็นคนเห็นแก่ตัว ไม่เห็นแก่ส่วนรวม ตนเองมีความสุข
ความเจริญ ร่ำรวย สนุกสนาน แต่มีคนอื่นอีกเป็นจำนวนมาก
เดือดร้อนเพราะการกระทำของคนจำนวนน้อย เช่นนี้เรียกว่าจำเป็น
ไม่ได้ คนชนิดนี้มีแต่เขาประณามว่าเป็นคนเสื่อม หาความเจริญ
มิได้ เพราะไปอ้างในความ ไม่จำเป็น ว่า จำเป็นเขา ที่ถูกควร
จะเป็นว่า

การไม่คดล้างผลาญกัน มีเมตตากรุณาต่อกัน เป็นความ
จำเป็น การล้างผลาญกันไม่จำเป็น

การแสวงหาแต่ในทางสัมมาอาชีวะ มีความขยันหมั่น
ประกอบการงานที่ชอบ เพื่อดำรงตนให้เป็นสุข เป็นความจำเป็น
การประกอบมิจฉาชีพไม่จำเป็น

การมีเมียเดียวผัวเดียวเป็นความจำเป็น มีมากไม่จำเป็น

การพูดจริง พูดอ่อนหวาน เป็นความจำเป็น พูดเท็จ
พูดหยาบคาย ไม่จำเป็น

ฉ้ออาหารกิน จำเป็น สูบฝิ่นกินเหล้า ไม่จำเป็น

การเห็นจำเป็นในสิ่งจำเป็น และการเห็นไม่จำเป็นในสิ่งไม่จำเป็นเช่นนี้ เป็นความเห็นที่ถูกที่สุด เป็นการสร้างตัว สร้างหมู่ให้เจริญรุ่งเรือง

มีบางคนเห็นว่า "คนที่ได้ดีเพราะทำชั่ว หรือ คนที่ทำชั่วเพราะความจำเป็น นั้น เป็นคนที่ควรได้รับความสรรเสริญ" ความเห็นของคนชนิดนี้ หรือคนชนิดนี้ซึ่งกำลังทำตนเป็นอย่างนี้อยู่แล้ว และกำลังจะให้คนอื่น ๆ เห็นจริงตามไปด้วย นี่แหละทำให้ถึงความพินาศย่อยยับยิ่งกว่าระเบิดปรมาณูหลายเท่านัก เพราะในไม่ช้าเราก็จะยกย่องแต่คนที่ทำชั่ว แล้วได้ดีมีหน้ามีตาขึ้น ซึ่งเป็นโอกาสที่จะให้คนชั่วนั้น ได้ทำชั่วอยู่เรื่อย ๆ ไป ความเดือดร้อนก็จะมีอยู่เรื่อยไป หรือเรามัวแต่จะยกย่องคนที่ทำชั่วเพราะความจำเป็น ก็จะทำให้คนอ้างความจำเป็นชนิดทำชั่วกันไม่หยุดหย่อน เช่น อ้างว่าที่ต้องโกง ต้องขโมย ก็เพราะหากินไม่พอ รายได้ไม่พอ เงินเดือนไม่พอ มันเป็นความจำเป็นที่ต้องทำลายล้างคนนั้นคนนี้ให้พินาศไป ก็เพราะกีดขวางหน้าตา มันเป็นความจำเป็นที่ต้องยอมเสียเนื้อเสียตัวไป ก็เพราะต้องการรายได้ ไม่เช่นนั้นไม่พอใช้ มันเป็นความจำเป็น และอะไรอื่น ๆ อีกมากมายที่จะอ้างมาเป็นความจำเป็นสำหรับทำชั่ว ซึ่งเป็นข้ออ้างของคนไร้ศีลธรรม ผู้มีศีลธรรมจะไม่อ้างความจำเป็นเพื่อทำความชั่วเลย แม้ในทางกฎหมายจะยกเว้นโทษให้ ในกรณีที่ทำไปด้วยความจำเป็นเกี่ยวแก่เพื่อ

ป้องกันตัว ป้องกันชีวิต ป้องกันทรัพย์สมบัติ ป้องกันเกียรติยศ ป้องกันชื่อเสียง แต่ในทางศีลธรรมไม่มียกเว้นให้ ผู้หนักในศีลธรรมย่อมยอมตายดีกว่า ที่จะยอมผิดศีลธรรม เดียวนี้เรามักจะยอมผิดศีลธรรม ดีกว่าที่จะยอมตาย หรือยอมลำบาก จนถึงกับพูดว่า ศีลธรรมไม่มีความจำเป็น เมื่อจำเป็นขึ้นมาแล้วไม่ต้องนึกถึงศีลธรรม เพราะเห็นไปเสียว่า ศีลธรรมไม่จำเป็น ในเมื่อจำเป็นต้องทำผิด การเป็นดังนี้ จึงได้ยุ่งกันไม่สิ้นสุด ความจริงศีลธรรมย่อมจำเป็นอยู่เสมอ คือ คอยส่งเสริมให้ทำแต่ความดี คอยเหนี่ยวรั้งในเมื่อคนจะทำชั่ว ถ้าขาดศีลธรรมเมื่อใด เป็นคนเสียเมื่อนั้น มีคำกลอนอยู่บทหนึ่งว่า

อันสตรี ไม่มีศีล ก็สิ้นสวย
บุรุษด้วย ไม่มีศีล ก็สิ้นศรี
อันภิกษุ ไม่มีศีล ก็สิ้นดี
ข้าราชการ ศีลไม่มี ก็หยาบคาย

คำกลอนบทนี้แสดงให้เห็นว่า ผู้ที่ขาดศีล คือมีระเบียบทางกาย วาจา ไม่เรียบร้อย ถ้าเป็นหญิงก็หมดสวย ถ้าเป็นชายก็หมดสิริมงคล ถ้าเป็นภิกษุก็ไม่น่านับถือ ถ้าเป็นข้าราชการก็แสนที่จะหยาบช้าสามานย์ ดังนี้ ศีล จึงเป็นความจำเป็นอย่างยิ่งแก่ทุกคน

นอกจากนี้ ยังมี ความจำเป็นตามหน้าที่ของคน อีก เพราะคนเราย่อมมีหน้าที่ต่าง ๆ กัน จึงมีความจำเป็นต่าง ๆ กัน ความจำเป็นที่ต้องปฏิบัติตามหน้าที่นั้น คือ เมื่อมีหน้าที่อย่างไรเกิดขึ้น ความจำเป็นที่จะต้องปฏิบัติตามหน้าที่เกิดขึ้น ซึ่งเรียกว่า ความจำเป็นตามหน้าที่ แต่ต้องไม่เป็นชนิดเป็นอะไรด้วยความจำเป็น เช่น เป็นผัวจำเป็น เป็นเมียจำเป็น พ่อแม่จำเป็น ลูกจำเป็น ครูจำเป็น นักเรียนจำเป็น พ่อค้าจำเป็น ข้าราชการจำเป็น นักการเมืองจำเป็น เป็นต้น เพราะความจำเป็นชนิดนี้ เป็นอย่างเสียไม่ได้ แต่กต้องเป็นไปอย่างนั้นเอง ดังเช่นผัวจำเป็น ก็สักแต่ว่าเป็นผัว ไม่นึกถึงความจำเป็นที่จะต้องปฏิบัติในหน้าที่ของผัวต่อผู้ที่เป็นเมียอย่างไร เมียจำเป็น ก็สักแต่ว่าเป็นเมีย ไม่นึกถึงความจำเป็นที่จะต้องปฏิบัติในหน้าที่ของเมียต่อผู้ที่เป็นผัวอย่างไร พ่อแม่จำเป็นก็สักแต่ว่าเป็นพ่อแม่ ไม่นึกถึงความจำเป็น ที่จะต้องปฏิบัติต่อลูกแต่อย่างไร ลูกจำเป็น ก็สักแต่ว่าเป็นลูก จะมีความจำเป็นต่อพ่อแม่อย่างไรไม่นึกถึง ครูจำเป็นก็สักแต่ว่าเป็นครู ความจำเป็นในหน้าที่ของครูมีอยู่อย่างไร ไม่มีแก่ผู้ที่เป็นครูจำเป็น นักเรียนจำเป็น ก็สักแต่ว่าเป็นนักเรียน ไม่สร้างความจำเป็นในหน้าที่ของนักเรียนให้เกิดขึ้น พ่อค้าจำเป็นก็เป็นชนิดขายได้ก็ช่าง ไม่ได้ก็ช่าง ข้าราชการจำเป็น เมื่อทำราชการ ก็มักใช้เวลาราชการให้หมดไปในเรื่องส่วนตัว จับกลุ่มคุยกันเสียบ้าง หาโอกาสเขียนจดหมายรักให้

กันบ้าง เที่ยวค้าที่โน้นบ้าง ขายที่นบ้าง ซึ่งใช้เวลาราชการให้หมดไปในเรื่องของตัว นักการเมืองจำเป็นประเภทนี้ ถ้ามีมาก ๆ ประเทศชาติล่มจม เพราะเล่นการเมืองด้วยความจำเป็น

ความจำเป็นชนิดสักแต่ว่าน เป็นความจำเป็นของคนที่สิ้นคิด คือหมดความคิดที่จะก้าวหน้าต่อไป ซึ่งไม่ใช่ข้อมุ่งหมายที่จะกล่าวณ ที่นี้ ความมุ่งหมายของความจำเป็นที่จะกล่าวนี้ มุ่งหมายถึงความจำเป็นในหน้าที่ของคน เช่น :—

ความจำเป็นของผัว คือเมื่อเป็นผัวแล้ว ก็จำเป็นต้องทำหน้าที่ของผัวให้สมบูรณ์ เช่นเลี้ยงดูเมียให้มีความสุข หมั่นประกอบอาชีพหารายได้บำรุงครอบครัว ไม่ใช่ชนิดเกาะเมียกิน หรือที่เรียกว่าแมงดา

ความจำเป็นของเมีย เมื่อเป็นเมียเขาแล้ว ก็จำเป็นต้องปฏิบัติผัวให้มีความสุข รู้จักเก็บหอมรอมริบทรัพย์ที่ผัวหามาได้ ใช้จ่ายไม่ให้ฟุ่มเฟือยและผีดเคืองจนเกินไป รู้จักพอดีในการแต่งตัว ไม่ทำให้หมองจนเกินไป และไม่ทำให้เพ้อจนเกินควร

ความจำเป็นของพ่อแม่ ก็คือทำตนให้เป็นแบบอย่างที่ดีของลูก เพื่อลูกจะได้เอาตัวอย่าง การกินเหล้าเล่นการพนันต่อหน้าลูก จะทำให้ลูกเป็นนักเลงไปด้วย ต่อไปจะสอนลูกไม่ได้

ความจำเป็นของลูก ก็ต้องเป็นลูกที่ดี อยู่ในโอวาทของพ่อแม่ รักษาวงศ์ตระกูลของพ่อแม่ให้ดำรงอยู่ด้วยดี ไม่เป็นชนิดลูกนอกคอก

ความจำเป็นของอาจารย์ ก็คือ ต้องทำตนให้น่าเคารพเป็นผู้ยอมหนัก คือ หนักแน่นและอดทนต่อความหนักใจ มุ่งความเจริญแก่ศิษย์ ทั้งในการสอนความรู้ และอบรมความประพฤติเพื่อให้ศิษย์มีความรู้ดี ประพฤติดี เป็นใหญ่

ความจำเป็นของนักเรียน ก็คือ ต้องเรียน และเรียนด้วยความตั้งใจ เพื่อความรุ่งเรืองของชีวิตในอนาคต ทั้งต้องเคารพครูอาจารย์เป็นอย่างดี

ความจำเป็นของพ่อค้า ก็คือ พูดจาอ่อนหวานต่อลูกค้า แสดงอัธยาศัยสุภาพต่อลูกค้า ไม่พูดจากระโชกโฮกฮาก ปากตลาดต่อผู้ซื้อ ไม่ควรให้เขาพูดได้ว่า แม่ค้าปากตลาด เพราะเสียสง่าราศี

ความจำเป็นของข้าราชการ ก็คือ ต้องปฏิบัติตนให้สมกับเป็นข้าของแผ่นดิน ให้ความสะดวกแก่ประชาชน สุภาพต่อประชาชน ซื่อสัตย์ต่อหน้าที่ ไม่กินเล็กกินน้อย อันเป็นเหตุให้ถูกเหยียดหยามเกียรติยศของข้าราชการ แม้จะได้อะไร ๆ จากเขา ก็อดที่จะถูกเขาประณามไม่ได้

ความจำเป็นของนักการเมือง ก็มุ่งแต่จะทำความเจริญให้เกิดแก่บ้านเมือง ไม่เห็นแก่ส่วนตัวเป็นสำคัญกว่าส่วนรวม ที่กล่าวมานี้ กล่าวความจำเป็นตามหน้าที่ผู้มีหน้าที่ต้องปฏิบัติด้วยความจำเป็น ถ้าเห็นว่าไม่จำเป็น ก็เห็นจะเป็นเพราะเกิดมาด้วยความจำเป็นเท่านั้น

เรื่องความจำเป็นที่กล่าวมานี้ เป็นเรื่องจำเป็นในทางดี คือ เมื่อเกิดจำเป็นขึ้นแล้ว และลงมือทำตามความจำเป็น ก็จะนำผลดีมาให้ แต่ทั้งนี้ต้องไม่หมายความว่า เห็นจำเป็นในสิ่งไม่จำเป็น แล้วทำลงไป ทั้งๆ ที่ไม่จำเป็น เช่นนี้เสียผล อนึ่ง ความจำเป็นนี้บางทีก็เกิดขึ้นโดยไม่รู้สึกตัว หรือไม่รู้ล่วงหน้ามาก่อน แต่พอประสบเหตุเฉพาะหน้าเข้า ก็เกิดความจำเป็นทันที จะจำเป็นอย่างไรนั้น อยู่ที่การตัดสินใจในทางที่ถูกที่ควร เช่น เดินทางไปในป่าด้วยกันหลายคน พบเสือยืนขวางหน้าอยู่ เราไม่เคยมีความจำเป็นอะไรเกี่ยวกับเสือมาก่อน แต่เมื่อพบเข้าจังๆ เช่นนี้ ก็เกิดความจำเป็นขึ้น คือจะสู้หรือจะหนี ถ้าจำเป็นต้องสู้ จะสู้ด้วยวิธีปลากับเสือก็ไม่ปลอดภัยนัก ถ้าไล่ให้เสือหนีไปได้ด้วยวิธีใดๆ ก็ตาม ก็จะปลอดภัย ถ้าจำเป็นต้องหนี ก็ไม่ควรหนีเอาแต่ตัวรอด ต้องนึกถึงพวกพ้องด้วย นี่เป็นเรื่องความจำเป็นเฉพาะหน้า ความจำเป็นเฉพาะหน้ามีอีกมากมาย ซึ่งจะต้องตัดสินกันไปตามเหตุการณ์ และไม่ผิดศีลผิดธรรม

รวมความว่า ความจำเป็นนี้ เป็นเรื่องจำเป็นที่สุดในชีวิตของแต่ละคน ถ้าทุกคนได้เลือกใช้ความจำเป็นให้ถูกทางแล้ว ย่อมนำตน หมู่คณะ ตลอดถึงประเทศชาติ ได้ลุล่วงไปได้โดยสวัสดี ฉะนี้แล.

เรื่องที่ ๑๕

ความจริง

คำว่า **"จริง"** นมาจากศัพท์ว่า สจฺจ ซึ่งแปลว่า จริง คือ ตรง แท้ แน่นอน เป็นคุณธรรมฝ่ายดี ตรงข้ามกับเท็จ คด จับจด รวนเร โกง และหลอกลวง ซึ่งเป็นฝ่ายชั่ว พูดจริงดี พูดเท็จ ไม่ดี ทำจริงดี ทำจับจดรวนเร ไม่ดี คนตรงดี คนคด คนโกง คนหลอกลวง ไม่ดี เช่นนี้ เรารู้กันดีแล้ว และทุกคนต้องการแต่จริง ไม่ว่าจะทำอะไร หรือติดต่อกับใคร ก็อยากพบแต่คนจริง คนตรง ไม่อยากพบคนเท็จ คนโกง คนหลอกลวง เพราะผลต่างกัน คนจริงหรือคนตรงทำให้เกิดความไว้วางใจ สบายใจ ไม่เดือดร้อน คนคด คนโกง คนหลอกลวง ทำให้ไม่ไว้วางใจ ทุกข์ใจ เดือดร้อน ดังนี้เป็นต้น

คนเราที่อาศัยอยู่กับธรรมชาติรอบ ๆ ตัว เช่น ดิน น้ำ ลม ไฟ ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ เป็นต้น อย่างสุขสบาย ไม่เดือดร้อนนี้

ก็เพราะธรรมชาติเหล่านั้น มีความจริงในเรื่องของมัน ซึ่งเรียกว่า ความจริงที่เป็นอาการแห่งธรรมชาติ เช่น ความจริงของดิน คือ แข็ง ความจริงของน้ำ คือเหลว ความจริงของลม คือพัดไปมา ความจริงของไฟ คือร้อน ความจริงของดวงอาทิตย์ คือสองแสงกลางวัน ความจริงของดวงจันทร์ คือสองแสงกลางคืน ดังนี้เป็นต้น ถ้าธรรมชาติเหล่านั้นเกิดไม่จริงขึ้น เช่น ดินเกิดเหลวขึ้นมา น้ำในแม่น้ำหรือทะเลเกิดแข็งขึ้นมา ลมเกิดร้อนขึ้นมา ไฟเกิดพัดไปมาขึ้น พระอาทิตย์ไม่ส่องกลางวัน พระจันทร์ไม่ส่องกลางคืน เช่นนี้ ซึ่งผิดความจริงของธรรมชาติเหล่านี้ มนุษย์เราก็ต้องเดือดร้อนมาก และโลกก็คงเป็นโลกอยู่ไม่ได้ หวนย้อนมาดูที่ตัวคน ก็จะเห็นว่า คนเราที่ยังเป็นคนอยู่ได้ก็เพราะส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย ได้เป็นไปตามความจริงของมัน เช่น ผม ขน เล็บ พัน เนื้อ กระดูก ตับ ม้าม ปอด เลือด ดี หัวใจ เป็นต้นเหล่านี้ ความจริงเป็นอยู่อย่างใด ก็เป็นอยู่อย่างนั้น นอกเสียจากจะเปลี่ยนแปลงไปตามความทรุดโทรมของร่างกาย

ความจริงของธรรมชาติกด ความจริงของส่วนต่าง ๆ ในร่างกายกด เป็นความจริงโดยธรรมดา แสดงว่าธรรมดาก็จะต้องให้ความจริงไว้สำหรับหล่อเลี้ยงโลกให้ดำรงอยู่ได้โดยสวัสดี เป็นอันว่าที่เราอยู่กันมาได้นี้ เพราะอาศัยความจริงของธรรมดา ไม่ได้

อยู่ด้วยความเท็จ ความคด ความโกง ความหลอกลวงของธรรมดา เมื่อธรรมดาได้ให้ความจริงแก่เรามา และเราก็ได้อาศัยความจริงของธรรมดาอยู่กันมาได้เช่นนี้ เรายังไม่ควรจะเห็นว่าพอแล้ว ถ้าเราเห็นว่าพอแล้ว ก็จะไม่ต่างอะไรกับสัตว์เดียรัจฉาน เพราะสัตว์เดียรัจฉานอาศัยความจริงของธรรมดาเลี้ยงไว้เท่านั้น ไม่ทำอะไรให้พิเศษขึ้นในตัวของมันเลย แต่มนุษย์เราเมื่ออาศัยความจริงของธรรมดาอยู่มาได้แล้ว ยังต้องอาศัยความจริงในอธิยาศัย และความประพฤติอีกด้วย ถ้าขาดไปก็ไม่ต่างอะไรกับสัตว์อื่นๆ สัตว์บางชนิดยังมีความจริงเป็นอธิยาศัยอยู่บ้าง ไม่ใช่โกงไปเสียหมด คนเราเสียอีก พอได้ทีได้ท่าเป็นโกงเลย โดยไม่ต้องนึกถึงอะไร ถ้าคนเราเป็นอย่างนี้กันหมด จะต้องถึงยากอย่างไม่มีปัญหา เพราะฉะนั้น สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงสอนนักสอนหนา ให้คนเรามีความจริง หรือความตรงต่อกัน พระพุทธองค์ตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ ได้เป็นพระบรมศาสดาของพวกเรา ก็เพราะพระองค์ตรัสรู้ด้วยความจริง ไม่ใช่ตรัสรู้ด้วยความหลอกลวง หรือความเท็จ เช่น พระพุทธองค์ทรงบำเพ็ญทุกรกิริยา เห็นว่าไม่เป็นความจริง จึงทรงเปลี่ยนวิธีใหม่ ก็ทรงพบความจริง จนได้เป็นพระพุทธเจ้า เพราะความจริงนั่นเอง ทำให้เรารู้บุญรู้บาปกันขึ้น ถ้าเราไม่ได้

ความจริง โดยอาศัยพระพุทธองค์ทรงค้นพบแล้ว บัดนี้ เรากำลังจะนับถือผีสางเทวดา ดิน น้ำ อากาศ เป็นต้น ว่าเป็นพระเจ้าของเราอยู่ ดังนั้น ความจริงนี้จึงสมควรเป็นหลักใจในความประพฤติของตนเอง และประพฤติต่อผู้อื่นด้วย จริงนี้ ถ้านำไปใช้ในทางที่ผิด ก็จะกลับเป็นเสียหายไป เช่น กินเหล้าจริง เล่นการพนันจริง เที่ยวผู้หญิงจริง ขโมยจริง โกงจริง เป็นต้น จริงอย่างนี้ไม่ดี จริงอย่างที่เป็นไปในทางดี จึงจะดีจริง และสำเร็จประโยชน์ ถ้าจริงแต่ไม่ดี ไม่เกิดผล เช่น คนมีความเพียรจริงๆ ตื่นแต่เช้าออกเดินหาสตางค์ตกตามถนนหลวงทุกวันเช่นนี้ เพียรจริงแต่ไม่ดีฉะนั้น จริงที่พูดนี้ ขอให้เข้าใจว่าเป็นไปแต่ในทางดีเท่านั้น

ได้กล่าวมาแล้วว่า ทุกคนชอบความจริง ความแท้ ความแน่นอน เช่น ของจริง ของแท้ เราชอบ ของปลอม ของเก๊ ของเทียม เราไม่ชอบ แต่บางคนชอบที่จะให้คนอื่นเขาจริงกับตน แต่ตนเองไม่จริงกับเขา เช่นนี้ชอว่าเป็นคนเห็นแก่ตัว ท่านติเตียนคนชนิดนี้ว่า เป็นคนสกปรก เช่น พ่อค้าบางคนที่เห็นแก่ได้ พยายามพรรณนาของเก๊ ของเทียมให้ผู้ซื้อเชื่อว่าเป็นของแท้ ทั้งๆ ที่ตนเองก็รู้อยู่ว่าไม่แท้ หรือผู้ที่ต้องการให้คนอื่นเขาประพฤติดีแก่ตนอย่างนั้นอย่างนี้ แต่ตนเองกลับทำมิดีมิร้ายกับเขา ผู้ต้องการให้เขาประพฤติ

แก่ตนอย่างนนอย่างน แต่ตนเองกลับหยาบช้าต่อเมีย หรือเมีย
ต้องการให้ผัวทำดีแก่ตน แต่ตนกลับเหลวไหลเลอะเทอะ ดังนี้เป็นต้น
เมื่อฝ่ายหนึ่งต้องการให้เขาจริงกับตน แต่ตนไม่จริงกับเขา เช่นนี้
จะเกิดความจริงตรงกันขึ้นอย่างไร ถ้าจะให้จริงตรงต่อกัน ต้องเป็น
ไปทั้งสองฝ่าย เช่น พ่อค้าตรงต่อผู้ซื้อ มิตรตรงต่อมิตร ผัวตรง
ต่อเมีย เมียตรงต่อผัว ดังนี้ตองดแน่นอน อีกประการหนึ่ง คน
บางจำพวก ในชั้นแรกพยายามทำตนให้เป็นคนจริงกับคนอื่น เพื่อ
หวังผลอย่างใดอย่างหนึ่ง แต่ครั้นได้ผลสมความปรารถนาแล้ว ก็
กลับเป็นคนไม่จริงไป เช่นนี้เสียมากเหมือนกัน สมัยใดผู้ปกครอง
ประเทศ ตลอดถึงหมู่อำมาตย์ราชเสวก ตั้งอยู่ในความสัตย์ความจริง
ในการบริหารบ้านเมือง สมัยนั้นประเทศชาติก็รุ่งเรือง ประชาราษฎร์
อยู่เป็นสุข สมัยใดผู้ปกครองประเทศ ตลอดถึงข้าราชการชั้น
ผู้ใหญ่ผู้น้อย ไม่มีสัตย์ไม่มีจริงในการบริหารบ้านเมือง สมัยนั้น
ประเทศชาติก็ย่อยยับ อับเฉา ประชาราษฎรเดือดร้อน ระสาระสาย
ดังนี้ ตัวอย่างมีปรากฏแล้วในประวัติศาสตร์ของชาติต่างๆ

อนึ่ง คนไม่จริง คนโกง คนคด คนไม่ตรงนั้น มักไม่
ค่อยจะรอดตัวไปได้ มีวันใดวันหนึ่ง ความโกงจะต้องปรากฏ เมื่อ
ปรากฏขึ้นมา ลาภก็เสื่อม ชื่อก็เสีย ดังเคยมีเรื่องมาแล้ว คือ มี

พ่อค้าสองคน คนหนึ่งชื่อ บัณฑิต อีกคนหนึ่งชื่อ อติบัณฑิต ทำการค้าขายอยู่ด้วยกัน อยู่มาวันหนึ่ง พ่อค้าทั้งสองบรรทุกสินค้าเต็มเกวียน ๕๐๐ เล่ม ไปจำหน่ายตามบ้านนอก ครั้นขายสินค้าได้หมดก็กลับเมือง ถึงเวลาจะแบ่งทรัพย์ผลกำไร พ่อค้าอติบัณฑิตจึงพูดว่า “เราควรจะได้สองส่วน ท่านควรจะได้ส่วนเดียว”

พ่อค้าบัณฑิตถามว่า “เพราะอะไรท่านจึงได้สองส่วน”

พ่อค้าอติบัณฑิต “เพราะเราเป็นอติบัณฑิต (ฉลาดยิ่ง) ส่วนท่านเป็นเพียงบัณฑิต (ฉลาดธรรมดา) ฉะนั้น เราจึงได้สองส่วน”

พ่อค้าบัณฑิต “เพื่อนเอ๋ย ก็เราทั้งสองลงทุนไปเท่า ๆ กันมิใช่หรือ เมื่อแบ่งผลกำไรก็ควรแบ่งเท่า ๆ กันซิ ทำไมท่านจะเอาถึงสองส่วนเล่า”

พ่อค้าอติบัณฑิต “ก็เพราะเราเป็นอติบัณฑิตนะซิ จึงจะเอาสองส่วน”

พ่อค้าทั้งสองโต้เถียงกันอยู่อย่างนี้ ก็ไม่เป็นที่ตกลงกันได้ ๆ ครั้นต่อมา พ่อค้าอติบัณฑิตคิดวิธีลวงไปอย่างหนึ่ง โดยให้บิดาของเขาเข้าไปอยู่ในโพรงไม้ใหญ่ แล้วบอกความลับกับบิดา

ของตนว่า “เมื่อฉันกับพ่อค้าบัณฑิตมาถึงต้นไม้นี้ ถ้าฉันถามว่า ‘ผลกำไรควรจะแบ่งกันอย่างไร’ พ่อจงบอกว่า ‘พ่ออติบัณฑิตควรจะได้สองส่วน พ่อบัณฑิตควรจะได้ส่วนเดียว’ ครั้นกำชับบิดาดีแล้ว ก็ไปหาพ่อค้าบัณฑิต พูดว่า “เพื่อนเอ๋ย เมื่อเราตกลงกันเองไม่ได้ ก็ควรไปหาเทวดาที่สิงอยู่ ณ ต้นไม้ใหญ่โน้นเถิด ท่านจะเป็นผู้ตัดสินว่า ใครควรจะได้อย่างไร” พ่อค้าบัณฑิตก็ตกลงไป พอถึงต้นไม้ใหญ่ พ่อค้าอติบัณฑิตจึงพูดว่า

“ข้าแต่เทวดาผู้เป็นเจ้าป่า ขอเชิญท่านช่วยตัดสินความของข้าพเจ้าทั้งสองให้เป็นที่ตกลงโดยยุติธรรมที่เถิด”

เทวดาปลอมก็เปล่งเสียงทำเป็นเทวดาจริงว่า “เรื่องอะไรกัน บอกให้เราฟังก่อน”

พ่อค้าอติบัณฑิต “ข้าแต่เทวดา ข้าพเจ้าทั้งสองไม่อาจตกลงกันได้ในเรื่องแบ่งผลกำไร จึงขอเชิญเทพยดาเจ้าช่วยตัดสินว่าคนไหนควรจะได้ส่วนแบ่งอย่างไรโดยยุติธรรมเถิด”

เทวดาปลอม “ดูกร พ่อค้าทั้งสอง เราจะช่วยตัดสินให้จงเชื่อฟังเรา พ่อค้าที่ชื่อบัณฑิตควรจะได้ส่วนเดียว พ่อค้าที่ชื่ออติบัณฑิตควรจะได้สองส่วน ขอท่านทั้งสองจงตกลงกันดังเราตัดสินนี้เถิด”

พ่อค้าบัณฑิตได้ฟังเทวดาปลอมตัดสินดังนั้น กรูเท่านั้น จึงพูดว่า “เอาเถิด ประเดี๋ยวก็คงรู้แน่ว่า เทวดาหรือไม่ใช่เทวดา” จึงไปเอาฟางมายัดใส่ในโพรงไม้จนเต็ม แล้วจุดไฟขึ้น ฝ่ายบิดาของพ่อค้าอติบัณฑิต ทนปลอมเป็นเทวดาอยู่ไม่ไหว เพราะเปลวไฟลวกจนตัวร้อนเหลือกำลัง ก็ผลุดทะลึ่งออกจากโพรงไม้ ควาว่ากิ่งไม้ห้อยโหนอยู่ เมื่อเมื่อยแขนทนอยู่ไม่ได้ ก็ปล่อยจากกิ่งไม้ตกลงมาที่แผ่นดิน ทำหน้าจ๋อย ๆ พ่อค้าอติบัณฑิตใช้วิธลวงพ่อค้าบัณฑิตไม่เป็นผล จึงต้องแบ่งทรัพย์ที่เป็นกำไรออกเป็นสองส่วนเท่า ๆ กัน

เรื่องนี้เป็นเรื่องหนึ่งที่ชี้ให้เห็นเหลี่ยมของคนโกง ที่ไม่ซื่อสัตย์ขาดความจริงต่อเพื่อน ผลที่สุดก็ไปไม่รอด เรื่องที่นองเดียวกันมีอีกเรื่องหนึ่ง คือ พ่อค้าสองคนเหมือนกัน คนหนึ่งเป็นชาวกรุง คนหนึ่งเป็นชาวบ้านนอก วันหนึ่ง พ่อค้าชาวบ้านนอกนำผาล ๕๐๐ อัน มาฝากพ่อค้าชาวกรุง พ่อค้าชาวกรุงเอาผาลไปซ่อนเสียที่ซ่อน แล้วทำเป็นเอามูลหนูเรี่ยรายไว้ในที่เก็บผาลนั้น ครั้นพ่อค้าชาวบ้านนอกไปขอผาลคืน พ่อค้าชาวกรุงก็บอกว่า “หนูกินผาลเสียหมดแล้วเพื่อน” แล้วชี้ให้พ่อค้าชาวบ้านนอกดูมูลหนูที่เรี่ยรายอยู่นั้น พ่อค้าชาวบ้านนอกจึงพูดว่า “เมื่อหนูกินผาลหมดแล้ว

ก็แล้วไป” พูดดังนั้นแล้ว จึงพาลูกพ่อค้าชาวกรุงไปอาบน้ำ และนำไปฝากเพื่อนอีกคนหนึ่ง สั่งกำชับเพื่อนว่า “อย่าให้เด็กคนนี้ไปไหนเลยเป็นอันขาด” แล้วตนก็กลับไปบ้านพ่อค้าชาวกรุง พ่อค้าชาวกรุงถาม “ลูกเราไปไหนเล่า” พ่อค้าชาวบ้านนอก “เพื่อนเอ๋ย จะบอกให้ฟัง เมื่อเราอาบน้ำให้ลูกเพื่อนเสร็จแล้ว จึงไปนั่งบนตลิ่ง เราก็ลงอาบน้ำ พอดำลงไปในน้ำ มีเหยี่ยวตัวหนึ่งบินมาโฉบเอาลูกของเพื่อนไป เราตบมือร้องตวาดเท่าไร ๆ เหยี่ยวก็ไม่ปล่อย เรื่องมันเป็นอย่างนี้แหละเพื่อน” พ่อค้าชาวกรุงได้ฟังก็โกรธ จึงพูดว่า “โกหก เหยี่ยวที่ไหนมันจะโฉบเอาเด็กไปกินได้” พ่อค้าชาวบ้านนอก “เพื่อนเอ๋ย เรื่องมันจะเป็นไปได้หรือไม่ได้อย่างไรก็ช่างเถอะ แต่ว่าเหยี่ยวได้โฉบลูกท่านไปแล้ว เราก็ไม่รู้จะทำอย่างไรได้” พ่อค้าชาวกรุงโกรธใหญ่ ลุกขึ้นพูดว่า “เราจะไปฟ้องศาลให้ตัดสินลงโทษท่านฐานฆ่าเด็ก” พูดแล้วก็ออกจากบ้านไป พ่อค้าชาวบ้านนอกก็เดินตามออกไปบ้าง ไปถึงศาลพร้อมกับพ่อค้าชาวกรุง ๆ ตรงเข้าไปหาผู้พิพากษากล่าวฟ้องว่า “ข้าแต่ท่านผู้ทรงไว้ซึ่งความยุติธรรม นายคนนี้พาลูกข้าพเจ้าไปอาบน้ำ แล้วกลับมาบอกว่าเหยี่ยวโฉบลูกไปเสียแล้ว การเป็นดังนี้ ขอได้โปรดตัดสินโดยยุติธรรมเถิด” ผู้พิพากษาจึงหันมาถามพ่อค้าชาวบ้านนอก “ตามที่เขากล่าวมานี้

เป็นความจริงหรือ ขอให้ให้การไปตามตรง” พ่อค้าชาวบ้านนอก
รับว่า “ข้าพเจ้าพาเด็กไปอาบน้ำจริง” ผู้พิพากษา “ท่านบอกเขา
ว่าเหยี่ยวโฉบไปจริงหรือไม่” พ่อค้าชาวบ้านนอก “ข้าพเจ้าบอก
จริง” ผู้พิพากษา “เหยี่ยวมันนำเด็กไปได้หรือ” พ่อค้าชาว
บ้านนอก “ข้าพเจ้าขอถามท่านบ้างว่า เมื่อเหยี่ยวนำเด็กบินไปไม่ได้
หนูก็จะกินผาลเหล็กได้หรือไม่เล่า” ผู้พิพากษา “ท่านถามอย่างนี้
มีเรื่องราวเป็นมาอย่างไรกัน เราไม่รู้เรื่อง” พ่อค้าชาวบ้านนอก
“ข้าแต่ท่านผู้ทรงความยุติธรรม เรื่องมีอยู่ว่า เดิมข้าพเจ้าเอาผาล
มาฝากไว้ที่เรือนพ่อค้าคนนี้ ๕๐๐ อัน ครั้นข้าพเจ้าขอผาลคืน พ่อค้า
คนนี้บอกว่าหนูกินผาลหมดแล้ว แล้วชี้ให้ข้าพเจ้าดูมูลหนู ข้าแต่
ท่านผู้ทรงยุติธรรม ถ้าหนูเคี้ยวกินผาลเหล็กไม่ได้ เหยี่ยวก็นำเด็ก
ไปไม่ได้เหมือนกัน แต่การที่พ่อค้าคนนี้พูดว่าหนูกินผาลหมดแล้วนี้
เรื่องนี้จะเป็นไปได้หรือไม่ได้ ขอท่านผู้ทรงยุติธรรม โปรดตัดสินให้
ข้าพเจ้าในวันนี้ด้วย”

ผู้พิพากษาได้ฟังคำให้การของพ่อค้าชาวบ้านนอกดังนั้น ก็
รู้ว่า พ่อค้าผู้นี้ทำอุบายแก้โกงพ่อค้าผู้เป็นโจทก์ จึงกล่าวชมว่า
“การที่ท่านทำอุบายเช่นนี้ชอบแล้ว” จึงตัดสินให้พ่อค้าผู้เป็นโจทก์
นำผาลมาให้พ่อค้าผู้เป็นเจ้าของ ถ้าไม่นำมาให้ก็จะไม่ได้ลูกคืน

พ่อค้าชาวกรุงพูดว่า “ข้าแต่ท่านผู้พิพากษา ถ้าพ่อค้าผู้นี้คนลูกให้ข้าพเจ้า ข้าพเจ้าก็จะคนผาลให้” พ่อค้าชาวบ้านนอกพูดว่า “ถ้าพ่อค้าผู้นี้คนผาลให้ข้าพเจ้า ข้าพเจ้าก็จะคนลูกให้” เมื่อตกลงกันต่อหน้าผู้พิพากษาแล้ว ต่างก็นำผาลและลูกมาคืนให้แก่กันต่อหน้าผู้พิพากษา

นกเป็นเรืองอกเรืองหนึง ที่คนคดคนโกงไปไม่รอด ยังมีโกงอีกจำพวกหนึ่ง พวกนี้ร้ายมาก ต่อหน้าคนอื่นทำเป็นซื่อ ทำเป็นคนดี ลวงให้คนอื่นเห็นว่าดีหมด แต่ภายในนั้นหมักหมมด้วยสิ่งลามกร้อยแปด แต่ถึงดังนี้นกไปไม่รอดอีกเหมือนกัน วันหนึ่งความลามกในจิตใจจะต้องปรากฏขึ้นมาให้เห็นจนได้ ดังมีเรื่องเล่าว่ากาตัวหนึ่งบินหลงไปในฝูงนกบนเกาะแห่งหนึ่ง กาคิดว่า เราจำต้องอาศัยอยู่บนเกาะนี้ แล้วหาวิธีกินไข่และลูกนกให้สบาย กาคิดดังนั้นแล้วก็บินไปลงที่กลางฝูงนก ทำเป็นอ้าปากยืนขาเดียวอยู่ เมื่อนกถามถึงเหตุที่ทำดังนั้น กาก็บอกว่าเขาบำเพ็ญตบะ ถ้าเขายืนสองขาบนแผ่นดิน แผ่นดินก็จะทลาย ที่เขาอ้าปากก็เพราะว่าเขาไม่กินอาหารอย่างอื่นนอกจากลม แล้วก็ทำเป็นสั่งสอนบรรดานกให้ประพฤติความดี มีความซื่อสัตย์สุจริต นกทั้งหลายหลงเชื่อในอุบายของกา เลื่อมใสกา ต่างก็ยกย่องสรรเสริญว่าดีอย่างนั้นอย่างนี้

แล้วมอบให้กาช่วยดูแลไข่และลูกน้อย ๆ ของตน ส่วนพวกตนก็ไปหาอาหาร กาลามกเมื่อเห็นนกไปหมดแล้ว ก็ดอดไปจิกกินไข่และลูกนกจนอิ่ม พอเห็นนกเหล่านั้นกลับมา ก็ทำเป็นสงบเสงี่ยมอ้าปากยืนขาเดียวอยู่ นกทั้งหลายเมื่อไม่เห็นไข่และลูกน้อยของตน ก็ส่งเสียงเจี๊ยวจ๊าวจ้อกแจ้ก ว่าใครหนอมากินไข่และลูกน้อยของเราแต่จะสงสัยกันสักนิดเดียวก็ไม่มี เพราะเชื่อสนิทว่ากาบำเพ็ญตบะ

อยู่มาวันหนึ่ง นกที่เป็นนายฝูงคิดว่า แต่ก่อนแต่ไรมา บนเกาะนี้ไม่เคยมีอันตรายเลย ตั้งแต่กาตัวนี้มาอยู่ก็เกิดเหตุร้ายขึ้นอันตรายที่เกิดนี้ น่าจะเป็นเพราะเจ้ากาตัวนี้ จำจะต้องคอยจับดูให้รู้แน่ วันหนึ่งนกนายฝูงนั้นทำเป็นบินไปหากินอาหารกับนกอื่น ๆ แต่แล้วก็ย้อนกลับมาคอยแอบดูอยู่ ฝ่ายกาเมื่อเห็นนกไปหมดแล้ว ก็ไม่สงสัยว่าจะมีใครเห็น จึงดอดไปจิกกินไข่และลูกนกตามเคย แล้วก็กลับมาทำเป็นบำเพ็ญตบะต่อไป นกนายฝูงเห็นดังนั้น ก็รออยู่จนกระทั่งนกทั้งหลายกลับจากหาอาหาร จึงเรียกมาประชุม แล้วพูดว่า วันนี้เราแอบดูเห็นกาตัวนี้มาจิกกินไข่และลูกน้อยของพวกท่าน มาพวกเราช่วยกันล้อมกานี้ไว้ ถ้ามันหนี จงไล่จิกให้อยู่เลย แล้วนกนายฝูงพูดติเตียนกาว่า เจ้านี่อวดว่าบำเพ็ญตบะดีแต่พูด ส่วนใจนั้นแสนร้าย เล่นเอาคนที่ไม่รู้ความจริงหลงเชื่อ

และยกย่องกันไปพักหนึ่ง พวกเราช่วยกันประหารกานี้เสียเถิด มันไม่สมควรอยู่กับพวกเราต่อไปแล้ว ครั้นนกนายฝูงกล่าวจบ ตัวเองก็โผลงไปจิกหัวกา บรรดานกอื่น ๆ ก็ช่วยกันรุมจิก จนกาลามกนั้นตายในที่นั้นเอง

ท่านทั้งหลาย เรื่องที่นำมาเล่านี้ ย่อมเป็นคติสำหรับผู้ที่กำลังคดในข้องอในกระดูก แต่ส่วนนอกร้องบอกว่าเป็นคนดี ซึ่งผลสุดท้ายก็เอาตัวไม่รอดอยู่นั่นเอง ถึงจะรอดไปก็อย่างคนร้าย แต่ถ้าใครนึกว่า เรื่องที่เล่ามานี้เป็นเรื่องเล่ากันเล่น ๆ และเล่าไปตามเรื่อง ไม่มีความสำคัญอะไร คนที่โกงจริง ๆ แล้ว เขาคงปกปิดจนให้จับไม่ได้แน่ คนโกงโง่ ๆ ดอกจึงถูกจับได้ ถ้าเช่นนั้นคนที่คิดเช่นนี้ก็คือคนฉลาดชนิดที่ท่านเรียกว่า เฉโก คือคนฉลาดแกมโกง เห็นจะจับได้ยากแน่ แต่ถึงดังนั้น ความจริงที่เป็นอย่างไรก็ปรากฏได้แน่นอน เพราะความจริงต้องเป็นความจริง ดังที่กวีแต่งเป็นคำกลอนไว้ว่า

อันความจริงหนึ่งจริงสิ่งนี้ยาก
กินปูนมากร้อนท้องไม่ต้องแหนง
สีเดิมดำหรือจะทำเป็นสีแดง
แต่อินทร์แปลงก็ยังรู้ว่าอินทร์ปลอม

ท่านทั้งหลาย เรื่องความจริงที่กล่าวมานี้เป็นเรื่องจริง ได้หยิบยกแต่ความจริงขึ้นมาพูด แต่อาจมีบ้างว่าเป็นความจริงของผู้พูด แต่ไม่จริงของผู้ฟังก็ได้ ถ้าว่างอย่างนี้เลยไม่รู้ความจริงกันสักที เพราะเหตุนี้แหละ คนเราจึงไม่ค่อยสนใจเรื่องความจริงกันนักสุดแต่ความเห็นของใครว่าเป็นจริงของใคร พูดไปพูดมาโลกเราเลยไม่ต้องมีจริงกัน มีแต่สิ่งหลอกลวง จนถึงกับมีผู้กล่าวว่า โลกนี้เต็มไปด้วยมายา คือสิ่งหลอกลวง ความจริงนั้นโลกเรามีความจริง แต่เราไม่แสดงออกกัน เราแสดงออกแต่ความหลอกลวง จึงเห็นเป็นหลอกลวงไปหมด และเราก็เลยหลอกลวงกันต่อ ๆ ไป ตั้งต้นแต่ผัวหลอกลวงเมีย เมียหลอกลวงผัว พ่อค้าหลอกลวงผู้ซื้อ ผู้ใหญ่หลอกลวงเด็ก เด็กหลอกลวงผู้ใหญ่ หญิงหลอกลวงชาย ชายหลอกลวงหญิง หัวหน้าหลอกลวงลูกน้อง ลูกน้องหลอกลวงหัวหน้าเป็นต้น ต่างหลอกกันไปลวงกันมา เลยหลอกลวงกันใหญ่ เพราะเรื่องหลอกลวงกันนี่แหละ ต่างฝ่ายต่างจึงเห็นว่า การหลอกลวงของตนเป็นความจริงของตน ส่วนการหลอกลวงของคนอื่นไม่เป็นความจริง เมื่อเป็นเช่นนี้ จึงทำให้เรื่องหลอกลวงเป็นจริงกันไปหมด ดังการพลอดจ้อระหว่างชายหนุ่มหญิงสาวที่พูดแสดงความรักต่อกันบางทีก็หลอกลวงกันด้วยคำพูดนั้นเอง เช่น รักจนยอมตายแทนกัน

ได้บ้าง รักไว้บูชาบ้าง รักแทบจะกลืนกินบ้าง อะไรต่ออะไรแล้ว แต่จะพรรณนาต่อกัน เป็นเรื่องต่างฝ่ายต่างหลอกลวงกันทั้งนั้น แล้ว กรรักกันด้วยความหลอกลวงนั่นเอง และอะไรในทำนองนี้มีอีกมากนัก ที่สุด การถือศาสนา ที่จะถือกันด้วยความจริงใจนั้น มีน้อย มักจะเป็นทำบุญเอาหน้า ภาวนากันตายเสียมาก ยิ่ง สมัยนี้ด้วยแล้ว ทง ๆ ที่ปากกพร่ำว่านับถือศาสนา แต่ถ้าพูดถึง เรื่องศาสนาแล้ว ดูออกจะเป็นไม้เบื่อไม้เมาเสียเต็มทน บางคนไปวัด รับศีลฟังเทศน์ พอออกจากวัดเข้าโรงเหล้า เข้าบ่อนการพนัน หรือ มิฉะนั้นก็ไปเตียนพระผู้เทศน์เหล่านั้นเป็นต้น อย่างนี้จะมีความจริง ในการถือศาสนาได้อย่างไร เพราะการทำอะไรไม่จริงกันนี่แหละ จึง เกิดเป็นนิสัยทำอะไรเหลาะ ๆ แหละ ๆ อยู่ร่ำไป เมื่อไม่จริงเสีย อย่างหนึ่ง แล้วอีกหลาย ๆ อย่างก็พลอยไม่จริงไปด้วย และจะ กลายเป็นอัธยาศัยไป ขาดความไว้เนื้อเชื่อใจ

ความจริง เท่านั้นที่จะทำคนให้เป็น คนมีแก่นสาร ไว้วาง ใจได้ เป็นที่นิยมนับถือของคนทั่วไป ดังที่สมเด็จพระพุทธองค์ตรัส สอนไว้ว่า กยิรา เจ กยิราเถนํ เมื่อจะทำการใด ควรทำให้ จริง ฉะนี้.

เรื่องที่ ๑๖

ไม่มีประโยชน์

▲

ท่านคงได้ยินบ่อย ๆ ที่เขาพูดกันว่า ทำอย่างนั้นไม่มีประโยชน์ทำอย่างนี้ไม่มีประโยชน์ ๆ ที่เห็นไม่มีประโยชน์ในสิ่งที่มีประโยชน์แล้วพูดก็มี ที่เห็นไม่มีประโยชน์ในสิ่งที่ไม่มีประโยชน์จริง ๆ แล้วพูดก็มี ทั้งนี้แต่อัธยาศัยของคนจะเป็นไปอย่างไร

ที่เห็นไม่มีประโยชน์ในสิ่งที่มีประโยชน์นั้น เช่นเห็นว่า หนังสือเรียนไปทำไม ไม่มีประโยชน์ รู้หรือไม่รู้ก็เท่ากัน ๆ สวนครัวทำไปทำไม ไม่มีประโยชน์ อยากกินอะไรไปซื้อเขากินสบายกว่า คิดซื้อยังดี บางทีคิดลักเลย ๆ การงานจะต้องรีบทำไปทำไม ทำหรือไม่ทำถึงเดือนก็ได้เงินรีบทำไปไม่มีประโยชน์ ปล่อย ๆ ไว้เมื่อไรไปก็ได้ ๆ ฉีดยาปลูกฝีป้องกันโรคระบาดทำไม ไม่มีประโยชน์เจ็บตัวเปล่า ๆ ๆ เพื่อนบ้านใกล้เรือนเคียงจะต้องเผื่อแผ่เจือจานอารีอารอบกันทำไม ไม่มีประโยชน์เปลืองเปล่า ๆ ๆ การมีครอบครัวเป็นหลักฐาน ไม่มีประโยชน์ เมื่อชอบที่ไหนก็อยู่กินชั่วครั้งชั่วคราว สบายกว่าสนุกกว่า ไม่ต้องมีข้อผูกพัน ๆ สวมหมวก

นุ่งกระโปรง สวมรองเท้า ไม่มีประโยชน์ จะไปไหนมาไหนก็ไม่สะดวก การถือศาสนาไม่มีประโยชน์ ทำอะไรไม่สะดวก เป็นเครื่องกีดขวาง ดังนี้เป็นต้น

ความเห็นไม่มีประโยชน์ในสิ่งที่มีประโยชน์ ดังกล่าวแล้ว ผลเป็นอย่างไรนั้น จะเห็นได้ดังต่อไปนี้ ผู้ที่เห็นว่าหนังสือเรียนไปทำไมไม่มีประโยชน์นั้น ก็จะเป็นคนฉลาดขึ้นไม่ได้ถ่วงความเจริญด้วย ดังเช่นเมื่อสมัยรัชกาลที่ ๖ สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า ทรงออกพระราชบัญญัติประถมศึกษา เกณฑ์เด็ก ๆ ให้เรียนหนังสือกัน พ่อแม่ของเด็กบางคนเห็นว่าไม่มีประโยชน์ เอาเด็กใช้งานดีกว่า เที่ยวเอาเด็กหลบหนีซุกซ่อนไปในที่ต่าง ๆ หรือบางทีหนีไม่พ้นก็ต้องให้เรียนอย่างเสียไม่ได้ ให้เรียนวันหนึ่งแล้วหยุดเสียเกือบตั้งเดือนกว่า ดังนี้จึงมีผู้ไม่รู้หนังสือตกค้างมาในบัดนี้มากมาย ทำให้รัฐบาลต้องเสียเวลาเร่งรัดการศึกษาผู้ใหญ่ จนต้องออกพระราชกำหนดปรับผู้ไม่รู้หนังสือ และปกปิดผู้ไม่รู้หนังสือขึ้นเป็นการถ่วงความเจริญของประเทศชาติในด้านอื่น ๆ อีกด้วย จะว่ารู้หรือไม่รู้ก็เท่ากันไม่ได้ คนรู้ต้องมีภาษีเหนือกว่าคนไม่รู้ เช่นคนรู้หนังสือกับคนไม่รู้หนังสือเดินไปเห็นข้อความต่าง ๆ ที่บีดประกาศอยู่ คนรู้ย่อมรู้เรื่องได้ก่อนคนไม่รู้ คนที่ไม่รู้หนังสือนั้น ยิ่งถ้าจำอะไร

ไม่ได้เลย เพราะไม่มีตัวหนังสือเป็นเครื่องช่วยความจำ ส่วนคนโง่ที่จำอะไรได้ดีนั้น ก็จะทำอะไรให้กว้างขวางไม่ได้ เพราะความจำมีขอบเขต จะทำมากเกินสมควรไม่ได้ ต้องใช้หนังสือเป็นเครื่องช่วยอีกทางหนึ่ง

ในปัจจุบันนี้ อารยชาติทุกชาติกำลังเร่งรัดจัดวัฒนธรรมอย่างไม่วางมือ การสอนให้คนอ่านออกเขียนได้ในภาษาของตนเองเป็นแขนงหนึ่งของวัฒนธรรมด้วยดังนี้ ผู้ที่เห็นว่าสวนครัวทำไปทำไมไม่มีประโยชน์นั้น ต้องลำบากในสมัยคับขันข้าวของแพงเช่นนี้ เพราะเห็นแต่บ่นกันแซ่ว่าผักแพง พริกแพง ปลาแพง จ่ายตลาดบาทหนึ่งไม่เห็นได้อะไร ก็มัวแต่คิดซื้อเขากินเรื่อยไป จึงต้องบ่นถ้ายังมีพอซื้อ ก็พอยังดำรงชีพ ถ้าไม่มีซื้อ คือทรัพย์ไม่มี หรือมีทรัพย์แต่ของไม่มีขาย ก็ต้องถึงอดกันบ้าง ถ้าคิดลักเขากินก็ยิ่งเดือดร้อนใหญ่ ๆ ผู้ที่เห็นว่ารับทำการงานไม่มีประโยชน์ ทำหรือไม่ทำถึงเดือนก็ได้เงินเท่านั้น มันก็ได้อยู่เพียงเท่าที่ได้ไม่มากขึ้น หรือบางทีถูกตัดสินว่าเป็นผู้หย่อนสมรรถภาพ ถูกคัดออกเลยก็ได้ ๆ ผู้ที่เห็นว่าฉีดยาปลูกผีป้องกันโรคทำไมไม่มีประโยชน์นั้น ถ้าโรคระบาดถึงตัวเข้าแก้ไม่ทันตายเลย ๆ ผู้ที่เห็นว่าเพื่อนบ้านใกล้เรือนเคียงจะต้องเผื่อแผ่เจือจานอารีอารอบกันทำไมไม่มีประโยชน์นั้น คนเช่นนี้

ขาดเพื่อนฝูงพวกพ้อง ถึงคราวได้รับทุกข์ยาก จะหันหน้าไปหาใคร ก็ไม่มีใครเขาเล่นด้วย คล้ายกับอยู่ในโลกคนเดียว เพราะความดับแคบของตน

ผู้ที่เห็นว่าการมีครอบครัวเป็นหลักฐานไม่มีประโยชน์ เป็นคนกำลังทำลายตน ทำลายชาติ ที่ว่าทำลายตนก็คือ ตั้งตนไม่ติด เพราะไม่มีอะไรเป็นหลักเป็นฐาน ชอบแต่จะทำให้พ่อแม่พี่น้องเสียคน ที่ว่าทำลายชาตินั้น คือนอกจากจะไม่คิดเป็นผู้สร้างชาติแล้ว ยังจะเป็นผู้ทำลายชาติให้ทรุดโทรมด้วย เพราะทำให้พลเมืองของชาติต้องเสียไปด้วยความคะนองของตน และจะไม่มีพลเมืองเพิ่มพูนขึ้น เพราะความเห็นของคนชนิดนี้ๆ ผู้เห็นว่าสวมหมวก นุ่งกระโปรง สวมรองเท้า ไม่มีประโยชน์นั้น เป็นคนทำให้รัศมีของชาติเศร้าหมอง แม้ตนเองก็ดูเศร้าไม่มีสง่า ไหนหน้าจะดำ ผมละอองจับเกรอะกรังบนศีรษะ ใบหน้าไม่ส่งโฉม เพราะไม่สวมหมวก ไหนผ้านุ่งก็ไม่ถูกสมัยนิยมเขา เพราะไม่นุ่งกระโปรง ไหนเท้าก็มีฝุ่นละอองดินโคลนจับเลอะเทอะ เท้าแตก เหยียบย่ำสิ่งโสโครก ไปทางไหนก็พาสิ่งสกปรกไปถึงนั่น เป็นที่รังเกียจของคนอื่นด้วย เพราะไม่สวมรองเท้า

ผู้ที่เห็นว่า การถือศาสนาไม่มีประโยชน์ นั้น เป็นคนเสียคน อันเป็นความเสียขั้นที่สุด หรือ ถือสักแต่ว่าเป็นคนในศาสนานั้น ศาสนานี้ แต่ไม่ทำตามข้อบัญญัติในศาสนา เช่น เป็นคนในศาสนาพุทธ แต่เป็นคนโหดร้ายฉุนเฉียวเกรี้ยวกราด ขี้ฉ้อ ขี้ขโมย ขี้โกง ประพฤติอนาจารทำชู้สู่สาว ตบเตะทุบถองลูกเมีย ขาดสติในการทำ การพูด การคิด ดังนี้ถึงขั้นเสียคนได้ ๆ คนไม่มีศาสนา หรือ ถือศาสนาสักแต่ว่า ทั้งสองจำพวกนี้ เห็นคำสอนในศาสนาไม่มีประโยชน์ จึงไม่ทำตาม ทั้งเห็นว่าศาสนาเป็นเครื่องขัดขวาง ทำอะไรขัดข้องไปต่าง ๆ นานา คนชนิดนี้ชอบทำอะไรตามอำเภอใจ โดยไม่มียั้งเหนี่ยว เหมือนปุยนุ่นปลิวไปตามลม ความเสื่อมเท่านั้นที่คอยต้อนรับคนชนิดนี้อยู่ข้างหน้า

การไม่มีประโยชน์ของคนจำพวกที่กล่าวนี้ เป็นจำพวกเห็นแก่ตัว ทั้ง ๆ ที่เห็นแก่ตัวก็ยังเอาตัวรอดไปไม่ได้ ต้องดิ้นแด่นรนเดือดร้อนอยู่เรื่อยไป ๆ เพราะมีประโยชน์แท้ ๆ กลับเห็นเป็นไม่มีประโยชน์ไป ก็หมดความสวัสดีแก่ตัว

ที่เห็นไม่มีประโยชน์ในสิ่งที่ไม่มีประโยชน์จริง ๆ นั้น เช่นเห็นว่าโดดร่มลงรถกำลังแล่นไม่มีประโยชน์ ถ้าพลาดก็เจ็บ

ตัวหรือพิการหรือตายเลย ๆ เบียดกันขึ้นรถลงรถ แย่งกันซื้อตั๋ว ไม่มีประโยชน์ ทำให้เสียกำลังโดยใช่เหตุ เสือผ้าดี ๆ ก็ยับหมด เปื้อนเหงื่อเปื้อนไคล แสดงว่าไม่มีระเบียบวัฒนธรรมเสียเลย ๆ วิ่งตัดหน้ารถกำลังแล่น ไม่มีประโยชน์ พลาดท่าถูกรถชนบาดเจ็บหรือตายเลย ๆ กินจุบกินจิบไม่มีประโยชน์ เสียอนามัยด้วย เปลืองด้วย เป็นการบั่นทอนทั้งชีวิตทั้งทรัพย์ ๆ สูบบุหรี่พ่นควันโขมงในที่ประชุมชน ไม่มีประโยชน์ เสียกิริยา ทำให้คนอื่นรำคาญ ๆ นั่งกับพื้นในที่ไม่สมควร ไม่มีประโยชน์ ทำให้เห็นเป็นคนอ่อนแอถูกเหยียดหยาม อยู่ที่ใดไม่ทำตนให้เป็นที่ไว้วางใจ ไม่มีประโยชน์ ทำให้อับเฉา ทำให้เป็นที่รังเกียจของหมู่คณะ ๆ ด่ากันทะเลาะกันปาว ๆ ไม่มีประโยชน์ อับอายขายหน้าชาวบ้าน ก่อศัตรู เกิดความเกลียดชังแก่เพื่อนบ้าน ๆ ซุบซิบนินทาคนโน้นคนนี้ พูดเสียดสีแดกดันเหน็บแนมกัน ไม่มีประโยชน์ เป็นทางให้เกิดทะเลาะวิวาทกัน ก่อความเกลียดชังกัน ๆ พูดจาสามหาว อวดโต คุยเขื่อง พูดให้ดีแต่ตัวฝ่ายเดียว ไม่มีประโยชน์ รำคาญหูผู้ฟัง ๆ พูดวิจารณ์การงานของรัฐบาลแต่ในแง่ร้าย พูดความลับของทางราชการ พูดข่าวอกุศลไม่มีประโยชน์ ทำให้ศัตรูได้ใจ คิดร้ายได้ง่าย ๆ คิดหาทางลบล้างคุณความดีคนอื่น ไม่มีประโยชน์ ทำให้กลัดกลุ้มใจตนเอง ดังนี้เป็นต้น

เมื่อเห็นอาการดังนั้นไม่มีประโยชน์ แล้วงดเว้นเสีย ก็จะเป็นความสวัสดี เช่นเห็นว่าโดดขึ้นรถลงรถกำลังแล่นไม่มีประโยชน์ ก็ขึ้นหรือลงเมื่อรถหยุด เป็นความสวัสดี ฯ เบียดกันขึ้นรถหรือแย่งกันซื้อตั๋ว ไม่มีประโยชน์ ก็เข้าแถวเรียงกันตามลำดับก่อนหรือหลัง ฯ วิ่งตัดหน้ารถไม่มีประโยชน์ ให้รถแล่นผ่านไปเสียก่อนจึงไป ฯ กินจุบกินจิบ ไม่มีประโยชน์ ก็กินเป็นมื้อเป็นคราว สูบบุหรี่พ่นควันโขมงในที่ประชุมชน ไม่มีประโยชน์ ก็งดสูบหรือออกไปสูบในที่ไม่รำคาญแก่คนอื่น ฯ นั่งกับพื้นในที่ไม่สมควร ไม่มีประโยชน์ ก็หาที่นั่งให้เหมาะให้สมควร ฯ อยู่ที่ใดไม่ทำตนให้เป็นที่ไว้วางใจไม่มีประโยชน์ ก็ทำตนให้เป็นคนซื่อสัตย์สุจริต เป็นที่เชื่อถือเชื่อใจของคน ฯ ด่ากันทะเลาะกันปาว ๆ ไม่มีประโยชน์ ก็หาทางปรับความเข้าใจในเรื่องที่ผิดใจกันเสีย ฯ เมื่อตกลงกันได้เป็นความสวัสดี ฯ ซุบซิบนินทาคนโน้นคนนี้ พูดเสียดสี แดกดันเหน็บแนมกัน ไม่มีประโยชน์ ก็งดเว้นไม่นำเรื่องของคนอื่นมาก่อให้เป็นเรื่อง ฯ พูดจาสามหาว อวดโต คุยเขื่อง พูดให้ดีแก่ตัวฝ่ายเดียว ไม่มีประโยชน์ ก็พูดแต่ถ้อยคำสุภาพ อ่อนหวานพอดี ๆ ไม่ยกตน ฯ พูดวิจารณ์การงานของรัฐบาลแต่ในแง่ร้าย พูดความลับของทางราชการ พูดข่าวอกุศล ไม่มีประโยชน์ก็ไม่พูด ปฏิบัติตนตามหน้าที่

รัฐบาลแนะนำตักเตือน เชื่อฟังคำตามรัฐบาล ฯ คิดหาทางลบล้างคุณความดีคนอื่น ไม่มีประโยชน์ ก็ควรวางตนให้เฉยไม่ส่ายใจไปด้วยความชัง ความชอบ หรือพลอยชื่นชมยินดีในเมื่อเขาได้ดี ช่วยส่งเสริมให้เขาดียิ่ง ๆ ขึ้นดังนี้ เป็นความสวัสดีทั้งนั้น ฯ อันความสวัสดีดังว่านี้ ย่อมมีได้ เพราะเห็นไม่มีประโยชน์ในสิ่งที่ไม่มีประโยชน์จริง ๆ แล้วเว้นเสียไม่ทำในสิ่งไม่มีประโยชน์ หาทางทำแต่สิ่งที่มีประโยชน์ ฉะนี้

ในทางพระพุทธศาสนา พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงถึงสิ่งไม่มีประโยชน์ แก่พราหมณ์ผู้หนึ่ง ซึ่งตาแกสงสัยว่า พระพุทธเจ้าคงจะรู้แต่สิ่งมีประโยชน์เท่านั้น สิ่งไม่มีประโยชน์คงไม่รู้ จึงเข้าไปทูลถามถึงสิ่งไม่มีประโยชน์ พระองค์ได้ตรัสบอกไว้ดังนี้ การนอนตื่นสาย เกียจคร้าน เป็นคนดุร้าย นอนขเซา เดินทางไกลคนเดียว เป็นชักับเมียคนอื่น นี่แลไม่มีประโยชน์ ถ้าใครขืนทำเข้าเป็นเสื่อมเสียแน่นอน

การนอนตื่นสาย ทำให้เสียการงาน ทำให้เป็นคนอืดอาด ไม่ได้รับอากาศสดชื่นในเวลาเช้า ทำตนให้เป็นเหยื่อของยุงและเลือดเสียอนามัย ทำให้เกิดเพลียละเหี่ยใจ หากินไม่ทันเพื่อน เขาถือกันว่าคนนอนตื่นสายเป็นคนรับของปฏิกูลจากคนอื่น ๆ ที่ตื่นแต่เช้า

คอคนต้นเช้าล้างหน้าบ้วนปาก ขากเสมหะ ล้างสิ่งโสโครกออก จากตัวเขา สิ่งเหล่านี้แหละตกแก่คนนอนต้นสาย และทำให้ผิวพรรณซูบซีดไม่ผ่องใส ดังที่พระนางมัทรีกล่าวเมื่อตอนปลุกชาลีกัณหาสองลูกแก้วว่า “เจ้าผู้ดวงนัยน์เนตรทั้งคู่ของแม่นี่หนา ต้นบรรทมเถิดอย่านอนสายพระพักตร์จะหมองศรี” โบราณท่านกล่าวไว้ดังนี้น่าจะเป็นจริง ดังนั้น การนอนต้นสายเป็นความเสื่อม ไม่มีประโยชน์

เกียจคร้าน โทษของการเกียจคร้านได้พูดมามากแล้ว ลงจับใครเข้าเป็นไม่รอดตัวสักรายเดียว ฯ เรื่องขี้เกียจได้ดนนถือเอาเป็นตัวอย่างเข้าจะเสียคน ฯ นักเรียน นักศึกษา ถ้าขี้เกียจก็หมดดีเรียนหรือศึกษาไม่สำเร็จ ดังที่ว่าความเกียจคร้านเป็นศัตรูของนักเรียน ฯ ข้าราชการถ้าขี้เกียจทำงาน โอ้เอ้ ถึงคราวพิจารณาหาความดีความชอบก็ไม่มีความดีความชอบจะให้พิจารณา ฯ ประชาชนถ้าขี้เกียจก็ยากจนอย่างที่ว่า หากินไม่พอปากพอท้อง ดังนั้นการเกียจคร้านเป็นความเสื่อมไม่มีประโยชน์

เป็นคนดีร้าย มีทั้งดี ทั้งร้าย ถ้าเพียงดีอย่างเดียวก็พอทำเนา เพราะคนนั้นอาจดีเพื่อหวังดีกัน เช่นพ่อแม่ดีลูกก็เพื่อหวังให้ลูกได้ดี ครูดีนักเรียน ก็เพื่อหวังให้นักเรียนดี ผู้บังคับบัญชาดี

ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา ก็เพื่อหวังให้เขาทำงานดี จะได้ได้ดีดังนี้ ๆ ตรงกันข้าม ถ้าพ่อแม่ตามใจลูก ลูกก็เสีย ครูใจดีไม่ดุนักเรียน นักเรียนก็ไม่เกรงเอาถ่าน ผู้บังคับบัญชาปล่อยปละละเลย ไม่ว่ากล่าวตักเตือนผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา ก็ทำให้ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาได้ใจว่านายไม่ดุ การงานอาจบกพร่องขึ้นได้ ดังเช่นผู้บังคับบัญชาทหารเห็นทหารไม่ทำความเคารพก็ไม่ว่ากระไร จะทำให้ทหารผู้นั้นได้ใจอาจทำผิดวินัยอย่างอื่นอีกก็ได้ ที่พูดนี้ดุดี ไม่ใช่ดุร้าย ๆ คนดุร้ายไม่หวังดีต่อใครเลย มีหวังร้ายแฝงอยู่ภายในเสมอ เช่นเสือเป็นสัตว์ดุร้าย ความดุร้ายของเสือไม่ใช่หวังดีต่อคน หรือสัตว์ที่เป็นอาหารของมัน ๆ บริวารของดุร้ายมีอยู่เป็นพรวน เช่น อำมหิต เหี้ยมโหด อาฆาต พยาบาท เป็นต้น ๆ คนดุร้าย ใจไม่มีเย็นคุกรุ่นอยู่ด้วยความมุ่งร้าย หรือคิดทำลายให้ฝ่ายหนึ่งย่อยยับไปเท่านั้น ทั้งมีอาการเอะอะตึงตังอันมิใช่วิสัยของอารยชนจะพึงมี ๆ คนเช่นนี้อยู่ในที่ใด หมดความรักใคร่ เชื่อถือ มีแต่โทโสโมโหเป็นเจ้าเรือน ไม่มีใครอยากคบค้าสมาคม ดังนั้นดุร้ายเป็นความเสื่อมไม่มีประโยชน์

นอนขี้เซา คนนอนขี้เซาคือคนนอนตื่นยาก ลงหลับแล้วไม่ค่อยตื่น หรือตื่นขึ้นมาการงานที่เขาแล้วก็หลับอีก อย่างนี้

หากมีอันตราย เช่นไฟไหม้หรือขโมยชิงบ้านก็ต้องได้รับอันตรายก่อนเขาแน่นอน ฯ เป็นคนอาภัพอับโชค ถึงคราวเขาทำงานกันก็ยังมัวซึมเซาเหงาหงอย ไม่กระฉับกระเฉง มีอาการคล้ายคนถูกทุกข์ท่วมทับอยู่เสมอ หมดสง่าราศี ดังนั้นนอนชิเซาเป็นความเสื่อมไม่มีประโยชน์

เดินทางไกลคนเดียว การไปทางไกล จะไปเพื่อการค้าหรือไปเพื่อกิจธุระอย่างอื่นก็ดี ถ้าไปคนเดียว มักไม่ค่อยปลอดภัย แต่ทปลอดภัยกันมานั้น เพราะยังไม่มีภัย ถ้ามีภัยชนแล้วต้องถึงยากเสมอ เช่น ไปเกิดเจ็บชนก็ลำบาก หรือถ้าตายก็สูญเลย ไม่มีใครนำข่าวกลับมาได้ ดังที่ว่า “คนเดียวหัวหาย” ฯ ถ้าทางที่ไปมีโจรผู้ร้ายดักอยู่ก็ต้องเสียทีโจร หรือไปในทางที่มีคนคิดร้าย ตัวคนเดียวก็หมดทางสู้ จะหาผู้ร่วมคิดร่วมปรึกษาก็ไม่ได้ ดังนี้ เดินทางไกลคนเดียวเป็นความเสื่อม ไม่มีประโยชน์

เป็นชู้กับเมียคนอื่นนั้น เมียของเรา เราก็รักไม่ต้องการให้ใครล่วงเกิน ถ้ามีคนอื่นมาล่วงเกิน เราก็รู้สึกช้ำใจ ฯ เมียเขาเขาก็รัก ไม่ต้องการให้ใครล่วงเกิน ถ้าอุตริเป็นชู้กับเมียเขา ก็ต้องเดือดร้อนไปตาม ๆ กัน ถ้าจับไม่ได้ก็ชื่อว่า ทำลายศีลธรรม เมื่อเป็นคนไม่มีศีลธรรม ก็ชื่อว่า ขาดมนุษยธรรม เมื่อขาดมนุษยธรรม

ก็คือเสียคนนี่เอง ถ้าจับได้ก็ผิดทางกฎหมายอีกต่อหนึ่ง ถึงหากหญิงจะยินยอม ก็ไม่ควรล่วงเกินให้เสียมนุษยธรรมไป ต้องให้เป็นดังที่ว่า "เห็นเมียผู้อื่นเพียงมารดา" ดังนี้ การเป็นชู้กับเมียผู้อื่นเป็นความเสื่อม ไม่มีประโยชน์

สิ่งไม่มีประโยชน์ ที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแก่พราหมณ์ดังนี้ ก็เพื่อให้งดเว้นเสีย แล้วทำให้เป็นประโยชน์ขึ้น คือเป็นคนตื่นแต่เช้า เป็นคนขยันไม่เกียจคร้าน เป็นคนมีเมตตาโอบอ้อมอารีไม่ดุร้าย เป็นคนกระปรี้กระเปร่าไม่ซึมเซาเหงาหงอย เป็นคนยินดีแต่ภรรยาของตน หรือมีภรรยาเป็นหลักฐานไม่จุ้นจ้านด้วยเมียคนอื่น ดังนี้

เวลานี้ทางบ้านเมือง ได้พยายามพร่ำชี้แจงเป็นหนักหนา เพื่อให้ประชาชนเลิกละในสิ่งอันไม่มีประโยชน์เหล่านั้น แล้วให้ทำแต่ที่เป็นประโยชน์ เช่นการนอนก็ให้ตื่นเช้า ๆ ตามหลักอนามัย ทั้งยังได้ประพันธ์เป็นบทเพลงปลุกใจไว้ก็มี เช่น "ร่างอรุณแล้วอย่ามัวหลับจนสาย" หรือ "ตื่นเถิดไทยเราอย่าง่วงเหงาหลับสบาย การงานมากหลาย เราต้องรีบลุกขึ้นทำ" ดังนี้เป็นต้น

ในทางให้เกิดความขยันขันแข็ง ก็ได้ส่งเสริมให้สกุลไทยมีการทำมาหากินเป็นล่ำเป็นสัน แนะนำให้ทำอย่างโน้นให้ทำอย่างนี้

ออกเป็นรัฐนิยมก็มี ดังที่ว่า “ชาวไทยทุกคนต้องร่วมกันสร้างชาติ โดยทุกคนซึ่งมีกำลังกายดี ต้องทำงานประกอบอาชีพเป็นหลักแหล่ง ผู้ไม่ประกอบอาชีพเป็นหลักฐาน นับว่าเป็นผู้ไม่ช่วยชาติ และไม่ควรได้รับความนับถือของชาวไทยทั่วไป” ออกเป็นวัฒนธรรมก็มี ดังที่ว่า “ไทยเป็นชาติที่ขยันในการกสิกรรม อุตสาหกรรม และพาณิชย์” ทั้งนี้ถือหลักคำสอนทางพระศาสนาที่ว่า อุฏฐาตา วินฺทเต ธนำ คนขยันย่อมได้ทรัพย์หรือยศเจริญแก่คนขยัน ฉะนั้น

ในทางให้เกิดเมตตาอารีอารอบ ก็ได้กวดขันมรรยาทของผู้ทำงานติดต่อกับประชาชน เช่นพ่อค้าก็ให้อ่อนหวานแก่ลูกค้า ต้อนรับลูกค้าด้วยใจอารี ไม่แสดงกิเลสหยาบแก่ลูกค้าที่ต่อของ ดังที่เคยมีมาแต่ก่อนโน้น ๆ ข้าราชการก็ให้อ่อนโยนแก่ประชาชน ช่วยรับทำธุระที่เขามาติดต่อด้วยอาการแช่มชื่น ไม่แสดงอาการโฮกฮาก ดุเอาว่าเอา จนผู้ติดต่อขยาดขาดความนับถือ ทำให้เห็นไปว่าใช้อำนาจในหน้าที่อย่างบ่าเถือน ๆ ผู้มีอาชีพทางขับ ๓ ล้อ สำนักวัฒนธรรมทางระเบียบประเพณีก็ได้กวดขันเกี่ยวกับมรรยาทในการติดต่อกับผู้โดยสาร เพราะปรากฏว่าบางคนพูดดุเดือดกับผู้โดยสารที่ต่อราคา ก็มี ดังนั้น

เพื่อให้คนไทยหายจากการซึมเซา จับเจ่า เหงาหงอย ก็ได้พยายามปลุกใจให้เป็นคนกระตือรือร้น ไม่อืดอาดยืดยาด ให้มีสง่าผ่าเผยในสังคม ไม่ซอมซ่อคล้ายคนไข้หนักมีแต่ทรุด ดังนี้ ๆ คนที่ชอบเดินทางไกลคนเดียว แสดงว่าเป็นคนไม่ชอบพวกพ้อง จะทำอะไรก็เอาแต่ใจตน คนอื่นจะอย่างไรก็ช่าง คนเช่นนี้มีทางเสื่อมมากกว่าเจริญ คนเราจะทำอะไรต้องร่วมแรงร่วมใจกัน ช่วยกันทำช่วยกันคิด งานจึงจะเจริญ ดังที่ว่า "สองหัวดีกว่าหัวเดียว" และยังเป็นเพื่อนตายกันได้ด้วย เช่นที่ว่า "สองคนเพื่อนตาย" ฯ รัฐบาลจะทำอะไรก็ยังต้องประชุมปรึกษาหารือกัน พูดง่าย ๆ ชาติจะเจริญขึ้นมาได้ก็เพราะความร่วมใจของประชาชนช่วยกันสร้าง ดังที่ประพันธ์เตือนใจไว้ว่า "พี่น้องชาวไทยจงพร้อมใจกันสร้างชาติ" ดังนี้ ๆ การยินดีกับเมียผู้อื่นผิดมนุษยธรรมดังกล่าวแล้ว ทางการจึงได้ขอร้องให้นิยมยินดีในเมียของตน เพื่อส่งเสริมให้เกิดสวัสดีในครอบครัว ๆ ทางพระศาสนาก็จัดสทารสันโดษ คือยินดีเฉพาะภรรยาของตน เป็นธรรมประการหนึ่ง ท่านยังมีกล่าวว่า ภริยา ปรมา สขา ภรรยาเป็นสหายอย่างยิ่ง ดังนี้.

เรื่องที่ ๑๗

ความอดทน

▲

“ความอดทน” ในที่นี้ คือความทนทานต่อสิ่งไม่เป็นที่พอใจเป็นเหตุให้เสียประโยชน์ ทางพระศาสนาเรียกว่า ขันติ เป็นเหตุให้ทำอะไร ๆ ยั่งยืน ดำเนินไปคงเส้นคงวา ไม่ให้ทิ้งขว้างเริดร้างจืดจางเสียกลางคัน และให้บากบั่นทำการนั้น ๆ ไปจนสำเร็จลุล่วง ทำให้ได้ผลในการชนะ ไม่ให้เป็นผู้แพ้ กิจการทุกสิ่งทุกอย่าง ไม่ว่าในทางโลกหรือทางธรรม ที่จะได้ชื่อว่าทำสำเร็จทำเสร็จสิ้นแล้ว จนกระทั่งกิจอย่างสูงสุดในพระพุทธศาสนาที่ว่า “กตำ กรณียำ นาปรำ อิตฺถตฺตาย กิจที่ต้องทำเป็นอันสำเร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้ไม่มีอีก” ดังนี้ ก็ต้องอาศัยความอดทนนี้ด้วยประการหนึ่ง ซึ่งสนับสนุนส่งเสริมจะเว้นเสียไม่ได้ทีเดียว เป็นคุณสมบัติคู่กับความกล้าหาญที่ได้พูดมาแล้วครั้งหนึ่ง คือว่าความกล้าหาญ เป็นเหตุให้ลงมือทำไปทันที ไม่รี ๆ รอ ๆ ชักช้า ส่วนความอดทนที่กล่าวถึงนี้ เป็นเหตุให้ทำสำเร็จ หรือ

จะพูดว่าความกล้าเป็นเรื่องต่อสู้ ต่อสู้ศัตรูและอุปสรรคทั้งหลาย ให้พ่ายแพ้หมดสิ้นไป ความอดทนเป็นเรื่องให้ได้ชัยมงคล บรรลุผลสมความมุ่งหมาย

ความจำเป็นข้อหนึ่งของคนเรา ที่จะอยู่ตามลำพังผู้เดียวไม่ได้ ต้องรวมกันอยู่ และต้องช่วยเหลือเกื้อกูลอาศัยกันเป็นไปตั้งแต่ครอบครัวหนึ่งขึ้นไปจนถึงประเทศชาติ ดังในเรื่องรวมกันด้วยช่วยกันทำ ที่ได้บรรยายมาแล้ว ทั้งนี้เพราะยังต้องกินนอนสืบพันธุ์ และหวาดเกรงภัยอยู่ด้วยกัน กล่าวกันว่าลิ้นกับฟันของเราต่างทำหน้าที่ของตน คือลิ้นตะล่อมอาหารให้ฟันบด ฟันบดอาหารให้ละเอียด ต่างทำหน้าที่ช่วยกันในเรื่องอาหาร ถึงกระนั้นยังอาจกระทบกันในบางคราว เพราะความชุลมุนที่ทำงานใกล้ชิดกัน แม้ถึงคนเราก็เช่นนั้น ต้องเกี่ยวข้องกันทางการงาน หน้าที่ และทางคบหาสมาคม ยังต้องใช้กายสมวจีกรรมติดต่อกันอยู่ ย่อมเกิดการกระทบกระทั่งกันบาง ทีเพราะความประพฤติและอัธยาศัยของคนไม่เหมือนกัน เมื่อฝ่ายหนึ่งหนักไปนิดแรงไปหน่อย หากอีกฝ่ายหนึ่งก็มีใจหนักแน่น ไม่หุนหัน รู้จักให้อภัยกัน หรือเมื่อกระทบเรื่องที่ไม่พอใจเข้า ก็รู้จักหักห้ามใจข่มใจของตน กลั้นกลืนความฉุนเฉียวเกรี้ยวกราดไว้ได้ ไม่แสดงกิริยาฮึดฮัดกระฟัดกระเฟียด

ให้ปรากฏ ปราชญ์จึงกล่าวว่า “ขนฺติ สาหสวารณา ความอดทน ย่อมห้ามไว้ได้ซึ่งความผลุนผลัน” ดังนี้

ตามที่กล่าวมาแล้ว เป็นเรื่องของคนเราที่ต้องรวมกัน และต้องช่วยเหลือเกื้อกูลอาศัยกันในสถานที่ควรนั้นเป็นความจำเป็นในส่วนรวม ยังมีความจำเป็นอันเป็นเอกเทศอีกคือ คนเราจะต้องนุ่งห่ม อาศัยเครื่องนุ่งห่มปกปิดร่างกาย สำหรับบำบัดหนาว ร้อน เหลือบ ยุง ปุ้ง ร่าน รัน เป็นต้น ต้องกิน เพราะว่าสรรพสัตว์อาศัยอาหารเป็นที่ตั้ง เป็นเครื่องยังชีพให้เป็นไปได้ ต้องนอนคอมที่สำหรับพักผ่อนหลับนอน เป็นเครื่องกำบังแดด ฝน เป็นต้น และบางคราวก็เจ็บไข้ ไม่สบายกายไม่สบายใจ เป็นไปตามสภาพสังขารอันมีความเจ็บไข้เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นไปได้ เมื่อมีความจำเป็นอยู่เช่นนี้ จำต้องแสวงเครื่องนุ่งห่ม เมื่อมีวัฒนธรรมด้วยก็ได้แก่แต่งกายดี นุ่งห่มให้เหมาะเจาะถูกต้องตามแบบนิยม ได้ชื่อว่าเป็นผู้ตระหนักในอารยธรรมของชาติ จำต้องขวนขวายหาอาหารมาเลี้ยงชีวิต เมื่อดำเนินตามวัฒนธรรมก็ได้แก่กินดี กินเป็นมื้อเป็นเวลา ไม่กินพร่ำเพรื่อจุบจิบ กินแต่อาหารที่เป็นประโยชน์ และกินพอเหมาะพอดี พูดสั้น ๆ ก็คือ ให้รู้จักกิน จำต้องปลูกสร้างบ้านเรือนเป็นที่อยู่อาศัยให้เป็นที่อยู่ดี มีระเบียบในการอยู่ ที่อยู่

อาศัยตลอดจนเครื่องใช้สอยสะอาดสะอ้านไม่สกปรก เข้าหลักว่า "ไทยเป็นชาติอารยะด้วยการอยู่กินดี" อยู่เสมอ ถึงคราวที่ตัวหรือครอบครัวเจ็บไข้ไม่สบาย ก็จำต้องขวนขวายหาหมอหายามารักษา เยียวยาบำบัดโรค รวมความว่า คนเราต้องการสิ่งจำเป็นเหล่านี้ทุกคน จะเว้นเสียไม่ได้

การที่จะได้สิ่งจำเป็นเหล่านี้มาบริโภคใช้สอยนั้น ก็ได้มาจากค่าของงานที่เรียกกันว่า แก้วสารพัดนึก คือเงิน และเงินเล่าก็มาจากแรงงาน การทำงานเป็นสิ่งจำเป็นของบุคคล เพราะการงานนี้แหละอำนวยผลสำหรับแลกเปลี่ยนให้สำเร็จเป็นเครื่องหุ่งห่มอาหาร เหย้าเรือนที่อยู่อาศัย และยาบำบัดไข้เจ็บ คนที่เกิดมามีร่างกายสมบูรณ์ แต่ไม่ทำการงาน เพราะความเกียจคร้านหรือทนต่อความลำบากตรากตรำไม่ได้ คอยเกาะผู้อื่นเป็นอยู่ ทำตนให้เป็นภาระของผู้อื่นนั้น ชื่อว่าเป็นคนไม่มีประโยชน์แก่ตนและวงศ์ตระกูล ตลอดถึงประเทศชาติ คือคนไม่รักตัว ไม่รักชาติ ปราศจากยางอาย เพราะฉะนั้น เมื่อเกิดมามีร่างกายไม่พิการทุรพลแล้ว จำต้องทำงาน เพื่อให้สมกับภาวะของตน การงานทั้งหลายนั้นมิใช่เป็นของที่ทำได้ง่ายและสะดวกทุกอย่างไป ที่เบากายไม่ต้องตรำแดดทนฝน แต่หนักความคิดกลับที่หนักกายต้องแบกหาม

ขุดดินลงน้ำตำฝนทนแดดแต่เบาความคิดก็มี ต่างกันแต่มากหรือน้อยเท่านั้น เพราะเหตุนจงต้องมีความอดทนในการงาน ไม่ย่อท้อต่อการทำ ไม่ท้อแท้ต่อความลำบาก ไม่ท้อถอยต่อความยากที่ติดขัดทำการงานให้ลุล่วงไป ไม่ยอมละทิ้งการงานของตน เพราะความลำบากตรากตรำ ความอดทนย่อมนำมาซึ่งความสำเร็จผลแห่งการงานสมดังท่านว่า “ขนฺติ หิตสุขาวหา ความอดทนนำมาซึ่งประโยชน์สุข” ดังนี้

คำว่า “หนทางไกลเดินไม่พักคงจักถึง” นักอาศัยความอดทนนั้นเอง ที่เป็นกำลังให้เดินไป ๆ ไม่หยุดเสียในระหว่างทางหรือกลับเสีย ก็ถึงจุดหมายปลายทางจนได้ ดังเรื่องเต่าแข่งกับกระต่ายในนิทานสำหรับเด็กนั่นแหละ บีนสอบไล่ตก แล้วไม่ยอมเลิกละการเล่าเรียนเสียง่าย ๆ ตั้งใจเรียนให้ยิ่งขึ้นอีก ก็ต้องสอบได้ครั้งหนึ่ง หรือเมื่อเริ่มหักร้างถางพงขุดดิน ดายหญ้า จะก่อร่างสร้างตัวให้เป็นหลักฐาน เบื้องต้นตามธรรมดาจะต้องได้รับความเหน็ดเหนื่อยไม่น้อย และตำแดดตำฝนหิวโหยเป็นต้น แทบว่าจะเลิกวันเลิกพรุ่ง ท่านผู้ใหญ่ท่านก็สอนให้คำเตือนว่า อุตส่าห์ทนทำไปเถอะดังนี้ เชื่อถือทนทำไปตามคำเตือนของท่าน ต่อไปก็เห็นผลเป็นคนพอมีพอกินขึ้น และคงทำไม่หยุด ขยับขยายเพิ่มเติม

การงานอยู่ร่ำไป ก็เขยิบฐานะขึ้นทีละน้อยเป็นลำดับ ในที่สุดกลายเป็นคนมั่งมี ได้รับความสุขความสบาย อันเป็นผลแห่งความอดทนต่อความลำบากตรากตรำในการงาน ไม่ยอมละทิ้งการงานของตน

แต่เดิมเป็นคนอัตคัดขัดสนข้นแค้น จะนุ่งห่มกินอยู่ก็ผิดเคืองเต็มที ที่เรียกว่า ทุคตะเข็ญใจ มีชีวิตประวัติแร้นแค้นภายหลังตั้งตัวได้ เขยิบฐานะของตัวขึ้นจนเป็นหลักฐานมั่นคง ถึงความเป็นคนร่ำรวยมั่งคั่ง เป็นคฤหบดีเศรษฐีมหาศาล มีชื่อเสียงรุ่งโรจน์ บุคคลเช่นนี้ ปรากฏชื่อตามที่ท่านทั้งหลายทราบอยู่แล้วเป็นส่วนมาก ขอให้สืบสาวประวัติของท่านดูเถิด โดยมากก็เป็นคนจน ๆ มาก่อน ด้วยความกล้าทำและด้วยความอดทน ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค และความลำบากตรากตรำ พร้อมทั้งการประหยัด รู้จักกินรู้จักใช้ไม่ลืมตัวฟุ้งเฟ้อ ดำเนินการงานของตนคงเส้นคงวา ไม่เลิกร้างทิ้งขว้างเสียในระหว่างที่ยังไม่เห็นผล ก็เปลี่ยนฐานะเป็นคนมั่งคั่งสมบูรณ์ได้เช่นนั้น อุบัฏฐากของท่านจุลกเศรษฐี เดิมทีนำหนูตายไปขายแก่คนเลี้ยงแมวตามคำแนะนำของนาย ได้ทรัพย์มานิดหน่อย เพียงค่าแห่งหนูตาย แล้วคิดขยับขยายประกอบพาณิชกรรมค่อยทำค่อยไป ไม่ฮวบฮาบใหญ่โตลงทุนจนหมดมือทีเดียว ในขั้นแรกดำเนินตามหลักว่า

“ อุทฺพินฺทุนิปาเตน อุทกุมฺโภปี ปูรติ
ละมิหม้อมิบีดฝน ละหยาดตกก็เต็มขัง ”

ดำเนินพาณิชโยบายให้ถูกคราวนิยม สั่งสมโภคทรัพย์ขึ้นได้ในไม่ช้า ต่อมาก็ได้เป็นเศรษฐีใหญ่ ได้ความสรรเสริญว่า “ผู้มีปัญญา คาดเห็นผลประจักษ์ ย่อมตั้งตัวได้ ด้วยทรัพย์ที่เป็นต้นทุนแม้มีประมาณน้อย เหมือนคนก่อไฟนิดเดียวให้เป็นกองโตขึ้นได้ฉะนั้น” เมื่อค่อยเป็นค่อยไปทีละขั้น หันหาทางที่เหมาะสม ไม่ทำอย่างที่เรียกว่าไฟไหม้ฟาง ซึ่งลุกวูบเดียวดับเงียบ ดังนี้ถึงว่าจะพลาดจะพลั้งลงก็ไม่สู้เป็นอะไรมากนัก ไม่ถึงแก่สิ้นเนื้อประดาตัว ความอดทนต่อความลำบากตรากตรำในการงานดังกล่าวมา ย่อมมีแก่คนธรรมดาที่หวังความเจริญก้าวหน้ารักตัว รักชาติ ทั่วไป จึงทำการงานและประกอบอาชีพต่าง ๆ ให้สำเร็จผลตามกำลังความรู้ความสามารถของตน

เมื่องานก็มีทำเป็นประจำ และความอดทนก็มีแล้ว เหตุไฉนทำเท่าไรจึงไม่กระเตื้องขึ้น คงอัตคัดขัดสนผิดเคืองอยู่นั่นเอง หรือบางคนกลับเสื่อมโทรมลงไปกว่าเดิม เป็นหนี้สินรุงรัง หลุดจากแห่งนี้ไปติดแห่งนั้น ไม่เบาตัวสักที ที่เป็นเช่นนี้เพราะไม่รู้จักเหตุที่จะตั้งตัวให้เป็นคน หรือไม่ปฏิบัติตามเหตุนั้นให้สมบูรณ์ ผู้จะก่อร่างสร้างตัว ในชั้นต้นต้องบริบูรณ์ด้วยเหตุผลเหล่านี้ คือ :—

ความหมั่น เป็นกำหนดข้อแรกของผู้จะตั้งตัว ทุกสิ่งทุกอย่างที่ต้องทำ จักสำเร็จได้ด้วยความหมั่นขยันทำ เช่นต้องการทรัพย์ ต้องการสุขสบาย ต้องการพ้นทุกข์ยากลำบาก ต้องหมั่นจึงได้รับและพ้นได้ ถ้าเกียจคร้าน ก็ไม่ได้รับและพ้นไปได้ ถึงแก่ท่านได้ท้าว่า เมื่อไม่หมั่นขยันทำแล้วได้ทรัพย์ได้ความสุขมีอยู่ ณ ที่ใดบ้าง ขอให้ไป ณ ที่นั้น และจงพาเราไปด้วย

การรักษา เป็นข้อที่ติดกันไปกับความหมั่น สำหรับป้องกันสิ่งที่มิชอบ ที่ทำขึ้นด้วยความหมั่นนั้น มิให้เสื่อมเสียไป ทุกสิ่งทุกอย่างที่สำเร็จด้วยความหมั่นขยันทำแล้ว ต้องรักษาไว้ได้ด้วย จึงได้ผลแห่งความหมั่น เช่นมีทรัพย์แล้วต้องรักษาทรัพย์ที่มีไว้ให้ปลอดภัย เช่นนำฝากคลังออมสินไว้ ซื้อพันธบัตรช่วยชาติ หรือพันธบัตรเงินกู้ภายในประเทศจึงจะมั่นคงและมีมากขึ้นไปได้ มีวิชาแล้วต้องรักษา ด้วยวิธีนำออกใช้ให้เหมาะ ให้เป็นประโยชน์แก่ตนและส่วนรวม ถ้าในสมัยที่ชาติของเราอยู่ในสถานสงคราม เครื่องบริโภคอุปโภคมีราคาแพง และมีปริมาณไม่พอกับความต้องการของประชาชน เพราะสิ่งของต่างประเทศไม่มีทางติดต่อซื้อขายกันได้อย่างในยามปกติ ผู้มีวิชาในทางประดิษฐ์เครื่องบริโภคหรืออุปโภคอย่างใดอย่างหนึ่ง ใช้วิชาความรู้นั้นออกประดิษฐ์คิดทำสิ่งของ

เครื่องใช้ขึ้นได้เอง เป็นไทยทำและไทยใช้ ชื่อว่ารักษาวิชาด้วยวิธี
นำออกใช้เหมาะสม และแสดงความเป็นผู้รักชาติอย่างประจักษ์
วิชาจึงรุ่งเรือง มีงานทำแล้วต้องรักษา มุ่งให้งานเจริญก้าวหน้า
การงานในหน้าที่จึงไม่เสื่อม ไม่เช่นนั้นสิ่งที่มีก็หมดไป สิ่งที่ทำก็
เสื่อมลง ไม่มีวันเจริญและบริบูรณ์

มีคุณสมบัติสองข้อข้างต้นแล้ว ไม่รู้จักคบคนก็พาเสีย ว่าถึง
เหตุการณ์ภายนอก ซึ่งเป็นสื่อนำให้ดีหรือเสียแล้ว เรื่องเพื่อนเป็น
สำคัญยิ่งนัก ความมีเพื่อนเป็นหนทางของตน ไม่มีเลยก็คับแคบ
มีไม่ดีก็เสียตัว เสียความประพฤติ เสียชื่อ เสียการ เสียทรัพย์ มีดี
ก็อาจพาให้รุ่งโรจน์ ความมีคนดีเป็นเพื่อน จึงเป็นเครื่องสนับสนุน

ได้รับผลแห่งเหตุข้างต้นแล้ว ไม่รักษา พอดี ในการจ่ายก็ยัง
ตนให้เป็นสุขตลอดไปไม่ได้ พอดี นั่นคือไม่ฟุ่มเฟือย ไม่ผิดเคือง
จ่ายทรัพย์เกินกำลังเรียกว่า ฟุ่มเฟือย เป็นสาเหตุแห่งหนี้สินและ
ทุจริต เบียดกรอเกินไป ทนหิว ทนอด ทนนอน เรียกว่า ผิดเคือง
ไม่ได้ประโยชน์แห่งความมีทรัพย์ ไม่จำเป็นแต่ขืนจ่าย เป็นการ
สุรุ่ยสุร่าย จำเป็นแล้วไม่จ่ายเป็นการผิดเคือง จ่ายในทางที่จำเป็น
หรือสมควรเรียกว่า ประหยัดทรัพย์ ไม่จ่ายในทางเช่นนั้นเรียกว่า
ตระหนี่ หลักเกณฑ์ในข้อนี้ ท่านสุนทรภู่ จินตกวีเอก กล่าวไว้
สำหรับจำง่าย ๆ ในสุภาษิตสอนสตรีว่า

"มีสิ่งพึงประจบให้ครบบาท
อย่าให้ขาดสิ่งของต้องประสงค์
มีน้อยใช้น้อยค่อยบรรจง
อย่าจ่ายลงให้มากจะยากนาน"

ถ้าบทน คล่องปาก คล่องใจ คล่องมือ พร้อมกันแล้วก็สำเร็จประโยชน์แห่งการจ่ายทรัพย์ ปฏิบัติตามเหตุเหล่านบริบูรณ์แล้วย่อมสามารถตั้งตัวได้ อย่างต่ำย่อมมีทางหาเลี้ยงชีพในทางที่ชอบได้ ถ้าปราศจากเหตุเหล่าน ย่อมไม่มีทางจะตั้งตัวได้ แม้จะเลี้ยงชีวิตไปวันหนึ่งๆก็ทั้งยาก ถึงหากจะได้รับทรัพย์สมบัติไว้มากมาย ในที่สุดก็ต้องยากจนอดอยาก และเลยกลายเป็นคนไม่มียางอาย อาจหากินในทางทุจริตต่อไปก็ได้

อีกข้อหนึ่ง เรื่องความเจ็บไข้ ใคร ๆ เกิดมาก็ต้องการให้สุขสบาย ไม่มีใครอยากเจ็บ อยากไข้ ขโรค ออดแอด หวังความไม่มีโรคอันเป็นลาภอย่างยิ่งด้วยกันทั้งนั้น แต่ความปรารถนาจะพึงได้แค่ไหน เพราะความเจ็บไข้เป็นสิ่งมีแก่สังขารร่างกาย เว้นแต่จะมากหรือน้อยเท่านั้น ผู้ไม่ประมาท รักษาตัวดี ปฏิบัติตามหลักสุขวิทยาอนามัย เช่น กินเป็นเวลา นอนเป็นเวลา ออกกำลังกายพอสมควร รู้ประมาณกำลังของตน ไม่หักโหมจนเกินไป เมื่อโรคระบาด

เกิดขึ้น เจ้าหน้าที่สาธารณสุขชี้แจงให้ปฏิบัติสถานไร ก็เชื่อฟังทำตาม ไม่ดื้อดึงมักง่าย เช่นน้อมไม่มักเจ็บมักไข้ จะเป็นบ้างก็ไม่มากถึงล้มหมอนนอนเสื่ออย่างไรก็ตาม ชื่อว่าความมีโรคแล้วเป็นความเสื่อมอย่างยิ่ง คือขัดต่อการทำมาหากินทีเดียว เมื่อหนีความเจ็บไข้ไม่พ้น ถึงคราวเป็นเข้าแล้วได้รับทุกขเวทนา ความรู้สึกอารมณ์ว่าไม่สบายกายสบายใจ ทำให้เจ็บปวดตามร่างกายจึงต้องอดทน ไม่กระสับกระส่ายดิ้นรนกระวนกระวาย ด้วยมีสติมั่นคงพิจารณาเนืองๆว่า "พยาธิธมฺโมมฺหิ พยาธิ อนติโต เรามีความเจ็บเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความเจ็บไปได้" ดังนี้ให้ปรากฏแก่ใจของตนจริงๆ ก็จะไม่กระสับกระส่าย ควรญคราง ให้เป็นทำคาญแก่ผู้อื่น ทรูสึกว่าเจ็บปวดตามร่างกายมีศีรษะหรือแขนขาเป็นต้นนั้น ความจริงศีรษะหรือแขนขาก็เป็นแต่เนื้อหนังเอ็นกระดูกคงเจ็บปวดไปตามธรรมดาของโรค ตั้งสติกำหนดพิจารณาเวทนาความรู้สึกอารมณ์ว่า เป็นสุขสบายกายสบายใจ เป็นทุกข์ไม่สบายกายไม่สบายใจ หรืออุเบกขา คือ เฉยๆเป็นอารมณ์ว่าเวทนาก็สักว่าเวทนา ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา อย่าเอาใจไปต่อเข้ากับความเจ็บปวดนั้น

เรื่องจิตใจของคนเรานี้ พระพุทธเจ้าทรงแสดงลักษณะอาการไว้เป็นอันมาก เช่นว่าเป็นธรรมชาติไม่มีรูปร่าง ไปได้ไกล จรไปดวงเดียว มีคูหาเป็นที่อาศัย เป็นสิ่งเห็นได้ยาก แสนละเอียด มีปรกติไปไปตามความใคร่ ดิ้นรนวอกแวก รักษาก็ยาก ห้ามก็ยาก จิตใจนี้แหละ นำให้เป็นดีก็ได้ นำให้เป็นร้ายก็ได้ ดังที่ตรัสว่า "จิตฺเตน นียติ โลโก สตฺว์โลกอันจิตนำไป" พูดสั้น ๆ ก็คือเป็นตัวการหรือต้นเหตุแห่งความเป็นไปในโลก กายกับวาจาเป็นตัวรับสนองจิตใจเป็นประธานแห่งกรรมทั้งปวง ทั้งที่เป็นกุศลและอกุศล สมเด็จพระทศพลตรัสว่า "ธรรมารมณ์ทั้งหลาย มีใจเป็นหัวหน้า มีใจเป็นใหญ่ สำเร็จด้วยใจ หากมีใจผ่องแผ้วแล้ว จะพูดก็เป็นวจีสุจริต จะทำก็เป็นกายสุจริต ถ้ามีใจขุ่นแล้ว จะพูดหรือทำ ก็เป็นสุจริต" ตามปรกติจิตใจของคนเป็นธรรมชาติบริสุทธิ์ผุดผ่อง ครั้นเมื่อกิเลสทั้งหลายมีคิดมุ่งเอาของเขา เพราะพยาบาทอาฆาตเข้าครอบงำแล้ว ก็เศร้าหมองขุ่นมัวไป กิเลสเหล่านี้ปิดบังความคิดที่รู้จักผิดชอบชั่วดีเสีย มีอำนาจให้อยากทำ อยากพูด อยากคิดสิ่งที่ผิดทำนองคลองธรรม เพราะฉะนั้น ต้องอดทนต่อกิเลสเหล่านี้ คือไม่ยอมประพฤติการใด ๆ ที่ผิดทำนองคลองธรรมไปตามอำนาจแห่งกิเลสที่เกิดขึ้น อยากจะทำเป็นต้นนั้น

คนที่อดทน เรียกว่า คนมีน้ำอดน้ำทนก็ได้ เพราะความอดทนที่เรียกว่า ขันตินั้น เป็นเหมือนน้ำวิเศษอย่างหนึ่งคู่กับเมตตา สำหรับชำระล้างมลทินภายใน เช่นล้างเวร ล้างพยาบาท อาฆาต ล้างวิหิงสาเป็นต้น ทำให้บริสุทธิ์ผ่องใส โดยนัยว่า “สถานที่สกปรกอันบุคคลล้างด้วยน้ำสะอาด ย่อมปราศจากมลทินได้ ฉันใด เวรทั้งหลาย ย่อมสงบได้ด้วยไม่ผูกเวร ด้วยน้ำ คือขันติและเมตตา ด้วยพิจาณาโดยโยนิโสมนสิการ ฉันนั้น นั่นแล” แต่ความทนอีกชนิดหนึ่ง ซึ่งเรียกกันว่า จำอดจำทน นั้น ไม่ใช่ลักษณะแห่งขันติ เพราะไม่ทำให้สำเร็จประโยชน์อะไรที่ควรได้ควรมี ไม่ทำให้กระเตื้องขึ้น มีแต่กรอบเกรียมลงไปทุกที เป็นชนิดต่อทนด้านทน ดังจะเห็นได้ในเรื่องควายขวิดกัน วัวชนกันเป็นต้น จำอดจำทน ฝืนใจอัดเข้าไว้ ๆ ดังนี้ ไปได้ไม่ถึงไหนก็ต้องยอมจำนนฝ่ายใดมีกำลังมากกว่า มีเขาแหลมคมกว่า ท่าทีว่องไวกว่า ฝ่ายนั้นก็เป็นฝ่ายที่ชนะ คนเราเมื่อถูกความกระทบกระทั่ง ความลำบากตรากตรำหนักเข้าบ่อยเข้า ได้รับทุกขเวทนาแรงกล้า กิเลสมีมุ่งเอาของเขาเป็นต้น ครอบงำแล้ว ไม่พิจารณาเหตุผล ก็อดทนเอาอย่าอัดเข้าไว้ ไม่ทันไปได้ถึงไหนก็ต้องระเบิดถึงกับลั่นวาจาออกมาว่าเหลืออดเหลือทนแล้ว อาการอย่างนี้แหละที่พูดกันเป็นเชิงว่า

ขันติ ขันแตก ที่จะไม่ให้เป็นเช่นนั้น ต้องดำเนินตามเหตุผล ไม่ใช่อดทนเอาที่อ ๆ คือต้องมีน้ำใจแช่มชื่น ไม่ระทมขมขื่นต่อเหตุการณ์ที่มากระทบ สงบเสงี่ยมอยู่โดยปรกติ ที่เรียกว่า โสรัจจะ เป็นคู่กันกับขันติคุมอีกข้อหนึ่งด้วย จึงจะไม่แตกไม่ระเบิด คุณคู่นี้เป็นอาภรณ์ประดับภายในให้เพริศพริ้ง ซึ่งพ้นวิสัยที่จะตกแต่งด้วยอาภรณ์ และเครื่องสำอางอันมีค่าใด ๆ ทั้งสิ้น ทำให้จิตใจผ่องใสส่งสง่าราศีวีวรรณถึงภายนอกให้เปล่งปลั่ง รักษาความงามให้ยั่งยืน ท่านจึงจัดเป็นธรรมอันทำให้งาม ผู้มีธรรมสองประการนี้ย่อมงามพร้อมทั้งภายในและภายนอก เป็นที่รักและที่ชอบใจของคนทั่วไป ท่านจึงกล่าวว่า “มนาโป โหติ ขนฺติโก คนมีความอดทน ย่อมเป็นที่ชอบใจของคนอื่น” ทีฆาวุกุมาร พระราชโอรสของพระเจ้าทีฆิติ เป็นคนสนิทของพระเจ้าพรหมทัต รับราชกิจโดยใกล้ชิด ตามเสด็จติดพระองค์ทุกแห่งหน พระเจ้าพรหมทัตไม่ทรงทราบว่าเป็นบุตรอมิตร จึงมิได้ทรงระแวง คราวหนึ่งทีฆาวุกุมาร ได้ช่องที่จะปลงพระชนม์พระเจ้าพรหมทัต แก้แค้นแทนพระบิดา แต่มาระลึกถึงโอวาทที่พระชนกประทานไว้ในข้อว่า “จงเห็นยาวดีกว่าสั้น” ก็พยายามสะกดความพยาบาทอาฆาตเสียได้ มีความอดทนไม่หุนหันไปตามโทษที่เกิดกับใจ จึงทำอาการเพียงให้

ตกพระทัยเท่านั้น แล้วยกพระชนม์ถวาย ได้ประสบผลคือได้รับมอบโกศลรัฐของตระกูลเป็นค่าไถ่ กับพระราชธิดาของพระเจ้าพรหมทัตเป็นคู่ครอง

ความอดทน เป็นธรรมสำหรับฆราวาสข้อหนึ่ง ถึงแก่ตรัสยืนยันว่า “เชิญไปสอบถามสมณพราหมณ์เป็นอันมากแม้อื่น ๆ ดูเถิด ว่าความดีอันใดเล่า จะมียิ่งไปกว่าความชอสัตย์ข่มใจ เสียสละ ความอดทน” หมายความว่า ความดีที่เป็นภาคพื้น เป็นเนื้อแท้ซึ่งจะทำให้เป็นที่ไว้วางใจได้ คบหาสมาคมกันไปยั่งยืนมั่นคงและก่อร่างสร้างตัว นอกจากที่ว่านี้ไม่มีแล้ว เป็นมงคลอันอุดมประการหนึ่งว่า “ความอดทน ว่าง่าย พบเห็นพระพังธรรมตามกาลตามวาระ แต่ละข้อ ๆ เป็นมงคลอันสูงสุด” เป็นบารมีธรรมข้อหนึ่ง ในบารมีทั้ง ๑๐ ที่พระพุทธองค์ได้ทรงสร้างมาด้วยแสนยากแสนลำบาก เรียกว่า ขันติบารมี เป็นตบะอย่างยอดที่ตรัสสอนแก่พุทธสาวกในที่ชุมนุมวิสุทธิสงฆ์ เพื่อส่งไปประกาศพระศาสนาคราวแรก ในวันสถาปนาหลักพระศาสนา ที่เรียกกันว่าวันมาฆบูชา “ขนฺติ ปรมํ ตโป ตีติกขา ความอดกลั้นคือทนทานเป็นตบะอย่างยอด”

พระมหากษัตริย์ มีพระบรมเดชานุภาพไพศาล ทรงประกอบพระราชกรณียกิจไม่ถึงลำบากตรากตรำ เช่นสามัญชนก็จริงอยู่

แม้กระนั้นยังมีขันติธรรมประจำพระองค์ในทศพิธราชธรรม เป็นโบราณราชจริยาสืบ ๆ มา ในเมื่อประสบอนิฏฐารมณ์ในบางครั้งบางโอกาส เพราะฉะนั้นโบราณกบัณฑิตจึงสงเคราะห์ความขันติอดทน เป็นทศพิธราชธรรมประการหนึ่ง กราบทูลว่า "ขอพระองค์ทรงพิจารณาราชธรรมส่วนชอบ อันตั้งอยู่ในพระองค์นั้น ๆ เถิด" แต่นั้นพระปีติโสมนัสจะเกิดมีแต่พระองค์มิใช่น้อย มวลพุทธศาสนิกจงพิจารณาศีลธรรม วัฒนธรรม อันมีอยู่ในตน ๆ เถิด แต่นั้นก[๘]เกิดปีติโสมนัสไม่น้อยว่า พุทธศาสนิกไทยมีคุณสมบัติประจำชาติศาสนา เป็นอารยะชาติหนึ่ง[๘๔] ดังนี้แล.

เรื่องที่ ๑๙

ความชนะ

ถ้ามีปัญหาถามขึ้นมาลอย ๆ ว่า ท่านอยากเป็นผู้แพ้หรือ อยากเป็นผู้ชนะ? ทุกคนคงตอบอย่างเดียวกันว่า อยากเป็นผู้ชนะ ทั้ง ๆ ที่ปัญหานี้ไม่ได้บ่งว่าชนะ หรือแพ้อะไรกัน ท่านก็ต้องตอบเอาข้างฝ่ายชนะไว้ก่อน ทั้งนี้โดยเหตุว่าการงานทุกอย่างที่ท่านเข้าเกี่ยวข้องด้วยนั้น เป็นต้องการให้ชนะเสมอ เช่น เป็นความกัน ก็ต้องการให้ชนะความ เล่นกีฬาแข่งขันกัน ก็ต้องการให้ชนะในการแข่งขัน ทำสงครามกัน ก็ต้องการให้ชนะสงคราม ดังนี้เป็นเรื่องธรรมดาของคน เพราะความชนะทำให้มีสง่า ผ่องผาย ใจฟูสบายใจ ผิดกับแพ้ทำให้ซบเซา เหงาหงอย หดหู่ ลำบากใจท่าน แต่ก่อนก็ไม่นิยมการแพ้ เช่นการทำสงครามถ้าหวังชนะไม่ได้เมื่อจะแพ้แล้วก็ยอมตายเสียดีกว่า ดังที่สอนไว้ว่า ตายเสียในสงครามยังดีกว่า แพ้แล้วถึงเป็นอยู่ก็ไม่ประเสริฐอะไรเลย หรือดังที่ท่านกล่าวว่า ผู้แพ้ย่อมอยู่เป็นทุกข์ หรือ ความชนะที่ไม่กลับแพ้เป็นดี เป็นต้น แม้คำต่าง ๆ ที่ม แพ้ นำหน้า ก็เป็นคำที่ไม่

สวัสดีทั้งนั้น เช่น แพ้เปรียบก็คือเสียเปรียบกัน แพ้รู้ก็คือเสียที่โง่กว่า ดังนี้เป็นต้น รู้ชนะย่อมมีชื่อเสียงดี ย่อมเป็นที่นิยมของคน ทั้งเป็นคนที่ควรได้รับการยกย่องเป็นตัวอย่างอีกด้วย เช่นวีรชนหลายท่าน มีพ่อขุนรามกำแหงชนะชนสามชนเจ้าเมืองฉอด พระนเรศวรมหาราชชนะพระมหาอุปราชา ท้าวสุรนารีชนะกองทัพเจ้าอนุเวียงจันทร์ เป็นต้น

ความชนะ ที่กล่าวมานี้ เป็นความชนะของคนที่เอาชนะคนอื่นพวกอื่นได้ จัดเป็นสวัสดีประการหนึ่ง แต่ถ้าจะให้ดียิ่งๆ ขึ้นไป ต้องเอา ชนะตนเอง ให้ได้ด้วย ดังที่ว่า ชนะตนนั่นแหละดี การชนะตนนี้อยู่ที่กำลังใจ ต้องมีใจเข้มแข็ง แข่งแรง คือไม่อ่อนแอ ด้วยความชอบความชัง และไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคที่เกิดขึ้น ต้องมีใจกล้าหาญ ทำคุณประโยชน์ที่สำคัญ แม้ว่าการนั้นจะล่อแหลมต่ออันตรายก็ทำได้ และกล้าหาญเด็ดเดี่ยวที่จะเอาร่างกายและชีวิตเข้าแลกเอาประโยน์เช่นนั้นในคราวที่จำเป็น ทั้งเห็นชัดอยู่แล้วว่าต้องเป็นอันตรายแก่ร่างกายและชีวิตเป็นแน่แท้ ต้องมีความเพียรคือพยายามในการที่ต้องทำให้เสมอ บากบั่นในการที่ต้องพันฝ่าอุตสาหะในการที่ติดขัด ดังนี้เป็นต้น จึงจะเอาชนะได้ ถ้าเรรวน คือทำอะไรไม่แน่นอน จะทำอย่างไหนก็ไม่ทำเข้า ทำอะไรไม่เด็ดขาด

เพราะปราศจากความแน่ใจ จะทำอย่างใดอย่างหนึ่งให้แน่ลงไปก็ไม่ทำ จะเลิกก็ไม่เลิก ทำไปทั้งที่ไม่แน่ใจว่าจะทำดีหรือเลิกดี และจะทำอย่างไร ถ้าจับจด คือทำอะไรไม่ยั่งยืน เปลี่ยนการทำใหม่ร่ำไป ได้แก่การทำอะไรไม่ทำตลอด ทอดทิ้งเสียในระหว่าง ทำอย่างนี้ยังไม่ทันสำเร็จเลิก ทำอย่างนั้นใหม่ ทำอย่างนั้นยังไม่ทันสำเร็จแล้วเลิก ยกทำอย่างอื่นต่อไป อย่างนี้เป็นแพ้ราบ คือแพ้อย่างหมดหวังชนะ

ด้วยเหตุดังกล่าวมานี้ การแพ้หรือชนะจึงสำคัญที่กำลังใจ คนเราจะรู้ว่ากำลังใจเข้มแข็งหรืออ่อนแอนั้น ก็รู้ได้ในเมื่อมีอันตราย หมายความว่าที่ใครจะมีกำลังใจหรือไม่มีอย่างไรนั้น ในเวลาปรกติอยู่ดีกินดี ไม่มีภัยบังเกิดขึ้น ก็ทราบไม่ได้ ต่อเมื่อมีอันตรายบังเกิดขึ้นจึงทราบได้อย่างแจ่มแจ้งว่าใจใครเป็นอย่างไร เข้มแข็งอดทนหรือไม่ ขณะที่ประเทศอยู่ในภาวะคับขัน จะรู้ได้ว่าใครมีกำลังใจต่อสู้เพื่อความชนะ หรือแพ้ราบ ก็รู้ได้ในภาวะเช่นนี้

คนเรา จะเอาชนะการงานน้อยใหญ่ทั้งปวง ได้โดยเด็ดขาด ต้องมีน้ำใจเข้มแข็งอดทน ไม่ใจเสาะ ไม่ยอมแพ้ง่าย ๆ เช่นการเรียนหนังสือหรือสอบไล่ เมื่อตั้งหน้าเรียน และสอบเสมอด้วยความสมัครใจและเต็มใจแล้ว ก็คงบรรลุผลที่ตนมุ่งนั้นสักวันหนึ่งเป็นแน่นอน หรือการเดินทางก็ต้องมีจุดหมายว่าตรงไหน และต้อง

พยายามไปให้ถึงจุดนั้นให้จงได้ แม้ในระหว่างที่เดินทางอยู่ถึงจะลำบากยากเข็ญอย่างไรก็ตาม ไม่ละทิ้งความตั้งใจเดิมของตน มุ่งหน้าไปถึงจุดหมายปลายทาง อย่างนักเอาชนะตนเองได้

สมัยนี้เป็นสมัยที่ทุกคนกำลังประสบกับความอัตคัดขาดแคลนเครื่องอุปโภค บริโภคต่าง ๆ ความขาดแคลนนี้ยังจะระบาดอยู่อีกนาน ซึ่งไม่มีใครจะทำนายได้ว่าจะสงบลงเมื่อไร ถ้าจะปล่อยให้ความขาดแคลนที่กำลังระบาดอยู่นี้สงบลงไปเอง คงไม่สงบเป็นแน่ และจะยิ่งลุกลามใหญ่โตหนักขึ้นกว่านี้อีกหลายสิบเท่า จึงควรช่วยกันป้องกันให้ชะงักอย่าเพียงแค่นี้ หรือให้สิ้นไปได้ก็ยิ่งดี การที่จะต้านทานหรือทำลายความขาดแคลนซึ่งระบาดอยู่นี้ให้ชนะได้ ต้องอาศัยการทำที่ถูกต้อง ปราศจากโทษ คือ ทำให้เป็นสัมมาอาชีวะ ให้เป็นการเลี้ยงชีพที่ชอบ ประกอบด้วยคลองธรรม และการกระทำนั้นต้องทำด้วยความพอใจทำ ปลงใจทำ ตั้งใจทำ ปักใจทำ สมัครใจทำ มุ่งใจทำ ทำไปจนเต็มสติกำลัง และความสามารถที่มีอยู่ โดยไม่คำนึงถึงความเหนื่อยยาก เช่น ไม่บ่นว่าหนาวนัก ร้อนนัก หิวนัก ระหายนัก หรือเช้าอยู่เย็นแล้ว เป็นต้น คำอ้างเหล่านี้เป็นข้อแก้ตัวของคนแพ้ คนขี้เกียจ ถ้าใครถือเอาข้ออ้างเหล่านี้ ก็เท่ากับปล่อยตัวให้แพ้ต่อเหตุการณ์ ยิ่งกว่านั้น

อาจทำให้สกุลไทยพลอยเดือดร้อนตามไปด้วย เมื่อทุกคนชอบเป็นผู้ชนะ ไม่ชอบเป็นผู้แพ้แล้วก็ต้องชนะให้ตลอด

ความชนะ นี้ เหมาะกับนิสัยของคนไทยอย่างที่สุด เพราะคำว่า ไทย ก็คือ ความมีอิสระในตัว ความไม่เป็นทาส ดังนี้ ก็บ่งอยู่แล้วว่าไม่ใช่เป็นผู้แพ้ เหตุนั้นควรปลูกความชนะนี้ให้เป็นสมบัติประจำใจของคนไทยทุกคน เพื่อต่อสู้ต้านทานอุปสรรคนานาชนิด ที่กำลังเป็นอยู่ในบัดนี้ให้หมดสิ้นไปโดยไม่ยอมแพ้ ถ้าแพ้ก็คือเป็นผู้หมดอิสระในตัว บังคับตัวเองไม่ได้ ทั้งจะต้องเป็นทาสของความยากลำบากเรื่อยไป เรื่องที่จะต้องเอาชนะกันในบัดนี้ก็คือ ข้าวของแพงนัก เราก็เอาชนะด้วยประหยัดการกินและใช้แต่ของถูก ๆ และทำเองหรือลดการใช้จ่ายให้น้อยลง บุหรี่ และเหล้าแพงนัก เราก็เอาชนะด้วยตัดสินใจไม่ข้องแวะกับมัน ค่าโดยสารรถยนต์แพงนัก เรามีรายได้น้อย เราก็ชนะด้วยการเดินมาแต่เช้า ทำงานแล้วเดินกลับบ้าน กลับจะได้กำไร คือบริหารร่างกายให้เกิดกำลัง ปราศจากโรคภัย เมื่อทุกคนช่วยกันปฏิบัติตนตามวัฒนธรรม ก็จะเอาชนะคนที่ดูถูกดูหมิ่นเราว่าเป็นคนไม่มีวัฒนธรรม หรือเอาชนะคนที่ไม่มีวัฒนธรรมได้ด้วย ความชนะที่กล่าวมานี้ หมายถึงความชนะที่ไม่กลับเป็นแพ้ได้ ถ้าเป็นความชนะ

ที่กลับเป็นแพ้ได้แล้ว เป็นไม่ดี เช่น เล่นการพนันชนะ ชกกันชนะ ตีกันชนะ ทะเลาะกันชนะ ชนไก่ชนะ กัดจิ้งหรีดชนะ เป็นต้น เป็นความชนะที่ไม่แน่ เป็นความชนะที่ต้องมีเวรกัน ทำให้ฝ่ายแพ้คิดแก้ตัว และก็จะผลัดเปลี่ยนกันแพ้ชนะอยู่เรื่อย ๆ ไป ถึงชนะก็ไม่เป็นทางสวัสดีเลย

ในทางพระพุทธศาสนาท่านสอนไว้เป็นอันมาก เกี่ยวกับความชนะ เช่น พึงชนะความโกรธด้วยความไม่โกรธ พึงชนะความไม่ดีด้วยความดี พึงชนะความตระหนี่ด้วยการให้ พึงชนะการพูดเหลาะแหละด้วยการพูดจริง เมื่อเอาชนะได้ดังนี้ ผลที่ได้รับนั้นก็คือจะเป็นคนไม่มีเวรไม่มีภัยกับใคร ๆ เพราะตนไม่โกรธจะเป็นคนดี มีอัธยาศัยน่านับถือ เพราะความดีของตน เช่น เป็นคนดีมีความละอายต่อความชั่ว เกรงกลัวต่อความผิด มีความสุภาพอ่อนโยน เป็นคนว่าง่าย เป็นคนเที่ยงตรง ซื่อตรง เป็นคนขยันเป็นคนมีวัฒนธรรม จะเป็นคนมีเพื่อนฝูงพวกพ้องมาก ถึงคราวมีกิจเกิดขึ้น ก็จะได้ไหว้วานขอความช่วยเหลือจากผู้ที่ได้รับอุปการะจากตนโดยง่าย เพราะความไม่ตระหนี่ มีใจกว้างขวาง ไม่คับแคบเออเฟอเผื่อแผ่ของตน คนไม่ตระหนี่ คนไม่ตระหนี่นี้ นอกจากจะทำประโยชน์เฉพาะตนและผู้อื่นแล้ว ยังทำประโยชน์ให้แก่ประเทศชาติ

อกด้วย เช่น บริจาคเพื่อบำรุงการทหาร อันเป็นกำลังของประเทศ บริจาคเพื่อบำรุงการศึกษา ให้ประชาชนได้รับความสะดวกในการศึกษา เป็นส่วนหนึ่งในการส่งเสริมประชาชนของประเทศให้รู้หนังสือเป็นต้น จะเป็นคนน่าเคารพนับถือในถ้อยคำ เพราะพูดจริง พูดแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์ ไม่เหลาะแหละสับปลับ พูดคำใดออกไปเป็นที่เชื่อถือได้ ดังนี้เป็นอันชนะตนแล้ว เพราะความโกรธ ความไม่ดี ความตระหนี่ ความเหลาะแหละ แพ้ราบคาบไม่เกิดขึ้นกับตนได้

เกียรติคุณของผู้ที่เอาชนะตนเองได้นั้น คือ องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์ได้บรรลุพระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณก็เพราะพระองค์ชนะมาร คือ กิเลสน้อยใหญ่ภายในพระหฤทัยของพระองค์จนหมดสิ้นได้ จึงทรงพระนามว่า พระพิชิตมาร แปลว่าพระผู้ชนะมารได้แล้ว การชนะมารของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้นเอง ได้ถือเป็นประเพณีกันมาจนทุกวันนี้ คือ ในการทำมงคลเช่น แต่งงาน โกนจุก เปิดป้ายสถานที่ เป็นต้น พระท่านก็สวดชัยมงคลคาถา หรือที่เรียกกันว่า สวด ชยนฺโต เนื้อความพรรณนาถึงความชนะมารของพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั่นเอง

การสร้างตนกด การสร้างชาติกด เพื่อความก้าวหน้านั้น หลักสำคัญอยู่ที่ความชนะตนดังกล่าวแล้ว คือ ไม่ยอมให้อำนาจ

ฝ่ายต่ำเข้าครอบงำจิตใจของตนได้ จะยกตัวอย่างชั้าให้เห็นความ
อีกสักครั้ง เช่น ความเกียจคร้านเป็นอำนาจฝ่ายต่ำ ถ้าปล่อยให้
เข้าทับถมจิตใจ ก็จะทำให้เป็นคนอืดอาดยืดยาด ชมเชา ไม่
กระฉับกระเฉง มักผัดวันประกันพรุ่งอยู่เสมอ เมื่อนั้นเถอะเมื่อน
เถอะก่อยทำ ดังนี้เป็นหมดดีแน่ ต้องขับไล่ให้พ้นไปจากจิตใจ
คอรีบลุกขึ้นทำการงานด้วยความอุตสาหะพยายามทำไป ๆ จนได้รับ
ผลของงาน เช่นนี้เรียกว่า เอาชนะตนได้

ความขลาดเป็นอำนาจฝ่ายต่ำ ถ้าปล่อยให้เข้าทับถม
จิตใจ ก็จะทำให้เป็นคนหวาดสะดุ้งท้อแท้ไม่คิดสู้ ดังนี้หมดดี
เหมือนกัน ต้องขับไล่ คือต้องเป็นคนเข้มแข็ง กล้าหาญ
อาจหาญ อดทน ไม่ท้อแท้ คิดต่อสู้ ฝ่าฟันอุปสรรคที่กีดขวาง
ได้ทุกชนิด เช่นนี้เป็นอันชนะตนได้ เมื่อชนะได้ดังกล่าวมานี้
ย่อมเป็นทางสวัสดีแก่ตน แก่ประเทศชาติตลอดไป.

เรื่องที่ ๑๗

ชั่วเป็นข ดีเป็นแก้ว

จะกล่าวถึงชั่วเป็นขก่อน ที่ว่า ชั่วเป็นข นั้น หมายความว่า ความชั่วเปรียบด้วยของสกปรก ของสกปรกก็เป็นข เช่น ขผุน ขขยะ ขโคลน ขเลน ขรังแค ขเหงือ ขไคล ตลอดจนขหู ขตา ขมูก ขฟัน เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีโรคที่เกิดขึ้นทำให้ร่างกายสกปรกก็เรียกว่า ข เช่น ขกลาก ขเกลื้อน ขเรื้อน ขโรค ขดังกล่าวนี้เพียงชื่อก็น่าขยะแขยงอยู่แล้ว ถ้าไปติดเข้าที่ไหน กับใคร ก็ต้องชำระล้างและขจัดให้หมดสิ้นไป ถ้าปล่อยไว้ก็น่าเกลียด ที่น่าเกลียดก็เพราะเป็นของสกปรก หากติดอยู่กับสถานที่ ก็เป็นที่สกปรก ติดอยู่กับคนก็เป็นคนสกปรก ข ดังว่านี้ มีทางที่จะชำระล้างได้ง่าย เพราะปรากฏชัดด้วยสายตา แม้ตนเองจะไม่เห็น คนอื่นเห็นเขาก็บอกให้ได้ ส่วนขอีกชนิดหนึ่ง ไม่เหมือนขที่กล่าวมาแล้ว แต่ร้ายกว่าขเหล่านั้นมากนัก เพราะปรากฏขึ้นภายในใจของคน ทำให้ใจสกปรก ชำระล้างได้ยาก ทั้งเห็นได้ยาก ข้างนอกถึงจะดูสะอาด

ทั้งสามรัตนะนี้เป็นแก้วชั้นเยี่ยม เราเชิดชูบูชากันอยู่เป็นประจำ ถัดลงมาก็หมายถึงแก้ว ซึ่งรวมแก้ว แหวน เงินทอง เพชรนิลจินดา หรือที่เรียกว่า นพรัตน์ แก้ว ๙ ประการ คือ เพชรน้ำดี มณีแดงเขียวใสแสงมรกต เหลืองใสสดบุษราคำ แดงแก่กำโกเมนเอก สีหมอกเมฆนิลกาล มุกดาหารหมอกมัว แดงสลัวเพทาย สังวาละสายไพฑูรย์ แก้วเหล่านี้เป็นของมีค่าสูง มีราคามาก เป็นที่นิยมของคนทั่วไป นอกจากนี้ เงินทองแก้วยังใช้เกี่ยวกับพิธีมงคลอีกด้วย เช่น บายสีเงิน บายสีทอง บายสีแก้ว เพราะถือว่าเป็นมงคลนิมิตอันดีงาม ในพิธีที่เป็นมงคลชั้นสูง เช่น งานฉลองบีรัชกาล กมีเงิน ทอง แก้ว ประกอบเป็นเนื้อหาในพิธีนนด้วย เช่น พิธีรัชฎาภิเษก อภิเษกบนกองเงิน ทำเมื่อพระเจ้าแผ่นดินครองราชสมบัติได้ ๒๕ ปี สุวรรณาภิเษก อภิเษกบนกองทอง ทำเมื่อพระเจ้าแผ่นดินครองราชสมบัติได้ ๕๐ ปี วชิราภิเษก อภิเษกบนกองแก้ว ทำเมื่อพระเจ้าแผ่นดินครองราชสมบัติได้ ๗๕ ปี และของที่เป็นคู่บารมีของพระเจ้าจักรพรรดิ ก็เป็นแก้ว มี ๗ ประการ คือ จักรแก้ว ช้างแก้ว ม้าแก้ว มณีแก้ว นางแก้ว ขุนคลังแก้ว ขุนพลแก้ว ตลอดจนถึงคนที่เราเรียกว่า แก้วตา แก้วใจ หรือลูกแก้ว เมียแก้ว เป็นต้น รวมความว่า อะไรที่นิยมว่าดีก็เป็นแก้ว เพราะทำให้กระหยิ่มอิ่มใจ ภาคภูมิใจ

คราวนี้พูดถึงคนที่เป็นคนดี แต่ไม่ใช่ผู้ดี เพราะผู้ที่ถือตนว่าดี เรียกตนว่าเป็นผู้ดีนั้น อาจเป็นคนไม่ดีก็ได้ ฉะนั้น คนดีกับผู้ดีจึงควรแยกกันไว้คนละประเภท คนดี หมายถึงทางคนที่เป็นผู้ดีมาแต่กำเนิด และคนที่ไม่ได้เป็นผู้ดีมาแต่กำเนิด แต่ได้ทำความดีไว้เรียกว่าคนดีในทันที คนดีดังว่านี้ก็ไปยุติลงตรงที่ว่า แก้ว อกเหมือนกัน พ่อแม่ดีก็เป็นพ่อแก้วแม่แก้ว ลูกดีก็เป็นลูกแก้ว ศิษย์ดีก็เป็นศิษย์แก้ว ผัวดีก็เป็นผัวแก้ว เมียดีก็เป็นเมียแก้ว นายดีก็เป็นนายแก้ว ลูกน้องดีก็เป็นลูกน้องแก้ว เป็นต้น

พ่อแก้วแม่แก้ว

พ่อแม่ เป็นสำคัญที่สุดชีวิตของลูก เพราะลูกจะเจริญเติบโตขึ้นมาได้ ก็อาศัยพ่อแม่อุปถัมภ์ค้ำชู เลี้ยงดูเป็นลำดับมา พ่อแม่เป็นทั้งพระของลูก เป็นทั้งพรหมของลูก ที่ว่าเป็นพระของลูกก็คือ พ่อแม่เป็นผู้มีอุปการคุณแก่ลูกอย่างหาอะไรเปรียบมิได้ พร่ำสอนแนะนำแต่ในทางที่จะให้ลูกดี คอยตักเตือนในเมื่อเห็นลูกจะทำผิด ดังนั้น พ่อแม่จึงควรเป็นที่สักการบูชาของลูก เป็นสง่าราศีเชิดชูลูก ในชีวิตของลูกก็มีพ่อคนเดียวแม่คนเดียวเท่านั้น หาอีกไม่ได้แล้ว เป็นเจ้าพระคุณของลูกแท้ ๆ ที่ว่าเป็นพรหมของลูกก็คือ พ่อแม่มีพรหมวิหาร ๔ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา

ในลูกครบทุกประการ พ่อแม่ที่ตั้งอยู่ในหลักดังว่านั้น เป็นพ่อแม่ที่ได้รับยกย่องว่าเป็น พ่อแก้ว แม่แก้ว

ลูกแก้ว

ลูกชายหญิงที่จัดว่าเป็นลูกแก้วนั้น หมายความว่าลูกที่ทำตนให้เป็นศรีเป็นมิ่งขวัญของวงศ์ตระกูล เชื่อคำสั่งสอนตักเตือนของพ่อแม่ ไม่หัวดื้อหัวรั้นดื้อดันขัดขวาง ไม่ต่อล้อต่อเถียงพ่อแม่ เมื่อมีหลักฐานก็หาโอกาสสนองบุญคุณของพ่อแม่ เท่าที่สามารถจะทำได้ ลูกที่ดีดังว่านี้ เรียกว่า ลูกแก้ว

อนึ่ง พ่อแม่บางคนอยากให้ลูกของตนเป็นลูกแก้ว แต่ชอบทำตัวอย่างที่ไม่ดีให้แก่ลูก เช่น พ่อแม่บางคนชอบดื่มเหล้าต่อหน้าลูก ร้ายกว่านั้นยังเหล้อเหล้ากันแก้วให้ลูกดื่มกิน พอลูกดื่มหมดยังชมว่า “อย่างนั้นถึงจะเป็นลูกแก้ว หรือว่าอ้ายลูกแก้วของพ่อ” เมื่อลูกได้รับชมจากพ่อแม่เช่นนั้น กินกว่าการเป็นลูกแก้วของพ่อแม่ เห็นจะอยู่ที่ดื่มเหล้ากันแก้วของพ่อ เมื่อเป็นเช่นนี้ลูกก็จะติดเหล้างอมแงมไปกับพ่อด้วย ในที่สุดก็จะกลายเป็นพ่อแก้วหนึ่ง ลูกแก้วหนึ่ง มหาซ้าแม่อกแก้วหนึ่ง น่ากลัวจะหมดกันตรงนี้เอง ดังนั้น จึงไม่สมควรอย่างยิ่งที่พ่อแม่จะให้ลูกเป็นลูกแก้ว โดย

ครูแก้ว

จริงอยู่ คนเราเกิดมามีพ่อมีแม่ พ่อแม่ พระพุทธองค์ทรงยกย่องว่าเป็นบุรพาจารย์ คือเป็นอาจารย์คนแรกของลูก สั่งสอนอบรมลูกให้มีความประพฤติดี แต่การสั่งสอนอบรมของพ่อแม่นั้น จะทำให้เป็นล่าเป็นสันได้ยาก เพราะท่านมีงานอันต้องทำอยู่เป็นอันมาก ยากที่จะหาเวลามาจาจูกเต้าได้เต็มที่ จึงต้องอบรมลูกของตน ให้ศึกษาเล่าเรียนในสำนักของท่านที่มีความรู้ มีความประพฤติดี ซึ่งได้แก่ครูอาจารย์ ครูบาอาจารย์เป็นผู้ทำประโยชน์อันยิ่งใหญ่ไพศาลให้แก่โลก โลกเราถ้าไม่มีครูบาอาจารย์ จะหาความเจริญไม่ได้เลย ทั้งนี้ เพราะครูบาอาจารย์เป็นผู้แนะนำพร่ำสอน ชี้ช่องทางให้ไปในทางที่ดีงาม ตามที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงหน้าที่ครูบาอาจารย์ไว้ ๕ สถาน คือ :—

๑. แนะนำดี
๒. ให้เรียนดี
๓. บอกศิลปวิทยาให้สิ้นเชิงไม่ปิดบังอำพราง
๔. ยกย่องให้ปรากฏในเพื่อนฝูง
๕. ทำความป้องกันในทิศทั้งหลาย

ครูบาอาจารย์ย่อมสงเคราะห์ศิษย์ด้วย กิจ ๕ ประการนี้เสมอไป ไม่มีครูอาจารย์คนใดที่แนะนำให้ศิษย์ไปในทางที่ชั่ว มีแต่แนะนำศิษย์ให้ไปในทางที่ดีทั้งนั้น เห็นศิษย์จะเหหันไปในทางที่ไม่ดีไม่งาม ย่อมคอยเหนี่ยวคอยรั้ง เพราะความหวังดี กลัวศิษย์ของตนจะเสียหาย ในการให้วิชาความรู้เล่า ก็มีจิตมุ่งหมายจะให้ศิษย์ได้รับอย่างเต็มที่ไม่มีปิดบังอำพราง บอกให้กระจ่างแจ้ง ไม่หวงแหนความรู้ของตนต่อศิษย์ เชิดชูความดีงามของศิษย์ให้กว้างขวางออกไปในหมู่เพื่อน ๆ ครูอาจารย์ท่านอบรมสั่งสอนศิษย์ให้มีความรู้ดี ให้มีความประพฤติดี ตลอดทั้งปกครองป้องกันให้ปราศจากภัยอันตรายดังกล่าวมา มีอุปการะแก่ศิษย์อย่างยิ่ง ท่านเป็นผู้สูงด้วยคุณธรรม ความบูชานับถือ ควรไหว้กราบ เป็นสง่าราศีแก่ศิษย์ ศิษย์ย่อมภูมิใจในการที่ได้อยู่ในร่มเงาของครูอาจารย์ ท่านจึงได้รับเกียรติอย่างสูงว่าเป็น ครูแก้วอาจารย์แก้ว

ศิษย์แก้ว

ศิษย์ผู้ได้รับการอบรมสั่งสอนจากครูอาจารย์ มีกตัญญูกตเวที ระลึกรู้พระคุณของอาจารย์ตามที่มีแก่ตนนั้น ๆ อยู่เนืองนิตย์ แม้จะถูกปราบปรามให้รับโทษ หรือถูกบังคับให้ทำประโยชน์

อย่างไร ๆ ก็ไม่ถือโกรธไม่แสดงความขุ่นเคืองยอมรับโทษ และปฏิบัติตามข้อบังคับโดยความเคารพ เห็นว่าการที่ครูบาอาจารย์ทำโทษหรือบังคับนั้น ก็เพื่อจะให้ตนเป็นคนดี ทำด้วยความหวังดีแท้ ๆ เหมือนกับท่านชุบเงินชุบทองให้ มิได้ลงโทษเพื่อให้ตนเป็นคนเสียหาย อันวิสัยศิษย์ดีย่อมมีความกตัญญูกตเวที เคารพรักนับถือยำเกรงและซื่อตรงต่อครูอาจารย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลังตลอดชีวิตของตน แม้จะได้มีวาสนาสูงเด่นสักปานใด ก็มิได้ลืมบุญคุณครูอาจารย์ คงเคารพนับถือเสมอต้นเสมอปลาย ไม่กลับกลายไปลบหลู่ดูหมิ่นแม้แต่น้อย ท่านพระสารีบุตรซึ่งเป็นพระอรรคสาวกของพระพุทธเจ้า ท่านได้ฟังธรรมของพระอัสสชิเถรเจ้า ในครั้งที่ยังเป็นนักบวชนอกพระพุทธศาสนา เพียงได้ดวงตาเห็นธรรมว่า “สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งมวลล้วนมีความดับไปเป็นธรรมดา” ตั้งแต่นั้นมาก็นับถือพระอัสสชิเถรเจ้าเป็นอาจารย์ แม้จะได้มาบวชในพระพุทธศาสนา และได้รับยกย่องจากพระพุทธองค์เป็นพระอรรคสาวกฝ่ายขวา เลิศกว่าสาวกทั้งหลาย เพราะมีปรีชาสามารถในการสั่งสอนคล้ายพระพุทธเจ้า แม้กระนั้นท่านก็ยังคงเคารพพระอัสสชิเป็นอย่างยิ่งอยู่เสมอ เมื่อท่านทราบว่าพระอัสสชิอยู่ทิศใด ยามท่านนอนก็นอนหันศีรษะไปทางนั้น ด้วยความเคารพอัน

ยวดยิ่ง เรื่องนี้เป็นแบบอย่างอันดี เมื่อว่าถึงกิจที่ศิษย์จะพึงปฏิบัติต่อครูอาจารย์แล้ว ท่านวางไว้ ๕ สถาน คือ:—

๑. ลุกขึ้นยืนรับ

๒. เข้าไปยืนคอยรับใช้

๓. เชื่อฟัง

๔. อุปัฏฐาก

๕. เรียนศิลปวิทยาโดยเคารพ

กรณียกิจของศิษย์ ๕ สถานนี้ เป็นการประกาศความเคารพนับถือรักใคร่ ความยำเกรง และความซื่อตรง ทั้งประกาศกตัญญูกตเวทีของศิษย์ด้วย ยามที่ครูอาจารย์ผ่านมาที่ตน ต้องมีความเคารพนบนอบให้สมควร เต็มใจรับใช้ท่านในกิจธุระของท่านตามแต่ท่านจะใช้สอย หรือเมื่อท่านมีกิจธุระการงานอะไรเกิดขึ้นกยินดีเป็นธุระทำให้มิใช่เพิกเฉยดูดาย บำเพ็ญอยู่ในถ้อยคำที่ท่านได้สั่งสอนอบรม ไม่ดื้อ ไม่รั้น ยามที่ท่านเป็นไข้ได้ทุกข์ คอยปฏิบัติบำรุง เผ้ารักษาพยาบาล เมื่อมีสามารถจะทำอย่างนั้น กเยียมเยียนถามข่าวคราว ความเป็นไปของท่านมิได้ดูดาย ในยามศึกษาเล่าเรียนก็ตั้งใจคอยกำหนดจดจำศิลปวิทยาที่ท่านสอนให้ แสดงความอยากได้ใคร่ดีอยู่ตลอดเวลา ไม่ลบหลู่ดูหมิ่นศิลปวิทยาของท่าน

เมื่อศิษย์ทำได้เช่นนี้ย่อมเป็นที่รักใคร่ของครูอาจารย์ มีความสนิทสนมกลมเกลียวกันตลอดกาล ทั้งจักได้ดมรสสำคัญ คือความสนิทสนมกันอย่างจับใจ และเป็นเครื่องชูสง่าราศีของตน เป็นสวัสดีมงคลแก่ตนอย่างสูง ศิษย์ที่ปฏิบัติดังว่านี้ ได้ชื่อว่าเป็นศิษย์แก้ว

ผัวแก้ว – เมียแก้ว

ชายใดได้หญิงมาเป็นภรรยา กยกย่อง ไม่เหยียดหยามไม่ทำให้เป็นภรรยาชนิดลับๆ ล่อๆ มีความรักใคร่ไว้วางใจ ถือว่าเป็นเพื่อนคู่ชีวิต คู่จิตใจ ถือว่าไม่มีเพื่อนคนใดในโลกจะเสมอเหมือนภรรยา มีความรักคงเส้นคงวา เดิมเคยออกปากฝากรักกันไว้อย่างไร ก็รักษาสัญญาเดิมไว้อย่างนั้นเหมาะ ไม่นอกอกนอกใจ มอบความเป็นใหญ่ในเหย้าเรือนให้ หาเครื่องแต่งตัวให้ตามสมควร ชายดังว่านี้ ชื่อว่าเป็น ผัวแก้ว หญิงก็เหมือนกัน เมื่อเป็นภรรยาของชาย ก็สนองความรักของสามี มีความจงรักภักดีซื่อสัตย์ จัดการงานในบ้านเรียบร้อย นับถือญาติของสามี รักษาทรัพย์ที่สามีหามาได้มิให้เป็นอันตราย คือ ไม่นำไปใช้จ่ายฟุ่มเฟือย ยามสามีตกไร้ก็ร่วมยาก ยามบริบูรณ์สมบัติมากก็ร่วมยศ หญิงดังว่านี้ ชื่อว่าเป็น **เมียแก้ว**

เรื่องคนดีจัดว่าเป็นคนแก้วนั้น ยังมีอีกมาก ถ้าจะกล่าวไป
ก็เป็นเรื่องยาวเกินเวลา ขอรวบรัดตัดความว่า คนใดดี คนนั้นเป็น
แก้ว นายที่บังคับบัญชาลูกน้องโดยยุติธรรม ไม่ใช้อำนาจเกรียว
กราด เห็นอกเห็นใจผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา ตั้งตนอยู่ในเมตตา กรุณา
มุทิตา อุเบกขา ไม่เลือกทรกมักทำชั่ง ทำตนเป็นแบบฉบับในทาง
ที่ดี เพื่อให้ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาถือเป็นแบบอย่าง นายเช่นว่านี้
เรียกว่าเป็น นายแก้ว ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาของนายแก้ว ก็พยายาม
ทำงานด้วยความซื่อสัตย์สุจริต สมกับที่นายได้มอบหมายให้
ความไว้วางใจ ไม่คิดคดทรยศต่อนาย ไม่หวังดีหวังเด่นด้วยการ
ประจบสอพลอนาย ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาดังว่านี้ ชื่อว่าเป็น ลูก
น้องแก้ว ข้าราชการที่ปฏิบัติงานตามหน้าที่ มีความเห็นอกเห็นใจ
ประชาชนที่มาติดต่อ ให้ความสะดวกแก่ประชาชน มีนิสัยอ่อนโยน
สุภาพ อันเป็นสมบัติของคนดี มีลักษณะเป็นคนไม่พอง ตามศัพท์
ว่า นิวาโต ซึ่งอยู่ในมงคลสูตร เพราะผู้ที่ไม่พอง หรือที่เรียก
กันสมัยนี้ว่า ไม่เบ่ง นั้น ย่อมเป็นมงคลอันสูงแก่ตน ซึ่งผิด
กับคนพองหรือคนเบ่ง เป็นที่น่าอัปยศอดสูมาก เท่ากับมีอัปมงคล
แก่ตน ดังคำกลอนที่ว่า:—

อันกิเลสเศษมนุษย์สุดที่ ‘เบ่ง’
ทำที่เก่งก้มอ้าท่าผยอง
ไว้ยศไว้อำนาจทาสลำพอง
ผู้ดีมองเห็นเป็นไพร่ไร้สกุล.

ท่านที่เป็นข้าราชการดังว่าน ชื่อว่าเป็นข้าราชการแก้ว
รวมความที่กล่าวมาแล้วทั้งหมดนี้ เป็นอันได้ความ
ว่า อะไรเป็นความชั่วเรียกว่าขี้ อะไรที่เป็นความดีเรียกว่า
แก้ว ดังบรรยายมาฉะนี้.

เรื่องที่ ๒๐
ลืมตัว

▲

"ลืมตัว" ตรงกับภาษาบาลีว่า ทมะ ซึ่งแปลว่า ความมัวเมาหมกมุ่นเพลิดเพลิน ลืมตัว เป็นอุปกิเลสชนิดหนึ่งเกิดขึ้นแก่ใครเป็นไม่วายเสียคน และไม่เสียแต่คนเดียวทำคนอื่นที่เกี่ยวข้องให้เสียไปด้วย พูดถึงการลืมไม่ว่าจะลืมอะไรเป็นไม่ดีทั้งนั้น เช่น นัดกับเขา ลืมไม่ไปตามนัดก็ทำให้ขาดนัด เก็บอะไรไว้ตรงไหนลืม ก็ทำให้วุ่นวายหาไม่ได้สูญเลย ลืมข้อความที่เรียนมา นึกไม่ออก ก็สอบไล่ตก ลืมสตางค์ติดตัวไปซื้อของหรือขึ้นรถลงเรือ ก็ทำให้ขายหน้า ลืมคนที่เคยรู้จักกันมา ก็ทำให้เสียพวก เสียเพื่อน ตัวอย่างของการลืมเพียงเท่านี้ ก็จะเห็นแล้วว่าเป็นเรื่องเสีย ฉะนั้นท่านจึงสอนนักสอนหนาว่า จะทำอะไรให้มีสติไว้สำหรับกันลืม แต่เรายังไม่วายลืมกันอยู่เสมอ ๆ นับประสาอะไรแม้แต่ของอยู่ในตัวเรายังลืมได้ เช่น ลืมหมวกทิ้ง ๆ ที่สวมอยู่ ลืมบุหรี่ทิ้ง ๆ ที่ทัดไว้กับหู ลืมผ้าเช็ดหน้าทิ้ง ๆ ที่เหน็บไว้กับตัวเป็นต้น เหล่านี้เป็นเรื่องลืมพ่นๆ แสดงความบ้าๆ เบ๋อๆ ของตัวเอง ซึ่งเป็นเรื่องน่าสงสารตัวเองมาก

กว่าน่าตำหนิ เพราะอาจทำไปโดยไม่มีเจตนาก็ได้ การลืม ที่น่าตำหนินั้นคือ "ลืมตัว"

คำว่า ตัว ถ้าหมายถึงอวัยวะส่วนต่าง ๆ ที่มีอยู่ในตัวเรา เรา ไม่เคยลืม เช่น ตา หู จมูก ปาก ของเรายู่ตรงไหน เราก็จำได้ ถ้าจำไม่ได้ เราจะเบี่ยงข้าวไม่ถูกปาก หรือเวลาคันที่หู ถ้าเราจำหูไม่ได้ อาจจะไปเขี่ยเอาจมูกหรือตาเข้าก็ได้ แต่เราไม่เคยลืมกันถึงอย่างนี้เลย จำได้เป็นอย่างดี เพราะฉะนั้น ลืมตัว จึงไม่ใช่ลืมอวัยวะในร่างกาย หมายถึงลืมในสิ่งที่เรามองไม่เห็น สิ่งที่เรามองไม่เห็นนี่แหละลืมง่าย เพราะเป็น นามธรรม ไม่ใช่ รูปธรรม คนลืมตัวมักเป็นคนไร้สติ แต่ไม่ถึงกับเสียสติ **คนเสียสติ เป็นคนที่ควรได้รับอภัย** เพราะเป็นผู้ที่ขาดความรู้สึกผิดชอบชั่วดี ทำไปโดยไม่รู้สึกตัว เสีย เพราะไม่รู้สึกตัว **แต่คนไร้สติไม่ควรอภัย** เพราะยังรู้ผิดชอบชั่วดี แต่ขาดการยับยั้งชั่งใจตัวเอง ทำไปทั้ง ๆ ที่รู้ตัว และเกิดเสียขึ้นเพราะลืมตัว

การลืมตัว เป็นผลสืบเนื่องมาจากความ มัวเมา เช่น มัวเมาในยศอำนาจวาสนา เมาในรูป เสียง กลิ่น รส เป็นต้น เมื่อมัวเมาอยู่ในสิ่งนั้นมากขึ้น ก็เป็นเหตุหมกมุ่นเพลิดเพลินเกินไป จนลืมตัว เห็นว่าตัวไม่ใช่ตัวของตัวเสียแล้ว กลายเป็นผู้ยิ่งใหญ่

ขึ้นมา คนต่ำกว่าตัวหมด ดังที่เขาเล่าว่า ตากำนันอะไรคนหนึ่ง
ได้รับพระราชทานให้เป็นขุน กลับบ้านกินข้าวร่วมกับลูกเมียไม่ได้
แล้วบอกกับเมียว่าแกไม่ใช่คนเสียแล้ว นี่เป็นเรื่องหนึ่งของการ
ลืมตัว คนลืมตัวมักแสดงอาการโอ่โถง โอ้อวด ลำพองตน
เพราะขาดสำนึกว่าตัวของตัวเป็นอะไร ไม่มองตัวให้เห็นสภาพ
อันแท้จริงของตัวว่าจะเป็นอย่างไร ท่านแต่ก่อนเพียงเห็นตัวของ
ท่านแปรสภาพไปท่านก็สลดใจ หมดมานะอหังการ เพียงเห็นเส้น
ผมหงอกเส้นเดียวก็นึกถึงตัว พิจารณาตัวให้เห็นเป็นสิ่งที่ไม่เที่ยง
แท้แน่นอนอะไร ความถือเนื้อถือตนก็หมดไป เพียงเส้นผมเส้นเดียว
ท่านยังนึกเป็นคุ้งเป็นแคว เพราะไม่ลืมตัว คนที่ลืมตัว อย่าว่าแต่
เห็นผมหงอกเส้นเดียวเลย แม้หงอกจนหมดหัวก็ไม่ยอมนึก
คนเราถ้าหมั่นนึกถึงตัวกันอยู่เสมอๆ ว่าวันหนึ่งก็จะไม่เป็นตัวเราอยู่
อย่างนี้ ถ้านึกอย่างนี้ ก็จะทำให้มุ่งหน้าทำแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์
ไม่มัวเมาในสิ่งที่เป็นเหตุให้ลืมตัว เพราะถ้ามัวเมาแล้วก็ลืมอะไรๆ
หมด ดังที่คำกล่าวว่า เมาปล้ำลืมจน เมาตนลืมตาย เมากาย
ลืมแก่ เมาเมียลืมแม่ แก่แล้วอย่าลืม

อนึ่ง การลืมตนยังเป็นเหตุที่จะทำให้คนเราลืมอะไรต่ออะไร
ที่เกี่ยวข้องกับเราต่อไปอีกได้ เพราะตัวเรายังลืมได้ นับประสา

อะไรกับเรื่องนอกจากตัวเรา เช่น ลูกลืมพ่อแม่ พ่อแม่ลืมลูก ศิษย์ลืมครู ผัวลืมเมีย เมียลืมผัว ลืมมิตรสหาย ลืมชาติ ลืมศาสนา

ลูกลืมพ่อแม่ ลูกมักจะไม่นึกว่าที่ตนเจริญเติบโตขึ้นมาได้เพราะการอุปการะเลี้ยงดูของพ่อแม่ กลับเห็นว่าพ่อแม่ไม่ได้คิดที่จะให้ลูกเกิด เมื่อลูกเกิดมาแล้ว ก็จำเป็นต้องเลี้ยง ถ้าไม่เลี้ยงจะเอาไปทิ้งไปขว้างหรือทำลายเสีย ก็กลัวมีความผิด จึงจำใจจำเป็นเลี้ยงไปอย่างนั้นเอง เมื่อลูกมีความคิดเห็นอย่างนี้เลยลืมพ่อแม่ ความจริงพ่อแม่ถึงท่านจะไม่นึกว่าลูกจะมาเกิด แต่พอรู้ว่าจะเกิดลูก ท่านก็ชื่นอกชื่นใจ หมายมั่นปั้นมือว่าจะได้ชมลูก อุตส่าห์ทะนุถนอมไม่รับประทานของเผ็ดร้อน อันจะเป็นอันตรายแก่ลูกในท้อง เมื่อลูกคลอด ก็ดีอกดีใจนึกว่าตั้งแต่วันนี้ไปก็จะได้เป็นพ่อเป็นแม่ของคนและได้ยินเสียงแจ๋ว ๆ เรียกพ่อเรียกแม่ ความชื่นใจของพ่อแม่ขณะนี้ จะนับจะประมาณไม่ได้ หากมีใครจะเอาเงินมาให้สักหมื่นสักแสนขอเอาลูกไปถ่วงน้ำแก้สินบน หรือเอาไปฆ่าสังเวยเจ้าพ่อเจ้าแม่ ถ้าพ่อแม่จิตใจปรกติคงให้ไม่ได้ เพราะความรักความสงสารลูกน้อย ต่อแต่นั้นมาท่านก็เลี้ยงดูเราตามฐานะจนลูกเติบโตขึ้นโดยล้ำดับ ไม่ว่าลูกจะไปอยู่ที่ไหน จิตใจพ่อแม่ก็จดจ่ออยู่กับ

ลูก พอเห็นหน้าลูกก็ชื่นใจ ลูกเสียอีกมักทำให้พ่อแม่ชอกช้ำระกำใจ ทำให้ท่านหม่นหมองอยู่เสมอ ถึงกับไม่ยอมเลี้ยงดูในเมื่อท่านแก่เฒ่ากง ลูกเช่นนี้ใช้ไม่ได้ มีเรื่องที่ท่านกล่าวเล่าถึงลูกลืมพ่อแม่เรื่องหนึ่ง จะนำมาเล่าให้ฟัง

เรื่องลูกลืมพ่อแม่

ในตระกูลหนึ่งมีลูกชายอยู่สี่คน แม่ตาย พ่อยังอยู่ เมื่อลูกชายทั้งสี่เตบโต พ่อก็แบ่งทรัพย์สมบัติให้ทั้งหมด ส่วนพ่อเอาไว้แต่เพียงผ้านุ่งกับผ้าห่ม ลูกชายทั้งสี่คนต่างก็ไปมีเหย้าเรือนแยกกันอยู่ พ่อไปอยู่กับลูกคนโต อยู่ไม่ได้เท่าไร ลูกคนโตกับลูกสะใภ้ไล่ให้ไปอยู่กับลูกคนรอง เมื่อไปอยู่กับลูกคนรอง ๆ ก็ถูกไล่อีก เมื่อพ่อพึ่งลูกไม่ได้สักคนเดียว ก็ออกบวชเป็นพราหมณ์ มีร่างกายซูบซีดเหี่ยวแห้ง เข้าไปเฝ้าสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า กราบทูลให้ทรงทราบว่า ถูกลูกขับออกจากเรือน พระพุทธองค์จึงให้บทความบทหนึ่งสำหรับไปพูดในสภา เพราะปรกติมีการประชุมกันเสมอ บทความนั้นมีว่า “เราชื่นใจกับด้วยลูก ปรารถนาความเจริญแก่ลูก แต่ลูกกลับขับไสไล่ส่งเรา มันรุมกันว่าเหมือนหมารุมเห่าหมู ไม้เท้าของเรายังดีกว่าพวกลูก ๆ เพราะกันหมาดุได้ กัน

หกล้มได้ พวกลูกเต็มที" ครั้นถึงวันมีการประชุม พวกลูก ๆ ของพราหมณ์ก็ไปประชุมด้วย พอได้เวลา พราหมณ์ยืนขึ้นพูดบทความนั้น ธรรมเนียมของคนสมัยนั้นมีอยู่ว่า ถ้าใครไม่เลี้ยงพ่อแม่จะต้องถูกฆ่า เป็นธรรมเนียมที่เข้มงวดมาก เพราะฉะนั้น เมื่อลูกชายทั้งสี่ได้ฟังบทความที่พราหมณ์บิดากล่าวก็ตกใจ พากันไปกราบที่เท้าเพื่อขอชีวิตอย่าให้ต้องถูกฆ่าเลย ขณะเดียวกันนั้นพวกมนุษย์ที่อยู่ในนั้น กรูกันเข้าไปจะจับตัวลูกชายทั้งสฆ่า แต่พราหมณ์ผู้บิดาสงสารลูกได้ขอชีวิตของลูก ๆ ไว้ ลูก ๆ จึงรอดตาย เรื่องนี้แสดงว่าลูกถึงจะร้ายต่อพ่อแม่ แต่พ่อแม่ก็อดที่จะสงสารลูกไม่ได้

พ่อแม่ลืมลูก พ่อแม่บางคนปล่อยปละละเลยลูกของตัวคล้ายกับไม่ใช่ลูก ปล่อยลูกเที่ยวสำมะเลเทเมาอนกลางดินกินกลางทราย ไม่ตักเตือนสั่งสอน ผลที่สุดก็เสียคน เพราะพ่อแม่ลืมโดยไม่เอาใจใส่ พ่อแม่บางคนอาจลืมลูก เพราะไปมัวเพลิดเพลินกับโรงเหล้าบ้าง กับหญิงอื่นบ้าง กับบ่อนพนันบ้าง มิไยที่จะนึกถึงว่าลูกจะเป็นอย่างไร ลูกที่ถูกพ่อแม่ลืมเช่นนี้ ต่อไปอาจจะเสียได้ง่าย

ศิษย์ลืมครู ศิษย์บางคนอาจเห็นว่าครูบาอาจารย์ไม่มีบุญคุณอะไรกับตัวเลย เพราะครูมีหน้าที่ต้องสอนอยู่แล้วและเงินเดือนก็ได้มิได้น้อยกว่าเงินเดือนที่ได้นั้นเป็นค่าตอบแทนคุณความดีที่ครูได้อุตส่าห์

พร่ำสอนให้ศิษย์มีความรู้ ความสามารถขัน ความจริงที่เราได้รับ
ความรู้ในวิทยาการต่าง ๆ และความสามารถในการประกอบกิจ โดย
อาศัยความรู้ที่เป็นพื้นอยู่นั้นเพราะครูบาอาจารย์ได้เป็นผู้วางรากฐาน
ให้เราก่อน มิใช่ว่าพอเกิดมาแล้วก็อ่านออกเขียนได้เองทำอะไร ๆ
ได้เอง ครูทั้งนั้นที่ให้เรามีความเฉลียวฉลาด ศิษย์แต่ก่อนเขานับถือ
ครูบาอาจารย์อย่างยวดยิ่ง เวลาจะนอนก็กราบไปทางทิศที่ครูบา
อาจารย์อยู่และไม่นอนเหยียดเท้าไปทางทิศนั้น เพียงได้รับ นะตัวโม
ตัวจากผู้ใดก็นับถือเลื่อมใสผู้นั้น ไม่ดูหมิ่นดูแคลน ศิษย์ที่ลืมครูบา
อาจารย์ หรือดูถูกครูบาอาจารย์มักเสื่อมในวิทยาการที่ตนได้เรียนมา
ดังเช่นพระเทวทัต เป็นผู้ที่ได้บวชเรียนมาจากสำนักของพระพุทธเจ้า
จนได้ฌานสมาบัติ ภายหลังกลับประกาศว่าพระพุทธเจ้าไม่ได้เป็น
อุปัชฌาย์อาจารย์ของตน ผลก็คือเสื่อมจากฌานสมาบัติ ในที่สุดถูก
แผ่นดินสูบ และมีนิทานเล่าไว้ในชาดกเรื่องหนึ่งแสดงโทษของการ
ลืมครูบาอาจารย์ เรื่องมีดังนี้

เรื่องศิษย์ลืมครู–อาจารย์

บัณฑิตคนหนึ่งเกิดในตระกูลคนจัณฑาล มีวิชาขลังสามารถ
ทำต้นมะม่วงให้มีผลในเวลาที่ไม่ใช่ฤดูกาลได้ ตามปรกติบัณฑิตนั้น
ลุกขึ้นแต่เช้า เอาหาบออกจากบ้าน ไปที่ต้นมะม่วงยืนห่าง

ประมาณ ๗ ก้าว แล้วร่ายมนต์เอาน้ำซัดต้นมะม่วง ทันใดนั้นใบแก่หล่นใบอ่อนออก ช่อออก เป็นลำดับ ๆ ไป บัณฑิตก็เก็บผลมะม่วงขายเลี้ยงครอบครัว มีมาณพคนหนึ่งได้ทราบว่าท่านบัณฑิตมีวิชาทำมะม่วงให้มีผลได้ คิดอยากจะเรียนบ้าง จึงเข้าไปหาท่านบัณฑิตขอเรียนมนต์ ท่านบัณฑิตก็บอกมนต์ให้ และกล่าวกำชับว่า

"ดูกรมาณพ มนต์นี้หาค่ามิได้ ท่านจะได้ลาภสักการะยิ่งใหญ่เพราะมนต์นี้ แต่ทว่าเมื่อใคร ๆ ถามเธอว่าเรียนมนต์นี้มาจากไหน เธอต้องบอกตามความจริงอย่าปิดบัง ถ้าเธอปิดบังเพราะละอายว่าอาจารย์เป็นคนจัณฑาล แล้วเสแสร้งบอกว่าพราหมณ์มหาศาลเป็นผู้บอกมนต์ให้ ดังนี้มนต์จะเสื่อม เธอจงระวังให้ดี อย่าลืมอาจารย์ที่แท้จริงของเธอเสีย"

มาณพรับคำแล้วลาท่านบัณฑิตไป ได้ทดลองมนต์ที่ได้เรียนมาเป็นผลสำเร็จด้วยดี จนกระทั่งความทราบไปถึง พระเจ้ากรุงพาราณสี พระองค์รับสั่งให้เรียกตัวมาณพไปรับราชการในพระสำนักทรงแต่งตั้งให้เป็นใหญ่เป็นโต เป็นที่โปรดปรานของพระเจ้ากรุงพาราณสีมาก พระราชทานทรัพย์สมบัติอย่างมากมาย วันหนึ่งพระเจ้ากรุงพาราณสีรับสั่งถามมาณพว่า เธอทำมะม่วงให้มีผลมาได้ด้วยวิธีไร มาณพทูลว่า เพราะอำนาจมนต์ พระเจ้ากรุงพาราณสี

ใคร่จะได้ทอดพระเนตรอำนาจมนต์ จึงรับสั่งให้มาณพไปทดลองทำที่พระราชอุทยาน มาณพก็ทำพิธีร่ายมนต์ชักน้ำที่ต้นมะม่วง ต้นมะม่วงก็ผลัดใบผิดอกออกผลในทันที เป็นที่ปลาบปลื้มพระราชหฤทัยของพระเจ้ากรุงพาราณสี และพออกพอใจของมหาชนที่ได้เห็นมาก พระเจ้ากรุงพาราณสีตรัสถามว่า มนต์นี้เธอเรียนมาจากไหน มาณพคิดว่าถ้าทูลไปตามความจริงว่า เรียนมาจากคนจัณฑาล เราก็อายแย่ คนอื่น ๆ เขาจะดูหมิ่นเอาด้วย จึงทูลเบี่ยงบ่ายว่าเรียนมาจากอาจารย์ทิศาปาโมกข์ ทันใดนั้นมนต์ก็เสื่อมไปทันที อยู่มาอีกวันหนึ่ง พระเจ้ากรุงพาราณสีใคร่จะได้เสวยผลมะม่วง จึงรับสั่งให้มาณพปฏิบัติดังเช่นเคย แต่มนต์ได้เสื่อมเสียแล้ว มาณพคิดเท่าไร ๆ ก็ไม่ออกยืนนิ่งอยู่จนพระเจ้ากรุงพาราณสีตรัสเตือนว่า ทำไมนิ่งเฉยอยู่เล่ามาณพ มาณพจึงได้ทูลสารภาพว่า ตนได้เรียนมนต์มาจากคนจัณฑาล ทั้งอาจารย์ก็ได้สั่งแล้วว่าใครถามให้บอกตามจริง แต่ตนกลับมาลบหลู่ปกปิดอาจารย์เสียเช่นนี้ ทำให้นักมนต์ไม่ออก พระเจ้ากรุงพาราณสีทรงพิโรธมาก เห็นว่ามาณพนี้ลืมคุณของผู้มีคุณแก่ตน ไม่สมควรเลี้ยงไว้ รับสั่งให้โบยมาณพ แล้วขับไล่ออกจากเมือง มาณพเมื่อถูกขับไล่ก็ไปหาท่านบัณฑิตอาจารย์ เล่าความจริงของตนให้ฟังแล้วขอเรียนใหม่ ท่านบัณฑิตกลับตะเพิดส่ง

ไปอีก ในที่สุดมาณพหมดที่พึ่ง เข้าไปผูกคอตายในป่า นี่เป็นผล
ของการที่ศิษย์ลืมครูบาอาจารย์

ผัวลืมเมีย ผัวบางคนแม้เมียจะปรนนิบัติดีแสนจะดีก็ยังไม่
วายที่จะเห็นห่างหาความสนุกสนานนอกบ้าน ได้ทรัพย์มาแทนที่จะ
จับจ่ายให้ความสุขแก่เมีย กลับเอาไปสุรุ่ยสุร่ายบำรุงบำเรอคนอื่น
ผัวบางคน ถ้าจับจ่ายใช้สอยกับคนอื่นเป็นเท่าไรเท่ากัน ถ้ากับเมีย
แล้วเป็นกระเบียดกระเสียนเอามาก ๆ ทีเดียว เกินนิดขาดหน่อย
เป็นไม่ได้ บางคนดีกับคนอื่น แต่ถ้ากับเมียเป็นต้องขู่เข็ญตะคอก
เมื่อเป็นเช่นนี้ ก็จะหาความสุขในครอบครัวอย่างไรได้ ยิ่งกว่านั้น
ผัวที่ลืมเมียท่านเปรียบเหมือนเพชฌฆาต คือผู้คอยประหัต
ประหารความสุขความสำราญของเมียให้หมดไป ดังนั้นการลืมเมียที่
ดีเป็นไม่ดีแน่

เมียลืมผัว ผัวบางคนมีความประพฤติดี ขยันทำมาหากิน
เลี้ยงครอบครัว กระเหม็ดกระแหม่ในการใช้จ่ายรักลูกรักเมีย มอบ
ทรัพย์สมบัติที่หามาได้ให้เมีย แต่เมียบางคนอาจไม่นึกถึงความดี
ของผัว กลับทำตัวเป็นคนนอกลู่นอกทาง เมื่อผัวออกจากบ้านไป
ทำงาน เมียก็ออกจากบ้านเหมือนกันแต่ไปเล่นไพ่ ไม่เช่นนั้นก็ไป
เที่ยวกับคนอื่นจับจ่ายทรัพย์ที่ผัวหามาได้ให้หมดเปลืองไป เมียเช่น
นี้ท่านเรียกว่าเป็นโจร คือคอยแต่จะทำลายร้างทรัพย์สมบัติของผัว

เมื่อเป็นเช่นนี้ก็จะทำให้การเงินขาดแคลน ก่อความวุ่นวายขึ้นในครอบครัวเสมอ จะหาความสุขมาแต่ไหน เมียลืมผัวทิดเป็นไม่ดีแน่

ลืมมิตร เพื่อนบางคน เมื่อได้รับความอุปการะจากมิตรครั้นตนไปได้ดีมีหลักฐานขึ้น กลับไม่เหลียวแลมิตร บางคนเคยร่วมกินร่วมนอน ร่วมเรียนมาด้วยกัน แต่พอได้ดีเข้ากลืมกัน เมื่อลืมกันความเป็นมิตรก็หมดไป เมื่อไม่เป็นมิตรกัน ก็เป็นศัตรูกัน มิตรจิตซึ่งเคยมีต่อกันก็พลันแตกสลาย เกิดคิดร้ายในกันขึ้นทันที ท่านกล่าวโทษการลืมมิตรและทำร้ายมิตรไว้ดังนี้ จะไปที่ใด ๆ ก็อดอยากไม่มีใครรับรองเลี้ยงดู จะถูกโจรปล้น ถูกคนดูหมิ่น เผชิญกับศัตรู จะเป็นคนต่ำต้อยในหมู่ญาติ จะเสียชื่อเสียงเสียง ไม่มีคนคำนับบูชาเทพเจ้าไม่รักษาคุ้มครองทรัพย์สมบัติจะเสียหาย ดังนี้เป็นต้น ด้วยเหตุนี้ การลืมมิตรไม่ดีจะต้องได้รับโทษไม่อย่างใดก็อย่างหนึ่ง ดังกล่าวแล้ว

ลืมชาติ คือลืมเชื้อชาติและสัญชาติของตน ไม่ปฏิบัติตนให้เป็นพลเมืองดีของชาติ ก่อกวนแต่ความเดือดร้อนให้เกิดขึ้นในประเทศชาติของตน คอยคิดทำลายล้างชาติให้ล่มจม โดยอาศัยมือชนชาติอื่น อย่างที่เรียกกันว่า คนขายชาติ คิดแก่งแย่งอวดดี หักร้างทำลายกันเองในระหว่างชนชาติเดียวกัน คอยตัดรอนทอนสิ่งที่เป็นกำลังของชาติ ซึ่งจะทำให้ชาติก้าวหน้าไปไม่ได้ มีความริษยา

ในเมื่อเห็นคนชาติเดียวกันทำอะไรจะดีขึ้น ที่จะเป็นประโยชน์แก่ประเทศชาติ คอยตัดกำลังเสีย การลืมชาติย่อมหมายความไปถึงลืมขนบประเพณีนิยมของชาติบรรพชนได้ถือกันมาแต่เก่าก่อน กลับไปนิยมแบบแผนที่ขัดกับประเพณีแห่งชาติของตน ผลที่สุดก็ไม่มีอะไรเหลือเป็นสมบัติประจำชาติ อีกอย่างหนึ่งการลืมชาติย่อมหมายถึงลืมภาระของตนเอง เช่นคนในชาติหนึ่งไปเห็นแบบแผนของอีกชาติหนึ่งก็มักจะลืมภาวะเดิมเสีย ไปสนใจกับความเป็นอยู่ในชาติอื่นหมด ถ้าจะพูดถึงอะไร ๆ ที่มีอยู่ในชาติของตน ไม่ยอมพูด จะเป็นเพราะไม่รู้หรือเพราะไม่ใส่ใจก็เป็นได้ ถ้าเราต่างพากันลืมชาติของตน ความหายนะก็จะปรากฏแก่ตนและแก่ชาติอย่างแน่นอน

ลืมศาสนา คนเราต้องมีศาสนาสำหรับยึดเหนี่ยวใจ คนที่ไม่มีศาสนาก็เหมือนคนเก้ผ้า หรือเหมือนเรือที่ไม่มีหลัก เพราะศาสนาเป็นหลักใจให้ผู้ถือศาสนายึดเหนี่ยว คนที่มีศาสนาแต่ไม่ปฏิบัติตามหลักธรรมของศาสนา ก็เหมือนคนไม่มีศาสนา คนชั่วมักทำอะไรตามใจตนไม่มีหลักของใจ บางคนกลับเห็นว่าศาสนาถ่วงความเจริญ ความจริงตัวเองไม่เจริญอยู่แล้ว ไม่รู้จะโทษอะไรก็ต้องโทษศาสนา โลกเราถ้าไม่มีศาสนาคุ้มครองอยู่ ก็จะทรุดจนถึงโทรมยิ่งกว่านี้ ศาสนามีคำสั่งสอนอันผุดผ่องใสสะอาด แต่คนเรามักจะเอาสีดำสีดำไปป้าย ทำให้เห็นว่าศาสนามีจุดด่าง

คนที่ลืมศาสนาของตน มักมีจิตใจโสมมไม่ผุดผ่อง บางคนแม้จะได้ชื่อว่าผู้ถือศาสนานั้นศาสนานี้ โดยเฉพาะพระพุทธศาสนา แต่เขาอาจไม่ทำตนเกี่ยวข้องกับศาสนาเลย ที่ร้ายกาจกว่านั้นกลับดูถูกดูหมิ่นศาสนาอีกด้วย บางคนลืมจนกระทั่งวันสำคัญทางศาสนาว่าควรจะทำอย่างไร กลับถือโอกาสไปสำมะเลเทเมาในวันสำคัญของศาสนาเสีย บางคนบวชเรียนแล้ว สึกออกมาเหลวไหลลืมหลักศาสนาเสียเลยก็มี การลืมศาสนาส่อให้เห็นว่าเป็นคนมีจิตใจต่ำช้าดังกล่าวมาแล้ว

เรื่อง ลืม ที่กล่าวมานี้ เป็นผลเนื่องมาจาก การลืมตัว ดังกล่าวแล้ว ลืมตัวเองเสียที่ตัว แล้วยังมีหน้าซ้ำทำให้เสียไปถึงสิ่งที่เกี่ยวข้องกับตัวด้วย ฉะนั้นผู้หวังความเจริญไพบูลย์งอกงามแก่ตน แก่หมู่คณะ แก่ประเทศชาติ ไม่ควรลืมตัว ดังภาษิตว่า “อตฺตานํ นาติวตฺเตยฺย เป็นคนไม่ควรลืมตัว” ฉะนี้.

เรื่องที่ ๒๑

ยากอยู่ที่ไหน ?

▲

“ความยาก” นั้น ได้แก่ความลำบาก ไม่สบาย ไม่สะดวก ไม่ง่าย เช่น ยากแค้น ยากจน ยากเย็น ยากไร้ ยากใจ เป็นต้น ใครประสบยาก ไม่ว่าอย่างไร ก็ชื่อว่าตกยาก ชีวิตของคนตกยากย่อมหมดความชุ่มชื่นมีแต่ร้อนใจ ลำบากใจ กลุ้มใจ รวมความว่าเรื่องยาก ๆ แล้ว ทุกคนไม่ปรารถนาพบเห็น ปรารถนาพบเห็นแต่เรื่องสบาย สะดวก ง่าย ปลอดโปร่ง

ลำพังปรารถนาหรือไม่ปรารถนา เป็นแต่อาการของความคิดเท่านั้น ยังไม่ถึงขั้นสำเร็จ เป็นเพียงขั้นต้น เพราะใคร ๆ ก็มีความปรารถนาหรือไม่ปรารถนาอะไร ๆ ได้ แต่เรื่องสำเร็จจริงนั้นไม่ได้อยู่ที่ตรงปรารถนาหรือไม่ปรารถนา ถ้าความสำเร็จจริงอยู่เพียงขั้นนั้นแล้ว ในโลกนี้ก็จะไม่มีคนที่ไม่มีความสำเร็จเลย เช่น เราอยากสุขสบาย อยากมีเงินทองของกินของใช้ ก็สำเร็จเพียงขั้นปรารถนา เราไม่อยากทุกข์ ไม่อยากจน ไม่อยากเป็นคนเดือดร้อน ก็สำเร็จเพียงขั้นปรารถนา ถ้าเป็นดังนี้ก็ไม่ยาก

เรื่อง ยาก ที่กล่าวนี้ มิใช่เพราะหมดเรื่องยาก เพราะอะไร ๆ ก็ไม่ยากแล้ว แต่ไม่เป็นเช่นนั้น ความสำเร็จไม่ได้อยู่ที่ปรารถนาหรือไม่ปรารถนาอย่างเดียว อยู่ที่ทำด้วยเหตุนั้นเพียงแต่ต้องการสบาย ไม่ต้องการลำบาก ยังไม่หมดยาก ถ้าอยากหมดยากต้องทำให้หายยาก ไม่ทำให้หายยาก ก็ยากเรื่อย ๆ ไป ดังนี้ที่ว่ายากอยู่ที่ไหน ก็พอยุติได้ว่า อยู่ที่ไม่ทำและอยู่ที่ไม่อยากทำ ไม่ว่าอะไรถ้าไม่ทำและไม่อยากทำแล้ว เป็นยากทั้งนั้น ชนิดสุดการล้างหน้าแปรงฟันในเวลาตื่นนอน **เมื่อไม่อยากทำแล้วก็ยากยิ่งไม่พักต้องพูดถึงงานใหญ่งานโต ถ้าอยากทำแล้ว แม้ยาก แสนยากก็ไม่ยาก** เช่น ไฟฟ้า วิทยุ โทรเลข โทรศัพท์ เครื่องบิน เครื่องยนต์ เรือดำน้ำ รถยนต์ รถไฟ รถราง ภาพยนตร์ เครื่องบันทึกเสียง เป็นต้น เหล่านี้สำเร็จขึ้นมาได้ก็เพราะทำ การเรียนหนังสือก็เช่นเดียวกัน คนที่ไม่เรียนเห็นว่ายากเหลือเกิน กว่าจะสำเร็จถึงชั้นมหาวิทยาลัยได้ ส่วนผู้ที่เรียนสำเร็จแล้วเห็นเป็นไม่ยาก ทางรถไฟสายเหนือตั้งแต่อุตรดิตถ์ถึงเชียงใหม่ มีแต่ภูเขาและห้วยเหวหาทางราบเกือบไม่มี เขาบางลูกสูงมาก ห้วยเหวบางแห่งลึกมาก ถ้าไม่ทำให้รถไฟเดินได้ ก็คงจะยากมาจน

บัดนี้ หรือจะยากไปอีกนานนัก เวลานี้หมดยาก เป็นสะดวกสบายไปแล้ว เพราะอะไร เพราะทำที่เป็นเขาสูงก็เจาะเป็นถ้าวางรางรถลอดไปในถ้ำที่เป็นห้วยเหวลึกก็ทำสะพานวางรางรถไฟไต่ไปบนนั้น ทำจนสำเร็จใช้เป็นประโยชน์ได้ก็หมดยาก นี่เป็นเรื่องยากจริง แต่ทำจริง แล้วก็ไม่ยาก

อนึ่ง ยาก นี้ บางทีก็อยู่ที่ทำไม่ถูกกาลเทศะ ทำไม่พอเหมาะพอดีกับลักษณะของงาน ทำไม่พอเหมาะพอดีกับลักษณะของสิ่งของและทำผิดศีลธรรม วัฒนธรรม

ที่ว่า ทำไม่ถูกกาลเทศะ นั้น คือคราวสมัยที่เขานิยมกันก็ไม่ทำ พอใจทำนอกรีตนอกรอย เช่นทำนาหน้าแล้งไถก็ยาก หว่านก็ยาก ดำก็ยาก หรือเมื่อเห็นเขาทำกันมัวโอ้เอ้เสีย ไม่กระวีกระวาด พอเขาทำเสร็จ ได้รับผล ตนก็ผลุนผลันตะลีตะลานทำแทนที่จะได้รับผลดีเหมือนเขา ก็กลายเป็นผลร้ายขึ้น ดังเรื่องมาณพศิษย์ของอาจารย์ผู้หนึ่ง อาจารย์ใช้ให้ไปหาฟืนในป่า พร้อมกับศิษย์อื่น ๆ อีกหลายคน มาณพนั้นไปเห็นต้นกุ่มเข้าต้นหนึ่ง จึงคิดว่า เอาละ ต้นไม้นี่แหละเราจะหักเอาไปทำฟืน ไม่ต้องไปหาที่อื่นละ นอนเสียใต้ต้นไม้นี่ก่อนก็ได้ ขณะที่ศิษย์อื่น ๆ เขาขะมักเขม้นหาฟืนเก็บฟืนกัน มาณพนั้นหลับเสียแล้ว พอตื่นขึ้นเห็นศิษย์อื่น ๆ เขา

แบกพันหอบพันกันคนละมาก ๆ เตรียมจะกลับ มาณพนักผลุน ผลันลุกขึ้นขันต้นกุ่ม หักกิ่งโน้นหักกิ่งนกไม่ออก เพราะเบื่อกิ่งสด ทั้งนั้น เห็นท่าจะไม่ได้การ เพราะศิษย์กลับบ้านไปหมดแล้ว เมื่อตนไม่ได้พันไป อาจารย์ก็จะทำโทษ จึงพรวดเข้าหักอีกกิ่งหนึ่งด้วยกำลังแรง พอกิ่งหักวัดถูกลูกตาถึงตาแตก พันก็ไม่ได้ ตาก็เสีย มิหนำซ้ำยังจะถูกอาจารย์ลงโทษอีก ทำดังนี้เรียกว่า "ยาก"

ที่ว่า ทำไม่พอเหมาะพอดีกับลักษณะของงาน นั้น คือ งานใหญ่โต แทนที่จะลงทุนลงแรงให้สมกัน แต่เหยาะแหยะทำไม่เป็นล่ำเป็นสัน เช่นจะทำไร่ฝ้ายกับไร่อ้อยสัก ๑๐๐ ไร่ แต่ลงทุนเพียงบาทสองบาท หรือลงแรงเพียงถอนหญ้าวันละต้นสองต้น กว่าจะเป็นการเป็นงานขึ้นมาได้ก็ยาก จะถมบ่อที่มีน้ำเน่า เอาก้อนดินทิ้งไปวันละก้อนเมื่อไรจะเต็มบ่อสักที ทำอย่างนี้เข้าทำนองแบกภูเขาหรืองานเล็กน้อย แต่ทำเสียเป็นงานใหญ่งานโต ลงทุนลงแรงเกินกว่างาน เช่นจะทำสวนครัวสักหนึ่งไร่ ก็ลงทุนจ้างคนขุดดินพูนดิน จำนวนตั้ง ๔๐-๕๐ คน หรือลงทุนซื้อพันธุ์ผักหลายสิบชนิด ปลูกบ้าง หว่านบ้าง ระเกะระกะไม่เป็นแถวเป็นแนว เช่นนี้ ผลที่ได้รับก็ไม่คุ้มกับทุนที่ลงไป ก็เข้าทำนองหามเข็ม

ที่ว่า ทำไม่พอเหมาะพอดีกับลักษณะของสิ่งของ นั้น คือ ของใหญ่ แต่ใช้เครื่องมือเล็ก เช่นจะโค่นต้นยาง แทนที่จะใช้เลื่อย หรือขวาน ก็ใช้มีดพับเฉือนทีละนิด ๆ เมื่อไรจะโค่นได้เล่า หรือ ของเล็กแต่ใช้เครื่องมือใหญ่เกินกว่าของ เช่นจะเหลาดินสอ ก็ใช้ขวานขนาดใหญ่เหลา กว่าจะเหลาจนใช้ได้ ก็เห็นจะเหลือแต่โคนดินสอเป็นแน่ ทำดังนี้เรียกว่า "ยาก"

ที่ว่า ทำผิดศีลธรรมวัฒนธรรม นั้น คือทำร้ายกัน ลักขโมยกัน โกงกัน วิวาทกัน เป็นปากเสียงกัน ใส่ร้ายกัน เป็นต้น อย่างนี้เรียกว่าทำผิดศีลธรรม นุ่งแต่กางเกงชั้นใน นุ่งโสร่งในที่ชุมนุมชน บ้วนน้ำหมากน้ำลายเลอะเทอะเปรอะเปื้อน ทิ้งกระดาษใบตองในสถานที่สะอาด ขีดเขียนอะไร ๆ แม้แต่ชื่อของตนลงในสถานที่สำคัญของชาติ เช่นโบราณสถาน โดยไม่คำนึงถึงความเสียหายอันจะพึงมีแก่สิ่งสำคัญของชาติ เห็นความเดือดร้อนของผู้อื่นเป็นความสนุกสนานของตัว เช่นเวลาเกิดไฟไหม้ มักไปยืนดูหรือขับรถยนต์ไปจอดดูเล่น จนเป็นที่กีดขวางแก่เจ้าหน้าที่จะทำการดับเพลิง ใช้กำลังเบียดเสียดยอแย่งในที่ชุมนุมชน เช่นในการโดยสารยานพาหนะ การเข้าซื้อบัตรผ่านประตู หรือเข้าประตูสถาน

ที่สำหรับมหรสพเป็นต้น อาบน้ำตามถนนหลวงอย่างนี้เรียกว่าผิดวัฒนธรรม เมื่อทำผิดศีลธรรมวัฒนธรรมเช่นนี้ ก็ถึง ยาก ที่กล่าวนี้ ยากอยู่ที่ทำไม่ถูกเรื่อง การทำอาชีพ บางอย่างต้องใช้ความอุตสาหะ บางอย่างต้องใช้ความเพียร บางอย่างต้องใช้ความพยายามจึงหมดยาก ที่ว่า ต้องใช้ความอุตสาหะ คือต้องขยันขันแข็งในการหาและรักษาสิ่งจำเป็นของคน ๔ อย่าง คือ ๑. เสื้อผ้า ๒. อาหาร การกิน ๓. ที่อยู่อาศัย ๔. ยาแก้โรค

เสื้อผ้า เป็นของจำเป็นของคน ทุกคนจะต้องใช้ อุตสาหะในการหา ถ้าทำได้เองก็ควรทำ ถึงจะช้ากยังดีกว่า ต้องซื้อเขาด้วยราคาแพง ถ้าทำไม่ได้ ที่มีอยู่แล้วก็ควรรักษาไว้เพื่อใช้ได้นาน ๆ ถ้าขาดก็เย็บ ปะ ชุน นุ่งรับแขกไม่ได้ก็นุ่งอยู่กับบ้านหรือนุ่งนอน ถ้าขาดที่แข้ง เมื่อเย็บ ปะ ชุนไม่ได้ก็ทำเป็นกางเกงขาสั้น ถ้าทำขาสั้นไม่ได้ก็ทำเป็นกางเกงในหรือกางเกงเด็ก ถ้าใช้นุ่งไม่ได้ก็ซักฟอกให้สะอาดไว้เช็ดถ้วยเช็ดชาม ตลอดจนใช้เช็ดพื้นเช็ดเท้าเป็นต้น ทำอย่างนี้จะไม่ยาก

อาหารการกิน นั้นเป็นสิ่งจำเป็นมากที่สุด สัตว์ทั้งหลายอยู่ได้เพราะอาหาร จึงต้องขยันขันแข็งในการหาบริโภค ไม่ยอม

งอมืองอเท้า ที่บ้านถ้ามี ก็ไม่ควรปล่อยให้ว่างเปล่าถอนหญ้า ขายดายหญ้าทิ้ง และปลูกผักทำสวนครัวขึ้นในบ้าน จะได้ไม่ต้องซื้อเขา ถ้ามีมากก็ควรเผื่อแผ่เพื่อนบ้านเพื่อสมานสามัคคีให้มีไมตรีจิตต่อกัน หรือจะแลกเปลี่ยนซื้อขายอย่างใดก็ได้ตามสะดวก และต้องให้รู้จักประมาณในการบริโภค ไม่ให้มากไม่ให้น้อยเกินไป ต้องให้พอดี ๆ กินเป็นเวลา ไม่กินจุบกินจิบ วันหนึ่งไม่เกิน๔มื้อ ทำอย่างนี้จะไม่ยาก

ที่อยู่อาศัย มนุษย์ที่เจริญแล้วย่อมมีที่อยู่เป็นระเบียบ ไม่เหมือนกับมนุษย์ที่ยังเป็นป่าเถื่อน มีความเป็นอยู่ลำเทิเวศ เห็นที่อยู่อาศัยไม่เป็นสำคัญ เดี๋ยวนี้มนุษย์เจริญแล้ว จึงควรทำที่อยู่อาศัยให้ถูกสุขลักษณะ ตามที่ทางการกำหนดให้ทำ หมั่นรักษาความสะอาด เช็ด ถู ปัดกวาดทั้งบนบ้านทั้งบริเวณบ้านให้เรียบร้อยอยู่เสมอ จัดข้าวของให้เป็นที่เป็นทาง แม้ไม่มีเครื่องแต่งบ้านแต่ถ้ารักษาให้สะอาด ก็ดูงามตา ทำอย่างนี้จะไม่ยาก

ยาแก้โรค มนุษย์เราจะหนีธรรมดาไปไม่ได้ คือความเป็นไข้ต้องมีด้วยกันทุกคน เว้นแต่จะมากหรือน้อยเท่านั้น ในทางพระศาสนาท่านสอนให้คำนึงอยู่ทุก ๆ วันว่า “เรามีความเจ็บเป็น

ธรรมดาไม่ล่วงพ้นความเจ็บไปได้ ” ถึงเราจะรู้แน่ใจอยู่เช่นนี้ เราก็ต้องหาทางป้องกันบำบัด โดยตระเตรียมหยูกยาไว้กับบ้านและยาที่หามาไว้นั้นต้องเป็นยาที่แพทย์รับรองแล้ว ไม่ใช่ยากลางบ้านหรือเมื่อเป็นอะไรขึ้นก็อย่าทำเฉย โดยเข้าใจว่าไม่มาก ควรปรึกษาแพทย์หาทางเยียวยาต่อไป การออกกำลังกายหรือการเล่นกีฬาคนับเป็นยาขนานหนึ่งเหมือนกัน ถ้าออกกำลังกายหรือเล่นกีฬากลางแจ้ง สักวันละ ๑ ชั่วโมง ก็จะเป็นเหตุบรรเทาโรคอื่น ๆ ได้ดุจเดียวกัน เมื่อไม่ประมาทเช่นนี้ โรคที่มีอยู่แต่น้อยก็จะหายไป เกิดกำลังกายเข้มแข็ง เมื่อกำลังกายดีไม่มีโรค ก็เป็นทางทำมาหากินได้สะดวก เกิดทรัพย์มูนพูนผลขึ้น ตรงกับที่ท่านว่า พึงปรารถนาความไม่มีโรคอันเป็นลาภอย่างยิ่ง ทำอย่างนี้จะไม่ยาก

ความอุตสาหะในสิ่งจำเป็นทั้ง ๔ อย่างนี้ เมื่อสำเร็จเป็นผลขึ้น ก็จะได้ชื่อว่า อยู่ดีกินดี

ที่ว่า ต้องใช้ความเพียร นั้น คือต้องหมั่นบากบั่นน้ำใจเข้มแข็ง ไม่ย่อท้อที่จะทำการงาน ไม่ทำ ๆ หยุด ๆ ทำติดต่อกัน ความเพียรนี้ท่านจัดเป็นกำลังประการหนึ่งเรียกว่า กำลังความเพียร เพราะทำให้ต่อสู้กับการงานอย่างเข้มแข็ง ถ้าการทำงานไม่อาศัยความเพียรเป็นกำลังแล้วก็ยากเรื่อยไป ถ้าเพียรทำไป ๆ ก็หมด

ยาก ดังที่ท่านว่า คนหมดยากได้เพราะความเพียร เช่นเราอยู่ผ่านมีสัตว์ร้ายอยู่รอบข้าง ต้องข้ามไปฝั่งโน้นจึงจะปลอดภัย ไม่รีบหาโอกาสข้ามไปก็ต้องยากอยู่นั่นเอง เมื่อใดรีบหาทางข้ามไปได้ เมื่อนั้นแหละหมดยาก

ที่ว่า ต้องใช้ความพยายาม นั้น คือพยายามตรวจดูในตัวเอง ว่ามีความชั่วชนิดไหนเกิดขึ้นบ้าง แล้วจัดการถ่ายถอนและเลิกเสียให้หมดสิ้นไป โดยคิดให้เห็นเป็นโทษขึ้น เช่นมีความเกียจคร้านเกิดขึ้น ก็ตองนึกว่า ตัวเกียจคร้านนี่เองทำให้เราต้องอับจนข้นแค้น มีความยากร่ำไป ไม่เงยหน้าอ้าปากกับเขาได้เลย นึกอย่างนี้จนเห็นโทษแล้ว ก็พยายามเลิกละ อย่าให้มีอีกต่อไป พยายามปลูกฝังคุณงามความดีให้เกิดขึ้น เช่นเมตตากรุณา ซื่อสัตย์สุจริต เผื่อแผ่ สามัคคี ความขยัน เป็นต้น เพราะความดีเหล่านี้ทำให้หมดยากได้ เช่นความขยัน ทำงานทำการเป็นล่ำสันให้มีการอยู่กินดีมีสุข หมดยาก สบาย และพยายามรักษาความดีที่มีอยู่แล้วให้ประทับแน่นอยู่กับใจ เช่นมีเมตตากรุณาอยู่แล้ว ก็ต้องรักษาไว้ด้วยการสงเคราะห์ผู้ที่ได้รับทุกข์ เช่น ผู้ถูกไฟไหม้ ถูกน้ำท่วม ถูกยุทธภัย เป็นต้น หรือมีศรัทธา คือความเชื่ออยู่แล้วก็ ต้องรักษาไว้ด้วยเชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อไม่เชื่องมงาย เชื่ออย่างมีเหตุผล เช่นเชื่อใน

คำสอนของพระพุทธเจ้าที่ว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เชื่อบิดา มารดา เชื่อครูบาอาจารย์ เชื่อผู้ปกครอง ดังนั้น เชื่อแล้วไม่มียาก เมื่อพยายามดังนั้น ก็หมดยาก

เมื่อมารู้สึกว่า ความอุตสาหะ ความเพียร ความพยายาม ดังกล่าวมานั้น ต้องประกอบกับการทำเช่นกล่าวนี้จึงมักเห็นกันไปว่าขืนชื่อว่างานแล้ว ย่อมเป็นของยาก เห็นทำง่ายสบายอยู่ก็การเล่น **งานไม่ใช่เล่น** แต่ถ้าการเล่นมาเป็นงานเข้า ก็ยากอีก เช่นเล่นกีฬาของกรมพลศึกษา เป็นต้น ว่าจะเล่นฟุตบอล ไม่ง่ายเลย ถ้าผู้เล่นเห็นเป็นง่ายหรือสบายละก็ หมดประตูสู้แน่ หรือเล่นห้อยโหนราวเดียวราวคู่เหล่านี้ เมื่อมาเป็นงานเป็นการเข้าก็ยากไม่น้อย เมื่อเห็นว่ายากไปหมดดังนี้ จะทำงานก็ทำไม่ได้ จะเล่นก็เล่นไม่ได้ ตกลงก็ไม่ต้องทำอะไรเลย ถ้าไม่ทำก็ยากอยู่ตลอดชาติ ถ้าไม่ปฏิบัติ ก็ว่าปฏิบัติยาก ถ้าตั้งใจปฏิบัติจริงหรือว่าอะไรว่าตามจริงกันแล้วง่ายนิดเดียว ทั้งเกิดความสุขกายสบายใจด้วย

อีกอย่างหนึ่ง ผู้ที่หวังอยากร่ำรวย ให้มีการอยู่ดีกินดี แทนที่จะไปทำการงาน ก่อร่างสร้างตัว เช่น ทำราชการ ค้าขาย ทำไร่ ทำนา ทำสวน หรือรับจ้างเป็นต้น กลับไปหวังรวยอยู่กับการ

พนัน ก็นับว่ายากเหมือนกัน ยังไม่เคยปรากฏว่าร่ำรวยกันเพราะเล่นการพนันเลย เห็นแต่ล่มจมไปตาม ๆ กัน อะไรจะทำให้ล่มจมยิ่งไปกว่าการพนัน ย่อมไม่มีแล้ว ขโมยปล้นก็ยังไม่หมดตัว อย่างน้อยเสาเรือนก็ยังอยู่ น้ำท่วมก็ยังไม่หมดตัว พอมีเวลาเก็บข้าวของได้บ้าง ไฟไหม้ก็ยังมีทดนเหลืออยู่ แต่ถ้าถูกการพนันเช่นม้ากินแม้ทดนก็จะไม่มีเหลือเลย คนที่สิ้นเนื้อประดาตัวเพราะการนั้นมีไม่น้อย บางคนมีติดตัวบ้าง เล็ก ๆ น้อย ๆ ก็ไปทุ่มเทเสียในวงการพนันหมด อย่างนี้เดินทางผิด ก็ถึงยาก จะหวังรวยก็ล่มจม งานบางอย่างผู้ทำมีความรู้และทำตามที่รู้ ก็ยังถึงยากอยู่กมี เช่นรู้วิธีต้มเหล้าเถื่อน ทำน้ำตาลเมา ทำน้ำกระแช่ ทำสตางค์ปลอม ทำธนบัตรปลอม ตลอดจนรู้วิธีปลอมเงินแดง แปลงตัวฉ้อ และรู้วิธีโกงต่าง ๆ เมื่อรู้ก็ทำตามที่รู้ ดังนี้จะถึงยาก เข้าในหลักว่า **ความรู้เกิดแก่คนพาล ก็เป็นไปเพื่อความฉิบหายฝ่ายเดียว** อย่างนี้ทั้งรู้ทั้งทำยากแท้ เพราะดำเนินผิดทาง

บางคนถูกยากครอบงำ เช่นเพราะความอัตคัดขัดสนก็ดี เพราะความรักใคร่ไม่สมหวังก็ดี เพราะความชั่วของตัวเองก็ดี เป็นต้น หมดทางแก้อย่างอื่นก็หาวิธีแก้โดยทำอัตวินิบาตกรรมโดดตึกตายบ้าง โดดน้ำตายบ้าง ผูกคอตายบ้าง นอนให้รถทับตายบ้าง กินยาตาย

บ้าง ยิงตัวตายบ้าง เป็นต้น ดังนี้ด้วยความคิดสั้น หวังให้หมดยาก อันเป็นวิธีของคนสิ้นคิด ที่ถูกนั้นควรคิดแก้ไขตรงเหตุที่ทำให้ถึงยาก ตัดเหตุที่ทำให้เกิดยากเสียได้ ผลคือความยากก็หมดไปตามกัน เช่น ไม่รู้หนังสือ ทำให้ยาก ก็ต้องแก้คือเรียนให้อ่านออกเขียนได้ก็จะหมดยาก หรือความจนทำให้ยาก ก็ต้องแก้ที่จน คือทำงานด้วยความหมั่น ไม่เลือกว่าจะเป็นงานหนักงานเบา เมื่อสุจริตแล้วเป็นทำทั้งนั้น ถ้าทำจนเกิดประโยชน์แล้วเก็บหอมรอมริบไว้บ้าง ถือหลักว่า ไม่ควรใช้อย่าใช้ ไม่ควรเปลืองอย่าเปลือง ไม่ควรเสียอย่าเสีย ดังนี้ก็ไม่จน เมื่อไม่จนก็หมดยาก

เรื่องยากที่กล่าวมานี้ เมื่อสรุปลงก็ได้ความว่า ยากอยู่ที่ไม่ทำ ยากอยู่ที่ไม่ถูกกาลเทศะ ทำไม่พอเหมาะพอดีกับลักษณะของงาน ทำไม่พอเหมาะพอดีกับลักษณะของสิ่งของ ทำผิดศีลธรรมวัฒนธรรม ยากอยู่ที่ไม่มีอุตสาหะ เพียร พยายาม ยากอยู่ที่ทำเพราะเข้าใจผิด เช่นอยากรวยเพราะการพนัน ยากอยู่ที่รู้ชั่วทำชั่ว ดังนี้จะเห็นได้ว่ายากมีมาหลายทาง ถึงจะมีมากเท่าไรก็ตามแต่ก็รวมลงในหลักว่า **ยากอยู่ที่ไม่ทำให้ถูกธรรม ถ้าจะให้หมดยากต้องทำ และทำให้ถูกธรรม** ด้วย ให้ถือหลักธรรมคารวะ คือเป็นผู้เคารพธรรม ถือความถูกต้องสมควรเป็นหลัก ดังกล่าวมาฉะนี้แล.

เรื่องที่ ๒๒

ความสะอาด

▲

คำว่า **"สะอาด"** ได้แก่หมดจดผ่องใส บริสุทธิ์ผุดผ่อง เป็นคุณธรรมที่น่าปรารถนา เพราะก่อให้เกิดความสุขกายสบายใจ เป็นสิริมงคลตรงกันข้ามกับสกปรก ซึ่งได้แก่เลอะเทอะ เปรอะเปื้อน มีราคี เป็นโทษที่ไม่น่าปรารถนา เพราะให้เกิดความลำบากกาย ไม่สบายใจ เป็นอัปมงคล จริงอยู่ความสะอาดมีอยู่ในที่ใด ความสบายก็มีในที่นั้น จะเห็นได้ เช่น เสื้อผ้าที่สวมใส่สะอาด ก็สวมใส่สบาย อาหารการกินทำสะอาดก็กินสบาย ที่หลับที่นอนสะอาด ก็หลับนอนสบาย บ้านเรือนอันเป็นที่อยู่อาศัยสะอาด ก็อยู่สบาย ถนนหนทางสะอาดก็เดินสบาย โต๊ะที่ทำงานสะอาด ก็ทำงานสบาย ร่างกายชำระขัดสีสะอาด ก็สบาย ดังนี้ เป็นต้น และตรงกันข้ามอีก ถ้าเสื้อผ้าที่สวมใส่เปื้อน ๆ เปรอะ ๆ ไม่รู้จักฟอกถู ครั้นสวมใส่ก็เหนียวเหนอะหนะ อาหารการกินทำเลอะ ๆ เทอะ ๆ ถ้วยชามจานทิ้งของค้างคาราคาซัง น้ำพริกน้ำแกงข้าวสุกเกรอะกรังไม่ล้างไม่ทำ ที่หลับที่นอนหมักหมมจนเหม็นสาบ ไม่ตากไม่ผึ่ง เป็นรังของเลือด บ้าน

เรือนปล่อยให้รกรุงรัง ข้าวของไม่เก็บให้เป็นระเบียบ ที่กิน ที่นอน ที่นั่ง ก็ที่เดียวกัน ถนนหนทางปล่อยสิ่งปฏิกูลให้เรี่ยราดขรุขระเต็มไปด้วยหนามไหน่ โต๊ะที่ทำงานก็เต็มไปด้วยเศษกระดาษและของอื่น ๆ ปล่อยฝุ่นละอองจับจนหมองคล้ำ ร่างกายปล่อยให้เหงื่อไคลจับไม่ขัดไม่ถู เป็นเม็ด เป็นผื่น ผมเผ้าปล่อยรกรุงรัง ไม่สะไม่สางเกิดรังแคคัน ดังนี้ ก็หมดสบายเหมือนกัน

อนึ่ง ความสะอาดนี้ทำให้อายุยืน ดังที่ท่านกล่าวว่า สะอาดกายเจริญวัย ข้อนี้เป็นความจริง เพราะร่างกายก็ดี สิ่งอุปกรณ์แก่ร่างกายก็ดี เมื่อรักษาให้สะอาดถูกต้องตามสุขลักษณะแล้วย่อมทำให้มีอนามัยดี ร่างกายแข็งแรงปราศจากโรคเบียดเบียน ผลก็คืออายุยืน และคนสะอาดย่อมมีสง่าผ่าเผยในสังคม

ในทางพระพุทธศาสนา ท่านสรรเสริญคนสะอาดไว้ว่า “ปาเปน รมติ สุจิ คนสะอาดไม่ยินดีในความชั่ว” ดังนี้ แสดงว่าคนสะอาดทางโลกก็บูชา ทางศาสนาก็ยกย่อง อันความสะอาดนั้นท่านจำแนกไว้ ๓ ประการ คือ:—

๑. กายโสเจยฺย	ความสะอาดทางกาย
๒. วจีโสเจยฺย	ความสะอาดทางวาจา
๓. มโนโสเจยฺย	ความสะอาดทางใจ

ความสะอาดทางกาย นั้น ได้แก่เว้นความชั่วอันเป็นไปทางกาย ซึ่งเรียกว่ากายกรรม เช่นไม่เบียดเบียนกัน ไม่กดขี่ข่มเหงกัน ไม่หรมานสัตว์ ไม่ลัก ไม่ชโมย ไม่ฉ้อ ไม่คดโกง ไม่ตระบัด ไม่ยักยอก ไม่ตีชิง ไม่วิ่งราว และไม่คบชู้สู่สาว ไม่ผิดในลูกเมียท่าน อนึ่ง ความสะอาดทางกายนี้ ย่อมหมายไปถึงการแต่งกายเรียบร้อย ถูกต้องตามความนิยมและมรรยาทในที่สาธารณสถาน ตามที่มีพระพุทธบัญญัติไว้ว่า “พึงสำเนียกว่า เราจักนุ่งห่มให้เรียบร้อย เราจักปิดกายด้วยดี ไปหรือนั่งในบ้าน เราจักระวังมือเท้าด้วยดีไปหรือนั่งในบ้าน เราจักไม่เลิกผ้าไปหรือนั่งในบ้าน” ตลอดจนบัญญัติมิให้ถ่ายเทอุจจาระปัสสาวะลงในแม่น้ำลำคลอง ไม่บ้วนน้ำลายลงบนพื้นที่สะอาด ไม่ขว้างไม่ปาหยากเยื่อขยะ หรือบ้วนน้ำลายทิ้งก้นบุหรี่ลงไปในทางหน้าต่าง และไม่ให้เบียดเสียดกันให้ถอลำดับไปก่อนไปหลัง หรือแก่อ่อนในเวลาทำกิจ เนื่องด้วยคนหมู่มากเป็นต้น เหล่านี้เป็นข้อบัญญัติในทางพระศาสนา ในส่วนที่เนื่องด้วยกาย ผู้ปฏิบัติตามนี้ ชื่อว่า กายสะอาด

ความสะอาดทางวาจา นั้น ได้แก่เว้นความชั่ว เป็นไปทางวาจา ซึ่งเรียกว่าวจีกรรม เช่นไม่พูดเท็จให้พูดแต่ความจริง ไม่พูดส่อเสียดยุยงให้เขาแตกกัน ให้พูดแต่ในทางที่จะสมานสามัคคีแก่กัน

และกัน ไม่พูดคำหยาบ เช่นเรียกอ้ายอี ขนมงกูทถอเป็นเลวใน
บัดนี้ หรือด่าว่าเปรียบเปรยเขา ให้พูดแต่ถ้อยคำสุภาพอ่อนหวาน
ไม่พูดเพ้อเจ้อเหลวไหลไร้ประโยชน์ ให้พูดแต่ถ้อยคำที่ชักนำให้เกิด
คติสอนใจเตือนใจ ไม่พูดนินทาว่าร้ายคนอื่น หรือติเตียนคนว่าไม่ดี
อย่างนั้นไม่ดีอย่างนี้เป็นต้น อนึ่ง ในเรื่องคำพูดของคนนี้ ท่านจัด
ไว้ ๓ จำพวก คือ:—

๑. คูถภาณี จำพวกที่ พูดด่าเลวทราม โกหกพกลม สับปรับหาความจริงไม่ได้ เป็นจำพวกชนิดที่ว่า “ มะกอกสาม ตะกร้าปาไม่ถึง ” หรือพูดจาด่ากระโชกโฮกฮากหยาบคาย คำพูดของคนจำพวกนี้เหมือนคูถอันเป็นสิ่งที่น่าเกลียดอย่างยิ่ง

๒. ปุปผภาณี จำพวกที่ พูดจริงไม่เสแสร้งแกล้งกล่าวเท็จ เห็นอย่างไรก็พูดอย่างนั้น ไม่พูดพล่อย ๆ คำพูดของคนจำพวกนี้ เหมือนดอกไม้อันเป็นที่นิยมของคนโดยมาก

๓. มธุภาณี จำพวกที่ พูดไม่หยาบคายโฮกฮากกระชากเสียง พูดจาอ่อนหวานจับใจ เป็นที่ดูดดื่มของผู้ฟัง ฟังแล้วติดใจชอบใจ อย่างที่ว่า “ ลมปากหวานอยู่ไม่รู้หาย ” คำพูดของคนจำพวกนี้ เหมือนน้ำผึ้งหรือน้ำตาลมีรสหวานเป็นที่ต้องการของคนทั้งหลาย

จำพวกแรก ชื่อว่ามีวาจาสกปรก จำพวก ๒–๓ ชื่อว่ามีวาจาสะอาด นี้เป็นบัญญัติทางพระศาสนา

ความสะอาดทางใจ นั้น ได้แก่เว้นความชั่วอันเป็นไปทางใจ ซึ่งเรียกว่ามโนกรรม เช่นไม่โลภอยากได้ของเขา คือไม่เป็นคนเห็นแก่ได้เพราะโลภจัด คนโลภ หรือคนมักได้ เป็นคนเห็นแก่ประโยชน์ตัว ไม่นึกถึงว่าคนอื่นจะเดือดร้อนอย่างไร ตนเอาได้เข้าว่าเป็นแล้วกัน อย่างนี้ท่านเรียกว่าเป็นคนสกปรก ดังภาษิตว่า “อตฺตทตฺถปญฺญา อสญฺ มนสสา มนุษย์ผู้เห็นแก่ประโยชน์ตน เป็นคนสกปรก” หรือเป็น คนเน่าใน ที่เรียกว่า อันโตปูติ และยิ่งกว่านั้น เพราะความโลภไม่มีสิ้นสุดของตนนี้เองเอาตัวไม่รอด ถึงจะฉลาดในทางพลิกแพลงอย่างไรก็ต้องโง่เข้าวันหนึ่ง และต้องสิ้นชื่อ ดังที่ว่า “โภคตณฺหาย ทุมฺเมโธ หนฺติ อญฺเญว อตฺตานำ คนโง่ย่อมฆ่าตนเองเหมือนฆ่าคนอื่น เพราะโลภจัด” เมื่อไม่โลภก็เป็นคนสะอาดได้ และเป็นคนไม่พยาบาทปองร้ายเขา ให้มีจิตเมตตากรุณาปรารถนาความสุขความเจริญ แก่เพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ปรารถนาแต่จะบำเพ็ญจิตสามัคคี ในระหว่างเพื่อนร่วมหมู่ร่วมคณะร่วมประเทศชาติ ให้เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ไม่ริษยาหาความผิดให้แก่กัน เมื่อใคร

ทำดีก็พลอยแสดงมุทิตาจิตต่อเขา หรือช่วยสนับสนุนเป็นหลายแรง หลายรู้ร่วมกัน เป็นคนเห็นชอบตามคลองธรรม คือดำเนินตามระบอบแบบแผน กฎข้อบังคับซึ่งกำหนดไว้โดยถูกธรรม ไม่ล่วงล้ำระเบียบแบบแผนอันดีงามและไม่บัญญัติข้อที่ทำให้ขัดแย้งกันขึ้น พูดง่ายๆก็คือ ไม่ปฏิบัติให้ผิดพระพุทธประสงค์ขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั่นเอง ดังจะเห็นได้เช่น พระพุทธเจ้าทรงมีพุทธประสงค์ให้มนุษย์มีความสามัคคี ร่วมแรงร่วมใจกันเพื่อความเป็นปึกแผ่นแน่นหนา จะได้สำเร็จประโยชน์ที่ปรารถนาโดยง่าย ดังที่ว่า "สพฺเพสุ สงฺฆภตานิ สามคฺคี วุฑฺฒิสาธิกา ความสามัคคีของหมู่ยังความเจริญให้สำเร็จ" ทรงมีพุทธประสงค์ ให้ดีมแต่พระธรรมเพื่อบำบัดทุกข์ให้เกิดความสุข ดังที่ว่า "ธมฺมปีติ สุขํ เสติ ผู้ดีมธรรมย่อมอยู่เป็นสุข" ทรงมีพุทธประสงค์ให้ทำดี เช่น ขยัน อดทนเป็นต้น เพื่อจะได้ดีดังที่ว่า "กลฺยาณการี กลฺยาณํ ทำดีย่อมได้ดี" ทรงมีพุทธประสงค์ ให้ประกอบแต่สัมมาอาชีวะหากินแต่ในทางสุจริต เพื่อหวังที่จะให้เป็นที่พึ่งของตนได้ ดังที่ว่า "อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ ตนเป็นที่พึ่งของตน" ดังนี้ เป็นต้น

เมื่อปฏิบัติตามก็ชื่อว่าปฏิบัติถูกพุทธประสงค์ และเป็นคนเห็นชอบตามคลองธรรม เป็นสัมมาทิฏฐิ เป็นความเจริญงอกงามแก่ตน

เอง ถ้าผิดไปจากนั้น เช่นพุทธประสงค์ให้สามัคคีกัน กลับทะเลาะวิวาทกัน แก่งแย่งกัน ชิงดีกัน ริษยากัน คอยจับไหวจับพริบกัน ผลที่สุดแตกกัน แยกพวก แยกหมู่กัน รวมกันไม่ติด พุทธประสงค์ให้ดื่มพระธรรม เพื่อความสุขความเจริญ กลับพากันดื่มเหล้าและนิยมกันว่าดีนักดีหนา ทั้งๆที่สอนว่า “เนวายๅ ภทฺทกา สุรา สุรานๅ ไม่ดีหนา” พุทธประสงค์ให้ทำดี เช่นขยัน อดทน เป็นต้น กลับเกียดคร้าน อ่อนแอท้อแท้ไปทุกอย่างๆ พุทธประสงค์ให้ประกอบสัมมาอาชีวะ หากินโดยสุจริต กลับโกงกัน ลักขโมยกัน ชุดเลือดชุดเนื้อกัน ดังนี้ชื่อว่าทำผิดพุทธประสงค์ และเป็นการเห็นผิดจากคลองธรรม เป็นมิจฉาทิฏฐิ ไม่สมกับที่จารึกชื่อลงไปว่า เป็นคนชาติไทยศาสนาพุทธเลย ผู้มีใจสะอาด ย่อมไม่โลภ ไม่พยาบาท และเห็นชอบตามคลองธรรมเสมอ นี้เป็นบัญญัติทางพระศาสนา

ความสะอาด ที่กล่าวมานี้เป็นหลักฐานทางพระพุทธศาสนา มีความสอดคล้องต้องกันกับนโยบายส่งเสริมวัฒนธรรมของชาติทุกประการ ดังเช่นในเรื่องวัฒนธรรม ว่าด้วยการแต่งกายให้ถูกระเบียบและมรรยาทในที่ประชุมชน เช่นไม่เบียดเสียด ยื้อแย่งกันในการโดยสารยานพาหนะหรือชื้อบัตรผ่านประตู ให้ทำตามลำดับก่อนและหลัง เป็นต้น นี้เป็น ความสะอาดทางกาย ดูแล้วเห็นเป็นระเบียบเรียบร้อย

ทางวาจาก็เริ่มด้วยให้กล่าวคำเป็นสวัสดีมงคลแก่กันในเวลาแรกพบกันหรือจะจากกันว่า “ สวัสดี ” กล่าวคำ “ ขอบคุณหรือขอบใจ ” ในเวลาได้รับความช่วยเหลือหรือความมีแก่ใจจากผู้อื่น กล่าวคำ “ ขอโทษ ” ในเวลาพลาดพลั้งต่อผู้อื่นตลอดจนให้นิยมพูดภาษาไทย ไม่พูดให้ร้ายพวกกันเอง ไม่พูดข่าวอกุศล ไม่พูดความลับของทางราชการ เป็นต้น นี่เรียกว่า วาจาสะอาด

ทางใจ ก็พยายามปลุกปลอบให้รักชาติของตน อันความรักที่ถูกคลองธรรม ไม่ให้นิยมไปในทางผิดคลองธรรม อันได้เห็นชาติอื่นดีกว่าชาติของตน หรือเพราะเห็นแก่ลิ้นจ้างรางวัลที่ชาติอื่นป้อนให้ แล้วทำลายชาติตนเอง และพยายามปลุกปลอบให้สกุลไทยทุกคนมีใจกลมเกลียวเป็นอันเดียวกัน เพื่อบุกบั่นให้ผ่านพ้นจากมหาภัยไปโดยสวัสดี เป็นต้น นี่เรียกว่า ใจสะอาด

ในที่สุด เมื่อเราชาวพุทธศาสนิกชน ทุกคนพยายามกล่อมเกลากาย วาจา ใจ ให้สะอาดดังที่กล่าวมานี้ ย่อมเป็นประโยชน์ทั้งทางโลกก็ไม่ช้า ทางธรรมก็ไม่เสีย เป็นการค้าจุนจรรโลงตนเอง และหมู่คณะตลอดถึงประเทศชาติ ให้ถึงความเป็นอารยะ ได้ด้วยความเป็นผู้มีกายสะอาด วาจาสะอาด และใจสะอาด ดังกล่าวมาฉะนี้แล.

เรื่องที่ ๒๓

ความก้าวหน้า

"ความก้าวหน้า" คำนี้มักพูดกันเสมอ เช่นว่าเราต้องทำงานให้ก้าวหน้า ชีวิตจึงจะก้าวหน้า ประเทศไทยก้าวหน้า ไปไกลแล้ว ดังนี้เป็นต้น ก้าวหน้า ตรงกับศัพท์ธรรมะว่า ปรักกมะ แปลอย่างเต็มความก็ว่า ก้าวไปเพื่อคุณในเบื้องหน้า ภาษาไทยเจริญขึ้น การใช้คำก็ให้กะทัดรัดแต่มีความหมายกว้าง จึงเหลือคำต้นกับคำท้ายละคำในระหว่างไว้ในฐานที่เข้าใจเป็นก้าวหน้านั่นเป็นฝ่ายเจริญตรงกับ ไม่ก้าวหน้า เป็นฝ่ายเสื่อม เรื่องก้าวหน้านี้ขอให้ดูข้อพิสูจน์ความจริงของธรรมชาติในเรื่องมนุษย์ สัตว์ และพืชพันธุ์บรรดามีอยู่ในโลกที่เจริญเติบโต ก็เพราะก้าวหน้าขึ้นเป็นลำดับ ๆ ไม่หยุดเพียงเท่าที่เป็นอยู่ในระยะแรก เราจึงได้เห็นคน สัตว์ และพืชพันธุ์ต่างกันโดยขนาด เล็กบ้าง ใหญ่บ้าง นี้เป็นลักษณะธรรมดาทั่ว ๆ ไป ในทางความคิดความรู้สึกของคนก็ก้าวหน้าไปตามวัย เมื่อยังเป็นทารกก็รู้แต่กินและร้องไห้ ครั้นเติบโตขึ้นมาก็รู้อะไร ๆ มากขึ้น เช่นรู้จักกินข้าวเอง รู้จักนุ่งห่ม รู้จักพูด รู้จักสวยงาม รู้จักเล่น รู้จักรัก รู้จักกลัว รู้จักทำงาน จนกระทั่งรู้จักตัว รู้จักชั่ว เป็นต้น

ดังนี้แสดงว่า มนุษย์เราก้าวหน้าขึ้นเป็นระยะ ๆ ตามลักษณะธรรมดา จึงเป็นธรรมดาของคนที่จะทำอะไร ก็ต้องทำให้เป็นเพื่อก้าวหน้า ไม่มีหยุด ให้เป็นเหมือนคน สัตว์และพืชพันธุ์ทั้งหลาย ๆ ฉันฉะนั้น คำที่ใช้ในกลุ่มเดียวกันกับก้าวหน้านี้มีหลายคำ เช่น:—

วิริยะ เป็นเหตุแกล้วกล้าของบุคคล

อุฏฐานะ เป็นเหตุลุกขึ้นประกอบกิจไม่นั่งนิ่ง

อุตสาหะ เป็นเหตุอาจหาญและอดทน

ธิติ เป็นเหตุมั่นคงไม่จับจดรวนเร

อัฏฐิติ เป็นเหตุไม่หยุด

วาลายะ หรือ พยายาม เป็นเหตุชักไป

ปรักกมะ เป็นเหตุบากบั่นมีแต่จะก้าวไปข้างหน้า

อัปปฏิวาณี เป็นเหตุไม่ท้อถอย

ปธานะ และ ปัคคหะ เป็นเหตุประคองไว้ ดังนี้ รวมความก็คือ ให้ก้าวหน้า ไม่ท้อถอย ไม่หยุดนั่นเอง

คำของแม่ทัพผู้หนึ่งพูดกับทหารในแนวรบว่า ฉันจะเดินตามไปกับท่าน ถ้าฉันถอยหลังหรือหยุดยิง ให้ยิงเลย วาทะนี้แสดงให้เห็นน้ำใจอันเข้มแข็งเด็ดเดี่ยวของแม่ทัพผู้นั้น ซึ่งมุ่งหน้าสู่จุดหมายคือความมีชัยเสมอ ทหารย่อมปรากฏเกียรติว่าเป็นผู้

แกล้วกล้า ไม่ย่นย่อต่ออุปสรรคใด ๆ ที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้า ปฏิบัติ
ตามคำสั่งได้เสมอ เมื่อผู้บังคับบัญชาสั่งให้ไปถึงที่นั่นที่นี่ เวลา
เท่านั้นเท่านี้ ก็ต้องไปให้ถึงที่หมายตามกำหนดเวลา ถ้าไม่มีรถไป
ก็ต้องเดินไป ถ้าจะเดินไม่ทัน ก็ต้องวิ่งไป ระหว่างทางแม้จะมีภูเขา
ห้วยเหว ลำธาร หรือต้องบุกป่าฝ่าดงอย่างไรก็ไม่ท้อถอย มุ่งไป
จนถึงที่หมายได้เสมอและทันเวลาตามกำหนด ดังนี้ชื่อว่า ได้ดำเนิน
ตามหลักที่นักปราชญ์วางไว้ว่า ผลที่มุ่งหมายอันใดที่จะต้องลุล่วง
ได้ด้วยเรี่ยวแรงของลูกผู้ชาย ด้วยความแกล้วกล้าของลูกผู้ชาย
ด้วยความบากบั่นของลูกผู้ชาย เมื่อยังไม่ถึงผลที่มุ่งหมายอันนั้นจัก
ไม่หยุดเพียงดังนี้ ผู้ที่ขาดหลักดังว่านี้ มักท้อแท้เสียใจในระหว่าง
เพราะขาดความอดทนบ้าง เพราะความประมาทบ้างเพราะชะล่าใจบ้าง
จึงทำอะไรไม่ก้าวหน้า เมื่อไม่ก้าวหน้าก็ต้องถอยหลัง หรือแม้หยุด
อยู่เฉย ๆ ก็เรียกว่าถอยหลัง เหมือนพายเรือทวนน้ำ พายไปได้
สักหน่อยก็หยุดเสีย เรือนั้นก็จะลอยถอยหลังตามกระแสน้ำ หรือหยุด
ผูกเรือ หรือทอดท่านเสีย ไม่พายต่อไป ผู้พายที่มาข้างหลังเขาไม่หยุด
เขาก็จะขึ้นหน้าไป ผู้หยุดจึงชื่อว่าถอยหลัง คืออยู่หลังเขา ดังเรือง
เต่าแข่งกับกระต่าย กระต่ายถือว่าเป็นสัตว์เร็ว วิ่งไป ๆ ก็หยุดเสีย
ส่วนเต่านั้นแม้จะเป็นสัตว์ช้า แต่อาศัยที่ไปไม่หยุด จึงถึงที่หมายก่อน
กระต่าย

เรื่องนี้ท่านแต่งประเทียบไว้ให้เห็นว่า ผู้ที่ทะนงตนว่าดีกว่า
เขา เก่งกว่าเขา เลิศกว่าเขา เช่นนี้มักจะเป็นคนประมาท คือ

ทะนงว่าเราดีแล้ว ไม่มีใครเสมอเราแล้วไม่ต้องทำอะไรก็มีกินมีใช้ เป็นอย่างนี้จะถึงยาก เพราะตัวอย่างมี คือ ผู้ดีตกยาก ส่วนผู้ทรยศตนว่า ตนมีฐานะเพียงเท่านั้นเท่านี้ มีทางที่สมควรจะทำฐานะของตนให้เจริญงอกงามขึ้นอีกได้ ก็พยายามสร้างตนให้ดียิ่งๆ ขึ้น ทำชีวิตให้ก้าวหน้าอยู่เสมอย่อมรุ่งเรือง อนึ่งคนที่ดีอยู่แล้ว บางทีก็รักษาดีไว้ไม่อยู่ ไม่ต้องพูดถึงว่าจะทำให้ดียิ่งยวดขึ้นไป เป็นคนชนิดที่ว่า ดีแล้วไม่รักดีแส่หาโทษที่ตัดรอนดีให้หมดไป เมื่อดีหมดไปก็กลายเป็นคนหมดดี อย่างนี้นอกจากไม่ก้าวหน้าแล้วยังถอยหลังลงอย่างน่าอนาถ ที่จะเป็นก้าวหน้าไปด้วยดีนั้นต้องเป็นดังนี้ ความดีอันใดที่ยังไม่เกิด ก็ทำให้เกิดขึ้น เมื่อเกิดขึ้นแล้วก็รักษาไว้หรือทำให้ยิ่งยวดขึ้นไป

ในทางพระพุทธศาสนา สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเป็นตัวอย่างอันดีเยี่ยมในทางก้าวหน้า ดังจะเห็นได้เมื่อพระองค์มีพระชนม์ควรศึกษา พระองค์ก็ศึกษาจนเจนจบตามที่อาจารย์สอน เมื่อมีพระชนม์ควรจะสมรสตามประเพณีนิยมพระองค์ก็เข้าพิธีสมรสกับหญิงที่คู่ควรกัน พระองค์มีชีวิตสดชื่นอยู่ตลอดเวลา แม้ดังนั้นก็ยังไม่พอพระทัยพยายามเพื่อความก้าวหน้าอยู่เสมอ มิได้เห็นแก่ความลำบาก พยายามยิ่งยวดขึ้นไปๆ จนบรรลุความสุขขั้นสูงสุด แต่กระนั้นพระองค์ก็มิได้หยุดโดยเห็นว่าสุขพอแล้ว ยังทรงพระกรุณา

ทำประโยชน์แก่สัตว์โลกอยู่เรื่อย ๆ แม้จะถึงเวลาปรินิพพานอยู่แล้ว ก็ยังประทานปัจฉิมโอวาทเป็นครั้งสุดท้าย จนสิ้นพระกำลังกายไปเองมิได้ตรัสอะไรอีก อย่างนี้เรียกว่าทำประโยชน์ตั้งแต่เกิดจนตาย มีชีวิตเต็มไปด้วยประโยชน์ พระธรรมคำสั่งสอนของพระองค์ก็ล้วนแต่ชักจูงให้ผู้ปฏิบัติก้าวหน้าอยู่เสมอ เช่นทรงสอนว่า

"อย่าทอดธุระในความดี"

"พึงรีบเร่งทำความดี"

"ควรทำความเพียรในวันนี้"

"คนผู้ผลัดเพียนว่าพรุ่งนี้เถอะ ย่อมเสื่อม ยิ่งผลัดเพียนว่ามะรืนนี้เถอะ ยิ่งเสื่อมมาก"

"ควรบากบั่นทำประโยชน์ให้ไพบูลย์ไว้"

"คนมีบัญญา แม้ถูกความยากลำบากผลักไสก็ไม่เลิก มุ่งหมายเพื่อประสบสุข"

"พึงสละสุขพอประมาณเสีย มุ่งเอาสุขไพบูลย์เบื้องหน้า" ดังนี้เป็นต้น จะเห็นได้ว่า พระองค์สอนมุ่งให้รุดหน้าอยู่เสมอ ๆ คนผู้ไม่คิดก้าวหน้ามักไม่สนใจทำงานชอบอยู่เฉย ๆ แต่อยากรวยอยากสบาย บางทีก็คิดว่าจะทำอย่างนั้นอย่างนี้ จะรวยได้อย่างนั้น จะสบายได้อย่างนี้แต่ไม่ทำ เรียกว่าสร้างวิมานบนอากาศ ขณะเดียวกันนั้นกลุ่มวิมานก็ทลาย ผลสำเร็จจะมีได้ที่ไหน

ดังที่ว่า “น หิ จินฺตามยา โภคา โภคสมบัติทั้งหลายหาสำเร็จด้วยการนึกไม่ สำเร็จอยู่ที่ทำ” นี้เป็นคติฝังใจเราอยู่ในบัดนี้ทำให้ก้าวหน้า ทำให้เป็นล่ำสัน ไม่ทำๆ หยุดๆ แม้การทำนั้นจะลำบากยากเข็ญอย่างใด ก็บากบั่นไปจนถึงที่สุด จึงจะเป็นผลประโยชน์นั้นมาได้ ถือหลักว่า ใฝ่ร้อนจะนอนเย็น คือลำบากก่อนแล้ว สบายดี เพราะชีวิตที่ลำบาก ย่อมทำคนให้เป็นคน อย่าให้เป็นคนชนิด ใฝ่เย็นจะเข็ญใจ คืออยากสบาย อยากได้ดี โดยไม่ต้องลงทุน เช่นอยากมั่งมีศรีสุขแต่เกียจคร้าน เห็นแก่ความสบายอยากให้เขาชมว่าดี แต่ไม่ทำความดี ชิงความชอบของเขาเอามาเป็นของตนอย่างนี้ไม่ดีแน่ เพราะไม่ปรารถนาในงานที่ทำลำบาก ชอบสบาย อยู่เฉยๆ คนอื่นเขากระวีกระวาดกันตนทำเป็นทอดหุ่ยแต่พอถึงคราวคับขันเข้าจริงๆ ก็หมดหนทางเสียแล้ว เอาตัวไม่รอด ลำบากจนตาย เข้าทำนองไฟไม่ไหม้หัวไม่นึกถึงน้ำ หรือไฟไหม้หัวจึงนึกถึงน้ำ นั่นเอง คำกล่าวที่ว่า จะลำบากอย่างไทย หรือจะสบายอย่างทาส ก็มีความหมายใกล้กัน คือ เมื่อต้องทำงานก็ต้องลำบาก ต้องรับผิดชอบ แต่ผลดีที่ได้รับเป็นของตนทั้งสิ้น ทำให้ตนอยู่ดีกินดี มีความเป็นไทยแก่ตัว ผิดกับทาสไม่ต้องรับผิดชอบอะไร จะได้หรือเสีย จะเสื่อมหรือเจริญก็เป็นของคนอื่น ดูก็

สบายดี แต่นักดูให้ดีว่า ทาสนั้นมีความเป็นอยู่อย่างไร อะไร ๆ ก็ไม่เป็นของตน ทำไปก็เพื่อคนอื่นทั้งนั้น ไม่มีอิสระอะไรเลย หมดความก้าวหน้า

คติต่าง ๆ ของโบราณมีมาก.เกี่ยวกับความก้าวหน้า เช่น "พายเถิดพ่อพาย ตะวันจะสาย ตลาดจะวาย สายบัวจะเน่า" หรือที่ผู้ใหญ่เตือนเด็กเวลากินข้าวว่า "ใครอิ่มก่อนได้ดูโขนดูหนัง ใครอิ่มทีหลังเก็บถ้วยเก็บชาม" แต่งเป็นคำลอนไว้ก็มีว่า

"ถ้าปลูกผัก หมั่นตัก วารีรด
จะปรากฏ ดอกใบ สมใจหวัง
คนอิ่มก่อน ดูละคร ที่ท้ายวัง
อิ่มทีหลัง ล้างชาม น่าตาย"

"หนทางไกลไปไม่ถึงจักถึง" เหล่านี้ เป็นคติในทางก้าวหน้า รีบทำให้ทันกับเหตุการณ์ ไม่โอ้เอ้ยืดยาดโลเลเสีย การทำความดีให้ก้าวหน้านั้นเป็นเรื่องที่ตนเองทำ ไม่ใช่คนอื่นทำให้ ที่ได้รับยกย่องเชิดชูเลื่อนวิทยฐานะโดยลำดับนั้น เพราะตนทำดีเอง ความดีนั้นได้ปรากฏออกไป ทำให้ผู้อื่นเห็นชอบจึงได้บำเหน็จความชอบ สมกับความดีที่ตนทำ และไม่ต้องไปรอว่า ให้คนอื่นมาเห็นก่อนจึงทำ เมื่อเขายังไม่เห็นก็ยังไม่ทำ ดังนี้ผิดหลักที่ท่านสอนไว้ว่า คนอื่นไม่อาจรู้ความจริงอย่างไรก็ช่าง ผู้รู้พึงบากบั่นเรื่อยไปอย่างนั้น นี่เป็นวิธี

ดที่สุดที่จะทำชีวิตให้ก้าวหน้า ถ้าผิดจากนี้แล้วก็หวังความก้าวหน้า
ได้ยาก การที่ไม่ก้าวหน้านั้น นอกจากไม่ทำ หรือทำ ๆ หยุด ๆ ดัง
กล่าวแล้วยังมีอีก คือ ทำอย่างเธรตรง บ้าง ทำอย่างเธรส่องบาตร
บ้าง ทำคีบคงคีบ ทำศอกคงศอก บ้าง

ที่ว่า ทำอย่างเธรตรง นั้น คือตรงทอ ดังที่เล่ากันว่า ตาเธร
แกจะเดินทาง มีคนบอกแก่ว่าให้ไปทางนั้น ๆ ตรงไปอย่าแวะเวียน
ตาเธรจึงเดินไปตามทางที่เขาบอก พอเดินไปพบต้นตาลเข้ากลาง
ทาง แกถือตามคำที่เขาบอกว่า ตรงไปอย่าแวะเวียน แกก็ไม่หลีก
อ้อมต้นตาล ตรงชนต้นตาลที่เดียว พอถึงยอดตาลก็ลงอีกด้านหนึ่ง
แล้วจึงเดินไป ทำดังนี้เรื่อย ๆ กว่าตาเธรจะถึงจุดหมายก็แทบแย่
บางทีอาจตายเสียก่อนก็ได้ ทำอย่างนี้ถึงตรงก็เป็นตรงอย่างทื่อ ๆ
ขาดความพินิจ ทำให้ล่าช้าก้าวหน้าไปไม่ได้ ในกรณียเมตตสูตร
ท่านใช้ว่า สหช แปลว่า ตรงดี คือไม่ตรงอย่างเธรตรงนั่นเอง

ที่ว่า ทำอย่างเธรส่องบาตร นั้น คือ บาตรเป็นบริขาร
ของพระ เมื่อท่านล้างเช็ดเสร็จแล้ว ท่านก็ส่องดูกับแสงสว่างเพื่อ
ทราบว่าร้าวรานทะลุหรือไม่ ลูกศิษย์เห็นดังนั้นก็เข้าใจว่าการส่อง
บาตรกับแสงสว่างเป็นจริยวัตรอันดีที่พึงทำตาม ก็ทำบ้างทุก ๆ วัน

โดยไม่รู้ว่าส่องเพื่ออะไร จึงเรียกว่าเกรส่องบาตร อีกเรื่องหนึ่งที่ทำอย่างกันมา คือ ไม่ปลดชายกระเบนศีลไม่เล่น นักเนื่องจากผู้ใหญ่ในบ้านจะขอศีล เมื่อจะอาราธนาศีลลูกชั้นนั่งกระโหย่งจะกราบพระ ผ้านุ่งรัดเข่าท่านตึง กราบลงไม่ถนัด ท่านก็ผ่อนชายกระเบนออกช่วคราว ลูกบ้านเห็นดังนั้นอยากจะทำให้เหมือน ก็เข้าใจว่าไม่ปลดชายกระเบนศีลไม่แล่นเข้าตัว ก็เตอนกันออองไป เดียวนี้หายไปแล้วเพราะหมดสมัย ทำดังนี้ไม่รู้เหตุผล ก็เป็นการตรงที่อเหมือนกัน ก้าวหน้าไปไม่ได้ ท่านจึงสอนไว้ด้วยคำว่า การณวสิโก เบนผู้ดำเนินตามเหตุผล

ที่ว่า ทำคิบคงคิบ ทำศอกคงศอก นั้น คือทำอะไรไม่คิบหน้า ต้องมีผู้อนคอยบอกคอยเตือน อย่างนี้เรียกว่าปากเปียกปากแฉะดังมีเรื่องว่า มีขุนนางผู้ใหญ่คนหนึ่ง วันหนึ่งท่านต้องไปในงานพระราชพิธี ท่านมีปรกติไม่อยากไปก่อนไปหลัง จึงให้ทนายหน้าหอไปดูว่ามีคนไปกันหรือยัง ทนายหน้าหอไปดูกลับมาบอกว่า มีคนไปบ้างแล้ว ท่านถามว่า เขาประดับเหรียญตราอย่างนั้น ๆ กันหรือเปล่า ทนายหน้าหอไม่รู้กลับไปดูอีกมาบอกว่า ประดับอย่างนั้น ๆ ท่านถามว่า คนนั้น ๆ ไปหรือยัง ทนายหน้าหอไม่รู้กลับไปดูอีกเป็นอันว่า ทนายหน้าหอทำงานคิบคงคิบ ศอกคงศอก จึงต้องเวียนไปเวียนมาหลายพักหลายหน

เรื่องเถรตรงกัด เถรส่องบาตรกัด คับคงคับ ศอกคงศอกกัด เป็นเรื่องทำทั้งนั้น และทำตรงไม่ใช่คด แต่ตรงโดยอาการที่ หรือตรงซื่อ จึงไม่ดี เพราะไม่ก้าวหน้า การตามกันอย่างที่ ๆ หรืองมงายไร้สติปัญญา เป็นเหตุให้ถอยหลังเป็นความเสื่อม เช่น เถรตรงและเถรส่องบาตรเป็นต้น การตามอย่างซื่อตรง ไม่ใช่ตรงซื่อ คือตามไปโดยอาการหลีกลัดเลาะมุ่งจุดเจริญข้างหน้า ไม่ใช่ตาม เพราะงมงายหรือไร้ความคิด เพราะผู้ฉลาดย่อมแนะนำในสิ่งที่ควร แนะนำ เมื่อท่านนำเราไปดีแล้ว ก็ตามท่านไป เช่นเดียวกับบุตร ตามบิดามารดา ศิษย์ตามครูบาอาจารย์ในทางที่ดีมีแต่เจริญก้าว หน้า ถ้าไม่ตามก็กลับเป็นลูกนอกคอก ศิษย์นอกครู ดังที่ว่า ข้านอกเจ้า ข้าวนอกหม้อ ลูกนอกพ่อ หลานนอกบู เป็นอย่าง นี้เอาดีไม่ได้ อับเฉาไปจนตาย เพราะฉะนั้น ความก้าวหน้าจึงสำคัญ อยู่ที่การทำตามคำแนะนำของผู้รู้ด้วย

อีกประการหนึ่ง ความสนใจในการฟัง การเห็น ทำให้ได้ยินมาก ได้เห็นมาก ก็เป็นเหตุก้าวหน้าได้ ตามธรรมดาของคนก็น่าจะต้องฟังมาก เห็นมาก เพราะมีหูถึง ๒ หู ตาถึง ๒ ตา ผิดกับปากซึ่งมีปากเดียว หูยาว ตายาว เป็นคำพูดที่แสดงถึงความก้าวหน้า ต่างกับหูสั้น ตาสั้น แสดงถึงความอับเฉา เวลาน้ำน้อย

เมืองต้องการให้คนไทยมี หูยาว ตายาว จึงได้เร่งรัดจัดการศึกษา
อย่างถึงขนาด โดยเฉพาะการศึกษาผู้ใหญ่ ซึ่งได้ผลดีอยู่ในบัดนี้
การเห็นมาก ฟังมาก ท่านเรียกว่า พหุสต จัดเป็นมงคลอัน
สูงสุดประการหนึ่ง เพื่อปฏิบัติให้สมกับจำนวนของหูและตาซึ่งมี
อย่างละสอง จึงควรให้ได้เห็นมาก ให้ได้ฟังมาก สิ่งใดไม่รู้ก็ขวน
ขวาย เมื่อรู้แล้วก็รักษาระดับ และให้ยิ่งยวดขึ้นไป มือและเท้า
มีอย่างละสอง ก็ไม่ควรงอมืองอเท้าเสีย ใช้ให้เกิดประโยชน์ขึ้น
มาก ๆ ส่วนปากมีหนึ่งเท่านั้น ก็ไม่ควรทำเป็นปากมากหรือปาก
สว่าง ที่เรียกว่าพูดมาก

“ คนปากมากเหมือนสุนัขมักหอนเห่า
เห่าเปล่า ๆ มันไม่กัดดอกแข้งขา
เห่ากระโชกโฮกแลเห็นแต่ตา
หมาไม่กล้ามันจึงเห่าให้เรากลัว ”

“ คนพูดมากปดมากมักไม่ผิด
กระพือปีกเปลือกหน่อยต้องพลอยแน่
จะเลือกใช้ไม้แน่นต้องแก่นแท้
อย่าชะแง้เชือฝอยจะลอยลม ”

ท่านกล่าวติไว้ดังนี้ เพราะต้องการให้ทำมาก ให้พูดแต่พอควรนั่นเอง จึงสร้างปากไว้เพียงปากเดียวดังคติที่ว่า ทำมากดีกว่าพูดมาก การพูดก็ต้องรู้จักพูด อย่างที่ว่า ปากรู้พูด คือมีปากรู้จักพูดให้เป็นคุณเป็นประโยชน์ พูดดีเป็นศรีแก่ตัว เป็นเรื่องตรงกันข้ามกับมีปากไม่รู้พูด คือไม่รู้พูดให้เป็นคุณประโยชน์ อย่างที่ว่า มีปากเสียเปล่าเหมือนเต่าหอย หรือ ปากหอยปากปูหาพูดอันใดที่จะให้เกิดประโยชน์แก่ตนและคนอื่นไม่ เพราะฉะนั้นความเป็นคนฟังมาก เห็นมาก พูดเฉพาะที่เป็นคุณเป็นประโยชน์จึงเป็นเหตุเจริญก้าวหน้าได้ นอกจากนี้ยังมีในด้านอื่น ๆ อีกเช่น ก้าวหน้าในด้านครองตน ก้าวหน้าในด้านครองคน

ในด้านครองตน นั้น คือความรู้จักพอดี ได้แก่รู้จักประมาณในการประกอบกิจนั้น ๆ ว่าอย่างไรเหมาะ คุณธรรมข้อนี้เป็นเครื่องยุดหนุนให้ทำอะไร ให้พอสมควรแก่ประโยชน์และเหตุผล ไม่ให้ยิ่งไป ไม่ให้หย่อนไปกว่าประโยชน์และเหตุผลนั้น ๆ ท่านแสดงตัวอย่างไว้ว่า จะบริโภคอาหารก็ต้องรู้จักประมาณ คือพอดีในการบริโภคจะจ่ายทรัพย์ก็ต้องรู้จักประมาณ คือพอดีแก่กำลังทรัพย์ที่หาได้จึงควรแก่ประโยชน์ ไม่เช่นนั้นก็ลำบาก ความรู้จักประมาณคือรู้จักพอดี สำคัญนักในด้านครองตน ดังที่ท่านกล่าวว่า

“อมตฺตญฺญู หิ สีทนฺติ มตฺตญฺญู ว น สีทเร คนไม่รู้จักประมาณย่อมจม คนรู้จักประมาณย่อมไม่จม” ที่ว่าจม ก็คือไปไม่รอด แร้นแค้นไม่จม ก็คือไปได้ถึงที่สุด ยกตัวอย่างให้เห็น เช่นคนมีรายได้เดือนละ ๕๐๐ บาท ถ้าไม่รู้จักพอดีในการใช้ สุร่ยสุร่ายโดยไม่มีประโยชน์ ย่อมจมเสียในระหว่างที่ยังไม่บรรจบกับรายได้ใหม่ที่เรียกว่า ชักหน้าไม่ถึงหลัง ได้รับต้นเดือน อย่างช้ากลางเดือนก็หมด ยังเหลือเวลาที่ต้องใช้อีกถึง ๑๕ วันจึงจะได้รับใหม่ ความจำเป็นที่ต้องกิน ต้องใช้บังคับ เมื่อไม่มีก็ต้องกู้หนี้ยืมสิน โดยเสียดอกเบี้ยแพงๆ เป็นการบั่นทอนรายได้ให้ขาดลงทุกทีๆ ที่ว่ากลางเดือนหมด ก็หดลงมาๆ โดยถูกดอกเบี้ยเฉือนไปคราวละเล็กละน้อย ในที่สุดหมดในต้นเดือนนั่นเอง เมื่อจะใช้ก็กู้ใหม่ต่อไป ดังนี้นับว่าเป็นการเดือนร้อนสาหัส ดังที่ว่า “อิณาทานํ ทุกฺขํ โลเก การกู้หนี้เป็นทุกข์ในโลก” ถ้ารู้จักพอดีใช้ในสิ่งจำเป็นเท่านั้น รายได้เดือนละ ๕๐๐ บาท เก็บไว้เดือนละ ๕๐ บาททุกเดือน ปีหนึ่ง ๖๐๐ บาท ห้าปี ๓,๐๐๐ สิบปี ๖,๐๐๐ บาท ถ้าได้เพิ่มก็เพิ่มการเก็บขึ้น ดังนี้เป็นการก้าวหน้าแน่นอน

ในด้านการครองคน นั้นจะก้าวหน้า ก็เพราะผู้ครองคนตั้งอยู่ในคุณสมบัติของหัวหน้า ดังที่ว่า

"ขมา ชาครียุฏฐานำ สำวิภาโค ทยิกฺขนา
นายกสฺส คุณา เอเต อิจฺฉิตพฺพา หิตตฺถิโน
ผู้เป็นหัวหน้า หวังให้เป็นคุณเป็นประโยชน์
ควรปรารถนาคุณธรรมเหล่านี้ คือมีความอดทน
มีความระวัง มีความขยัน มีความเผื่อแผ่
มีความเอ็นดู"

หมั่นตรวจตราคุณธรรมเหล่านี้ ทำให้ผู้อยู่ในปกครองเคารพนับถือยำเกรงต่อผู้เป็นหัวหน้า เมื่อสั่งงานอันใดให้ทำผู้น้อยย่อมทำงานอันนั้นด้วยความเต็มใจและหวังดี ไม่ทำด้วยสักแต่ว่าทำ หรือทำเพราะกลัวจะถูกลงโทษ เมื่อเป็นเช่นนี้งานย่อมลุล่วงไปด้วยดี มีแต่จะก้าวหน้า

เรื่องก้าวหน้าที่กล่าวมานี้ เป็นหลักประกันอันสำคัญยิ่งในความเจริญทั้งในส่วนตัวและประเทศชาติ ขณะนี้แม้ประเทศจะยุ่งยากลำบากด้วยสถานะการณ์เพียงไรก็ตาม คนไทยก็ก้าวหน้าในการสร้างตนสร้างชาติให้วัฒนาถาวรยิ่ง ๆ ขึ้นไป โดยที่ทุกคนพร้อมใจกันปฏิบัติตามหลักศีลธรรมวัฒธรรมอย่างเคร่งครัดไม่ท้อถอย อันนี้เป็นอานิสงส์ที่ทำให้ไทยเราได้มีการอยู่ดีกินดี พืชพรรณธัญญาหารก็อุดมสมบูรณ์อย่างเหลือหลาย จนชาวต่างประเทศยกย่องว่าเมือง

ไทยเป็นเมืองสวรรค์ เมืองไทยร้อยดีพันดี

ดังนั้น คนไทยทุกคนก็หยุดเฉยโดยเห็นว่าดีแล้วนั้นหาได้ไม่ จำเป็นจะต้องพยายามปรับปรุงกระตุ้นเตือนตนให้ก้าวหน้ายิ่ง ๆ ขึ้นไปอยู่ทุกเมื่อ เพื่อให้สมกับที่คนไทยเป็นอารยชนและประเทศไทยเป็นประเทศภายใต้ร่มธงแห่งพระพุทธศาสนาฉะนี้แล.

เรื่องที่ ๒๔

สมบัติของคนดี

▲

คำว่า “สมบัติ” เรารู้กันดีว่าหมายถึง ความเจริญ ความสุข ลาภ ทรัพย์ ความสำเร็จ ความบริบูรณ์ ตรงข้ามกับ วิบัติ ซึ่งหมายความถึงความปรวนแปร ความบังเอิญเป็นความยากเย็น ความฉุกละหุก ความล่มจม ความบ่นปี้ อันตรายทั้งสมบัติและวิบัติเป็นของมีประจำโลก อาจเกิดขึ้นแก่ใครๆ ได้ทั้งนั้น สุดใครทำดีไม่ดี ถ้าทำดีสมบัติก็เกิด ถ้าทำไม่ดีวิบัติก็เกิด เป็นดังนี้ไม่พ้น สมบัติ เมื่อจำแนกออกก็เป็นทรัพย์สมบัติและคุณสมบัติ ทรัพย์สมบัติเป็นสมบัติภายนอก คุณสมบัติเป็นสมบัติภายใน

สมบัติภายนอก ได้แก่ ช้าง ม้า วัว ควาย แก้วแหวนเงินทอง ที่ดินบ้านเป็นต้น ใครมีสมบัติเหล่านี้ เขาก็เรียกว่าเป็นคนมีทรัพย์สมบัติมั่งคั่งสมบูรณ์ แต่จะเรียกว่าเป็นคนมีสมบัติของคนดียังไม่ได้ เพราะสมบัติเหล่านี้อาจมีกับคนไม่ดีก็ได้ เช่นได้มาเพราะโกงเขา หลอดลวงเขา ยักยอกของหลวง ค้าของต้องห้าม ค้ากำไรเกินควร หรือหากินในทางทุจริตอย่างใดอย่างหนึ่งเป็นต้น อย่างนี้เรียกได้ว่าสมบัติของคนไม่ดี สมบัติที่คนไม่ดีได้มานั้น ย่อมวิบัติ

เรว เช่น โกงเขา หรือค้าของต้องห้าม หรือค้ากำไรเกินควร เป็นต้น เขาจับได้ถูกยึดทรัพย์หมดตัวหน่ำซ้ำถูกจองจำอีก หรือยิ่งไปกว่านั้น อาจถูกประหารชีวิตตามกฎหมายก็ได้

อนึ่ง คนที่มีสมบัติภายนอกบริบูรณ์ โดยที่ได้มาจากการทำมาหากินในทางสุจริต ด้วยน้ำพักน้ำแรงของตนเอง หรือได้มาเพราะได้รับมรดกเป็นต้น แต่นิสัยไม่ดีกอาจทำให้วิบัติได้เช่นเป็นคนสุรุ่ยสุร่ายฟุ่มเฟือย ไม่กระเหม็ดกระแหม่มัธยัสถ์ ใช้ไปในทางไม่เป็นประโยชน์ ดังนกถึงวิบัติ ดังเรื่องลูกเศรษฐี ๔ คนในเมืองพาราณสี ครั้งบรรพกาล ได้รับมรดกจากบิดามารดาหลายล้าน ถ้าเขาจะเอาทรัพย์เหล่านั้นไปทำประโยชน์ เช่นตั้งโรงงาน สร้างโรงพยาบาล สร้างโรงเรียนเป็นต้น ก็จะเกิดประโยชน์มากมายนัก แต่เขาไม่คิดทำกัน วันหนึ่งเขาปรึกษากันระหว่างพี่ๆ น้องๆ ทั้ง ๔ คน ว่าเราจะเอาทรัพย์เหล่านี้ไปทำอะไร ไม่มีสักคนเดียว ที่จะพูดว่าควรเอาไปทำสิ่งที่เป็นกุศลสาธารณประโยชน์

คนที่หนึ่งพูดว่า “ถ้าจะให้มีชีวิตของเราได้รับประโยชน์จากทรัพย์เหล่านี้ ต้องเอาไปซื้อเหล้ากิน แล้วมีเนื้อหวาน ๆ แกล้มกินแล้วเที่ยวให้สบาย”

คนที่สองเอ่ยขึ้นว่า “เราเอาไปซื้อของกินดี ๆ มีรสโอชาตลอด ๓ ปีไม่ต้องทำอะไร กินแล้วเที่ยวให้สบาย”

คนที่สามว่า “เราให้คนใช้หุงหาอาหารนานาชนิดมากินก็แล้วกัน กินแล้วเที่ยวให้สบาย”

คนที่สี่ขนทรัพย์สมบัติของตนอย่างขึงขัง “ที่ท่านพูดกันมานั้น ฉันไม่เห็นด้วยสักอย่างเดียว และไม่คิดว่าจะทำอย่างนั้นด้วย เอาอย่างนี้เถอะไปเที่ยวหาผู้หญิงกัน ไม่ว่าจะเป็นลูกเขาเมียใคร ใช้ทรัพย์เป็นสอพลอเขากแล้วกัน ขนชอว่าผู้หญิงเมื่อเห็นทรัพย์เขากขครานจะพากันมาแห่ห้อมเราเสียอก แล้วเรากเลือกเอาหญิงงาม ๆ มาบำรุงบำเรอ อย่างนี้จึงจะสนุก ชีวิตกจะเต็มไปด้วยความสุข”

คำพูดของคนที่สี่นี้ดีขาดมาก อกสามคนเห็นดีด้วยทนทีแล้วเขากเริ่มจ่ายทรัพย์นั้นไปในทางหาหญิงมาบำรุงบำเรอ จ่ายไป ๆ ในที่สุดหมดตัว เมื่อสมบัติหมด วิบัติกผุดขึ้นมาทันที ทำให้ยากจนไปจนตาย เรื่องลูกเศรษฐี ๔ คน นี้แหละ ที่เป็นมูลเหตุให้เกิดหัวใจเปรตคือ ทุ. ส. น. โส. ขึ้นดังมีเรื่องเล่าต่อไปว่า เมื่อตายไปแล้วก็ไปเกิดเป็นเปรตในโลหกุมภีนรก ได้รับความลำบากแสนสาหัส จึงรู้สึกตัวขึ้นมาได้ ว่าได้ทำความชั่วมามาก

เปรตที่หนึ่ง ประสงค์จะพูดว่า ทุชฺชีวิตมชีวิมฺหา เป็นต้น แปลว่า “พวกเรามีชีวิตอยู่ด้วยความชั่วช้า เมื่อมทรัพย์ก็ไม่ได้จับจ่ายให้เป็นประโยชน์ ไม่สร้างทำพึงให้แก่ตน” ดังนี้ กพูดได้แต่ ทุพยางค์เดียว

เปรตที่สอง ประสงค์จะพูดว่า สฏฺ ฐิวสฺสสหสฺสานิ เป็นต้น แปลว่า “พวกเราตกนรกมาตั้งหกหมื่นปีแล้ว เมื่อไรจะสิ้นสุดกันสักที” ดังนี้ ก็พูดได้แต่ ส พยางค์เดียว

เปรตที่สาม ประสงค์จะพูดว่า นตฺถิ อนโต ก็โต อนโต เป็นต้น แปลว่า “ที่สุดไม่มี ที่สุดจะมีแต่ไหน ที่สุดไม่ปรากฏ เพราะพวกเราทำความชั่วไว้มาก” ดังนี้ ก็พูดได้แต่ น พยางค์เดียว

เปรตที่สี่ ประสงค์จะพูดว่า โหหิ นูน อิโตคนตฺวา เป็นต้น แปลว่า “เราพ้นจากนี้ไปแล้ว ได้กำเนิดเป็นมนุษย์จะเป็นคนยากแต่สักว่า จะเป็นคนมีศีลธรรม จะทำความดีให้มาก ๆ” ดังนี้ ก็พูดได้แต่ โส พยางค์เดียว

ที่พวกเปรตพูดกันได้แต่ตนละพยางค์นั้น ท่านว่าเป็นเพราะน้ำทองแดงในนรกดูดลงไปเสีย พูดมากไม่ได้ ตามตัวอย่างนี้ แสดงให้เห็นว่า สมบัติภายนอกย่อมวิบัติได้ เพราะนิสัยไม่ดีดังกล่าวแล้ว และสมบัติภายนอกนี้ไม่ใช่เนื้อแท้แห่งสมบัติของคนดี ซึ่งประสงค์จะกล่าวในที่นี้ แต่ที่นำมารวมกล่าวไว้ด้วยก็เพื่อแสดงว่า สมบัติภายนอกย่อมวิบัติได้ด้วยเหตุดังกล่าวมา และจะได้คิดป้องกันสมบัติมิให้วิบัติต่อไป

สมบัติภายใน ได้แก่อัธยาศัยที่ดีงาม เป็นคุณธรรมกำกับอยู่ภายในจิตใจของตน จึงเรียกว่า คุณสมบัติ อันเป็นสมบัติของ

คนดีที่ประสงค์ในที่นี้ เช่นเป็นคนขยันบากบั่นทำกิจธุระให้ลุล่วงไป โดยไม่หยุดยั้ง ตั้งหน้าทำการงานให้เป็นล่ำสัน หาอาชีพทำให้เป็นหลักแหล่ง ไม่ให้ชื่อว่าเป็นคนหลักลอย นี่คือสมบัติของคนดี

เป็นคนอดทน คือทั้งอดทั้งทน หรืออาอดอาทน ไม่ใช่ทนอดเพราะไม่มีทางหาได้จริง ๆ จึงต้องทนอดเอา เช่น อยากกินเหล้าแต่ไม่มีสตางค์ดังนี้เรียกว่า ทนอด ไม่ใช่ อดทน อดทนนั้นคือทนได้เสมอ มีทรัพย์ก็ทนได้ ไม่มีทรัพย์ก็ทนได้ อดทนต่อความลำบากตรากตรำในการงาน อดทนต่อโทษที่เกิดทางใจ ไม่ยอมประพฤติการใด ๆ ที่ผิดทำนองคลองธรรม และเป็นคนสงบเสงี่ยมมีใจแช่มชื่น ไม่ระทมขมขื่นด้วยเหตุการณ์มากระทบ นี่คือสมบัติของคนดี

เป็นคนมีสัจจะ คือทำดีด้วยน้ำใจจริง ๆ และไม่ประพฤติการเป็นปฏิปักษ์ต่อความจริงใจ เช่นรู้ว่าไม่ถูกแล้วพอใจทำเป็นต้น และเป็นคนไม่มารยาสาไถย มารยานี่คือเจ้าเล่ห์ซ่อนเร้นความชั่วทำอยู่เพื่อให้ผู้อื่นรู้ว่าไม่มีสาไถย คือโอ้อวดความดีที่ไม่มีในตนเพื่อให้คนอื่นเข้าใจผิดว่ามี นี่คือสมบัติของคนดี

เป็นคนเที่ยงตรงและซื่อตรง คือเที่ยงตรงต่อหน้าที่ เห็นการในหน้าที่ของตนสำคัญกว่าอย่างอื่น ทำเต็มสามารถไม่หลีก

เสียงปิดพร้อและไม่ทำให้บกพร่อง ซื่อตรงต่อบุคคลทำให้สมความไว้วางใจและนิยมนับถือของผู้อื่นซึ่งมีในตน ไม่ทำให้เสื่อมเสียความไว้วางใจ นี่คือสมบัติของคนดี

เป็นคนอ่อนโยน ไม่กระด้างดื้อดันด้วยทิฏฐิมานะ และไม่เอาแต่ใจของตนด้วยเห็นแก่ตัวเป็นใหญ่ มีสามัคคีในหมู่ ไม่เป็นก้าวร้าว นี่คือสมบัติของคนดี

เป็นคนสุภาพ นิยมความเรียบร้อย และสมควรเป็นใหญ่ไม่ทำการก้าวก่ายล่วงระเบียบแบบแผน นี่คือสมบัติของคนดี

เป็นคนมีเมตตากรุณา หวังความสุขความเจริญแก่หมู่คณะสงสารและช่วยเหลือผู้ทุกข์ ไม่สูบเลือดเนื้อกันเอง เป็นคนใส่ใจในเรื่องศีลธรรม วัฒนธรรมโดยเคร่งครัด นี่คือสมบัติของคนดี

คนทั้งหลายทั้งปวงเกิดมาเพราะมีคุณสมบัติเหล่านี้ อันเป็นสมบัติมีคงถาวรกระชับอยู่กับตน ไม่เปลี่ยนแปลงเป็นวิบัติขึ้นได้เหมือนทรัพย์สมบัติที่กล่าวมานั้น และคุณสมบัติเหล่านี้ยังเป็นกำลังยังทรัพย์สมบัติให้สมบูรณ์อยู่เสมอ

คุณสมบัติเหล่านี้ ทุกคนมีสิทธิที่จะทำให้เกิดขึ้นได้ไม่เลือกเพศและวัย จะเป็นหญิงชายหรือเด็กหนุ่มสาวแก่มิได้ทั้งนั้น ทั้งไม่จำกัดโอกาส จะให้มีในโอกาสไหนก็ได้ จะมีไม่ได้เพราะไม่ทำ

ให้มีเท่านั้น เพราะฉะนั้นสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงทรงสอนให้เตือนตน พิจารณาตนเพื่อให้รู้ว่าตนยังขาดอะไรอยู่บ้าง และควรเพิ่มเติมอะไรบ้าง อันเป็นพระโอวาทที่สอนให้ปลูกคุณสมบัติขึ้นในตน เมื่อมีคุณสมบัติแล้วทรัพย์สมบัติก็มาตามมาเอง เช่นเป็นคนขยันตั้งหน้าทำมาหากินในทางสุจริต ก็จะเกิดทรัพย์มูลพูนผลดังที่ว่า อุฏฺฐาตา วินฺทเต ธนํ คนขยันย่อมได้ทรัพย์ ฉะนี้เป็นต้น

อนึ่ง คุณสมบัตินั้น สำคัญกว่าทรัพย์สมบัติมากมายนัก ท่านแต่ก่อนแม้จะยากจนอย่างไร ก็ยังรักษาคุณสมบัติไว้ดีดี ถึงจะมีใครมาบอกว่าจะให้ทรัพย์สมบัติอย่างล้นเหลือ ขอให้ละคุณสมบัติเสีย ท่านก็ไม่ปรารถนา เช่นสุปพุทธะอุบาสก เป็นผู้เลื่อมใสในพระรัตนตรัยอย่างดูดดื่ม แต่เป็นคนจน ท้าวสักกเทวราชใคร่จะทดลอง จึงตรัสแก่สุปพุทธะว่า “ท่านเป็นคนจนขัดสน เราจะให้ทรัพย์จำนวนไม่น้อย แต่ขอให้ท่านพูดว่าพระพุทธไม่ใช่พระพุทธ พระธรรมไม่ใช่พระธรรม พระสงฆ์ไม่ใช่พระสงฆ์ เราเลิกนับถือพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์” ดังนี้ สุปพุทธะไม่ยอมตามด้วยความมั่นใจของตน กลับบริภาษท้าวสักกะว่า “ท่านนั่นแหละเป็นคนยากจนเข็ญใจไร้ที่พึ่ง ถึงจะมีทรัพย์สมบัติมากมายก็ไม่ถาวร” นี่แสดงว่าท่านเห็นคุณสมบัติสำคัญกว่าทรัพย์สมบัติ

คนที่มีคุณสมบัติควรได้รับเกียรติ ว่าเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยสมบัติอันล้นค่า เป็นสมบัติประจำตัวสร้างตน สร้างหมู่คณะ สร้างประเทศชาติให้เจริญรุ่งเรืองตลอดไปชั่วกัลปาวสาน.

เรื่องที่ ๒๕

อัธยาศัยเพริศพริ้ง

▲

คนเรานี้มีสิ่งสำคัญอยู่อย่างหนึ่งคน "อัธยาศัย" เราจะดูคนว่าดีหรือเลวไม่ใช่ดูกันที่ รูปร่าง ฐานะ ยศศักดิ์ สมบัติบริวาร ต้องดูกันที่อัธยาศัย **เพราะอัธยาศัยบอกความดีความเลวของคน** คนรูปร่างดี แต่อัธยาศัยเลว ก็เป็นคนดีไม่ได้ คนมีฐานะคอตระกูลดี ความรู้ดี มีอานาจ มียศมีทรัพย์ แต่อัธยาศัยเลวก็เป็นคนดีไม่ได้ คนรูปร่างไม่ดี ฐานะไม่ดีเสียอีก แต่ถ้าอัธยาศัยดีก็เป็นคนดีได้ ฉะนั้น จึงว่า อัธยาศัยเป็นสำคัญในตัวคน

อัธยาศัย คืออาการที่นอนเนื่องติดอยู่กับสันดาน จะแสดงออกให้ปรากฏทางกายวาจาคือแสดงออกมา ถ้าไม่ดีก็เลว ถ้าไม่เลวก็ดี เรียกอัธยาศัยดีไม่ดีนี้ มีอยู่แก่คนทุกเพศทุกชั้น ทุกวัย ไม่ว่าจะเป็นหญิง เป็นชาย จะมีการศึกษาดี ไม่ดี มียศศักดิ์สมบัติหรือไร้ยศศักดิ์สมบัติ จะเป็นเด็กเป็นหนุ่มสาวหรือเฒ่าแก่ก็ตาม ย่อมมีอัธยาศัยด้วยกันทั้งนั้น พูดง่าย ๆ ก็ว่าเกิดมาเป็นคนแล้วต้องมีอัธยาศัย แต่จะดีหรือเลวนั้นให้ดูที่ตัวเอง การดูตัวเองก็คือดูที่ใจ หรือจักหน้าตาของใจว่าเป็นอย่างไร บริสุทธิ์หรือมัวหมองอย่างไร มอง

ให้ชัดเหมือนส่องกระจกแลดูดวงหน้าของเรา ที่ปรากฏอยู่ในกระจก
นั้นว่าเป็นอย่างไรหมดจดหรือไม่ มีแผลเป็นอยู่ที่ไหน ไฝอยู่ที่ไหน
ดังนี้ ความดีเลวที่มีอยู่จะปรากฏแก่ตัวเราเอง ถ้ามีอยู่รักษาไว้
ถ้าเลวอยู่ก็จะได้แก้ไขเสีย เหมือนผู้บังคับบัญชาที่คอยสอดส่องดูแลความ
เป็นไปของผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาโดยรอบคอบ หากเห็นคนใดดี มี
ประโยชน์ก็ส่งเสริมเพื่อให้ทำดียิ่ง ๆ ขึ้น หากเห็นคนใดไม่ดีไร้
ประโยชน์ขืนปล่อยไว้กลัวแต่จะทำให้เสียหายก็ควรกวาดล้างให้หมดไป
การตรวจใจก็เช่นเดียวกัน ควรตรวจตราโดยรอบคอบดังกล่าวแล้ว
ไม่ควรเข้ากับตัว คนเข้ากับตัว ตรวจดูตัวที่ไรเห็นแต่ดีทุกที ไม่มี
เสียเลย ถ้าดูคนอื่นเป็นต้องเห็นแต่เสีย แม้นดหน่อยก็เพิ่มเติมให้จน
กลายเป็นเสียคนไปเลย ดังที่ท่านกล่าวไว้ว่า:—

“โทษคนอื่น เราเห็นเป็นภูเขา
โทษของเราแลไม่เห็นเท่าเส้นขน”

นี่ ! เป็นเรื่องที่คนเราชอบเข้ากับตัวจึงไม่ค่อยจะเห็นส่วน ๆ
ของตัว แล้วก็ไม่มีทางที่จะปรับปรุงตัวให้ดีขึ้นได้อย่างไร เป็นอยู่
อย่างไรก็เป็นไปอย่างนั้น ในที่สุดก็หมดดีกันเท่านั้นเอง

ได้กล่าวมาแล้วในตอนต้นว่า คนเราจะดีหรือเลว อยู่ที่
อัธยาศัย ไม่ใช่อยู่ที่ฐานะ ตระกูล ยศศักดิ์ หรือความรู้ ข้อนี้เป็น

ความจริง ถ้าไม่จริงเราก็คงจะเห็นคนที่มฐานะดี ตระกูลผู้ดี มียศ มีศักดิ์ มีความรู้เลอเลิศ เป็นคนมีอัธยาศัยดีกันหมดแต่ไม่เป็นเช่นนั้น บางคนหมดดีไปเลยก็มี ทั้ง ๆ ที่อะไร ๆ ก็หมด ครั้งพุทธกาลก็มี พระเทวทัตท่านเกิดในตระกูลกษัตริย์ความรู้ดี แต่อัธยาศัยเกเร มักใหญ่ใฝ่สูง มีความริษยาเป็นเจ้าหัวใจ ถึงคิดร้ายต่อพระพุทธเจ้าในที่สุดพระเทวทัตก็เสื่อมทุก ๆ อย่าง หรือดังนางกากีดีไม่รู้จักดี ชอบมากชู้หลายผัวจนต้องถูกลอยแพ ประวัติศาสตร์ไทยเราก็มีขุนวรวงศากับเจ้าแม่ศรีสุดาจันทร์ ต้องถูกฆ่าตายก็เพราะอัธยาศัยเสีย อย่างอื่นรุ่งเรืองดีหมด ตามตัวอย่างนี้แสดงว่า คนเราถ้าอัธยาศัยไม่ดีแล้ว ต่อให้ดีเทียมฟ้าก็ต้องเอาหน้ามุดดิน คนประเภทนี้มักถือว่าตัวเป็นผู้ดี โดยมองแต่ฐานะ ตระกูล ยศศักดิ์ และความรู้วาดแล้วพอแล้ว ไม่มองให้ซึ้งถึงอัธยาศัยว่าเป็นอย่างไร วลีที่ใช้สำหรับคนประเภทนี้ว่าผู้ร้ายมากดี คือจะเป็นผู้ดีก็ไม่ใช่ ไพร่ก็ไม่เชิง อยู่ในลักษณะของคนที่คับยาก เพราะอยู่ในระหว่างดีกับไม่ดีถ้าดีไปทั้งหมดสมเป็นกัลยาณชนคนผู้ดี ก็น่ายกย่องนับถือ แต่คนเราจะเอาดีไปทั้งหมดไม่ได้นั้น เพราะความเมาเป็นเหตุ คือ เมายศ เมาศักดิ์ เมาทรัพย์ และเมาอะไรต่ออะไรอีกหลาย ๆ อย่าง ดังมีคำโคลงอยู่บทหนึ่งว่า:—

เมายศ เป็นเหตุให้ ทำผยอง
เมาศักดิ์ มักลำพอง โอ่โอ้
เมาทรัพย์ มักจองหอง เหิมเห่อ ยิ่งนา
เมารูป ทำเป็นโก้ สนุกใจ

คนเราเมื่อเมาขึ้นมาแล้วมักมองไม่เห็นผิดเห็นถูก เมาเหล้ายังมีเวลาสร่าง แต่ถ้าเมาสิ่งเหล่านี้แล้ว ทำให้อิธยาศัยเสียหมด เป็นอิธยาศัยไม่เพริศพริ้ง เหตุที่ทำให้อิธยาศัยของคนเราไม่เพริศพริ้งยังมีอยู่อีกหลายอย่าง ทางธรรมท่านเรียกว่า มละ แปลว่า มลทิน ใจ ถ้าใจยังมีมลทินอยู่ตราบใด อิธยาศัยก็ไม่เพริศพริ้งอยู่ตราบนั้น เหมือนร่างกายทมขเหงื่อไคลจับ ก็ทำให้อวัยวะเศร้าหมองต้องชำระล้างกันอยู่เรื่อย ๆ ไป มนทินใจนี้มีดังนี้ ความโกรธ ริษยา มารยา มีความปรารถนาลามก เห็นแก่ตัวเป็นต้น มนทินเหล่านี้ย่อมมีแก่ทุก ๆ คน ที่เป็นปุถุชน แต่ผิดกันตรงที่บางคนรู้จักยับยั้ง บางคนหมกมุ่นปล่อยให้หมักหมมจนเสียคนไปเลยเช่น:—

ความโกรธ เมื่อเกิดขึ้น ถ้ายับยั้งได้ก็สบายใจ ถ้ายับยั้งไม่ได้ก็เป็นพืนเป็นไฟ มือไม้สั่น ทุบโน่น กระแทกนี่ แล้วถึงทำร้ายกัน ไม่เห็นให้คุณที่ตรงไหน บางคนไม่รู้จักกันเลยแต่พอเห็นหน้าก็ให้นึกโกรธ นึกเกลียดแล้วก็นึกพยาบาทกันต่อไป บางคน

โกรธมาจากบ้านแล้ว ยังเอาไปแผ่ถึงที่ทำงาน โกรธมาจากที่ทำงานแล้ว ยังเอาไปแผ่ถึงที่บ้าน เป็นอันว่า คนขี้โกรธ เจ้าโทโส ร้ายกาจ ฉุนเฉียว หงุดหงิด จู้จี้ เป็นคนอัธยาศัยไม่เพริศพริ้ง

ความริษยา เมื่อเกิดขึ้นมักทำให้เดือดร้อน วุ่นวาย ในเมื่อเห็นผู้อื่นได้ดี หาทางกำจัดเขาบ้าง ใส่ร้ายให้เขาเสียชื่อเสียงบ้าง เมื่อวุ่นวายไป ตนเองก็ไม่ได้ดีอะไรขึ้นมา มีแต่เดือดร้อน คนขี้ริษยาเป็นคนมีอัธยาศัยไม่เพริศพริ้ง

มารยา คือเจ้าเล่ห์ คนเจ้าเล่ห์มักปิดบังความชั่ว ชอบแสดงตัวให้ผู้อื่นเห็นว่าเป็นคนดี ทั้ง ๆ ที่ไม่มีดีจะให้เขาดู เข้าลักษณะคนหน้าเนื้อใจเสือ ซึ่งคบยาก โบราณท่านแต่งเป็นคำกลอนสอนไว้ว่า:—

“ คนหน้าเนื้อ ใจเสือ ถึงเหลือคบ
ข้างนอกกลบ หวานไว้ ข้างในขม
มะนาวเกลี้ยง ก็ไม่ล้น ถึงคนกลม
เร็วกว่าลม เหลี่ยมลบ ตลบตะแลง ”

ดังนั้น คนเจ้ามารยาหรือเจ้าเล่ห์ จึงเป็นคนมีอัธยาศัยไม่เพริศพริ้ง

มีความปรารถนาลามก ความจริงคนเรามีความปรารถนาด้วยกันทั้งนั้น ไม่ว่าเด็กหรือผู้ใหญ่ชายหรือหญิง แต่ความปรารถนานั้น เป็นไปตามความจำเป็นของร่างกายบ้าง ตามความจำเป็นของธรรมชาติและเหตุการณ์อื่น ๆ บ้าง ซึ่งเป็นความปรารถนาตามธรรมดา สำหรับผู้มีความปรารถนาลามกนั้นคืออยากสบายอยากได้ดี โดยไม่ต้องลงทุน เช่นอยากมีครัวสุขแต่เกียจคร้าน ถ้าทำเข้าก็โกงเลย อยากสอบไล่ได้แต่ไม่ดูตำรับตำรา ถึงคราวสอบก็ทำทุจริตต่าง ๆ อยากได้เงินเดือนชน แต่ไม่ทำงาน อยากเป็นนั่นเป็นนี่แต่ไม่กำหนดให้เหมาะสม อยากดีอยากเด่นในสังคม โดยประพฤติผิดศีล ผิดธรรม ผิดขนบประเพณี เช่น ชอบดื่ม ชอบเที่ยว ชอบเล่น ชอบเต้นรำ อันเป็นความเสื่อมศรี อยากให้เขาชมว่าดี แต่ไม่ทำความดี ทำแต่ความชั่ว ชิงความชอบของคนอื่นเอาเป็นของตน และหาความดีใส่ตัว โดยเอาความชั่วใส่คนอื่น คนมีความปรารถนาลามกเช่นนี้ ชื่อว่ามีอธยาศัยไม่เพริศพริง

ความเห็นแก่ตัว คนเห็นแก่ตัว มักเป็นคนใจแคบ เห็นแก่ความสะดวกสบายของตัว นึกว่าตัวมีความสุขอยู่ได้ก็พอแล้ว ขาดความอารีอารอบ เออเฟื่อเผื่อแผ่ การเห็นแก่ตัวเช่นนี้ แม้จะไม่ทำให้คนอื่นเดือดร้อน ก็แสดงให้เห็นว่ามีอธยาศัยคับแคบ ขาดพวกขาดพ้อง ไม่เป็นที่นิยมนับถือของคนที่เกี่ยวข้องด้วย ในที่สุดก็จะได้รับ

แต่ความอับเฉา ถ้าคนเห็นแก่ตัวต้องทำให้คนอื่นเดือดร้อนเพราะการกระทำของตัวด้วยแล้ว ยิ่งแสดงถึงอัธยาศัยต่ำอย่างยิ่ง เช่น คนขับรถที่เอาแต่ใจของตัว จะแล่น จะเลี้ยว ไม่ดูหน้าดูหลัง ขับรถด้วยความลำพอง ไม่นึกถึงว่าจะเป็นอันตรายแก่ใคร ๆ คนเดินเรือปล่อยเรือจนเต็มผืจักรไม่นึกถึงว่า เรือแพ บ้านเรือน ที่อยู่ตามทางที่ผ่านไปนั้น จะเป็นอันตรายอย่างไร เอาแต่ความสะดวก ความคะนองของตัวเป็นใหญ่ คนอยู่บ้านใกล้เรือนเคียงกัน ถ้าเป็นคนเห็นแก่ตัวก็มักจะทำอะไรลงไปโดยไม่ต้องนึกถึงเพื่อนบ้าน ว่าเขาจะเดือดร้อนรำคาญเพราะการกระทำของตัวหรือไม่ เช่นส่งเสียงเอะอะอื้อฉาวกราวเกรียว บางทีกระโดดโลดเต้นหรือเต้นรำกันอย่างสนุกสนาน คนอื่นจะรำคาญหรือไม่ไม่นึกถึง บางคนชอบกินแต่ของคนอื่น ของตัวเองไม่ยอมให้ใครได้ลิ้มรส ทั้งหมดนี้เป็นจำพวกเห็นแก่ตัว มีอัธยาศัยทราม ขาดความเพริศพริ้ง

อนึ่ง ความเห็นแก่ตัว เป็นคนคอยฉวยโอกาส เช่นกอบโกยกักตุนสินค้าให้ขาดแคลน ในยามบ้านเมืองหยุกหยิกไม่นึกถึงเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ว่าจะได้รับความเดือดร้อนอย่างไร ยิ่งกว่านั้นความเห็นแก่ตัวนอาจเป็นภัยใหญ่ถึงส่วนรวม คือ ประเทศชาติได้ เช่นในระหว่างราษฎรกับรัฐบาลถ้าราษฎรเห็นแก่ตัวมากไม่ยอมเสียภาษีอากรให้แก่รัฐบาล รัฐบาลก็หมดกำลังที่จะบริหารประเทศชาติ

ให้เข้มแข็งอยู่ได้ ถ้ารัฐบาลเห็นแก่ตัว ไม่เหลียวแลทุกข์สุขของราษฎร ปล่อยตามยถากรรม ราษฎรก็ลำบาก ประเทศชาติก็อยู่ยับ ตามที่กล่าวมานี้แสดงให้เห็นว่า คนมีอัธยาศัยไม่เพริศพริ้งนั้นเป็นอย่างไร ถ้าจะกล่าวกันไปก็ยังมีอีกมากนัก ที่ต้องนำเรื่องอัธยาศัยไม่เพริศพริ้งมากล่าวด้วย ก็เพื่อให้ทราบว่าเป็นอัธยาศัยไม่ดีอย่างไร แล้วจะได้ปรับปรุงตัวให้มีอัธยาศัยเพริศพริ้งต่อไป

ลักษณะของผู้ที่มีอัธยาศัยเพริศพริ้ง นั่น มีดังนี้

ผู้ที่ไม่เมาในฐานะ ยศศักดิ์ สมบัติ และความรู้ เป็นต้น ปานเพื่อนเป็นคนสม่ำเสมอ ไม่ถือตัว ชื่อว่ามีอัธยาศัยเพริศพริ้ง

ผู้มีจิตใจเมตตากรุณาต่อคนทุกชั้น เห็นอกเห็นใจเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน มีหน้ายิ้มแย้มแจ่มใสต่อกัน บรรเทาความโกรธความเกลียดที่เกิดขึ้นให้เบาบางลง หรือให้หมดไป สนทนาปราศรัยด้วยไม่ตรีจิต ไม่สำรอกสำราก กระชากหางเสียง ไม่แสดงอาการบันปาง มนตังซึ่งปรากฏเหมือนยักษ์มารหรือบิศาจร้าย ฉะนั้น คนเช่นนี้ชื่อว่ามีอัธยาศัยเพริศพริ้ง

ผู้ที่เห็นคนอื่นได้ดิบได้ดี เพราะการทำความดีของเขา แล้วส่งเสริมสนับสนุนพลอยโมทนาสาธุไปกับเขา ไม่ริษยาตาร้อนมีจิตแช่มชื่นไปกับเขา เช่นนี้ชื่อว่ามีอัธยาศัยเพริศพริ้ง

ผู้ที่มีความสัตย์ คือทำดีด้วยน้ำใจจริง และไม่ประพฤติการเป็นปฏิปักษ์ต่อความจริงใจ เช่นรู้ว่าไม่ถูกแล้วพอใจทำเป็นต้น และเป็นคนไม่มีมารยาสาไถย เช่นนี้ชื่อว่ามีอัธยาศัยเพริศพริ้ง

ผู้ที่มีความปรารถนาในสิ่งที่ถูกที่ควร คืออยากสบายอยากได้ดี เช่นอยากมั่งมีศรีสุขก็ขยันหมั่นทำแต่สิ่งที่ชอบ อยากสอบไล่ได้ก็ตั้งใจเรียน อยากได้เงินเดือนขึ้นก็ตั้งใจทำงานให้ดี อยากเป็นนั่นเป็นนี่ก็พยายามทำตัวให้เหมาะสมที่จะเป็นได้ ไม่ต้องการดีเด่นในสังคมเพราะการบำเพ็ญตนผิดศีล ผิดธรรม ผิดจารีตประเพณี ไม่เอาความดีของคนอื่นมาเป็นของตน เช่นนี้ชื่อว่ามีอัธยาศัยเพริศพริ้ง

ผู้ที่มีใจกว้างขวางโอบอ้อมอารี ไม่ดูดายในความเดือนร้อนของผู้อื่น ทำอะไรไม่เอาแต่ใจของตัว เป็นทุกข์เป็นร้อนในเมื่อเห็นคนอื่นเดือดร้อนเพราะการกระทำของตัว แล้วแก้ไขเสีย ยอมเสียสละเพื่อความสุขของผู้อื่น หรือส่วนรวม เช่นนี้ชื่อว่ามีอัธยาศัยเพริศพริ้ง

ผู้ที่มีอัธยาศัยเพริศพริ้งดังกล่าวนี้ใคร ๆ ก็ชอบ ใคร ๆ ก็ยกย่องนับถือ ชื่อว่าเกิดมาดี เพราะทำดีให้แก่ตนเอง แก่หมู่คณะ ชื่อว่ามาดีไปดี

คนมีอัธยาศัยทราม ได้ชื่อว่าเกิดมาร้ายและก็ไปร้าย คือทำเรื่องร้าย ๆ ไว้ข้างหลัง ดังนั้นเรื่องอัธยาศัยจึงเป็นเรื่องที่จะต้องปรับปรุงกันให้ดี ถ้าดีแล้วก็เป็นดีเด่น ถ้าไม่ดีแล้วก็เป็นหมดดี ทั้งนี้เพราะ

อัธยาศัยเป็นเรื่องที่เราต้องแสดงออกให้ปรากฏอยู่เสมอ คือแสดงออกจากตัวเราไปหาคนอื่น ฉะนั้น คนเราจะอยู่จะคบกันได้ตลอดหรือไม่ตลอด ก็อยู่ที่การแสดงอัธยาศัยต่อกัน เช่น

มิตรกับมิตร จะคบกันอยู่ได้ยืดเยื้อ ก็เพราะต่างฝ่ายต่างมีอัธยาศัยดีต่อกัน ไม่เอารัดเอาเปรียบกัน รู้จักวิธีสมานน้ำใจกัน ถ้าไม่มีอัธยาศัยอย่างนี้ คือคอยแต่จะเอารัดเอาเปรียบกัน คอยชิงดีชิงเด่นกัน ก็คบกันไม่ยืด

ผัวกับเมีย จะอยู่ด้วยกันอย่างผาสุก ก็เพราะมีอัธยาศัยดีต่อกัน รู้จักผ่อนหนักผ่อนเบากัน ปลูกความรักใคร่ที่เคยมีต่อกันให้ยั่งยืนต่อไป ก็จะอยู่กันยั่งยืนและเป็นสุข ถ้าต่างแข่งขอเข้าหากันไม่ยอมลดละกัน หาทางแตกแยกกันอยู่เสมอ ก็อยู่กันไม่ยืด ถึงจะอยู่ยืด ก็มีแต่ความยากเรื่อยไป

เพื่อนบ้านกับเพื่อนบ้าน ก็เช่นเดียวกัน ถ้ามีอัธยาศัยไมตรีต่อกัน เยี่ยมเยือนกัน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน คอยสอดส่องดูแลความเป็นอยู่ของกันและกัน และรู้จักอภัยกัน ก็จะเป็นเพื่อนบ้านที่มีความสุขด้วยกัน ถ้าต่างฝ่ายต่างคอยจ้องเล่นแง่กันอยู่แล้ว เป็นได้เรื่องร้ายทุกรายไป ต่างก็หมดสุขไปด้วยกัน เพราะคอยแต่ระแวงกันอยู่เรื่อย

หลักมีอยู่ว่า คนเราอยู่ใกล้กัน ถ้าไม่เป็นมิตรก็ต้องเป็นศัตรูกัน คือถ้าไม่รักกันก็เกลียดกัน การอยู่เฉย ๆ คือต่างฝ่ายต่างอยู่

นั้นแหละ เกิดเรื่องดีนัก ล้ำกันไม่ได้ทีเดียว ดังนั้นเพื่อนบ้านใกล้เรือนเคียงกัน ควรสมานกันไว้ดีกว่าเป็นศัตรูกัน เมื่อฝ่ายใดมีกิจเกิดขึ้น ก็จะได้ช่วยเหลือกันไปตามโอกาส ถ้ามัวแต่บ่นปงเข้าหากันอัธยาศัยก็เสียไปด้วยกัน

เรื่องอัธยาศัยที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ มีทั้งส่วนที่ไม่เพริศเพริงและส่วนที่เพริศพริ้ง ผู้มีอัธยาศัยไม่เพริศพริ้ง เท่ากับมีความวิบัติและอัปมงคลอยู่กับตัว ไม่น่ารัก ไม่น่าเคารพ ไม่น่านับถือ ผู้มีอัธยาศัยเพริศพริ้ง เท่ากับมีคุณสมบัติและมีมงคลอยู่กับตัว ทำให้น่ารัก น่าเคารพ น่านับถือ

ฉะนั้น อัธยาศัยเพริศพริ้งจึงเป็นสิ่งที่ควรปลูกให้เกิดขึ้นกับตัวเพื่อให้เป็นสิริมงคลแก่ตัวและหมู่คณะ ด้วยประการฉะนี้

เรื่องที่ ๒๖

ใต้ร่มโพธิทอง

▲

ตามหลักฐานในวิชาประวัติศาสตร์ ได้สันนิษฐานว่ามนุษย์เริ่มมีขึ้นในโลกเมื่อประมาณ ๑๐๐,๐๐๐ ปี ถิ่นฐานเดิมของมนุษย์คาดกันว่าอยู่ใจกลางทวีปอาเซีย คือชมพูทวีปทางภาคใต้ของภูเขาอัลไต ซึ่งอยู่ในประเทศมงโกเลียเวลานี้ตามที่ปรากฏและเชื่อกันมาว่า ประชาชนชาติผิวเหลืองที่กระจัดกระจายออกจากดินแดนมงโกเลียนั้น เป็นชาติเก่าที่สุดในโลก

ประชาชนที่แยกย้ายจากประเทศมงโกเลีย เราเรียกว่าเชื้อสายชาติมงโกล ที่เรียกดังนี้เพราะเป็นชาติผิวเหลืองด้วยกัน มีรูปพรรณสัณฐานคล้ายกันประชาชนเหล่านั้นไม่ได้รวมอยู่ในที่แห่งเดียวกัน ต่างกระจัดกระจายกันไปคนละหนละแห่ง เช่น ชาติจีน ซึ่งเป็นเชื้อสายมงโกล อยู่ตามบริเวณชายฝั่งทะเลสาบ คัสเบียน คือตรงเขตชมพูทวีปต่อกับยุโรป ชาติทาดซึ่งเป็นเชื้อสายมงโกล ก็อยู่ตามถิ่นอันเป็นชายแดนประเทศจีนเรื่อยไปจนถึงแม่น้ำโวลกาในทวีปยุโรป ชาติญี่ปุ่นซึ่งเป็นเชื้อสายมงโกลนี้ ก็แยกไปอยู่สุดชมพูทวีป

ตะวันออก ทางเหนือประเทศเกาหลีเวลานี้ การแยกย้ายของชนชาติต่าง ๆ กันนั้นได้แยกย้ายกันเมื่อก่อน ๖,๐๐๐ ปี มานี้เอง

ชาติไทยก็เป็นชาติหนึ่ง ที่สืบเชื้อสายมาจากชนชาติมงโกล เช่นเดียวกับจีนและญี่ปุ่น ตามหลักฐานปรากฏว่าชาติไทยเป็นชาติสำคัญของโลก มีความเจริญรุ่งเรืองมาแล้วหลายพันปี เพราะไทยอพยพแยกมาได้ชัยภูมิที่เหมาะบริบูรณ์ด้วยข้าวและน้ำจึงเจริญคู่เคียงกับสายมงโกลที่เจริญด้วยกัน การที่ชาติไทยได้ชัยภูมิเหมาะและได้รับความเจริญรุ่งเรืองมาแต่ดึกดำบรรพ์นั้นจึงเป็นปัจจัยทำให้เป็นชาตินิสัยรักความสงบสุข และประกอบด้วยศีลธรรมตลอดมา นับว่าเป็นภูมิธรรมอันดีงาม ที่คนไทยได้รับมรดกตกทอดสืบต่อกันมาตราบเท่าทุกวันนี้ ระยะเวลาที่ไทยเจริญรุ่งเรืองและมีอำนาจอยู่อย่างนี้ประมาณ ๕๐๐ ปี หลังจากนั้นได้อพยพลงมาทางใต้เรื่อย ๆ จนในที่สุดได้มาตั้งหลักฐานอยู่ในประเทศไทยจนทุกวันนี้ นอกจากคนไทยที่มารวมกันอยู่ในประเทศไทย ยังมีคนไทยอยู่ในประเทศต่าง ๆ ตามที่มีผู้สำรวจพบประมาณ ๒๐ ล้านคน ในจำนวนไทย ๒๐ ล้านคนนี้ซึ่งกระจายอยู่ในประเทศต่าง ๆ นั้น ไทยสยามซึ่งอยู่ในประเทศไทยมีจำนวนมากกว่า และเป็นไทยที่มีอิสรภาพสมบูรณ์ นับว่าไทยสยามเป็นหลักของชาติไทยทั้งหมด เป็นหัวหน้าของชาติไทยทั้งมวล

การที่ชาติไทยสามารถตั้งเป็นปึกแผ่นแน่นหนา อยู่ในดินแดนไทยสืบมาจนทุกวันนี้ ก็เพราะบรรพบุรุษของไทยได้ ยอมสละเลือดเนื้อบ้องกันศัตรูที่มารุกราน เพื่อรักษาเอกราชของชาติไว้ ชาติไทยเคยตกไปอยู่ในอำนาจของชาติอื่นหลายครั้ง แต่ชาติไทยก็ได้พ้นจากอำนาจของชาติอื่น ด้วยการเสียสละเลือดเนื้อของบรรพบุรุษตลอดมา และยังคงรักษาความเป็นไทยอยู่ได้ตราบเท่าทุกวันนี้ ได้กล่าวไว้ในตอนต้นแล้วว่า ชาติไทยเป็นชาติที่อุดมสมบูรณ์ด้วยข้าวและน้ำ และเป็นชาติที่ประชาชนมีนิสัยรักความสงบสุข ประกอบด้วยศีลธรรม ฉะนั้น จึงเรียกเมืองไทยว่าเมืองทอง บ้าง เมืองพระ บ้าง ทั้งนี้เพราะเมืองไทยเป็นอู่ข้าวอู่น้ำ อู่ข้าวอู่น้ำของเมืองไทยนอกจากจะมีไว้สำหรับเลี้ยงดูคนไทยให้อยู่เย็นเป็นสุขแล้ว ยังได้เผื่อแผ่ถึงคนต่างชาติต่างภาษา ได้มาอาศัยอยู่กินด้วย ทั้งคนไทยก็มีอัธยาศัยกว้างขวางพอที่จะรับรองคนต่างชาติให้เข้ามาอาศัยทำมาหากินในเมืองไทย โดยไม่รังเกียจ ทั้งยังได้ให้ความคุ้มกันเป็นอย่างดีอีกด้วย อัธยาศัยเหล่านี้ฝังแน่นในจิตใจคนไทยมาแต่บรรพกาล แม้คนต่างถิ่นมาถึงบ้านก็รับรองเลี้ยงดูเป็นอย่างดีมิให้เดือดร้อน อัธยาศัยอันกว้างขวางของคนไทยนี้ จึงแพร่หลายไปในหมู่คนไทยทั้งชาติ คนไทยให้เกียรติแก่คนต่างชาติที่เข้ามาอาศัยในเมืองไทยนี้มาก ใครที่เข้ามาจะทำมา

หากินอย่างไร อยู่อย่างไร ในทางที่ถูกที่ควรแล้วไม่รังเกียจเลย กลับส่งเสริมสนับสนุนให้มีน้ำใจยิ่งขึ้น จะเห็นได้ในสมัยสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้ารัชกาลที่ ๖ พระองค์ทรงยกย่องชนชาติจนทั่วพิภพพระบรมโพธิสมภารที่มีความประพฤติดีงาม ประกอบอาชีพอันสุจริตให้ได้มียศฐาบรรดาศักดิ์ตามความดีความชอบนั้น ๆ มากมาย มิได้ทรงรังเกียจว่าเป็นคนชาตินั้นชาตินี้ แม้สมัยต่อมาจนทุกวันนี้ รัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ก็ยังได้ให้โอกาสแก่ชนชาติต่าง ๆ ที่เข้ามาทำมาหากินอยู่ในเมืองไทยประกอบอาชีพตามชอบเขตของตนจนมั่งมีศรีสุขไปตาม ๆ กัน บางทีก็มั่งมีกว่าคนไทยซึ่งเป็นเจ้าของบ้านเมืองเสียอีก

ความจริงที่ว่านี้จะเห็นได้ง่าย เมื่อเราท่านเดินผ่านไปตามถนนต่าง ๆ ที่เป็นย่านการค้า ทั้งในกรุงและหัวเมืองจะเห็นว่าร้านค้าส่วนมากเป็นของคนต่างชาติ ซึ่งไม่มีชาติใดอีกแล้วที่เขาจะปล่อยเสรีให้แก่คนต่างชาติถึงเพียงนี้ ทั้งนี้ด้วยเหตุผลดังที่ได้กล่าวไว้แล้วว่า เมืองไทยเป็นเมืองพระ คนไทยเคารพทุกคนได้รับอบรมจิตใจไปในทางให้มีเมตตา กรุณา โอบอ้อมอารี ต่อเพื่อนมนุษย์ร่วมโลกไม่เลือกหน้า ใครบากหน้าเข้ามาแล้ว เป็นได้รับความคุ้มครองเป็นอย่างดี บางคนเมื่อเข้ามาไม่มีอะไรติดตัวมาเลย ครั้นมาประกอบอาชีพโดยปลอดโปร่งไม่มีการกีดกันแต่อย่างไร

กร่ารวยเป็นหลักฐานไปตาม ๆ กัน ฉะนั้น ถ้าจะเปรียบเมืองไทย เหมือนร่มโพธิ์ร่มไทรที่ให้ความร่มเย็นเป็นสุขแก่หมู่วิหคที่เข้ามาอาศัยก็ไม่ผิด แต่หมู่วิหคที่เข้ามาอาศัยร่มโพธิ์ร่มไทรนั้น ก็ยังไม่ปรากฏว่ามันจะคิดทำลายสถานที่อันให้ความสุขแก่มันนั้นเลย มันกลับช่วยกันหวงห้าม หรือทำลายสัตว์อื่น ๆ ที่จะเข้ามารบกวนมันเสียอีก หมู่วิหคแม้เป็นสัตว์เดียรัจฉาน ก็ยังรู้จักช่วยกันรักษาสถานอันให้ความสุขของมัน ไม่ยอมให้สัตว์ร้ายอื่นเข้าไปได้

เมืองไทย เปรียบเหมือน ร่มโพธิ์ทอง ที่ให้ความร่มเย็นอบอุ่น แก่ชนต่างชาติทุกชาติที่เข้ามาพึ่งพาอาศัย ทำมาหาเลี้ยงชีพรัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ก็คอยสอดส่องดูแลสารทุกข์สุขดิบของชนต่างชาติ เช่นเดียวกับคนไทยทุกประการ แม้ประชาชนชาวไทยซึ่งเป็นเจ้าของประเทศ ก็แสดงความเป็นมิตรไมตรีอยู่ตลอดเวลา จะมีกระทบกระทั่งกันบ้างก็เป็นเรื่องส่วนตัว ไม่ใช่ส่วนรวม หรือไม่ก็เป็นเรื่องของชนต่างชาตินั่น ๆ ปฏิบัติตนเป็นปฏิปักษ์ต่อความสงบเรียบร้อยของประชาชน หรือปฏิบัติผิดระเบียบแบบแผนข้อบังคับที่ได้ตราไว้ ก็จำเป็นอยู่เอง ที่ผู้เป็นเจ้าของบ้านเมืองจะต้องปราบปราม เพื่อเห็นแก่ความสงบสุขของส่วนรวม

อันที่จริงผู้ที่มาอาศัยอยู่ใต้ร่มไม้ชายคาของเขา สมควรอย่างยิ่งที่จะต้องทำตนให้เป็นที่รักใคร่นับถือ ไว้วางใจของเจ้าของบ้าน ตนเองก็จะอยู่เย็นเป็นสุข ตนมีหน้าที่อย่างไรก็ทำไปตามหน้าที่ เท่ากับเป็นการช่วยตนเองและบ้านเมืองที่ตนเข้ามาอาศัยให้อยู่ในความสงบสุข อันเป็นยอดปรารถนาของทุก ๆ คนที่เกิดมา ไม่ทำตนให้กับเรื่องที่ว่า

อาศัยบ้านเขาอยู่ งานการก็ไม่ช่วยทำ มิหนำซ้ำพอเจ้าของบ้านเผลอ ก็ถอนตะปูเรือนเสียบ้าง ถอนนอตเสียบ้าง ยุแหย่คนในบ้านให้ทะเลาะกันบ้าง และอื่น ๆ ที่เป็นไปในทางทำลาย

การทำเช่นนี้ จะมีประโยชน์ตรงไหน ตนเองเมื่อเจ้าของบ้านเขารู้ เขาก็ต้องไล่ให้ออกจากบ้านทันที แทนที่จะอยู่สบายกลับลำบาก เพราะความไม่ดีของตนเอง ลักษณะเช่นนี้ ทางพระศาสนาเรียกว่า อกตัญญู

อันคนอกตัญญูนั้น เป็นคนที่ไม่รู้จักคุณคนแม้ใครจะทำให้ดีแสนดีอย่างไร ก็คิดสิ่งร้ายตอบแทนเสมอ ถึงจะยกแผ่นดินให้ทั้งนั้น ก็ทำให้คนอกตัญญูยินดีได้ยาก (*พุทธโอวาท*)

สัตว์เดียรัจฉานบางจำพวกก็เหมือนกัน แม้จะได้ที่อาศัยอย่างปลอดภัย แต่ถ้าทำตัวของมันไม่ดี ก็ต้องได้รับอันตรายดังเช่น

กวางหนีพรานเข้าไปอาศัยพุ่มไม้ พรานหาไม่พบ เดินเลยไป แต่กวางกลับกินใบของพุ่มไม้ที่มันอาศัยอยู่นั้นเสีย พรานเดินกลับมาก็มองเห็นกวาง จึงยิงเสียตาย นี่เพราะโทษที่ไม่รู้จักรักษาร่มไม้ชายคาอันเป็นที่อาศัย หรือดังเช่นกากับนกพิราบ เรื่องมีอยู่ว่า

กากับนกพิราบเป็นสหายกัน อาศัยครัวของบ้านเศรษฐีอยู่วันหนึ่งกาเห็นในโรงครัวมีปลาสดและเนื้อสดเป็นอันมาก ซึ่งพ่อครัวเตรียมไว้จะปรุงอาหารในวันรุ่งขึ้น กาก็เกิดความละโมบ คิดในใจว่า “พรุ่งนี้เราไม่ต้องออกไปหากินละ ปลาและเนื้อเหล่านี้แหละเป็นอาหารอันโอชามาคอยเราอยู่แล้ว เราไปหากินเองนานมาแล้วก็ไม่เคยพบอย่างนี้”

รุ่งเช้า นกพิราบตื่นขึ้น จะบินออกไปหากิน เห็นกายังนอนอยู่ จึงเรียกว่า “มาเถิดเพื่อน ไปหากินกันเถิด เอ, วันนี้เป็นอย่างไรไปจึงยังไม่ตื่น”

กา ตอบว่า “วันนี้ท้องไม่ดี ไม่ค่อยสบาย ท่านไปหากินผู้เดียวเถิด ฉันไม่ไปด้วยละ”

นกพิราบ รู้ที จึงพูดดักคอว่า “เพื่อนเอ๋ย, แต่ไหนแต่ไรมากาไม่เคยเป็นโรคท้องเสีย ท่านออกจะเป็นโรคผ่าเหล่าเสียแล้ว ฉันเข้าใจว่าท่านอยากจะกินปลา กินเนื้อละสิ จึงเพทุบายว่าท้องเสียไม่ออกไปหากิน เพื่อนเอ๋ย, อย่าให้ความละโมบฆ่าตัวเสียเลย ของบริโภคสำหรับคนนั้นกินไม่ได้ง่ายๆดอกนะ อาหารของเราในที่

ต่างๆ ยังมีพอจะหาได้อีกมากมายนัก อนึ่งเล่า, พ่อครัวมีบุญคุณแก่เราให้เราได้อยู่อาศัยอย่างผาสุกและปลอดภัยอันตราย เราไม่ควรหาความเดือดร้อนร้าคาญใจมาให้ จึงจะนับว่าดีควรรู้จักบุญคุณของผู้มีคุณ ถ้าเรากอความเดือดรอนราคาญชน ภยจะมแกเราก็ได้ ถึงจะรอดพ้นไป ก็จะถูกคาดหน้าว่า เลวทรามสกุล ไม่รู้จักบุญคุณเหมือนคนที่ได้อาศัยแว่นแคว้นแดนใด ได้รับความร่มเย็นเห็นบุญคุณในทางที่เขาแบ่งน้ำให้กินแบ่งดินให้อยู่ ไม่ก่อความเดือดร้อนให้แก่เจ้าถิ่น ก็ได้รับความยกย่องเชิดชู ว่าเป็นคนดีมีวัฒธรรมตรงกันข้าม เพียงแต่อาศัยร่มไม้ ได้รับความร่มรื่น กลับไปทิ้งใบริดก้านรานกิ่ง ก็ถูกติเตียนว่าเป็นคนเนรคุณ เพื่อนเอ๋ย พืชพันธุ์ธัญชาติยังรู้จักให้ผลแก่ฝูงคนผู้เพาะปลูกตามสมควร เราเป็นสัตว์อย่างนักควรรู้บุญคุณเป็นเครื่องสนองผู้มีอุปการะจึงจะดี ไปหากินตามประสาของเราเถิด”

กา โต้ว่า “โธ่! เพื่อนเอ๋ย, ฉันมิได้เสแสร้งเลย ไปไม่ไหวจริง ๆ ไม่สบายจริง ๆ เพื่อนก็มีปัญญาย่อมรู้ได้ดีแล้วนี่นาว่าสิ่งที่ไม่เคยเป็นก็ได้เป็น หรือไม่น่าเป็นก็เป็นได้มีมาแล้วในโลกอย่างเหลือนับ การที่ฉันมาเป็นโรคท้องเสียซึ่งพรรคพวกเขาไม่เป็นกันก็ไม่น่าจะคลางแคลงเลย ท่านไปผู้เดียวเถิด ฉันไม่ไปละ บางทีถ้าค่อยยังชั่วฉันจะตามไป”

นกพิราบ เห็นกาตอด้านมา จึงพูดว่า **กรรมย่อมสนองผู้ทำเสมอ ท่านจงระวังตัว รักษาตนให้ดีเถิด อย่าให้ความละโมบฆ่าตนเสียเลย** ว่าแล้วก็บินไป

ฝ่ายพ่อครัวจัดแจงปรุงอาหารแล้ว จัดใส่ภาชนะเปิดแง้มไว้พอให้ไอระเหยออกได้ พร้อมกับวางกระชอนไว้บนฝาภาชนะ แล้วออกไปยืนผึ่งลมเชิดเหงือไคลอยู่ข้างนอก กาก็โผล่หัวออกมาจากรังเหลียวดูไม่เห็นพ่อครัวก็กระหยิ่มใจ จึงคิดว่า “เป็นโอกาสแล้ว ว่าแต่ว่าเราจะกินชิ้นเล็กหรือชิ้นใหญ่ดี ไหนๆเราก็จะกินทั้งทีแล้ว ต้องกินชิ้นใหญ่ๆ กินให้เต็มปากเต็มคำซีนะ” ตกลงใจแล้วก็โผออกจากกระเช้ามาจับลงที่โต๊ะวางอาหาร แอบอยู่ข้างกระชอน เสียงกระชอนกระเทือนดังแก๊กๆพ่อครัวได้ยินก็โผล่เข้ามาเห็นเข้า จึงบีดประตูจับกาได้ ถอนขนเสียหมด เอาขิงสดโขลกกับเกลือและเครื่องเทศละลายน้ำส้มทาแล้วโยนลงไปในกระเช้าของมัน กาทั้งแสบทั้งร้อน นอนหายใจแขม่วๆอยู่

นกพิราบ กลับมาเห็นจึงพูดว่า “กาเอ๋ย นกเพราะดื้อรั้นไม่เชื่อถือตามถ้อยคำของฉัน และไม่รู้จักบุญคุณของผู้ให้อาศัย กลับทำมิดีมิร้ายเช่นนี้ จึงต้องประสบความย่อยยับ ผู้ใดก็ตามมิได้เชื่อถือตามถ้อยคำชี้แจงสั่งสอนของท่านผู้หวังดี มีความ

เออเฟอเกอหนุน และไม่รู้จักคุณท่าน ผู้นี้ย่อมถึงความพินาศย่อยยับ เหมือนกับท่านดังนี้แหละ” พูดเท่านี้แล้วก็บินไป กาก็นอนตายอยู่ในรังนั้นเอง

เรื่องที่นำมาเล่านี้ เป็นเรื่องหนึ่งในหลายเรื่องที่ท่านได้ประเทียบไว้ให้เชื่อถือ และทำตามถ้อยคำที่ท่านหวังดีชี้แจงสั่งสอน และมีกตัญญู จึงจะได้ความสุขความเจริญ แม้นดอรัน มิได้เชื่อถือและทำตามและอกตัญญูแล้ว ก็จะต้องพินาศย่อยยับ เพราะฉะนั้น “การเชื่อถือและทำตามท่านผู้หวังดีมีความกตัญญู เป็นสวัสดีแน”

ชาติไทยมีคติประจำอยู่บทหนึ่ง สำหรับสอนคนที่เข้าไปอาศัยบ้านคนอื่นอยู่มีข้อความว่า “อยู่บ้านท่านอย่าดูดาย บนวัวบนควายให้ลูกท่านเล่น” ที่ให้คติไว้ดังนี้ ก็เพื่อจะให้มีสำนึกอยู่เสมอว่า การที่เราไปอาศัยเขาอยู่อย่างมีความสุขก็ไม่ควรจะดูดาย อย่างน้อยช่วยดูแลลูกหลานท่านบ้าง หรือทำเครื่องเล่นให้ลูกหลานท่านก็ยังดี พูดง่ายๆก็ว่า ไม่ทำตนให้เป็นที่รังเกียจของเจ้าของบ้าน ไม่ทำตนให้เป็นคนรกบ้านท่าน หรือเป็นชนิดนอนบนเรือนถ่ายรดหลังคา ที่สุดแม้จะไม่ช่วยท่านทำอะไร ก็ทำหน้าที่ของตนโดยไม่ให้เดือดร้อนแก่เจ้าของบ้านก็ยังนับว่าพอรอดตัว ข้อสำคัญช่วยทำก

ไม่ช่วย มิหนำซ้ำยังคอยทำความเดือดร้อนให้อีก เข้าในแบบว่า มือไม่พายเอาเท้าราน้ำ เมื่อเป็นเช่นนี้จะมีความสุขกันได้อย่างไร ในเมื่อยังมีแกะดำอยู่ในฝูง

คำสอนของพระพุทธศาสนา มีปรากฏอยู่ข้อหนึ่งว่า "บุคคลอาศัยอยู่กับผู้ใด ไม่ควรคิดประทุษร้ายผู้นั้นแม้ด้วยใจ" คำสอนบทนี้เป็นทัศนะซึ่งยิ่งนัก คือเพียงแต่คิดประทุษร้าย คิดเบียดเบียนต่อผู้ที่ตนเข้าไปพึ่งพาอาศัยยังว่าไม่ควร ไม่จำต้องถึงใช้กำลังกายหรือใช้อุบายก่อวินาศกรรมด้วยประการใดๆ ประเทศไทยเปรียบเหมือนบ้าน ประชาชนชาวไทยเป็นเจ้าของบ้าน ชนชาติต่างๆเป็นผู้เข้ามาอาศัย หน้าที่ของเจ้าของบ้านก็คือให้ความอารักขาแก่ผู้อาศัยเป็นอย่างดี ให้เขาได้รับความร่มเย็น เป็นสุขตลอดไป เท่ากับเป็น ร่มโพธิ์ทอง ให้เขาได้อยู่อาศัยพักผ่อนอย่างผาสุก หน้าที่ของผู้อาศัยก็คือ ต้องปฏิบัติตนให้อยู่ในกรอบแห่งระเบียบแบบแผนของเจ้าของบ้าน ทำตนไม่ให้เป็นที่รังเกียจของเจ้าของบ้าน อย่าชักนำเข้าลึก อย่าชักศึกเข้าบ้าน ช่วยเจ้าของบ้านกวาดล้างสิ่งร้ายให้หมดไป

เมื่อทำได้ดังนี้ ก็จะอยู่เป็นสุขไปชั่วลูกชั่วหลาน สมกับที่ได้มาอยู่ "ใต้ร่มโพธิ์" ฉะนี้แล.

รายชื่อหนังสือชุดภาษาไทยที่พิมพ์จำหน่ายแล้ว ๗๕ เล่ม

๑ / ๑๐๑ ไตรภูมิพระร่วง

๒ / ๒๐๑ - ๒ ชุมนุมฉันท์ดุษฎีสังเวย เล่ม ๑ - ๒ ๒๐๓ ประชุมกาพย์เห่เรือ ๒๑๐ ชุมนุมตำรากลอน ๒๑๓ อุเทนคำฉันท์

๓ / ๓๐๑ - ๓ ประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔ เล่ม ๑ - ๓ ๓๐๔ พระนิพนธ์เสด็จประพาสไทรโยค ๓๑๒ พระราชนิพนธ์จดหมายรายวัน เมื่อคราวเสด็จประพาสชวาครั้งหลัง

๔ / ๔๐๑ บ่อเกิดแห่งรามเกียรติ์ ๔๐๒ รามเกียรติ์ชุดเบิกโรง ๔๐๓ พระศุนหเศป ๔๐๕ ศกุนตลา สาวิตรี ๔๑๗ บทละครพูดเรื่องกุศโลบาย ๔๑๙ บทละครพูดเรื่องผิดวินัย

๕ / ๕๐๑ พิมพ์พิไล ๕๐๒ แม่ศรีครัว บ่อยใหม่ หมั้นไว้ ตาเงาะ ๕๐๔ หนูจ๋า-เอ๊ะ ๕๐๖ ทนายเจ้าเล่ห์, แม่ครัวจำเป็น ๕๑๗ หัวใจทอง การเมืองเรื่องรัก

๖ / ๖๐๑ นิราศลอนดอน ๖๐๓ นิราศสุนทรภู่ เล่ม ๑ ๖๐๖ นิราศตังเกี๋ย นิราศพระอภัย นิราศอนุสาวรีย์สุนทรภู่

๗ / ๗๐๑ - ๒ ตำนานพระพุทธเจดีย์ เล่ม ๑ - ๒

๘ / ๘๐๑ - ๒ พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ ร. ๑ - ร. ๒

๘๐๓ พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ ร. ๓ เล่ม ๑

๘๐๕ - ๖ พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ ร. ๔ เล่ม ๑-๒

๘๑๐-๑๑ พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา พงศาวดารเหนือ เล่ม ๑ - ๒ ๘๑๒ - ๓ พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา เล่ม ๑-๒

๙ / ๙๐๑ - ๒ ลัทธิธรรมเนียมต่าง ๆ เล่ม ๑ - ๒

๑๐ / ๑๐๐๑ เตือนใจ ๑๐๐๒ ชุมนุมปาฐกถา ๑๐๐๓-๔ กองทัพธรรมเล่ม ๑ - ๒ ๑๐๐๕ ประเพณีทำบุญในพระพุทธศาสนา

๑๐๐๖ สนิมในใจ ๑๐๐๗ หลักพระพุทธศาสนา ๑๐๐๘
สอนพระพุทธศาสนาแก่เด็ก ๗ ๑๐๐๙ บันทึกธรรมเทศนา

หอสมุดแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติ ร.๙ นครราชสีมา

๑๑/ ๑๑๐๑ เที่ยวทะเลตะวันออก เที่ยวเมืองเพชรบูรณ์ฯลฯ
๑๑๐๒ ชีววัฒน์ ๑๑๐๓ โดยสารเรือเมล์ไปยุโรป เตอรกี
เที่ยวเมืองพม่าและอินเดีย ๑๑๐๔ เสด็จยุโรปครั้งที่ ๒
๑๑๐๕ ระยะทางสมเด็จพระมหาสมณเจ้าเสด็จตรวจการ
คณะสงฆ์มณฑลฝ่ายเหนือ พ.ศ. ๒๔๕๗

๑๒/ ๑๒๐๑ พระราชประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ๑๒๐๒
พระราชประวัติ ร. ๕ ก่อนเสวยราชย์ พระบวรราชประวัติ และ
พระประวัติตรัสเล่า ๑๒๐๓ ประวัติเจ้าพระยามหาเสนา
เจ้าพระยาบดินทรเดชา เจ้าพระยายมราช ๑๒๐๔ - ๕ ประวัติ
เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี เล่ม ๑ - ๒

๑๓/ ๑๓๐๑ รวมเรื่องสั้นของแสงทอง ๑๓๐๒ - ๓ แผ่นดินของ
เรา เล่ม ๑ - ๒ ๑๓๐๔ เจ้าแม่จามรีและครูทดำ ๑๓๐๕ - ๖
บันไดแห่งความรัก เล่ม ๑ - ๒ ๑๓๐๗ อันเป็นที่รักแห่งเหมันต์
ชาคริตนิทรา เพื่อนชาย และห้องที่ ๖๙ ๑๓๐๘ ชั่วฟ้า
ดินสลาย เกิดเป็นหญิง ๑๓๐๙ รวมเรื่องสั้นของรพินทรนาถ
ตะกอร์ ๑๓๑๑-๑๓ เต็ลมา เล่ม ๑-๓

๑๕/ ๑๕๐๒ เรียงความยอพระเกียรติ ร. ๕ ฉบับได้รับรางวัลที่ ๑
๑๕๐๔ รวมปาฐกถาของหลวงวิจิตรวาทการ ๑๕๐๘ เรียงความ
เรื่องพระราชนิพนธ์ใน ร.๖ และเรียงความได้รับรางวัลทุนภูมิพล

๑๖/ ๑๖๐๑ เรื่องเบ็ดเตล็ดของสมเด็จกรมพระยาดำรง ๑๖๐๗
ประเพณี นิติธรรม พิธีของทหารเรือ การถือลางบางอย่างของ
ชาวเรือ ๑๖๐๙ - ๑๐ วิทยุปริทรรศ์ เล่ม ๑ - ๒

โรงพิมพ์คุรุสภา นายกำธร สถิรกุล ผู้พิมพ์และผู้โฆษณา ๒๐ ธ.ค.๒๕๐๔